

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de Filosofia i Lletres

Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

Programa de doctorat en Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

*La canònica de Santa Maria de Vilabertran en els seus orígens:
estudi i diplomataris (969-1108)*

Vol. 1

Tesi presentada per a optar al títol de doctora

doctoranda

Tània Alaix i Gimbert

Director

Dr. Ramon Martí Castelló

Setembre, 2021

Per al meu estimadíssim espòs, el Prof. Dr. Jesús Alturo, ermità de les lletres

«*E lo monestir és bonrat lloc, e bell e bon*»

Ramon Muntaner

«Crònica de Ramon Muntaner».

En: *Les quatre grans cròniques*. JAUME I ... [et al.];
revisió del text, pròlegs i notes per Ferran Soldevila.
Barcelona: Selecta, 1971, p. 831. (Biblioteca Perenne; 26)

Sumari

<i>Aproximació als orígens històrics i culturals de Santa Maria de Vilabertran</i>	11
<i>Introducció</i>	13
<i>Les primeres notícies sobre Vilabertran i l'església de Santa Maria del Prat</i>	17
<i>El segle X</i>	17
<i>Vers l'esplendor del segle XI: els preàmbuls</i>	19
<i>L'any 1013</i>	19
<i>L'any 1021</i>	19
<i>L'any 1066</i>	20
<i>El punt d'inflexió: l'any 1069, arrencada d'un progrés ininterromput i accelerat.</i>	20
<i>L'any 1070</i>	24
<i>L'any 1071</i>	26
<i>L'any 1072</i>	28
<i>L'any 1073</i>	30
<i>L'any 1074</i>	31
<i>L'any 1075</i>	32
<i>L'any 1076</i>	34
<i>L'any 1077</i>	35
<i>L'any 1078</i>	37
<i>L'any 1079</i>	37
<i>L'any 1080</i>	38
<i>L'any 1081</i>	40
<i>L'any 1082</i>	41
<i>L'any 1083</i>	42
<i>L'any 1084</i>	44
<i>L'any 1085</i>	46
<i>L'any 1086</i>	51
<i>L'any 1087</i>	52
<i>L'any 1088</i>	55
<i>L'any 1089, l'any de la restauració de la vida monàstica a Santa Maria de Lladó</i>	57
<i>L'any 1090</i>	59
<i>L'any 1091</i>	63
<i>L'any 1092</i>	65

L'any 1093.....	68
L'any 1094.....	73
L'any 1095.....	74
L'any 1096.....	78
L'any 1097.....	80
L'any 1098.....	81
L'any 1099.....	84
L'any 1100, el de la consagració de la nova església de Santa Maria de Vilabertran	85
El segle XII.....	88
L'any 1101.....	88
L'any 1102.....	89
L'any 1103.....	92
L'any 1104.....	93
L'any 1105.....	94
L'any 1106.....	96
L'any 1107.....	97
L'any 1108.....	98
Pere Rigall, el fundador.....	101
L'origen i la família de Pere Rigall.....	101
Breu intent de reconstitució prosopogràfica de Pere Rigall.....	103
Els fracassos.....	107
Mort de Pere Rigall.....	107
Pere Rigall, sant.....	108
La comunitat de Santa Maria de Vilabertran i els seus membres	113
Els membres de la comunitat	114
Oblacions de fills per iniciativa dels pares	114
Oblacions personals per pròpia iniciativa	116
Altres membres perfectament declarats.....	116
Altres possibles membres de la comunitat.....	118
La vida cultural: el testimoni dels escrivans.....	121
Taula d'escrivans.....	127
A manera de breu conclusió.....	133

<i>Bibliografia</i>	135
<i>Fonts primàries publicades</i>	135
<i>Estudis</i>	139
<i>Diplomatari de Santa Maria de Vilabertran (969-1108)</i>	147
<i>Criteris d'edició</i>	149
<i>Fonts manuscrites</i>	151
<i>Llista d'abreviatures</i>	159
<i>Índex onomàstic</i>	865
<i>Criteri de confecció de l'índex</i>	867

Aproximació als orígens històrics i culturals de Santa Maria de Vilabertran

Introducció

La tesi que presento té per finalitat primera la d'oferir un corpus documental el màxim de complet possible i el més exacte de què he estat capaç de tota la documentació pervinguda fins als nostres dies de l' arxiu antic de Santa Maria de Vilabertran. No ha estat aquesta una tasca fàcil perquè he procurat guiar-me per la més exacta fidelitat paleogràfica en la reproducció dels textos i pel tractament més rigorós des del punt de vista filològic per deixar els documents exactes i entenedors. Confio que els registres que els acompanyen també contribueixen a fer realitat aquest desig.

No pretenc haver resolt tots els problemes que encara avui fan insegura la cronologia que emprem, però també aquí he intentat de donar una mica de llum. Els índexs, que són un complement imprescindible dels diplomaris medievals, els he volgut fer complets i el màxim de clars i útils possibles. D'aquí que hagi inclòs junts, però diferenciant-los tipogràficament, antropònims i topònims, i que hagia optat per la catalanització onomàstica. Aquests índexs constitueixen un treball en si mateix.

Tant en els criteris d'edició, com de registació i d'indexació he procurat seguir el model preconitzat i emprat per Jesús Alturo, les edicions diplomàtiques del qual, ja des del seu primer diplomari de Santa Anna de Barcelona i de Santa Eulàlia del Camp, marquen, al meu entendre, una fita en la història de l'edició dels nostres textos medievals. Exactitud paleogràfica, rigor filològic i claredat expositiva i interpretativa. He intentat de seguir aquest camí. No sé si ho hauré aconseguit.

Malgrat que ja faig en la introducció una primera aproximació del que aporta el recull documental aplegat, deixo per als especialistes l'aprofundiment en els detalls que més els puguin interessar per la seva pròpia especialitat. En intentar de fixar bé les fonts, ja crec haver fet una aportació que confio pugui ser útil a un ampli ventall de lectors; tots ells, però, o especialistes o cultes.

No seria possible de concloure aquestes línies de presentació sense manifestar el meu profund agraïment a una bona colla de professionals que m'han ajudat en la meva tasca. En primer lloc, al meu director de tesi per les seves orientacions i paciència, el Dr. Ramon Martí.

També a tot el personal de les biblioteques i arxius consultats, on sempre he trobat una excel·lent acollida i tota mena de facilitats. A la Biblioteca de Catalunya, on es conserva el major nombre de diplomes, gràcies al llegat testamentari de Joaquim Miret i Sans; de manera especial a la seva directora, la Sra. Eugènia Serra, i a la Sra. Núria Altarriba, directora de la Unitat Bibliogràfica. I a la Sra. Iris Torregrossa, sempre disponible i diligent a la Sala de Reserva. I a la Sra. Francesca Navarro, responsable de Digitalització i Reproducció de Documents, i al seu equip, en particular, al Sr. Ricard Marco i al Sr. Oriol Miralles. Un mot de gràcies especial també el dec al Dr. Joan Nespleda, director de l'Arxiu Diocesà i de l'Arxiu Catedralici de Girona, i als seus amables arxivers, Sr. Joan Villar i Sr. Albert Serrat. A la Biblioteca nacional de França, a la Sra. Charlotte Denoël, conservadora i cap del Servei de Manuscrits Medievals. I al Sr. Alain Venturini, arxiver i responsable dels Arxius del Departament de l'Aveyron. A la Biblioteca i Arxiu de Montserrat, al P. Damià Roure, al G. Josep Golobardes i la Sra. Àngels Rius. A l'Arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses i al seu director, el Dr. Joan Ferrer i Godoy. A l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic i al seu director, el Dr. Miquel dels S. Gros i Pujol, l'arxiver Dr. Rafel Ginebra i al Dr. Ramon Ordeig i Mata. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó a la Sra. Glòria López, cap del Departament de Referències, i a la Sra. Pilar Dolón, i al seu Servei de Reprografia, en especial al Sr. Joaquín García Porcar. A l'Arxiu Tarradellas de Poblet i a les seves arxiveres i a la seva directora, la Sra. Núria Gavarró. A l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà i a la seva directora, la Sra. Èrika Serna. A la Biblioteca de la Real Academia de la Historia de Madrid, a la Sra. Asunción Miralles de Imperial y Pasqual del Pobil. Al Dr. Amadeu Pons i Serra, professor de la Facultat d'Informació i Mitjans Audiovisuals de la Universitat de Barcelona. I a Mn. Jaume Casas Barquets pel seu suport.

I, per últim, però no en darrer lloc, a la meva família pel temps que els he pres i per la paciència que han hagut de tenir amb mi. Especialment al Joan, a l'Helena i al Martí. A tots moltes i grans mercès.

El segle X

L'arxiu antic de Santa Maria de Vilabertran, de notable riquesa encara en l'actualitat, comença amb un diploma del 8 d'abril de 969. Aquests arxius, com és prou sabut, serveixen, bàsicament, els títols de propietat, els drets i, si s'esqueia, els privilegis que la institució interessada havia anat arreplegant al llarg de la seva història. Atès el vell costum de transmetre amb les propietats alienades també la documentació justificativa dels propietaris anteriors, sovint, un diplomataris no deixa d'ésser un recull de petits diplomataris que aporten informació d'interès àdhuc sobre personatges que no van tenir una relació directa amb la institució on, finalment, van anar a raure els diplomes.

En el diplomataris de Vilabertran, trobarem testimonis d'aquesta situació, però, curiosament, ens trobarem amb molts més casos de personatges que sí que van tenir una relació directa amb Santa Maria de Vilabertran.

En efecte, el diploma suau esmentat, el més antic de la col·lecció, ja ens assabenta de l'adquisició que Guidenell, altrament coneguda com a Bonadona i, certament, vídua, acompanyada del seu fill Jofre, féu d'unes terres situades en dos llocs diferents del terme de Vilabertran, que pertanyia al comtat de Peralada. Els venedors foren Frederic i Amalric, i posà per escrit el contracte de compravenda el prevere Teoderic, sens dubte el primer eclesiàstic conegut encarregat de la cura d'ànimes dels habitants de Vilabertran, al servei dels quals també posava la seva capacitat gràfica per deixar memòria escrita de les operacions que requerien l'ús d'un bé llavors socialment tan escàs com era el saber de lletra. Ja veurem com no serà aquesta l'única vegada que intervingué com a escriptor Teoderic. Foren testimonis de la compravenda Bradila, Adolf i Duran, que augmenten la petita nòmina de personatges que podem conèixer vivint presumiblement a Vilabertran aquell reculat any de 969 (doc. 1).

Cinc anys després, l'1 de maig de 974, reapareixen Guidenell Bonadona i el seu fill Jofre, els quals ens permeten de saber que ja llavors, a Vilabertran, hi havia una església sota l'advocació de la Mare de Déu. Bonadona i el seu fill, aquell dia, feren donació en favor d'aquesta església, per amor de Déu i en remissió de llurs pecats, de tots els delmes i primícies dels esplets que els procurava el conjunt d'alous que tenien als termes i rodalies de Vilabertran. Que

Bonadona i Jofre eren arrelats a Vilabertran queda provat pel fet que, aquestes propietats, els havien pervingut per herència de llurs avantpassats, i també per compra, tal com hem pogut veure en el diploma anterior.

Aquestes dècimes i primícies eren destinades a la il·luminació de la predita església i a la celebració de culte, com a complement de l'ajut que hi prestaven la resta de feligresos que hi assistien. I, ateses les afrontacions de les propietats esmentades, no es tractaria certament d'una donació menor. Efectivament, aquesta hisenda, situada dins els termes de Vilabertran, prop de Vilatenim, en el paratge anomenat Puig Mercader, termenava al nord amb un alou pertanyent a Santa Eulàlia d'Elna, que no és de creure que fos petit; per la banda occidental «*in extrema parte*», a l'extrem conegut amb el nom d'Ull d'Amat i els aragalls que discorrien fins a l'indret dit Canals; per la part del migdia el límit venia donat per l'estanyol que hi havia en un prat a tocar de Vilatenim, prat referent que acabaria convertint-se en topònim.

El primer document conegut, dissortadament, sols se'ns ha conservat en un regest, i el segon, malauradament, en un original del tot deteriorat i en dues còpies del segle XI, que, per sort, permeten de conèixer-ne amb exactitud el contingut. És una llàstima, doncs, que no ens puguem fer una idea de la qualitat de la grafia emprada per Teodoric, que ja no tornarà a aparèixer, ni, tampoc, amb certesa absoluta de la seva capacitat com a redactor. I és que, com veurem en altres casos més endavant, les còpies eren respectuoses amb el contingut de l'original, però no amb la forma. I, en concret, en la documentació produïda en l'entorn de Santa Maria de Vilabertran, no serà infreqüent que l'autor de la còpia «millori» la redacció des del punt de vista lingüístic i, eventualment, literari. Aquesta manera de fer, gens rara en època medieval, serà començada, en el present recull, pel mateix Pere Rigall, el fundador de la futura canònica, i autor, sens dubte, de la primera de les dues còpies conservades de la donació que ens ocupa (la segona, també anònima, la puc atribuir al levita Guillem). Tornaré a parlar d'aquesta manera de fer, però serveixi ara aquesta observació per no extraure idees equivocades del possible nivell cultural de Teodoric. Vist com ens han pervingut els seus escrits, res no podem dir amb seguretat de la seva preparació i nivell cultural. Ni en favor, ni en contra.

Però, com que Teodoric torna a posar per escrit el document, no sabia dubtar que, tal com ja he apuntat, seria ell el sacerdot encarregat del culte d'aquesta església, que aquí és anomenada basílica, però descrita com una església petita, «*ecclesia parvula*». I serà aquesta

modesta església el nucli original d'un dels més importants monestirs del nostre terror. Els nous testimonis ens assabenten amb tota probabilitat, per últim, de tres nous habitants de Vilabertran: Landric, Bonfill i Arnall (doc. 2).

Vers l'esplendor del segle XI: els preàmbuls

L'any 1013

Ja veiem, d'antuvi, que la petita església de Santa Maria de Vilabertran era de propietat laica. Però, a poc a poc, els seus propietaris s'aniran desprenent d'aquesta possessió. I el patrimoni inicial de l'església s'anirà expandint, ja des de l'inici, gràcies a la benvolença i liberalitat de determinades nissagues locals. Acabem de veure la primera mostra de munificència en Bonadona i el seu fill Jofre. Iniciada l'onzena centúria, un 27 de setembre de 1013, en constatarem una altra per part d'altres membres de la mateixa família. Efectivament, aquell dia, Dalmau, la seva muller Doda i el seu germà Gerall dotaren generosament llur filla i neboda, de nom Ava, com la seva àvia paterna. El dot fou d'un important alou, que consistia en cases i casals, horts i hortals, quintanals, terres i vinyes, molins i molinars, cap-recs i recs, prats i pastures, boscos i garrigues, arbres fruiters i infructífers, llinars i aigües. Aquesta notable hisenda s'estenia pels termes de les viles de Cabanes, Vilabertran i Vilatenim. Però interessa de ressaltar ara la menció que els atorgants fan dels delmes i primícies que llurs avantpassats tenien a Vilabertran i a Vilatenim, i de la donació que ja havien fet a l'església de Vilabertran. El fet que aquí s'esmenti també Bonadona i que quedi exclòs de la donació el que aquesta havia donat al seu fill Jofre, ens dóna la seguretat que Guidenell Bonadona era germana dels esmentats Dalmau i Gerall, i també de Trutgards, així mateix esmentada en aquest diploma, i tots ells fills d'Ava i, llevat de Dalmau, oncles i ties de la jove Ava. Qui posà per escrit aquest nou diploma fou ara el prevere Arnall, acompanyat dels testimonis Guadall, Landric i Bonfill (doc. 9).

L'any 1021

És probable que la dotació de la jove Ava tingués lloc per la seva propera boda. I també és probable que calgui veure en ella l'esposa d'Oliba, matrimoni que, el 26 de gener de 1021, vengué unes terres del terme de la vila de Cabanes al prevere Sonifred i a Arsèn (doc. 11).

L'any 1066

Passaran ara força anys sense tenir noves directes sobre l'església de Santa Maria de Vilabertran, car cal esperar el 28 d'abril de 1066. Amb tot, sabrem en aquesta ocasió que aquella petita església s'havia fet també amb propietats no del tot properes, el que sembla indicar, més encara que un signe de vitalitat, un índex de creixent anomenada; que trascendia ja els límits locals. Tal dia com aquell, els germans Guillem i Ponç Pere es desprengueren en favor de la predita església d'una feixola que era al costat d'un mas menat per Berenguer Pere, sens dubte germà llur, però propietat de Santa Maria, i situat dins els termes de la parròquia de Sant Pere Pescador. Aquesta venda, a preu rebaixat, perquè hom féu també en canvi d'un «lloc agradós al Paradís», costà dotze diners. Però la venda es féu de manera impersonal a Santa Maria de Vilabertran, sense esmentar cap representant seu. Tanmateix, fou posada per escrit pel prevere Albert, que no tornarem a trobar testimoniada, però en qui tal vegada hàgim de veure el sacerdot encarregat llavors de la seva administració i culte. Amb tot, també hi signen com a testimonis heterògrafs el clergue Pere, el clergue Mir i un Berenguer sense més aclariment. Serien ja els primers membres d'una incipient comunitat? (doc. 32).

El punt d'inflexió: l'any 1069, arrencada d'un progrés ininterromput i accelerat. Mes a mes, dia a dia

Ja en data més propera, un 15 de febrer de 1069, assistim a un nou eixamplament de propietats per part de Santa Maria de Vilabertran. Fou mercès al donatiu de dues peces de terra donades pel prevere Ramon, que les tenia al veí comtat de Besalú, dins els termes de Llers i de Figueres, en una paratge anomenat Aspres de Garriga Plana. També aquesta donació és de caràcter impersonal, sense esmentar cap representant legal personal. Amb tot, en aquest diploma escrit pel prevere Joan, hi signen com a testimonis alguns personatges que poden estar vinculats amb la primitiva comunitat de Vilabertran. Són els següents: el sacerdot Branuí, el sacerdot Pere, el sotsdiaca Guillem Bernat i el sotsdiaca Joan; sense indicar condició clerical també firmen, heterògrafament com els sotsdiaques, Jofre Guillem, Pere Guadall, Ramon Andreu, Ponç Adalbert, Ramon Guillem, Ramon Adalbert i Bernat Bernat (doc. 34).

L'any 1069 representa un canvi qualitatiu en l'església de Santa Maria de Vilabertran. S'atansa el moment del reconeixement oficial d'una comunitat eclesiàstica instal·lada al seu voltant, i diverses donacions precedeixen aquest moment que marcarà el llançament definitiu cap a

una posició de relleu social i econòmic molt destacat. Així veiem com l'endemà mateix de l'anterior donació, el 16 de febrer, els esposos Guifrè i Adalgards donaren a Santa Maria de Vilabertran el mas on vivien. Era aquest als termes de la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes i havia pervingut a Guifrè per deïxa dels seus pares i a l'esposa en virtut de la seva dècima. Amb tot, se'n reservaren la tinença de llur vivent per a ells, per a llur fill Jobert Guifrè i per a les seves filles Bonadona, Maria, Sicards i Guifreda. Tanmateix, després de la mort del donant, els fills haurien de tributar un cens anual: per la festa de Sant Pere cinc mitgeres d'ordi i per Nadal cinc gallines. Ja es veu que cada fill sortia a una mitgera i a una gallina.

Malgrat que aquesta donació va adreçar-se també de forma genèrica a l'església de Vilabertran, ja hom parla aquí, inequívocament, d'una comunitat de clergues: la donació hom feia perquè tots els servents de Déu en aquesta església tinguessin i usufructuessin el susdit mas amb totes les seves pertinences, «*donamus ... ut omnes ibi seruiantes Deo abeant et exfructent iam dicta omnia*». En aquesta avinentesa fou el sacerdot Bertran l'encarregat de l'escripturització (doc. 35).

I pocs dies després, el 9 de març, hom constitueix oficialment la nova condició de vida comunitària en l'església de Santa Maria de Vilabertran, la qual fou transferida amb els 60 passos eclesiàstics del voltant a Pere Rigall i als seus clergues; uns passos de set peus legítims cada un, com hom té bona cura de precisar. Aquesta església era encara propietat de laics. Hom diria que aquests eren els fills de Jofre i néts de Guidenell Bonadona, que ara es desprenien de llurs drets en favor del prevere Pere Rigall. I nomenaren aquest cap i governador tant de l'església i de les seves possessions com dels clergues que hi servissin, els quals havia de regir canònicament i guiar-los pel camí de la veritat. També establiren que després de la seva mort, els clergues del lloc tinguessin la lliure facultat d'elegir el successor.

Signaren aquesta importantíssima donació els atorgants, això és, Bernat Bernat i la seva esposa Guilla, Bernat Jofre i la seva esposa Nèvia, i Jofre Jofre dit Bastó i la seva esposa Adalgards. Que Bernat Jofre i Jofre Jofre Bastó eren germans, resulta obvi; com també que llur pare Jofre era, com he apuntat, el fill de Bonadona. Però Bernat Bernat era també germà llur? O llur germana era Guilla? Que dos germans portessin un mateix nom no és inhabitual del tot a l'època; això, a més, podria explicar la diferenciació que sembla voler-se introduir amb el doble Bernat. De fet, aquest suposat costum familiar de repetir els noms s'evidencia

en els mateixos fills de Bernat Bernat i de Guilla: el fill es deia Bernat Bernat, com el pare, amb el distintiu, però, de Tomapallers, i la filla portava el mateix nom de la mare, Guilla!

És clar que, per exhaurir les possibilitats, Bernat Bernat també podria ésser el representant d'una altra branca familiar amb drets damunt l'església. Però, fora de conjecturar un vincle familiar entre tots els donants, sols podem estar segurs que tots ells participaven inicialment en la propietat i detenció de drets damunt l'església de Santa Maria de Vilabertran.

Alguns feligresos de Santa Maria de Vilabertran volgueren també sumar-se a l'acte fent donació particular d'alguna propietat o dret seus. Així Berenguer Pere renuncià als drets que pogués tenir dins els predits 60 passos eclesiàstics; el mateix féu Bernat Bernat de Tomapallers, i així obraren Constança, Guillem Esteve, Esteve i Dalmau. El comte Ponç I d'Empúries, per la seva part, renuncià a tots els drets que pogués tenir en tota la parròquia, i també ho féu Garsèn, la qual, a més, donà a l'església la meitat del seu alou d'Olives, que li havia pres Berenguer Renard. Jofre Seguer i Arnall Seguer li donaren així mateix una peça de terra de quatre quarterades d'extensió. I, per últim, Jofre Jofre Bastó li traspassà les dècimes i les primícies que posseïa dins els confins de Vilabertran. L'ardiaca Guillem marcà, amb creus, els límits dels 60 passos eclesiàstics, cosa que féu per l'autoritat rebuda de l'Església de Girona i del seu bisbe Berenguer (doc. 36).

Només alguns dies després, el 14 de maig, també volgué fer una donació a l'església de Santa Maria de Vilabertran el propi Pere Rigall. I es desprengué absolutament de tots els seus béns. Efectivament, en el present diploma Pere Rigall féu cessió d'una hisenda que li havia pervingut dels seus pares i estava repartida entre els termes de la parròquia de Sant Julià de Rabós i els de Santa Eulàlia de Noves. A Rabós, hi tenia uns masos, en bon i mal estat, al paratge anomenat la Riera o, per major precisió, el Rierol de Baldred. No faltaven en aquests masos figueres i altres arbres diversos, horts i closos, oliveres i quintanals, terres amb sitges, trilles, vinyes, camps i ermots, boscos i hortals, llinars; i àdhuc un molí i fins una font que rajava en un prat. Les propietats de la parròquia de Noves, no són tan detallades i l'escrivà es limita a dir que estaven als llocs anomenats Vall-llober i Vall d'Anastasi. Les signatures que donen testimoniatge d'aquesta donació pertanyents a eclesiàstics segurament corresponen a membres de la comunitat. Són aquests els seus noms: el prevere Branuí, el sacerdot Bertran, el prevere Ramon, el prevere Guilbert i dos levites homònims dits Pere (doc. 37).

A penes un mes després, el 13 de juny, la mare de Pere Rigall, Adalgards, s'afegí a la donació del seu fill. I donà a Santa Maria de Vilabertran tot el que tenia en els termes de les esmentades parròquies, ja fos en virtut de la seva dècima o per violari i àdhuc, en alguns llocs, per donació dels seus pares, cosa que, de nou, indica el llarg arrelament de la família en aquestes contrades. Però el diploma d'aquesta donació, escrita ara pel propi Pere Rigall, és força més precís en la identificació i característiques de les propietats donades.

Ara podem saber que els masos de Sant Julià de Rabós eren un de major amb un sitjar dins i fora del mas, al seu voltant, amb una era i una figuera davant la porta, amb els seus quintanals, i altres masos i masets i llurs respectius quintanals, propers aquests a un segon mas major. Aquest tenia hortalles i closos, i un oliver al costat de la paret del mas, amb un farraginar i camp sota el mas. Al Rierol de Baldred, hi tenia un hort amb figueres, altres arbres i amb trilles. També llur meitat del camp anomenat Camp Rodó, i llur meitat del bosc i hortal del camp del dit rierol. I totes les vinyes, camps, ermots i garrigues que tenien al lloc anomenat Planell. I el molí dels Llinars, juntament amb el llinar que hi havia entre el dit molí i la font del Prat. També les possessions donades a Vall-llobera i a Vall d'Anastasi eren confirmades de manera genèrica. Pere Rigall, però, va voler protegir i assegurar el futur de la seva mare, i prudent afegí a la donació la clàusula que, si ell premoria a la seva mare, aquesta pogués viure a Santa Maria de Vilabertran, amb dret a menja i vestit a càrrec del comú de la comunitat, fins al final dels seus dies. Aquí, de nou, signaven els eclesiàstics ja mencionats com a possibles membres de la comunitat de Vilabertran (doc. 39).

Aquell mateix dia fou de profit per a Santa Maria de Vilabertran perquè les seves propietats s'incrementaren també amb les donades pels germans Ramon, Arnall i Dalmau Sunyer i llurs respectives esposes Auriseta, Estefania i Rotlends, i encara per Sonifred Ponç i la seva muller Adalgards i llur fill Jobert Sonifred, i per Pere Sesmon. Aquest conjunt de donants, tots evidentment emparentats, feren la donació a Santa Maria de Vilabertran d'una no petita propietat situada als termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres, al paratge anomenat la Plana, damunt de Perafita. I la feren en remei de llurs ànimes, de la de llurs pares i de la de l'oncle matern Galí. A més dels atorgants assenyalats, també confirmaren el donatiu renunciant a llurs drets hereditaris un bon conjunt de personatges, sens dubte, igualment familiars. Heus ací llurs noms: els sotsdiaca Gerall Enees, Mir Amalric, Bonadona, Bernat

Bellhom, Estefania, filla de l'esmentada Rotlends, Bernat Miró, Gerall Sunyer, Arnall Miró, Guillem Guifrè, Sesnan, Bonfill Sesmon, el prevere Adalbert i el sacerdot Pere.

Arnall, el sotsdiaca Pere, el sacerdot Ramon i el canonge i prevere Guillem, que són testimonis autògrafs de la donació, amb tota probabilitat, havien de tenir algun vincle amb la comunitat de Santa Maria de Vilabertran, si és que no en formaven part (doc. 38).

A la propera parròquia de Sant Pere de Figueres, Santa Maria de Vilabertran hi posseirà un ampli patrimoni. El 28 de novembre del mateix any 1069, Ponç Sonifred, que devia ésser fill dels suara esmentats Sonifred Ponç i Adalgards, i germà de Jobert Sonifred, augmentà aquest patrimoni amb la donació d'una peça de terra no llunyana de l'indret de la parròquia de Figueres conegut com la Calçada.

Com en la donació anterior, una bona colla de confirmants renunciaven també als seus drets sobre la propietat donada. Són ara Adaleds, Sunyer Ponç, Ramon Ponç, Pere Ponç, Bonadona, Arnall Ponç, Maria i una segona Adaleds, possiblement l'esposa, i els oncles paterns de l'atorgant. Entre els testimonis reapareixen el sotsdiaca Gerall Enees i el prevere Ramon, i apareix per primer cop Ansulf (doc. 40).

L'any 1070

L'increment patrimonial de Santa Maria de Vilabertran seguirà a partir d'ara a un ritme vertiginós, espectacular. En començar el nou any (el nou any per a nosaltres, és clar), un 26 de febrer de 1070, els clergues de Vilabertran amplien el patrimoni a la parròquia de Sant Julià de Rabós: una casa coberta, una peça de vinya i una altra de llinar. La casa confrontava per orient i migdia amb l'alou que ja hi tenien; la vinya era al lloc dit Planell, també a tocar de l'alou de Santa Maria de Vilabertran per la banda del sud, del nord i d'occident. I el llinar, situat als Llinars Majors, als Molins, també afrontava amb orient amb una altra propietat anterior de Vilabertran. Foren els donants els esposos Ponç Pere i Egara, que es reservaren la tinença de l'alou transmès mentre visquessin a canvi del cens d'una gallina anual per la casa, i de la tasca de la vinya i del llinar. Posà per escrit el document el mateix Pere Rigall (doc. 41).

Pocs dies després, el 4 de març, serà el sacerdot Pere Sonifred qui farà créixer el patrimoni de Santa Maria. Ara en diversos indrets dels termes de la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, dins el comtat de Besalú. Es tractava de cases, terres, vinyes, arbres fruiters i infructuosos, fonts, pous ... Entre els testimonis repeteixen el sacerdot Branuí, el prevere Ramon, el prevere Guillem i el sotsdiaca Gerall Enees. Pere Rigall continua fent d'escrivà ell personalment (doc. 42).

Els increments patrimonials eren a diari. Només tres dies després, el matrimoni format per Pere Tresmon i Adaleds lliuraren a Santa Maria de Vilabertran el mas on vivien, que s'estenia pels llocs anomenats Vilarig i Puig Calvell dels termes parroquials de Sant Martí de Peralada. Com hem anat veient i serà força habitual, els donants feren reserva de violari a canvi de pagar de per vida el cens anual d'una gallina, una mitgera d'ordi i una fogassa pel mas, així com la tasca de la terra. El sacerdot Pere i el sotsdiaca Gerall Enees fan, entre d'altres, de testimonis en aquest diploma posat per escrit igualment per Pere Rigall (doc. 43).

L'anomenada de Santa Maria de Vilabertran s'estenia com una taca d'oli i amb una velocitat tan diligent com admirable. Encara no havien passat tres setmanes de l'anterior donatiu, que els clergues de Vilabertran ja en reberen un altre. Fou ara la meitat d'un nou mas del vilar dit Borderans, als termes parroquials de Sant Martí de Maçanet. En aquesta ocasió els donants foren els germans Guillem Estraball i Bernat Jobert (doc. 44).

Un nou mas, ara dins els termes de la vila de Sant Vicenç de Cabanes, passà a mans dels clergues de Vilabertran per munificència de Matfred Arnall. Era el 15 de maig de 1070 (doc. 45).

I el 28 de maig Gerall Pere els donà un alou de característiques desconegudes al paratge anomenat Oliva, dins la parròquia de Sant Mateu de Vilademires (doc. 46).

Les donacions eren, tal com anem veient, en llocs i parròquies distintes. Però, una vegada aconseguida una propietat en un indret determinat, hom diria que aquesta absorbia les veïnes, anava engolint les adjacents. S'anava arrodonint la propietat estenen els seus límits. Així es veu de nou en el paratge de la Plana, sota el lloc conegut com la Calçada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres. El 9 de setembre de 1070, Em, que ja devia ésser vídua de Guilbert, i el seu fill Bernat, amb el consentiment i renúncia als seus drets de l'altre fill Ramon

Guilabert, el nom del qual vindrà acompanyat del qualificatiu de noble el 1092 igual que el seu germà (doc. 255), donaran a la comunitat de Vilabertran una terra d'aquell lloc que no imagino que no fos important. I afrontava per la banda de cerç amb una altra terra de Santa Maria. Entre d'altres, féu de testimoni el conegut prevere Ramon i escriví el diploma el prevere Joan (doc. 47).

El mes següent, el 22 d'octubre, el levita Oliba Gotafred donà a Santa Maria un mas amb clos, quintanes, el qual era al lloc dit Trencacans de la parròquia de Sant Esteve de Biure, al comtat de Besalú, i una vinya del paratge anomenat Alçapanys del mateix terme. El diaca se'n reservà, però, la tinença a canvi del cens anual d'una gallina i una fogassa pel mas, i una mitgera per la terra; per la vinya es comprometé a tributar una aimina de vi. I deixà la donació sota la guarda de Bernat Guifré i del seu germà Guillem. Aquí de nou actuà d'escrivà Pere Rigall (doc. 48).

Cinc dies després, Llobató Ostèn donà als clergues de Vilabertran una peça de terra situada al paratge dit Passadores, de la parròquia de Sant Pere de Figueres; s'hi reservà la tinença de son vivent a canvi del cens anual de l'onzena part de la collita. En aquesta avinentesa escriví el document el prevere Bertran, que posà el seu nom en caràcters de l'alfabet grec, que no vol dir altra cosa que coneixia l'alfabet d'aquesta llengua (doc. 49).

El 23 de desembre de 1070. Nou donatiu. Aquell dia, Guillem Pere els donà unes cases, terres, mallols i olivers que tenia al Vilar Olivada, dins la parròquia de Sant Pere de Navata, al comtat de Besalú. L'atorgant, que se'n reservà la tinença per a ell i per a un fill legítim, si l'arribava a tenir, es comprometé a tributar anualment totes les olives, la tasca de la collita i les òblies pel mas. Entre els signants cal destacar el prevere Ramon Guifré i el prevere Bertran. La còpia anà a càrrec de Pere Rigall (doc. 50).

L'any 1071

No s'interrompé pas el ritme de donacions rebudes amb el nou any. Ja el 12 de gener de 1071 els germans Ramon Miró i Gerall Miró els feren el donatiu d'un alou situat al lloc anomenat Baucells, de la parròquia de Santa Maria de Darnius i a la parròquia de Sant Andreu d'Olivada (doc. 51).

I l'endemà mateix, Filmera, una dona consagrada a Déu, els donà el que tenia a la petita vila del Prat, dins la parròquia de Sant Martí de Peralada, i una petita peça de vinya del terme de Clarà. Recollí per escrit la donació Pere Rigall (doc. 53).

Però l'increment patrimonial no sols els pervenia per donacions pietoses. També els testaments foren una no infreqüent via d'ampliació de les propietats. El primer conegut d'aquest tipus és el Jofre Bernat, dictat el 17 de febrer de 1071 «*egritudine fessu*». És també aquest personatge el primer que coneixem que disposés d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, motiu pel qual li llegà un quart del clos que tenia a la parròquia de Sant Julià de Llers, la quarta part dels olivers que hi tenia, i, a més, unes ovelles, un bou, set boccs, dos porcs i una quantitat indeterminada de pa amb altres diverses donacions imprecises per al convit fúnebre. Posà per escrit aquestes darreres voluntats el levita Guillem (doc. 54).

Si no s'han perdut alguns documents a l'entremig, sembla que la ploma dels escrivans per recollir noves donacions descansà un trimestre. Caldrà esperar aquests dies per rebre una nova i, sens dubte, important donació. El 7 de juny de 1071, Garsèn, filla de Bergon, donà a Santa Maria de Vilabertran uns masos, molins, terres i vinyes que tenia per herència materna als termes de Sant Vicenç de Cabanes i de Vilabertran mateix, i prop de Vilatenim. Cal destacar que el que donà a Vilabertran i a Vilatenim, ho féu amb els delmes i les primícies. Atorgà el seu consentiment a la donació Estefania, possible filla o germana de Garsèn. Entre els testimonis ressalto la presència del prevere Bonfill i del també prevere Erall. L'escrivà fou el levita Berenguer (doc. 55).

El 30 de juny de 1071, Rotlens, esposa de Bernat, manifestant un tarannà previsor, dictà testament en plena salut i disposà d'ésser enterrada al cementiri de Santa Maria de Vilabertran quan li arribés l'hora de la mort. Per aquest motiu li llegava un mas que tenia a Vallmala, menat per un tal Ramon, i un altre on vivia Oliba Sonifred. I, evidentment, no puc passar per alt que Rotlens destinà també un mancús a l'església de Sant Pere de Montagut per a l'adquisició d'un llibre, donatiu que revela una certa sensibilitat no sols cultural (perquè el llibre havia d'ésser litúrgic, sens dubte), sinó també cultural (doc. 56).

Els masos, en particular, passaven a propietat dels clergues de Vilabertran amb notable assiduitat. El 29 d'agost d'aquell mateix any, una altra dona, aquesta anomenada Adaleds, els en transferí un altre situat a l'Oliveda, lloc de la parròquia de Sant Pere de Navata (doc. 57).

Les peregrinacions a Terra Santa tindran també el seu ressò en les contradetes que ara ens ocupen. El 22 de setembre de 1071, Arnall Pere decidí d'emprendre un viatge de peregrinació al Sant Sepulcre i, com tots els qui s'aventuraven a fer un desplaçament tan llarg, dictà testament. I, entre les seves deixes, llegà a Santa Maria de Vilabertran dos terços del seu alou en cas de mort de totes les seves filles i, sense cap condició prèvia, li llegà també el seu mas de Narbona i li confirmà la donació que ja li havia fet de la part que ell tenia de l'església de Sant Mateu de Vilademires. Ja veiem, doncs, com també a partir d'ara altres esglésies passaran, en part o en la integritat, a possessió d'aquella inicial petita església de Santa Maria del Prat de Vilabertran, que, sota el govern de Pere Rigall, havia crescut i continuava creixent a un ritme espectacular. També aquest testament fou posat per escrit pel mateix Pere Rigall (doc. 58).

Dos dies després, Pere Rigall escripturà la donació que Joan Renard els féu de l'octava part d'un mas i una terra del terme de Sant Vicenç de Vilamalla i encara la seva octava part d'un farraginar després de la mort de Berenguer Sesmon (doc. 59).

L'11 de novembre, Pere Rigall prengué de nou la ploma per deixar constància de la donació que també els feren Arnall i la seva esposa Quinverga d'una peça de terra del lloc anomenat Olmell, dins la parròquia de Sant Joan de Vilatenim (doc. 60).

L'any 1072

I l'expansió arribà al Vallespir. El 3 de març de 1072, Girberga els donà un mas situat en aquell comtat, dins els termes de la parròquia de Sant Pere de Tellet (doc. 61).

Però les possessions continuaren també augmentant en terres més properes. El 22 de març, el matrimoni format per Tedmir i Quintol donaren als clergues de Vilabertran, ja anomenats clarament aquí canonges, una peça de terra dels Torrells, lloc de la parròquia de Sant Martí de Peralada. L'escrivà fou el prevere Joan (doc. 62).

Arnall Pere degué tornar sa i estalvi del seu viatge a Terra Santa, si finalment hi va anar, perquè el 26 de març de 1072, acompanyat dels seus germans Bernat i Guillem, donà, amb ells, la quarta part del que posseïen en l'església de Sant Mateu de Vilademires amb la part

corresponent de delmes, primícies, oblacions i drets de sepultura. Els canonges de Vilabertran tindrien els drets dels germans damunt l'església de Sant Mateu de Vilademires només en tinença mentre els atorgants visquessin; després, ja en plena propietat. Redactada i escrita aquesta donació per Pere Rigall, comptà entre els testimonis amb la presència d'un dels dos levites de nom Pere i del també levita Guillem (doc. 63).

El mateix dia Pere Rigall també posà per escrit la donació que Bernat Esteve els féu d'un alou dels termes de Clarà, a la parròquia de Sant Silvestre de la Valleta. Aquesta propietat consistia en terres, vinyes i boscos, i l'atorgant se la reservà de son vivent a canvi de la tasca i els delmes dels explets (doc. 64).

El 12 de maig del mateix any, Adalgards enriqueí la canònica de Vilabertran amb un nou mas. Era aquest al lloc anomenat Conangles, dins la parròquia de Santa Margarida de Bianya (doc. 65).

Només quatre dies més tard, Arnall Miró i Arnall Ostèn, actuant com a marmessors del difunt Ramon Miró, lliuraren a la canònica de Vilabertran el llegat que el susdit Ramon li havia deixat: uns masos construïts i enrunats amb les seves terres i vinyes, situats als termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres. Escripturà el document el levita Guillem (doc. 66).

El mateix mes i any, el dia 21, Bonadona donà a Santa Maria de Vilabertran un mas menat per Guitard i Joan, situat sobre l'església de Sant Esteve de Biure, i una vinya del paratge anomenat Esclataulls. Se'n reservà, però, la tinença de son vivent a canvi d'una gallina pel mas i d'un sester de vi per la vinya. Després del seu òbit havia de quedar en plena propietat de la canònica amb l'única exclusió del celler que tenia Berenguer Ponç. En fou l'escrivà Pere Rigall i un dels testimonis fou el levita Ponç (doc. 67).

De fet, aquesta donació fou un document complementari del testament dictat el mateix dia i escrit també per Pere Rigall i signat pel levita Ponç (doc. 68). I, si no hi ha error en la data del regist d'una nova donació del 23 de maig, aquest dia Bonadona confirmà l'anterior donació o en féu una altra dins el mateix terme parroquial (doc. 69).

El mateix dia 23, Gerall Guitard donà a Santa Maria del Prat de Vilabertran un alou situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Julià de Llers, al terme de la vila de Molins, format

per un clos sota els casals d'Arnall Sendred i una trilla que es trobava a l'indret anomenat la Coma, sobre la dita vila, així com una vinya al costat de la trilla, una altra vinya al lloc anomenat Morter i encara una tercera vinya a la Coma. També li féu donació d'un camp situat als Clapers, d'una heretat que havia estat d'Enric, de la quarta part d'una heretat de Mir i d'una altra heretat situada a les Monederes del riu Llobregat (d'Empordà). Amb els testimonis, entre d'altres, del prevere Ermengol i del levita Ponç, Pere Rigall escripturitzà la donació (doc. 70).

L'any 1073

Amb un increment patrimonial de tanta importància no devia ésser fàcil mantenir-se al marge de les disputes motivades per interessos oposats. Ni que sigui indirectament, també la canònica de Vilabertran es veié immiscida en una d'aquestes disputes. Era el 24 de març de 1073 i s'havia suscitat un plet entre Mir Enees i el seu germà Enees, d'una part, i els fills de Mir Oliba, d'una altra, sobre un alou que havia pertangut a Guifrà Miró i que comprà el susdit Mir Oliba. Els esmentats germans Enees, però, aconsellats per amigables componedors, s'evacuaren d'aquell alou en canvi de rebre de Santa Maria de Vilabertran i dels hereus de Mir Oliba quatre unces d'or nou.

Aquest alou era situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, i consistia en diversos masos, terres i vinyes. I els germans Enees donaren a Santa Maria de Vilabertran la quarta part que constituïa l'herència rebuda per Ramon, fill de Mir Oliba, el qual l'havia donada a la susdita canònica (doc. 66). Una altra quarta part, la definiren en favor d'Arnall Miró, i la meitat restant la lliuraren a Arnall Ostèn i a la seva esposa Clemència. Era la primera vegada que els canonges hagueren d'esmerçar una quantitat dinerària per assegurar una important donació rebuda prèviament. L'acord fou escrit pel levita Jobert (doc. 73).

Una actitud activa per part dels canonges de Vilabertran, que implicà també l'esmerç d'una quantitat dinerària, la veiem uns mesos després, el 16 d'octubre de 1073. Tal dia com aquell, els susdits clergues compraren a Bernat Matfred i a la seva esposa Quinverga una peça de terra situada al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres,¹ al lloc anomenat les Planes, pel preu de quatre unces i tres mancosos d'or puríssim. D'altra

¹ Ja veiem com la parròquia de Figueres és situada indistintament al comtat de Besalú o al de Peralada.

banda, el susdit matrimoni féu donació a la predita canònica de Vilabertran d'una altra terra, no llunyana de la que ara venien. El document fou escrit pel levita Gerall, sens dubte el ja conegut, com a sotdiaca, Gerall Enees, i comptà amb la signatura testimonial del prevere Ponç, possiblement el també conegut levita del mateix nom ja promocionat al sacerdoci (doc. 75).

Abans d'acabar l'any, un 4 de novembre de 1073, els canonges reforçaren llurs possessions al terme parroquial de Sant Pere de Figueres. Jofre Seguer, la seva mare Rolens i els seu germà Arnall els donaren una peça de terra de quatre quarterades d'aquella parròquia. Així ho deixà escrit Pere Rigall (doc.76).

L'any 1074

El nou any 1074, un 12 de gener, Pere Oliba i la seva esposa incrementaren el patrimoni de l'església de Santa Maria de Vilabertran amb la donació d'un mas situat a la parròquia de Sant Feliu de Lladó i de Cistella, al lloc anomenat els Aiguals, i la quarta part d'un molí que hi havia al riu Manol, dit Rosegafarines. Posà per escrit el document Pere Rigall (doc. 77).

En la mateixa línia de les donacions de caràcter pietós, cal considerar la segona donació de l'any: la de Bernat Duran i la seva muller Nèvia d'un alou que tenien al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, a la Boada. Era el darrer dia de gener de 1074 i en fou l'escrivà Pere Rigall, amb el testimoni del prevere Joan (doc. 78).

El mateix dia, Pere Rigall hagué de posar per escrit una nova donació que els afavoria. La protagonitzada per Guillem Guillem i la seva esposa Engilsèn, donants d'una peça de terra de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim. El prevere Joan i el sacerdot Arnall hi intervingueren, amb altres, com a testimonis (doc. 79).

També acabà bé el mes de febrer següent, en què Pere Rigall recollí per escrit el testament sacramental de Guadall Guillem, en què havia llegat a la seva església un alou de Serinyà (doc. 80).

El 24 d'abril de 1074, Adalbert Giscafred donà a Santa Maria de Vilabertran la meitat d'una feixa situada al comtat de Peralada, al terme de Sant Vicenç de Cabanes, a l'indret dit la

Llacuna, la qual posseïa, juntament amb un segon Adalbert i Sesmon, per compra feta a Bernat Vives, prevere de l'església de Santa Maria de Vilabertran. Cal suposar que, l'adquisició, la feren a Bernat Vives abans d'ingressar aquest a la comunitat de Vilabertran, a la qual vol ara que retorni. L'escrivà fou Joan, que no es qualifica gairebé mai de prevere, tot i ésser-ho (doc. 82).

El 20 de juny d'aquell any, som assabentats d'una altra desavinença en què es veié immiscida la canònica de Vilabertran. Aquell dia, en efecte, Pere Arnust i la seva muller Ermengards reconegueren haver reclamat injustament i fraudulenta un alou que havien tingut amb engany. Per aquest motiu el definien ara en favor de Santa Maria de Vilabertran, la part perjudicada. Es tractava d'un mas i d'un colomar que Duran Sal·la havia donat, amb consentiment del predit matrimoni, a aquesta església. Els béns eren situats al comtat de Peralada, al terme de Cabanes, dins aquesta vila. Posà per escrit el document el conegut prevere Joan, el que no solia fer constar la seva condició eclesiàstica. I és de ressaltar que aquí diu que actua en lloc del «notari» Pere, en referència evident al nostre Pere Rigall i a la seva notable activitat com a tabel·lió, i no podem preterir tampoc la seva referència directa al *Liber iudicum*, el que prova que el susdit Joan devia tenir també coneixements jurídics (doc. 83).

Però, certament, la majoria de les possessions pervingueren a la canònica vilabertranenca per via de donació pacífica i per impuls de la pietat dels atorgants. Nova prova n'és el diploma del 10 de setembre de 1074 posat per escrit pel prevere Giscafred, que sembla imitar l'estil de Pere Rigall. En ell Isarn Sonifred i la seva esposa Guisbona donaven a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou que tenien al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Navata, al lloc anomenat Oliveda. Aquest alou, consistent en tres peces de terra, els havia pervingut per compra feta a Ígol (doc. 84 i 85).

Certament l'atracció que suscitava l'església de Santa Maria de Vilabertran transcendia l'àmbit més immediat i arribava a les més altes esferes civils i eclesiàstiques. Quan el bisbe Bernat de Carcassaona, vers 1074, féu testament abans d'iniciar un viatge a Anglaterra, tingué present la nostra canònica i li féu deixa de tot el que posseïa al comtat de Besalú (doc. 86).

L'any 1075

El 14 de març de 1075, Ramon Miró i la seva esposa Blidgards donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, als termes de Sant Pere de Figueres, la qual arrodoniria per la banda d'occident un alou anterior de la canònica. Recollí la donació per escrit Pere Rigall i, entre altres, signaren com a testimonis els preveres Guillem Duran, Joan i Bertran (doc. 88).

Pocs dies després, el 5 d'abril, el prevere Pere Rigall degué escriure amb no petita satisfacció l'acta de donació que Ramon Adalbert i la seva esposa Ermengards feren a Santa Maria de Vilabertran de l'església de Sant Pere de l'Oliba amb les trenta passes eclesiàstiques del cementiri i amb els seus delmes, primícies, oblacions i alous. També passà a la seva possessió tot el que l'església de Sant Pere tenia a la parròquia de Santa Maria de Darnius i a la de Sant Miquel de Fontfreda. I els atorgants encara afegiren a la seva magnanimitat la donació de tot el que ells posseïen a la parròquia de Sant Pere de l'Oliba i dos masos: un que havien comprat a Guisall Torrent i un altre dit del Puig. No podem jutjar de la cal·ligrafia d'aquest document, perquè no s'ha conservat l'original, però cal imaginar que Pere Rigall donaria el millor de les seves habilitats cal·ligràfiques, tal com constatem que s'afanyà en la bona redacció gramatical i algun punt literari que adorna el text. El comte Bernat de Besalú i el bisbe Bernat de Girona estamparen llur firma en el diploma i no hi faltà tampoc la d'aquells que podem considerar membres de la comunitat vilabertranenca: el levita Ramon, el levita Guifrè, el levita Gerall Enees, el sotsdiaca Jobert, el sotdiaca Pere Llobet i el prevere Mir. En un afegitó posterior, del 8 de setembre del mateix any, la filla del matrimoni donant, de nom també Ermengards, com la mare, acompanyada del seu espòs Berenguer, signà l'aprovació del donatiu dels pares i també la del mas Molar (doc. 89).

No acabà la liberalitat de la família Adalbert aquí. L'endemà mateix, Bernat Adalbert donà també a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Santa Coloma de Cabanelles i els de Sant Feliu de Lladó. En realitat, es tractava del donatiu de tres masos: el de Caselles, el de Ribes i el de Meià, aquest més petit, però amb hort (doc. 90).

Aquell mes d'abril, Ramon Adalbert, tot i que, segons pròpia declaració, es mantenia sa i estalvi, devia meditar sobre la precarietat de la vida i es decidí a fer també testament. I de seguida veurem que féu molt bé d'ésser previsor. Perquè les Parques ja es disposaven a tallar el fil de la seva vida, com de seguida veurem. I el cas és que disposà de les seves darreres

voluntats el 13 d'abril. Com no calia esperar altrament, confirmà les donacions ja fetes a Santa Maria de Vilabertran, on, com a nova prova de l'estimació que li tenia, disposà d'ésser sebollit el dia del seu traspàs, i encara l'augmentà amb algunes deixes noves, com l'alou que tenia a Tàpies, per bé que només si la seva filla moria sense descendència, i també una cinquena part dels béns heretats dels seus avis i pares. Ni cal dir que també fou Pere Rigall l'escrivà del document i que alguns membres de la comunitat de Vilabertran signaren com a testimonis, com el levita Guifrà, el levita Gerall Enees i el levita Ramon (doc. 91).

El gran benefactor de Vilabertran, Ramon Adalbert, ja era mort el 26 de maig, dia en què hom féu pública la declaració jurada de les seves últimes disposicions. I morí ferit, sense que en coneguem les causes ni més detalls: *«fuit graviter uulneratus, unde obiit»* declararen els testimonis de la seva darrera voluntat. Tot i que el testament sacramental presentà algunes petites modificacions respecte el manifestat en el primer testament, cap canvi no afectà als llegats fets a Vilabertran. Només cal destacar que la seva vídua, Ermengards, es reservà de per vida la tinença del mas de Molar a canvi del cens anual d'una quartera de blat i d'una aimina de vi. També en fou Pere Rigall l'escrivà i, entre els testimonis, trobem el prevere Joan, el clergue Ramon, el levita Gerall Enees, el sacerdot Ramon, el levita Ramon i el levita Guifrà (doc. 92).

I retrobem la filla de Ramon Adalbert i d'Ermengards, confirmant la donació dels seus pares i la del mas de Molar el 8 de setembre, cosa que féu també el seu marit Berenguer (doc. 93).

Els masos anaven caient en mans dels canonges de Vilabertran amb un goteig constant. El 21 de setembre del mateix any 1075, Adalgards els en donà un que tenia als termes de la parròquia de Sant Pere de Puig, al lloc anomenat Solamal; i encara hi afegí un molí que tenia a la parròquia de Santa Margarida de Bianya i unes terres que havia permutat amb el conegut Bernat Adalbert. També ho escripturà Pere Rigall (doc. 94).

L'any 1076

Al cap de gairebé un any, el 2 d'agost de 1076, Arnall Arnall i la seva esposa donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas que tenien al lloc anomenat la Pedrosa, dins els termes de la parròquia de Santa Cecília de Terrades (doc. 95).

I, de nou, el 29 d'agost, una dona de nom Adaleds donà als clergues de Vilabertran un altre mas. Aquest era als termes de la parròquia de Navata, al paratge anomenat Oliveda i el menava Seguer Giscafred. Així ho testimoniaren, entre altres, el prevere Guillem i el sacerdot Ramon, i així ho escriví el levita Guillem (doc. 96).

Si no hi ha error en l'any transcrit en un regest, el 8 de setembre de 1076 (podria ésser de 1075, vegeu el doc. 93), Ermengards, filla de Ramon Adalbert, i el seu espòs Berenguer confirmaren i definiren en favor de Santa Maria de Vilabertran la donació que el seu pare els havia fet de l'església de Sant Pere de l'Oliba (doc. 97).

I l'any 1076 acabaria amb la propietat d'un nou mas. Ara foren els germans Arnall i Berenguer Joan, qui amb l'esposa del primer, Ermesèn, els donaren un mas amb clos i oliveres que tenien al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria d'Argelaguer, al paratge anomenat Gallinac. També recollí per escrit el donatiu Pere Rigall (doc. 98).

L'any 1077

El nou any, 1077, ens dóna notícies des del 2 de març. Tal dia com aquell, els germans Pere, Ramon i Bernat Odó, en remei de llur ànima i de la dels seus pares, donaren a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenien al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Joan Sescloses, de Vilaüt o Montmajor, Estanyol i Vilanova, i al lloc anomenat Boïga, amb terres i salines, i una casa prop de l'esmentada església de Sant Joan. Ho deixà escrit el prevere Joan (doc. 99).

Que la influència de la canònica de Vilabertran havia arribat a les més altes esferes, queda altre cop confirmat pel testament d'Artall Artall, germà del bisbe de Carcassona Pere Artall. Artall Artall, el 19 de març, disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran i deixà a aquesta canònica dos masos situats dins la parròquia de Santa Àgata de Campmany; un d'aquest masos era habitat per Duran d'Alzina i l'altre per Ponç Sesmon. Li llegà també dos sarraïns per a les obres de l'església, i tres almucelles, una conca i una canadella per al servei del seu altar. L'autor de la còpia del document anà a càrrec del levita Pere. I ja veiem com la construcció de la nova església estava en procés. (doc. 100).

Aquestes deixes particulars a Santa Maria de Vilabertran també quedaren recollides en un document de donació a part, posat per escrit ara per Pere Rigall l'endemà mateix. En un afegitó posterior d'aquest diploma, Berenguer Artall, un altre germà del donant, signà la seva conformitat (doc. 101).

També s'ha conservat el testament sacramental, fet públic el 30 d'agost del mateix any, on queda confirmat el legat testamentari inicial. Fou posat igualment per escrit per Pere Rigall (doc. 102).

I continuem amb l'adquisició de masos per via de donatiu. L'1 de setembre de 1077, Guillem Pere donà a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia per herència paterna al comtat de Besalú, al terme de les parròquies de Sant Martí de Maçanet, de Tàpies i de Sant Pere de l'Oliba, constituït per un mas del lloc anomenat Miralloles i un altre de Serramitjana. Actua d'escrivent el sotsdiaca Ramon i apareixen entre els testimonis el prevere Branuí, el prevere Joan Miró (que deu correspondre a un dels escrivans que sols dóna el seu nom i eventualment la seva condició sacerdotal) i el sacerdot Ramon. Sense indicar estat eclesiàstic també signen Ramon Pere, Pere Ramon i Bernat Esteve. Podria tractar-se dels clergues dels mateixos noms que apareixen ara amb llur cognom? Fa de mal dir en no ésser les signatures autògrafes, però no deixa d'ésser una possibilitat (doc. 103).

Com sol ser habitual, els familiars que podien tenir algun dret en el bé transmès, hi renunciaven. Així succeí en aquest cas per part del germà de l'atorgant, Bernat Pere, que definí els seus drets en favor de Vilabertran el 2 de novembre del mateix any (doc. 104).

Pocs dies després, el 21 de novembre, Arsèn donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Santa Cecília de Terrades, anomenat mas d'Alzina (doc. 105).

En una data imprecisa, però propera a 1077, Pere Rigall, anomenat ja clarament prelat de Santa Maria de Vilabertran, i els clergues que hi vivien assentiren a la possessió de Bernat Arnall, a violari, del mas de Miralloles i l'alou que el seu oncle patern, Bernat Pere, havia llegat en testament a Santa Maria, amb retenció per al monestir d'un quart del petit mas de Font Reial i un quart de les olives de la Riera. Però es tracta d'un document sense cloure, encara que il·lustra sobre el costum que també devien tenir els canonges, alguns d'ells bons juristes, com he insinuat, de validar, donant-hi llur consentiment, algunes clàusules de reserva

de tinença de les propietats donades a la canònica, que només en rebia la propietat total amb el decès dels tinents beneficiats (doc. 106).

L'any 1078

L'any següent, 1078, comença a informar de noves donacions el 31 de març. Aquell dia, Pere Dalmau de Montdó definí el delme que tenia en feu per Santa Maria de Vilabertran i per Pere Rigall, ministre de la mateixa església, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, però se'n reservà la tinença de per vida. Actuà d'escrivà Pere Rigall (doc. 107).

Nova prova de l'arrelament de Santa Maria de Vilabertran en la benvolença de les altes esferes, n'és el testament dictat pel comte Ponç I d'Empúries el 19 de maig de 1078, en el qual li féu la deixa de 200 auris destinats a misses i també de dos sarraïns i dos ases, citats i posats al mateix nivell (doc. 108).

Però no sols les personalitats civils es manifesten properes a Santa Maria de Vilabertran, sinó les eclesiàstiques d'altres institucions. Així el cabiscol de la catedral de Girona, Joan, trobant-se greument malalt al claustre de Sant Martí Sacosta, dictà testament i deixà a la nostra canònica una unça que li devia Dalmau. Era el 15 de setembre de 1078 (doc. 109).

L'any 1079

Elliards, nom masculí i femení segons els casos, com algun altre en aquesta època, com Sènior, en dictar testament el 29 de juliol de 1079, després de nomenar marmessors Duran Morató, Mir Oliba i la seva esposa, Adalets, disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà una feixa situada prop d'un mas propietat de la canònica que menava Pere Tresmon, i també li féu deixa de vuit mancusos d'or nou, tres sesters d'ordi, i dels delmes i de les primícies de Magrigul fins que el seu fill enviés clergues a Sant Esteve per servir l'església i, finalment, llegà als clergues de Vilabertran una faneca de farina de forment, dues faneques de vi, un porc, una oca i un parell de capons per al convit fúnebre. Posà per escrit aquestes darreres voluntats el sotsdiaca Berenguer (doc. 110).

Al costat de les donacions de caràcter pietós, els llegats testamentaris seran de manera creixent font d'ingressos de béns mobles i d'increment de patrimoni semovent. Poc més d'un

trimestre després, Galceran (probablement Galceran Seguer, vegeu el doc. 118) disposà la seva darrera voluntat. Era el 8 de novembre de 1079 i tingué ben present d'afavorir l'església de Santa Maria de Vilabertran, en el cementiri de la qual volgué ésser enterrat. I Galceran llegà a aquesta església tot l'alou que tenia a les parròquies de Sant Pere de l'Oliba, Sant Martí de Maçanet, Sant Cristòfor dels Horts, Sant Feliu de Carbonills i Sant Llorenç de la Muga; li deixà també tot el que posseïa a la parròquia de Darnius, dins el comtat de Besalú, i els sagraments que es trobaven prop de l'esmentada església de Sant Pere de l'Oliba. Per últim, li féu donació de dues sitges plenes de blat, una de forment i l'altra d'ordi, i d'un veixell de vi que tenia a Romegueres, una sitja de civada i una vaca que tenia a Darnius i la meitat d'una vedella que compartia amb Joan Adalbert, i una altra que tenia a vila d'Oliba. En fou l'escrivà Pere Rigall (doc. 111).

L'any 1080

La devoció per Santa Maria de Vilabertran no diferenciava entre homes i dones. Aquestes també s'hi manifesten ben properes. Ja des del primer moment, com hem vist, però amb una llarga continuïtat, com hom constata en un nou testament. Ara també d'Elliards, però una Elliards dona, la qual, el 28 de gener de 1080, llegà a la nostra església un mas anomenat de Guillem, el mas de Bedoc, ambdós als termes de Sant Martí de Serra, i l'alou que tenia a Vilacolum (doc. 112).

Abans de complir-se un mes de l'anterior deixa, els canonges de Vilabertran reberen un altre donatiu. El 24 de febrer del mateix any, Eriball i la seva muller Ermesèn els transmeteren la propietat de tot l'alou que havien adquirit de Bernat Guillem de Sarama. Era situat al comtat dit d'Empordà, a la parròquia de Sant Feliu de Guàrdia. Posà per escrit la nova donació el sotsdiaca Guillem (doc. 113).

Com resulta ben palès, eren els masos les propietats més habitualment rebudes en donació. El 9 d'abril de 1080, els clergues de Vilabertran n'obtingueren un altre per llarguesa de Ramon Arnust. Aquest era a la parròquia de Sant Sadurn d'Arenys (doc. 114).

I encara no havia acabat el mes, el dia 26, Pere Adalbert els donà la seva meitat d'un alou que posseïa amb el seu germà Ponç i que tenia Oliba Ponç. Aquesta propietat era situada a la parròquia de Sant Martí de Peralada, més enllà del riu la Muga, i comprenia el terreny que

anava des del camí que duia de Figueres a Peralada fins al molí de Ramon Arquimball. Tregué còpia de la donació el ja levita Guillem (doc. 115).

Només dos dies després, Eriball i la seva esposa Ermesèn, el seu germà Ademar, Ecard i la seva muller Ava, i Bernat Ramon donaren a Santa Maria de Vilabertran l'església de Sant Feliu, situada al comtat d'Empordà en el lloc dit Guàrdia, amb les oblacions, les dècimes i les primícies; i els seixanta passos eclesiàstics. Eriball, però, solament li'n donà trenta i, en compensació dels altres trenta, li lliurà un camp de la coromina que estava a tocar del camí que portava a Vilamacolum. No sorprèn que un donatiu tan important fos posat per escrit pel mateix Pere Rigall (doc. 116).

Continuant amb el bon ritme de noves i gratuïtes adquisicions, el 15 de maig de 1080, Santa Maria de Vilabertran es féu amb un camp amb sagrer, situat al costat de l'església de Sant Joan de Vilatenim, prop d'aquesta església. Rotlens en fou la donadora, i el levita Guillem, l'escrivà. Entre els testimonis consten el sacerdot Ramon, el sacerdot Pere, el prevere Pere i un altre prevere del mateix nom (doc. 117).

No resulta estrany que la nova església de Santa Maria s'anés construint a bon ritme també. Que es continuava treballant en la seva nova construcció ho revela una donació de Bernat Bernat i el seu fill, Bernat Tomapallers, que li donaren un alou situat prop de la mateixa església, al Prat de Vilabertran. També en aquesta ocasió actuà d'escrivà Pere Rigall (doc. 118).

Una canònica tan pròspera havia d'ésser vista també pels pares que pensaven destinar algun fill a la vida religiosa com una institució ben adient. Així ho constatem en una data indeterminada de l'any 1080. Guadall i Rotlens, pares de Pere, feren oblació d'aquest llur fill a Santa Maria de Vilabertran, de la qual comunitat volien que esdevingués canonge. Amb aquesta finalitat, en lliurar-hi el seu fill, dotaren la predita canònica amb un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, i també amb una casa amb terrat i cortell, i una feixa de terra del Pla, situades aquestes darreres propietats al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim. Recollí per escrit aquest dot el levita Guillem (doc. 119).

L'any 1081

El 23 de juliol de 1081, Guilbert Ramon féu testament, en el qual disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, motiu pel qual llegà a aquesta església el molí dit Bera i un terç de tots els seus béns mobles. Escriví el testament el sacerdot Joan (doc. 120).

Una setmana després, el 30 de juliol, el mateix sacerdot Joan posà per escrit una donació de Sonifred Miró a Santa Maria de Vilabertran. Es tractava d'un alou consisten en una casa amb casals i cortal, i d'una feixa de terra, tot situat a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a la vila de Masarac (doc. 121).

Ja al mes de setembre, el dia 13, Jofre Seguer donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran uns alous situats a la parròquia de Sant Pere d'Oliba, al lloc anomenat Calm; els alous de Rabaça, les terres de Roca Grallera, a Vilarig; una vinya dels Vinyals; la meitat de dos masos del vilar Estacaelgall; la meitat del mas de la Font d'Ermenall; la meitat del mas de Falgueres; la meitat d'un petit mas de la parròquia de Sant Feliu de Carbonills, i la meitat del mas dit Riera, situat a la parròquia de Santa Maria de Darnius, a Montroig. No era pas poca cosa (doc. 122).

Com hem constatat, també els més notables eclesiàstics d'altres institucions eclesiàstiques veien en Santa Maria de Vilabertran una església digna i apta per a rebre llurs donatius en bé de llur ànimes i de les persones per ells més estimades. El sagristà de la catedral de Girona, Bernat Guillem, fou un d'aquests. I el 17 de setembre de 1081, en fer el seu testament, destinà a la predita església de Santa Maria deu unces d'or nou per l'ànima de Bonuç i dels seus pares (doc. 123), deixa confirmada en el seu testament sacrament publicat el 2 d'octubre propvinent (doc. 124).

El testament sacramental d'Adalets, esposa de Pere Girbert, fet públic el 26 de novembre de 1081, ens assabenta del llegat que la susdita Adalets féu a Vilabertran del mas que tenia a Fornells (doc. 125).

Ja cap a final d'any, el 5 de desembre, Esteve Guimerà, la seva muller Constança i llur fill Esteve, Esteve Girbert i els seus germans Ramon i Bernat donaren a Santa Maria de

Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, a l'indret anomenat el Pont. Pere Rigall en fou l'escrivà (doc. 126).

Esteve Guimerà i la seva muller Constança tingueren la intenció de donar, de forma particular, a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra i una altra de vinya, situades dins els mateixos termes de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, però ara als paratges dits la Mata i la Torta. Tanmateix, aquest document està mancat d'escatocol, per la qual cosa no se li pot donar validesa jurídica; encara que sí la té històrica (doc. 128).

L'anyada de 1081 acabaria també grassa. El dia 28 de desembre l'activitat escriptòrica del levita Guillem deixà constància que, tal dia com aquell, Pere Gerall donà a Santa Maria de Vilabertran un mas que tenia a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a la vila de Masarac (doc. 127).

L'any 1082

Corrent el dia 7 de març del nou any, els germans Ponç i Guillem Oliba donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al lloc anomenat Vilarnou (doc. 129).

I el mateix dia, els també germans Guillem Ponç i Bernat feren el mateix respecte d'un camp llur situat dins els termes parroquials de Santa Eulàlia de Noves i també de Sant Esteve de Pedret, prop del Vilarnou (doc. 130).

Sense sortir del mateix any i mes, el dia 30, Guillem Jobert, altrament conegut pel nom de Guillem Estamball, i el seu germà Bernat donaren també a Santa Maria de Vilabertran un mas que posseïen al comtat de Besalú, al terme de Maçanet, a l'indret anomenat Vilardell, i que tenia per ells el prevere Engilbert. Fins a l'acabament de la nova obra de l'església de Santa Maria, hi destinaven tots els beneficis que en podien obtenir, però, acabada la construcció, deixaven el mas a lliure disposició en propietat de la canònica. Així ho posà per escrit el prevere Joan (doc. 131).

El 8 de maig, ja no serien uns germans, sinó un matrimoni els nous donants. Aquell dia, Isarn i la seva esposa feren donació a l'església de Santa Maria de Vilabertran de dos masos i d'unes terres que tenien a la parròquia de Sant Miquel, a la vila de Garrigàs (doc. 132).

El mas de Fornells, que ja hem vist deixat en testament a Santa Maria de Vilabertran el mes de novembre de 1081 (doc. 125), fou rebut en propietat per la canònica el 23 d'agost de 1082, quan els almoïners de la difunta Adaleds, en compliment del voler d'aquesta, en transmeté la possessió als canonges de Vilabertran. Aquest mas era als termes de la parròquia de Sant Cristòfol de Beget (doc. 133).

També el dia 23, però ara de novembre, els almoïners de Berenguer Ramon, donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al lloc anomenat Vilarnou. (doc. 135).

L'any 1083

El 28 de gener de 1083, assistim a la publicació jurada de la darrera voluntat d'Arnall Guillem, manifestada l'agost de l'any anterior (doc. 134). Conservat l'original en pèssim estat, gràcies al testament sacrament sabem que el testant disposà el seu enterrament a Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà, en cas de morir sense fills ni filles, el seu alou de Galliners i mig mas de Sagaró; i, si tenia descendència, només deixava a la predita església la meitat del susdit mas. Però, òbviament, per les dates dels dos documents, Arnall Guillem no tingué prole (doc. 136).

Aconseguida una propietat en un terme i lloc determinats, aquest anava eixamplant, com hem vist, les seves fites. Així succeí també 18 de març d'aquell any quan Humbert i la seva muller Oda donaren a Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, a l'indret anomenat Vilarnou; una d'aquestes termenava per la banda d'occident amb una altra de la canònica, cosa que també feia la segona peça, però per la part del migdia. Pere Rigall fou l'escrivà del document de transacció (doc. 137).

Un dels poquíssim documents que atesten una compra per part dels canonges de Vilabertran és un de l'11 d'abril de 1083. Aquell dia Pere Rigall i els seus clergues invertiren una quantitat

desconeguda en l'adquisició de dues peces de terra de la parròquia de Vilademires: una era al lloc anomenat Olmell i l'altra a Montfred (doc. 138).

Dues setmanes més tard, Bernat Arnall donà a Santa Maria de Vilabertran, en mans de Pere Rigall i als altres clergues, companys seus, «*sociis suis*», que hi servien, un mas situat al comtat de Peralada, dins la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, pel qual es comprometé a pagar, ell i els seus successors, el cens anual d'un capó i una aimina d'ordi a Santa Maria, a qui passava la propietat. Donà el seu consentiment la mare de l'atorgant, Adaleds, i posà el document per escrit el prevere Joan (doc. 139).

El darrer dia d'aquell mes d'abril Ramon Elperic, levita, donà a Santa Maria de Vilabertran, un mas amb clos, oliveres i figueres, que tenia al comtat de Peralada, a la vila de Rabós, i una terra situada a la parròquia de Sant Julià de Rabós, a l'indret anomenat Cils.² Ho féu per la seva ànima i per la d'Ermesèn, de la qual havia rebut en testament els esmentats béns. N'aixecà acta Pere Rigall (doc. 140).

Dos mesos més tard, el 29 de juny, Ramon Jobert i la seva esposa Sança donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, però de característiques malauradament desconegudes (doc. 141).

I el 29 de setembre fou Guilbert Ramon qui féu donació a la canònica d'un molí que tenia al riu Muga, dit Bera, heretat dels seus pares. Es tractava d'una confirmació del que l'atorgant havia manifestat en el seu testament (doc. 120). Recollí aquesta donació per escrit el clergue Guillem (doc. 142).

Ja el 15 d'octubre, les germanes Eg i Maria donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'heretat que tenien al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Eulàlia de Noves, a la vila Palol. La donació consistia en un mas i tres oliveres. En fou l'escrivà el prevere Joan (doc. 143).

² Podria correspondre a l'actual Mas Fils, a tocar del límit i de la població de Mollet de Peralada. També a Rabós hi ha un Mas Pils, muntanya amunt, que no aconsegueix els requisits de camps oberts que descriuen altres documents.

No sembla que sempre tots els germans estiguessin d'acord quan un d'ells decidia fer una donació als canonges de Vilabertran. Aquest punt de dubte sorgeix en el cas del darrer donatiu de 1083. El 30 de desembre d'aquell any, Bernat Bernat donà a Santa Maria de Vilabertran la seva tercera part que li corresponia en la coromina de Sal·la, situada al terme de la parròquia de Sant Genís d'Orriols. I, curiosament, féu la promesa de garantir-ne la possessió, específicament, contra el seu germà, Ramon Bernat, o qualsevol altre germà. Amb la presència entre els testimonis del sotsdiaca Pere Guadall i del prevere Joan, posà per escrit el document el sotsdiaca Guillem (doc. 144).

L'any 1084

El nou any (sempre referint-me al nostre còmput actual) aportà un primer donatiu el 13 de gener, dia en què Pere Ramon i les seves germanes Garsèn, Riquell, Maria i Ambròsia donaren a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al terme de Sant Joan de Vilatenim, a l'indret anomenat Coromines. En deixà constància l'escriptura del sotsdiaca Guillem (doc. 145).

Però 1084 fou més beneficiós per als canonges de Vilabertran el darrer trimestre. L'11 de setembre, el prevere Guillem Adalbert manifestà haver-se sentit enganyat pels monjos de Sant Llorenç de Sous, als quals havia donat un mas, però, segons ell, li'n prengueren un altre. Per aquest motiu donava a Santa Maria de Vilabertran el mas on habitava Rigall, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires; també li feia donació de la resta d'alous que tenia als termes de la predita parròquia, consistents en altres masos, terres, vinyes i una oliveda, i s'oferí ell mateix a la canònica de Vilabertran per viure-hi clericalment i ésser-hi sebollit en el moment de la seva mort. Una donació a una institució eclesiàstica era una manera de protegir-se d'una altra? Un xic ho sembla aquí. Ni cal dir que, en aquesta avinentesa, fou Pere Rigall qui posà per escrit el document. Per la seva rellència, és clar; no pas perquè hàgim de veure en l'esmentat Rigall la figura del seu pare (doc. 147).

El 20 de setembre, el també prevere Jofre Seguer féu testament i deixà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a Darnius, al lloc anomenat el Prat, i també l'alou que tenia des de Torrent de Roca Mollera fins a Llinater (doc. 148).

Exactament el mateix dia, Bernat Bernat, anomenat Tomapallers, fill com sabem de Bernat Bernat i de Guilla (doc. 36), féu també el seu testament. La seva vinculació emotiva amb Santa Maria de Vilabertran i la seva confiança absoluta en Pere Rigall, queden ben paleses pel fet que no sols nomenà entre els seus marmessors el mateix Pere Rigall, sinó que oferí un fill seu perquè esdevingués clergue de Santa Maria de Vilabertran i hi seguís la regla de sant Agustí sense cap propietat privativa (doc. 149).

I acabà el mes de setembre amb el donatiu d'un altre eclesiàstic. En efecte, el dia 30 d'aquell mes i any, el prevere Bernat donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou seu situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, una peça de terra sobre aquesta vila, el camp anomenat Bredes i un altre camp conegut amb el nom de Closos d'Oreç, i encara, a la parròquia de Santa Maria d'Ermedàs, dues peces de terra al lloc dit Correria i una altra anomenada Teuter (doc. 150).

El prestigi i la confiança que mereixia Pere Rigall entre els seus coneguts, queden de nou reflectits en el testament de Pere Bernat, del 21 d'octubre, en el qual el nomenà marmessor aplicant-li el títol de prelat de Santa Maria de Vilabertran. A la qual canònica llegà la meitat de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, la casa on habitava, una sagrera, mitja vinya que tenia sobre la Roca, una coromina del mateix lloc i sobre la Resclosa, així com tot el seu alou a la parròquia de Sant Andreu de Borrassà, la batllia de la qual deixà a Bernat, segurament el seu fill, però amb la condició que fos fidel a Santa Maria de Vilabertran i home del susdit prelat (doc. 151). El testament sacramental publicat el 28 d'abril de 1085 donarà detalls més precisos, com de seguida veurem (doc. 165).

Però aquests béns no sortiren del tot francs als canonges de Vilabertran. I és que foren reclamats per Adalbert Jobert perquè, segons ell, el comte Guillem Bernat els havia donat al seu pare, Jobert Sonifred, i aquest els havia cedit a violari al pare de Pere Bernat, que era Bernat Sonull, però només per a dues generacions, després de les quals havia de tornar la propietat a Jobert Sonifred. Hi hagué d'intervenir el jutge Ramon, qui aconsellà de venir a un acord. I, a la fi, Adalbert Jobert, la seva esposa Alamburgs i llurs fills Jobert, Guillem i Pere definiren a Santa Maria de Vilabertran i al seu prelat Pere Rigall l'alou llegat a la mateixa església per Pere Bernat, però a canvi d'una mula valorada en 100 sous de moneda de Besalú. El mateix Pere Rigall s'ocupà de redactar el document el dia 7 de novembre (doc. 153).

Cinc dies abans, però, el 2 de novembre, Pere Rigall rebé també l'oblació de Gerall Miró, que ell mateix posà per escrit. Com d'habitud, aquesta venia acompanyada d'un dot, que no fou poca cosa. Gerall aportà al patrimoni de Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Àgata de Campmany, consistent en masos, terres i cellers i amb els seus delmes; també li donà la meitat de la coromina que tenia amb el seu germà a la parròquia de Sant Pere de Figueres, i la seva meitat del camp de Pedra Blanca, situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim (doc. 152).

A les acaballes de l'any, un 8 de desembre, el bisbe Pere Artall, de Carcassona, donà a Santa Maria de Vilabertran l'alou que ell havia heretat dels seus pares als termes parroquials de Santa Àgata de Campmany. No hi mancaven masos, naturalment (doc. 154).

I el 17 de desembre fou el dia de la darrera donació coneguda que els canonges reberen aquell any. Posada per escrit pel sotsdiaca Pere, es tractava d'una feixa de terra del terme de Figueres, sota la Calçada, donatiu de Joan Esteve (doc. 155).

L'any 1085

El nou any s'inicia amb una confirmació d'oblació i dot. El 16 de gener el prevere Guillem Adalbert s'oferí, de nou, a l'església de Santa Maria ell mateix per posar-se al seu servei sense propietat, i li donà tots els seus béns mobles i l'alou que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, consistent en masos, terres, vinyes i olivers. Aquesta donació, ja l'havia fet el setembre de l'any anterior (doc. 147). Però ara la confirma i Pere Rigall, que posà per escrit el document, refereix que l'església de Vilabertran encara s'estava construint. Entre els testimonis signen el sotsdiaca Llorenç, el sotsdiaca Pere Oliba, el prevere Branuí, el prevere Joan i el sacerdot Ramon (doc. 156).

Sis dies després, el 22 de gener, el sotsdiaca Pere recollí per escrit una nova donació. Aquell dia Bernat Pere i la seva esposa Adaleds donaren a la canònica una peça de vinya que eixamplà per la banda d'orient les vinyes que els clergues ja tenien al terme de Figueres, sota la Calçada (doc. 157).

Uns altres sis dies després, el dia 28, els canonges de Vilabertran també reberen d'Em una peça de terra, així mateix dels termes de Figueres, però ara sobre Perafita, al lloc anomenat de Duran (doc. 158).

En una data indeterminada, entre 1084 i 1085, un diploma molt deteriorat escrit per Pere Rigall només ens permet de saber que, en el testament del prevere Guifrè, Santa Maria de Vilabertran fou afavorida amb un llegat desconegut (doc. 159).

I, de nou, un indicatiu d'interès ben directe per part dels canonges per fer-se amb una propietat, car aquesta també l'hagueren d'adquirir per compra feta a Pere Ermengol, encara que a un preu rebaixat. Com trobarem en altres ocasions era una compra parcial perquè la rebaixa del preu es feia per motius espirituals. Aquest els vengué, per trenta sous, i els donà la part que tenia en una rovira del comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Martí de Maçanet, al paratge anomenat Borderans. Actuà d'escrivà Pere Rigall i era el dia 5 de març (doc. 160).

El mateix dia, Elliards i el seu marit Isarn donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran tres masos situats al comtat de Besalú: un, que havia menat Guifrè Cantell i, després, Guillem Coriu, de Sant Feliu de Lladó; un altre, habitat abans per Guillem, ferrer, i en aquell moment per Pere Tedmon, a la parròquia de Santa Maria de l'Estela, i un tercer, a Sant Martí Sesserres, a l'indret anomenat Bedoç, on habitava Sonifred Adalbert. També en fou l'escrivà Pere Rigall (doc. 161).

L'1 d'abril, Ramon Guillem, vescomte de Rocabertí, donà a l'església de Santa Maria, de la qual hom recorda que s'estava construint a Vilabertran, un alou situat davant la porta de l'església i afrontant amb altres alous de Santa Maria de Vilabertran. Féu donació d'aquest alou per la definició que Bernat Joan i Berenguer Guillem li havien fet a causa de la mort d'Arnall Guillem, i en sufragi de l'ànima d'aquest darrer. Vet aquí una petita nota de la crònica negra dels temps medievals tan entacats d'actes violents (doc. 162).

Novament constatem un interès molt directe dels canonges de Vilabertran per eixamplar per la banda meridional i occidental una propietat anterior. En aquesta avinentesa, un 7 d'abril, es tractava d'adquirir de Guillem Ermeniscle, de la seva esposa Blancuça i del levita Guillem una terra que aquells tenien al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires,

al costat del mas dit Ginesta. Hi hagueren d'esmerçar un preu pagat en espècies: el de cinc sesters d'ordi i un de vi. Posà per escrit el document el prevere Giscafred (doc. 163).

Sense moure'ns del mes d'abril, el dia 25, Guillem Seguer donà a Santa Maria de Vilabertran un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Martí de Sales de Llierca, a l'indret anomenat Vilars, que tenia per herència del seu oncle, Jobert Berart. L'escrivà fou Pere Rigall i, entre els testimonis, apareix un Ramon prepòsit, que ho era de Vilabertran (doc. 164).

Tres dies després, el 28 d'abril, per ordre del jutge Ramon hom féu la publicació jurada del testament de Pere Bernat, dictat a casa seva, prop de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, en el qual nomenà marmessors Ramon Gerall, Bernat Pere i Pere Rigall, prevere i prelat de Santa Maria de Vilabertran, i el prevere Tomàs; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, a la qual llegà, com hem vist (doc. 151), la meitat de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, la casa on habitava, els sagrers de Julià, de Jobert Esclua, de Bernat Vivà i d'Elliards, aquest amb el mas on habitava, també mitja vinya que tenia sobre la Roca, i una coromina senyorial que tenia al mateix lloc i sobre la Resclosa, amb reserva de violari per a Bernat Pere, a canvi de tributar anualment el quart de la vinya i la tasca dels explets de la coromina; també una terra situada a la Carrera, la coromina que tenia per ell Giscafred Arnall a l'Ametlla i els vinyals que tenien Guillem Rotger i Giscafred Arnall, el camp de Cucurella i un altre camp situat a les Mumires que tenia Guillem Rotger, i la seva meitat de la Riera i del molí. Per a les obres de l'església de Santa Maria li donà un mul, que tenia en penyora de Guillem Ramon per un deute de 90 sous, i també li assignà dos sesters de forment, un veixell gran i un muig de vi, així com tot el seu alou a la parròquia de Sant Andreu de Borrassà, la batllia de la qual deixà a Bernat Pere, marmessor i possiblement fill seu, però amb la condició que fos fidel a Santa Maria de Vilabertran i home del susdit prelat, amb dret de viure a la casa que li havien assignat els clergues de Santa Martia de Vilabertran. Al susdit Bernat, li deixà també, de son vivent, la vinya que ell havia plantat al Pla, però, després de la seva mort, havia de quedar per a Santa Maria de Vilabertran. Ho posà tot per escrit el clergue Guillem (doc.165).

L'endemà mateix, els clergues de Vilabertran es mostraren interessats a fer-se amb la possessió total d'una donació que els havia fet Bernat Jofre, però deixant-ne la tinença a la seva muller i fill. Em refereixo a l'alou que el susdit Bernat Jofre els havia donat al comtat de Peralada, als termes de les parròquies de Sant Vicenç de Cabanes i de Sant Joan de Vilatenim.

Nèvia, la vídua, i Jofre, el fill de Bernat i d'ella, renunciaren a llur dret de tinença, però reberen en compensació dues bones mules. Entre els testimonis hi constatem Guillem Jobert, Julià Andreu, Arnall Bernat, Oliba Miró, el clergue Otger, el clergue Ramon Pere i els sotsdiaca Llorenç. En fou l'escrivà Pere Rigall (doc. 166).

Aquell mateix dia els canonges vilabertranencs es manifesten especialment actius, car també adquiriren, ara de Guifrà Miró i dels seus fillls, Ramon i Guillem Guifrà, dues peces de terra situades al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a l'indret anomenat l'Estany, pel preu de l'equivalent de sis sous. Ja es veu que preferien pagar en espècies, de les quals devien tenir molts excedents, que no pas en metàl·lic. Actuà d'escrivà Pere Rigall (doc. 167).

Només un dia després, el 30 d'abril, el prevere Joan posà per escrit un nou donatiu. Adalbert Guillem donà als seus canonges de Vilabertran l'alou que tenia al comtat de Besalú, al terme de Figueres. Però Adalbert Guillem demanà, «suplicà» (*«rogo et supplico uel precom»*) a Pere Rigall i als seus clergues que tot l'alou que els donava, excepte una peça del Camp de Mir i una altra de Vall-llobera i tot el que tenia a Garriga Plana i un mallol que destinava al prevere Guillem Adalbert, ho tinguessin de llur vivent les seves filles Constança i Bonadona a canvi del tribut anual d'un sester entre pa i vi (doc. 168).

Al ritme vertiginós de recepció de donatius a què ja estem acostumats de constatar, el 3 de maig, Pere Rigall i els seus clergues reberen del sacerdot Martí un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a tocar de la vila de Garriga, el qual consistia en la sisena part del mas on habitava Isarn, amb la seva era, clos, hort, oliveres i celler; en mig camp que tenia amb l'esmentat Isarn a l'indret anomenat la Serra, d'unes quatre quarterades d'extensió, i la seva quarta part d'una petita peça de terra situada al lloc dit Argila, al costat de la Carrera Vaqueril, sota el forn d'Oliba Guitard, que l'atorgant i el prevere Adalbert tenien per la compra feta a Oliba Salomó. El mateix atorgant posà per escrit el document (doc.169).

Onze dies després, el 14, som ennovats del compliment d'una nova darrera voluntat benefactora de Santa Maria de Vilabertran. Aquell dia, Bernat Guillem, d'acord amb els marmessors del seu pare, Guillem Odó, lliurà a Santa Maria de Vilabertran un mas llegat per aquest en bé de la seva ànima, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a la Riera, on habitava Mir Bernat, amb closes i oliveres; també uns altres masos

llegats a la mateixa església en concepte d'herència dels seus fills Guillem i Pere, situats a l'esmentada parròquia, un a l'indret de la Riera, on habitava Ramon Miró, i l'altre a la Serra, on vivia Bernat Adalbert; encara el casal de Cogollells, un mas erm, situat a la parròquia de Cistella, amb una vinya que havia plantat Guillem Duran, i un altre mas del comtat de Girona, a la vila de Sords, on habitava Bernat Guillem, i un altre mas de la parròquia de la Cistella, on habitava Ermengol Miró, i així mateix l'església de Sant Vicenç amb el cementiri i la sagrera, amb reserva per al mateix Bernat Guillem de l'esmentat mas a violari i de la tinença del mateix mas per l'església de Sant Vicenç, que l'hauria de tenir pels clergues de Santa Maria fins a la mort del mateix atorgant. Pere Rigall s'encarregà de posar-ho per escrit (doc. 170).

El 6 de juny, els germans Onofre enriquiren Vilabertran amb sengles nous masos. De primer, Ramon Onofre i la seva muller Ermengards els en donaren un a la parròquia de Santa Maria i Sant Sadurní de Cistella, al lloc dit Mariall (doc. 171). I tot seguit Pere Onofre i la seva esposa Maria, acompanyats de llur fill, el levita Bernat Pere, donaren a la canònica un altre mas, aquest amb oliveres, figueres i noguers. Era situat al comtat de Besalú, a la mateixa parròquia de Santa Maria i Sant Sadurní de Cistella, a l'indret anomenat Perella. Els atorgants es reservaren la tinença de per vida en canvi del cens anual de mitja medallada d'oli, un sester i una mitgera d'ordi, i per a després de llur mort cediren la tinença als seus familiars successors a canvi de les òblies pel mas, una quarta part del vi i de l'oli, i la tasca del blat. Fou escrit el document per Pere Rigall, i comptà entre els signants el propi fill, el levita Bernat, i el sacerdot Ponç (doc. 172).

Quan els convingué també els canonges de Vilabertran recorregueren a les permutes. El 14 de juny de l'any que ens ocupa, Berenguer Guillem canvià amb les esglésies Santa Maria de Panissars i Santa Maria de Vilabertran un alou de Calmella, situat al comtat de Vallespir, a la parròquia de Sant Feliu de Calmella, per un altre situat a la parròquia de Sant Llorenç de la Muga, al lloc anomenat Posada, que comprenia el castell i que havia estat d'Arnall Guillem, germà de l'atorgant (doc. 173).

Ben pocs dies després, el 25 de juliol, Guillem Dalmau donà a Santa Maria de Vilabertran una terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, als termes de Vilarnou. Era confrontant amb una altra de la canònica per la banda d'occident i pel nord (doc. 174).

L'any 1086

En iniciar un nou any, el 1086, el 4 de febrer Berenguer Oliba donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas anomenat Llacuna amb les terres i les vinyes, una peça de terra situada davant la porta de l'església de Cistella i un alou del lloc anomenat Pinyol; totes aquestes propietats eren a la parròquia de Sant Sadurní de Cistella (doc. 175).

De forma una mica més espaciada en aquesta ocasió, el 30 d'abril, el diaca Guillem Guillem, el fill de Guillem Ermeniscle i de Blancuça, féu present a Santa Maria de Vilabertran de l'herència i millora rebuda del seu pare. Consistia aquesta en la part d'un mas amb les seves terres i vinyes, situades al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, a l'indret anomenat Ginesta. Signaren com a testimonis Sonifred Julià, Ademar Isarn, el levita Bernat, el prevere Giscafred, el sotsdiaca Ramon i el sotsdiaca Otger, en qui sóc temptada de veure membres de la comunitat de Vilabertran. Posà per escrit la donació Pere Rigall (doc. 176).

L'1 de juny, un nou mas s'afegí al patrimoni de la canònica de Vilabertran: el llegat en testament per Joslend al comtat de Besalú, dins la parròquia de Sant Mateu de Vilademires (doc. 177).

Als mateixos termes parroquials de Vilademires, el 8 de juny, Tedvira i Seguer, possiblement germans, donaren a Santa Maria de Vilabertran un alou integrat per una vinya, oliveres, rouredes i un petit mas, amb la reserva que els fills dels atorgants ho tinguessin pagant el quart dels esplets. Pere Rigall en fou l'escrivà (doc. 178).

Per decisió d'Ermesèn, que féu testament el dia 19 de juny, la comunitat de Vilabertran augmentà en un nou membre: el seu fill Guillem Ademar, que Ermesèn disposà que hi fos canonge. I, pel seu dot, llegà a la dita església un mas que tenia a la parròquia de Santa Maria de Cistella, en el qual vivia Ramon Odó, i també una mula i un llit. Ermesèn, que nomenà marmessors el seu marit, Ademar, i el seu fill Berenguer, disposà igualment d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Vilabertran. Posà per escrit el document el prevere Guillem (doc. 179).

Dos dies després, el 21 de juny, hom diria que hom nota la influència de Pere Rigall en Sant Joan de les Abadesses. En efecte, aquell dia, el sagristà d'aquesta comunitat, Bernat Joan, donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat dins el terme de la parròquia de Sant Martí d'Aguaçà (Ogassa), als llocs anomenats Castellar i Font-llebrera, consistent en masos i cabaneres, amb el mas de Roqueta, el bosc d'Artó, i les Calmes fins a Parada de Llops, Corbera i Canelles, Coromina, Coll de Fullosa i la parròquia de Sant Joan; però, se'n reservà l'usdefruit de son vivent. El sotsdiaca Pere s'encarregà de la redacció del document (doc. 180).

Just un mes després, el 21 de juliol, Sicards, llavors esposa de Dagobert, féu testament i disposà d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà un cot nou, un sester de forment i un muig de vi; així mateix, li donà mig alou que havia comprat amb el seu primer marit, Ponç, a Ramon Guifrè; finalment, disposà també per als clergues de Vilabertran una refecció. Així ho deixà escrit el prevere Giscafred (doc. 181).

Un donatiu ara imprecís, però sens dubte important, com més endavant veurem, fou l'alou que Adebrand donà, el 5 d'agost, a Santa Maria de Vilabertran en presència de Pere, bisbe de Carcassona (doc. 182).

També en el mes d'agost, el dia 28, Pere Arnall féu donació a l'església de Santa Maria de Vilabertran d'un alou que tenia al comtat de Peralada, i del mas anomenat Treballs amb la coromina i la vinya del Camp Nou, situat al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Santa Cecília de Terrades (doc. 183).

Una altra donació, ara de Guillem Dalmau, feta el 22 d'octubre permeté a la canònica de Santa Maria de Vilabertran d'afegir una nova peça de terra per la banda occidental i septentrional a una altra que ja posseïa a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al terme de Vilarnou. Actuà d'escrivà Pere Rigall (doc. 184).

L'any 1087

El 30 de gener del nou any 1087, Bernat Jobert donà a Santa Maria de Vilabertran el seu alou estès pels comtats de Peralada i Besalú, a les parròquies de Santa Àgata de Campmany, de Sant Miquel de Solans i de Sant Julià de Llers. Ho féu en bé de la seva ànima, i a condició

que, si moria en el transcurs del viatge que tenia intenció d'emprendre, el seu germà Jobert en tingués el violari al cens anual d'una quartera d'ordi i una gallina. Signaren com a testimonis, entre d'altres, el sotsdiaca Berenguer, el levita Llorenç, el levita Bernat i el prepòsit Ramon. L'escripturització anà a càrrec del levita Guillem, però amb la precisió que el redactor fou Joan Miró (doc. 185). No sabia dubtar que aquest Joan Miró és el prevere i membre de la comunitat de Vilabertran testimoniat l'1 de setembre de 1077, a qui potser hàgim d'atribuir alguna funció docent dins la canònica (doc. 103).

Ja m'he referit suara a una important donació d'Adebrand del 5 d'agost de 1086 (doc. 182). Aquest donatiu suscità una disputa amb Guillem Guillem, que, a la fi, se solucionà, aparentment, de forma amistosa. En efecte, l'11 d'abril, un diploma escrit per Guillem ens fa sabedors que, aquell dia de l'any 1087, el susdit Guillem Guillem definí en favor de Santa Maria de Vilabertran la propietat dels alous que havien estat del difunt Adebrand, que ell reconegué de tenir injustament en vista de l'escriptura aportada per Pere Rigall de la donació feta per l'esmentat Adebrand a la dita església, i d'una altra escriptura d'esmena feta pel mateix Adebrand al ja difunt Berenguer Artall. Els alous objecte de disputa eren situats al comtat de Peralada, a les parròquies de Sant Julià dels Torts i Sant Joan de Vilatenim. I Guillem Guillem, feta la definició de la propietat, se'n reservà la tinença i els rebé del dit Pere Rigall a violari a canvi de la tasca dels fruits (doc. 186).

Totes les donacions quedaven sempre molt ben lligades. Aquesta actitud, jurídicament primmirada, hom constata també el 15 d'abril. Aquell dia, Ramon Sonifred lloà el testament fet pel seu pare, pel qual havia llegat a Santa Maria de Vilabertran el camp dit Cors, situat a la parròquia de Sant Pere de Montagut, amb la reserva de la tinença per a la seva esposa i per a ell mateix, que ara signava l'autorització de llur vivent i amb el compromís de tributar anualment la cinquena part dels esplets a l'esmentada església. Amb la presència, entre els testimonis, del prevere Guillem, el prevere Guillem Seguer, el prevere Dalmau i el prevere Guillem. L'escrivà fou Guillem (doc. 187).

Deu dies després, el 25 d'abril, Ponç Bonfill donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia a la parròquia de Santa Maria de Castelló i Sant Miquel de Garrigàs (doc. 188).

També la família vescomtal de Rocabertí era propícia a la canònica de Vilabertran. El 13 de maig, el vescomte Ramon Guillem li donà un alou que tenia al comtat de Peralada, i un altre que era situat a la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, el qual havia estat propietat de la difunta Bergon i del seu fill Berenguer. El vescomte Berenguer Guillem també definí els seus drets a canvi de dos muls i d'una mula. D'altra banda, hom recorda aquí que la nova església de Santa Maria encara estava en procés de construcció al Prat (doc. 189). D'aquesta donació n'hi ha un duplicat amb algun altre detall nou, com el d'especificar també les propietats de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim i de Sant Pere de Figueres (doc. 190).

L'endemà mateix, i com a complement dels dos diplomes anteriors, el vescomte Ramon Guillem demanà als canonges de Vilabertran que, després de la seva mort, s'emparessin dels feus que tenien els seus cavallers en els alous que els acabava de donar (doc. 191).

L'11 de juny, fou Hug Rigall qui augmentà la hisenda de Vilabertran amb la donació d'un alou seu a la parròquia de Sant Martí de Maçanet, al Vilar Belló. (doc. 192).

Vuit dies després, el mateix Hug Rigall disposà de les seves darreres voluntats, trià sepultura al cementiri de l'església de Santa Maria de Vilabertran, a la qual confirmà l'anterior donació i deixà també al seu germà Pere el seu alou de Resta (doc. 193). Podríem estar en presència d'un germà del nostre Pere Rigall o el Pere aquí esmentat és un altre? En parlarem més endavant.

Un mes després, el 19 de juliol, Ramon Gerall féu també testament, en el qual nomenà marmessors Pere Rigall, Bernat Pere, Julià i Jobert Escluva; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, a la qual església llegà la meitat de l'església de Santa Eulàlia de la parròquia de Sant Andreu de Borrassà amb el seu estall, cases i sagraments, i els masos on habitaven Andreu i Bernat Adalbert; també li deixava l'alou heretat del seu oncle patern Pere Bernat, és a dir, el mas de Martlada, on habitava Guillem Rotger, i un altre mas, on vivia Sonifred Guifrè; la coromina que tenia a Menola i la de Martlada, amb una boïga, closos i mig molí; a Bernat Pere, li deixava una peça de la Figuera a violari, que després de la seva mort havia de ser per a Vilabertran, a la qual féu donació també de tota la resta del seu alou, i d'una quarta part dels seus béns mobles juntament amb un mul o un cavall. Posà per escrit el document el sotsdiaca Berenguer (do. 194).

Passat un altre mes, la canònica rebé de Guillem Llobató un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Esteve de Viladamí i totes les possessions que tenia a la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret de Passadores. També en fou l'escrivà el sotsdiaca Berenguer, i entre els testimonis signaren el prevere Giscafred, el prever Berenguer, el sotsdiaca Oliba, el levita Llorenç i el levita i canonge Pere (doc. 195).

L'any 1087 acaba per a nosaltres el 23 de novembre, dia en què Sança i altres persones de nom desconegut donaren a la nostra canònica un alou llur dins els termes parroquials de Sant Martí de Pontós (doc. 196).

L'any 1088

Un document de data indeterminada entre 1087 i 1088 fa d'enllaç entre aquestes dues anyades. En aquest moment imprecís, Ademar, Ramon i Arnall, marmessors del difunt Guadall, donaren a Santa Maria de Vilabertran una possessió que aquest tenia al comtat de Besalú, al terme de la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, a l'indret anomenat el Torrent, formada per quatre peces de terra. Ho deixà escripturat el prevere Giscafred (doc. 197).

I el 8 de gener de 1088 inicià amb més seguretat cronològica un nou any amb la deixa testamentària d'un mas situat a la parròquia de Santa Eulàlia de Vilanova de la Muga. L'autor del testament fou Arnall Ramon (doc. 198).

El penúltim dia de febrer de 1088, any de traspàs, el 28, Berenguer, Jofre Arnall i Giscafred, marmessors d'Adalbert Jobert, donaren a Santa Maria de Vilabertran, on aquest havia escollit sepultura, una terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Vila-Sacra, a l'indret anomenat Morter (doc. 199).

Ben pocs dies després, el 4 de març, ens trobem amb una altra transacció a mig camí entre la donació i la venda. Aquell dia, Bernat Guillem donà un mas a Santa Maria de Vilabertran, que era situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Julià d'Ordis. Però per aquest mas rebé de Pere Rigall i dels seus companys un mul valorat en sis lliures de plata, que, a més, havien de redimir de Pere Odó per vint unces d'or de València. Atesos aquests imports dineraris ja ens podem prou afigurar la importància de la propietat transferida (doc. 200).

El proper mes d'abril, el dia 6, començà per als canonges de Vilabertran amb l'ampliació de patrimoni per via també d'una adquisició a preu rebaixat. Arnall Ramon i el seu germà Oliba Ramon els vengueren i donaren un alou consistent en unes cases, quintanes i terres, situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Cebrià de Mollet. Reberen per aquesta transacció 35 sous, segons document posat per escrit pel levita Berenguer. Entre els testimonis, hi consten el prevere Guillem Tedmir, el levita Ramon Esteve i el prevere Isarn (doc. 202).

Només dos dies després, Pere Guillem i Pere Jobert prestaren declaració de la darrera voluntat de Sonifred Arnall, jurada damunt l'altar de Santa Anastàsia de la Seu de Girona, en la qual nomenà marmessors Arnall Miró, la seva muller Adaleds i Ramon Bernat de Vivers, i disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran. Ni cal dir, per tant, que aquesta església fou beneficiada pel testant. I, en efecte, li llegà un llit amb el seu parament de roba, un mul i una coromina situada sobre l'església de Sant Pere de Montagut, que havia de tenir, però, de son vivent, el seu fill Ramon Sonifred a canvi de tributar anualment la quinta part de l'explet; també li deixà una olivera grossal del cap del clos, i un veixell nou. Finalment, establí que, si els fills, que eren en peregrinació al Sant Sepulcre, no retornaven de llur viatge, tot el que els havia deixat a ells quedés per a la seva esposa i, a la mort d'aquesta, fos repartit entre Santa Maria de Vilabertran, Santa Maria de Lladó i llurs filles (doc. 203).

I el 25 d'abril un nou testament beneficià la nostra canònica. Fou ara la darrera voluntat de Ramon Sesmon, que també disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran. I li llegà tot el que tenia a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, excepte l'alou que havia donat a Santa Maria de Lladó (doc. 204). Però aquest llegat no pervindria als canonges fins al 30 de setembre de 1092, perquè el testador no morí de seguida.

Un regest força eixut d'un document perdut del 8 de maig ens assabenta que aquell dia Mir Oliba donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Sadurní d'Arenys (doc. 205).

Els testaments anaven omplint el cementiri de Vilabertran de persones que tenien devoció a la Mare de Déu que es venerava en la seva església. El 25 de setembre dictà sa darrera voluntat Adaleds, esposa de Bernat Pere. I nomenà marmessors el seu espòs i també Ramon Udalguer i Ramon Arnall; disposà, com he avançat, d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església un camp situat al comtat de Besalú, a la parròquia de

Sant Pere de Figueres, amb reserva per al seu marit de tenir-lo a violari per Santa Maria pagant-ne el cens d'una mitgera d'ordi. I, com constatem que es va fent usual, disposà també un convit fúnebre per als canonges, per al qual destinà un porc, un sester de forment i una somada de vi. El levita Pere posà per escrit aquest document (doc. 206).

L'any 1089, l'any de la restauració de la vida monàstica a Santa Maria de Lladó

Acabem un any amb unes deixes testamentàries i iniciem el següent de la mateixa manera. El 4 de febrer de 1089, Ramon Berenguer, en el seu testament, llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas amb el camp de Bolldur, el camp de Guadell i la vinya de Perafita (doc. 207).

Però, certament, la data més important d'aquest any és el 4 d'abril, dia en què tingué lloc la solemne restauració de la vida monàstica al priorat de Santa Maria de Lladó, que, com és sabut, serà regit de primer pel prevere Joan, procedent justament de la canònica de Vilabertran. Aquest acte de restauració, que comptà amb la presència de l'arquebisbe de Narbona i dels bisbes de Magalona, Carcassona, Barcelona, Agde i Osona, a més del de Girona, naturalment, no estigué mancat de l'assistència també del prelat de Vilabertran, Pere Rigall (doc. 208).

Però tornant a la nostra canònica, l'endemà mateix, el dia 5 d'abril, Pere Rigall posà per escrit un altre document de no poca importància des del punt de vista patrimonial. Aquell dia, Ramon Jobert definí i confirmà a Santa Maria de Vilabertran un alou de les parròquies de Sant Julià de Rabós i de Santa Eulàlia de Noves, a Vall-llobera i Coma d'Orlina, que el pare del mateix atorgant, el difunt Jobert, havia posseït i després venut al jutge Ramon i a la seva esposa Ricsens, germana del susdit atorgant, el qual matrimoni el donaren a Santa Maria de Vilabertran. També definí en favor d'aquesta església dos horts que tenia el susdit jutge Ramon al costat del riu Orlina, i dos cellers, un que el jutge havia adquirit del pare de Ramon Jobert i de Pere Rigall, que l'havia edificat, i un altre d'enrunat, que el jutge havia comprat al clergue Sonifred; també definí el mas que l'esmentat jutge i la seva muller havien adquirit dels germans Guillem Guillem, Guilbert i Ramon, així com un farraginar del Clot de Mir i una petita peça de vinya de la Cucurella. La seva esposa Sicards també donà la seva conformitat i ell rebé a canvi d'aquesta definició i evacuació un cavall i una lliura de plata de moneda del comte Hug II d'Empúries i de Besalú (doc. 209).

Un dia després, Ademar Francó donà a Santa Maria de Vilabertran la seva porció d'alou que tenia amb el seu difunt germà Ricard Francó, i la seva quarta part d'un camp, dit Camp Balaguer, situat tot al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Martí de Peralada. En fou l'escrivà el levita Berenguer (doc. 210).

Era inevitable que àdhuc entre institucions eclesiàstiques sorgissin malentesos i discrepàncies. També se suscità un plet entre la comunitat de Vilabertran, d'una banda, i els clergues i feligresos de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, d'una altra, sobre els delmes i les primícies d'uns alous que havien estat de Bonadona, esposa de Guillem de Rocabertí, i de Bernat de Montroig. I el 29 de juny, hom sentencià sobre el millor dret de Santa Maria de Vilabertran, i Guillem Guillem, en representació de l'església de Vilatenim, que ell tenia per Ramon Guillem, vescomte de Rocabertí, definí els drets reclamats a canvi de 60 sous de diners (doc. 211). Aquesta definició, posada per escrit per Guillem, fou formalitzada el mateix dia (doc. 212).

El 25 de juliol, assistim a una nova oblació. Guillem Guifrè de Gorgues i la seva muller Estefania donaren a Santa Maria de Vilabertran, en concepte d'herència per llur fill Pere Guillem, el mas de Puig Moscardell, on habitava Gerall Guitard, i les vinyes de Fontllosca i el mas de Figueres, on vivien Alamburgs i els seus fills. Totes aquestes propietats eren situades al comtat de Besalú, a les parròquies de Sant Julià de Llers i de Sant Pere de Figueres. Posà per escrit aquest dot el sotsdiaca Ramon (doc. 213).

I Pere Guillem ja era oficialment canonge de Vilabertran el 22 d'agost d'aquell mateix any. En efecte, com a tal surt testimoniats en el testament que féu Bernat Ramon abans d'emprendre un viatge a Espanya, en el qual també disposà que un fill seu i de la seva esposa Sicards, de nom Berenguer Bernat, esdevingués canonge de Vilabertran. Per aquest motiu i en bé de la seva ànima, llegà a Santa Maria de Vilabertran una tercera part del terç dels seus béns mobles així com les vinyes que tenia sota el camí que anava a Figueres i un mallol que tenia Albert Uldric, justament al costat de les vinyes de Pere Guillem, canonge de Santa Maria de Vilabertran. Tot amb tot, Bernat Ramon disposà d'ésser sebollit al cementiri de Sant Pere de Rodes (doc. 214).

El 5 de setembre, Prim Salomó i la seva esposa Adalards feren donació a Santa Maria de Vilabertran d'una casa i d'un quintà situats al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant

Esteve de Pedret, a l'indret anomenat Vilarnou, prop del mas on habitaven els donants, que havia estat donat ja a Santa Maria de Vilabertran per Berenguer Bernat, segurament el futur canonge de Vilabertran (doc. 215).

L'any 1090

Comença un nou any i s'estrena el 3 de gener amb la possessió d'un nou mas. Aquest pervingué a la canònica de Vilabertran per munificència de Dalmau Seguí, la seva esposa Ermesèn, i de llurs fills Pere Dalmau i Jofre Dalmau. El nou mas era situat al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Santa Cecília de Terrades, a l'indret anomenat Pedrosa. Posà la donació per escrit el levita Berenguer i, entre els signants, apareixen el sotsdiaca Guillem i el levita Pere (doc. 216).

El 2 de febrer següent, el sotsdiaca Guillem posà per escrit la donació que Guillem Ramon féu a Santa Maria de Vilabertran de l'alou que tenia al comtat de Besalú, a les parròquies de Sant Pere de Navata i de Sant Julià d'Ordis. Consistia aquest en mig mas i en una heretat a la Farigola, amb les terres, vinyes i cellers de prop de l'església de Santa Maria del Puig (doc. 217).

Passats només dos dies, Guillem també escripturitzà la donació que ara feia a la canònica Guillem Llobató. Es tractava d'uns alocs situats al comtat de Besalú i de Peralada, consistents en la coromina de Rotball, al terme de Sant Pau de la Calçada i Sant Pere de Figueres; i tres peces de terra situades a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim. Entre els signataris hi ha el diaca Pere (doc. 218).

Dins el mateix mes de febrer, el dia 15, Ramon Bonfill, jutge, i la seva muller Ricsens donaren a Santa Maria de Vilabertran junt amb el seu afillat Ramon, clergue, un alou que tenien al comtat de Peralada, a les parròquies de Sant Julià de Rabós i de Santa Eulàlia de Noves, per compra feta als esposos Jobert Guilbert i Adalgards; també donaren a la canònica un camp que tenien prop de Clot de Mir i prop del riu Orlina, uns cellers pròxims a l'esmentada església de Sant Julià, un mas enrunat de Rabós, que tenien per la compra feta a Guillem Guillem, Guilbert Guillem i Ramon Guillem, germans, i una petita vinya situada a Cucurella; l'esmentada Ricsens confirmà al mateix temps la donació que havia fet a Vilabertran d'un alou que posseïa per herència dels seus pares, Jobert i Estefania. En fou l'escrivà el levita

Berenguer i participaren com a testimonis el levita Llorenç (amb una esmena posterior que el qualifica ja de prevere, orde al qual encara no havia arribat l'any 1090) i el clergue Pere Ramon (doc. 219).

El suara esmentat Guillem Llobató reapareix el 18 de febrer dictant testament. Disposà de rebre sepultura al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual confirmà les donacions fetes el proppassat 4 de febrer, això és de manera més detallada, l'heretat que tenia al Camp de Passadores, dues parts de la coromina de Rotball, un alou situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim i un mas a Viladamí. També li féu donació d'uns béns indeterminats, restants després d'haver fet altres disposicions. El levita Berenguer en fou l'escrivà (doc. 220). L'endemà, Vilabertran rebé un altre donatiu de molt alt preu: la petita església de Santa Maria del Camp, situada al bisbat d'Elna i comtat del Rosselló, als termes parroquials de Sant Pere de Paçà. Feren tan notable donació Ramon Guillem vescomte de Rocabertí, i el seu germà Berenguer Guillem, abat de Sant Feliu de Girona. També en aquesta avinentesa actuà d'escrivà el levita Berenguer i no mancà la firma del prelat Pere Rigall (doc. 221). Ja veurem, però, més endavant com aquesta possessió s'acabarà perdent.

La bona sintonia dels canonges de Vilabertran, presidits per Pere Rigall, amb la casa vescomtal de Rocabertí, queda palesa de nou només dos dies després. Efectivament, el 21 de febrer, el vescomte Ramon Guillem féu testament. I, entre els marmessors, nomenà Pere Rigall, prelat de Santa Maria de Vilabertran, juntament amb l'abat Berenguer Guillem, germà seu, Dalmau Berenguer, Ramon Adalbert i Guillem Esteve. Âdhuc disposà d'èsser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i deixà a aquesta església tota l'heretat que posseïa a la parròquia de Cabanes i el violari que tenia pels seus clergues; també l'església de Santa Maria del Camp, que tenia al Rosselló, així com el camp que ell i el seu germà tenien al costat d'unes cases de prop d'aquesta església i una vinya i rovira que de prop de la riera que passava entre la dita vinya i l'església, i encara un mas que ambdós germans posseïen prop també d'aquesta riera, al lloc dit Soler, juntament amb un camp que solia produir una mitgera. Posà per escrit aquestes darreres voluntats del vescomte el mateix levita Berenguer (doc. 222).

No se li acabava la feina al levita Berenguer de posar per escrit documents atestants nous donatius. L'11 de març, les germanes Ermengards i Bruniquell, cognominada aquesta Bruna, donaren a l'església de Santa Maria que es continuava construint al Prat de Vilabertran un alou consistent en prats, garrigues, boscos i camps, i també l'heretat que per donació de llur

mare Bergon, tenien als termes de la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, constituïda per masos, terres, vinyes i molins. Consta en aquest diploma també la signatura de Pere Amell, possiblement germà seu (doc. 223).

L'endemà mateix el levita Berenguer hagué de reemprendre la seva tasca escriptòrica. El 12 de març, Ramon Pere i la seva muller Guilla donaren a Santa Maria de Vilabertran la dècima part dels fruits que obtenien en un alou del comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Santa Àgata de Campmany, a la vila d'aquest nom, ja es tractés de pa, vi, carn, llana o lli, productes que un home hauria de collir per als clergues de Vilabertran (doc. 224).

El 21 de març subsegüent, Pere Rigall donà festa al levita Berenguer i fou ell personalment qui posà per escrit la recepció d'un dot per l'ingrés com a nou clergue de Santa Maria de Vilabertran del clergue Bernat Pere, fill de Pere Seguer, que donà a la canònica com a herència del seu fill un mas i bosc que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de l'Estela (doc. 225).

Ja hem vist com el 29 de juny de 1089 (doc. 212) es resolgué aparentment un plet que enfrontava la canònica de Vilabertran i Guillem Guillem pels delmes i primícies de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, a les quals el predit Guillem hauria renunciat a canvi de 60 sous. Però el 13 d'abril de 1090, l'afer encara cuejava. Aquest dia el levita Berenguer deixà escrit un document, on s'explicava el plet entre ambdues parts perquè Guillem assegurava que ell mai no havia renunciat als seus drets tal com apareixia en un document que li ensenyaven els clergues de Vilabertran. Hom portà la qüestió a judici presidit per Berenguer, bisbe de Girona, davant les portes de Santa Maria de Vilabertran i en presència de moltes persones. I el bisbe judicà que si Pere Rigall i els seus clergues podien provar per testimonis que Guillem Guillem de Vilatenim havia dit i promès que s'evacuaria de les predites primícies, que ell hauria de signar el predit document i perdre els 60 sous que ja havia rebut i pagar el doble dels fruits que se n'haguessin obtingut en aquest temps. Aquesta sentència fou de primer acceptada per Guillem, però després no la volgué complir. Persistint en aquesta injustícia i mantenint la querella els clergues de Vilabertran, aquests es posaren en mans dels avaladors i en poder de Jofre Seguer, perquè fessin la comprovació per mitjà de testimonis. No gaire després Pere Rigall i els clergues es presentaren davant Jofre Seguer, Dalmau Ramon, Berenguer Ramon i d'altres en un lloc anomenat Perafita. I presentaren com a testimonis Guillem Esteve i Ramon Girbert, els quals sota jurament damunt l'altar de Sant Agustí declararen que van veure i oir quan Guillem definí i s'evacuà de totes les primícies

dels alous de Bonadona i de Bernat de Montroig i dels seus hereus a la vila de Cabanes, en casa de Dalmau Berenguer. I que convingué firmar en poder de Santa Maria i dels seus clergues, tal com estava referit en la predita escriptura d'evacuació, i que el mateix acordà que faria el seu fill Berenguer. I juraren que això era veritat. Per aquest motiu el vescomte Ramon Guillem prengué del prelat Pere Rigall una mula òptima que el difunt ardiaca de Girona, Berenguer, havia donat a Santa Maria de Vilabertran. Davant aquest testimoni Guillem Guillem l'acceptà i amb el seu fill Berenguer confirmà la definició de les predites primícies en favor de la canònica de Santa Maria i dels seus clergues (doc. 226).

Una molt succinta notícia del 28 d'abril ens informa que, aquell dia, Maria donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran una terra situada a la parròquia de Santa Maria de l'Om (doc. 227).

I el 21 de maig, Arsèn i el seu fill Berenguer Bernat donaren a Santa Maria de Vilabertran la meitat d'un mas situat al comtat de Besalú, a la vila de Figueres, en el qual vivia Pere Eroïg. Actuà d'escrivà el levita Pere, i signaren com a testimonis el levita Berenguer i l'encara levita Llorenç (doc. 228).

Poc més d'un mes després, el 23 de juny, una nova oblació. Els esposos Guillem Adalbert i Guilla donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou que tenien al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Esteve de Guialbes, a la vila dita Olives, abans anomenada Vila d'Oriol. Consistia aquesta propietat en el mas on vivia Pere Ramon, unes cases prop de l'església de Santa Maria de les Olives i la meitat d'un clos, l'altra meitat del qual pertanyia al monestir de Sant Esteve de Banyoles, junt amb uns petits masos. Tot ho donaren com a herència de llur fill Bernat, que lliuraren a l'esmentada església de Santa Maria per tal que en fos canonge. Confirmà aquesta donació Ramon Guillem, germà del susdit Bernat. I la posà per escrit el clergue Bernat, possiblement el mateix oblat (doc. 229).

Ja al mes d'octubre, el dia 18, Jobert Llobet donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat a la parròquia de Sant Martí de Peralada (doc. 230).

I l'1 de novembre, el sotsdiaca Guillem va escriure una donació de Jofre Bernat a Santa Maria de Vilabertran. Era un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Àgata de Campmany, format per dos masos, un habitat per Esteve Miró i l'altre per Renall. Féu aquesta donació per remissió dels seus pecats i per dues lliures de plata que reconegué haver rebut

dels clergues de Vilabertran. El prelat, Pere Rigall, i els seus clergues cediren a Jofre Bernat el mas on vivia Esteve Miró de son vivent a canvi de tributar anualment el delme de la carn i dels horts (doc. 231).

I, abans d'acabar el mes i l'any, els canonges de Santa Maria de Vilabertran aconseguiren un nou mas i unes terres. Els en transmeteren la propietat els marmessors de Ballí, en compliment de la seva darrera voluntat. Aquestes propietats eren als termes de les parròquies de Sant Feliu de Calabuig i de Sant Sadurní d'Arenys, al Puig de Llobató (doc. 232).

L'any 1091

El 17 de gener de l'any següent, sembla començar amb la resolució favorable per Santa Maria de Vilabertran d'un conflicte previ. Aquell dia, Guillem Guanalgod definí en el seu favor tots els drets que pretenia tenir sobre una trilla i un noguer que hi havia a la mateixa trilla, situats a la parròquia de Santa Margarida de Bianya, a l'indret anomenat Conangles. Ho posà per escrit el sotsdiaca Guillem, amb el testimoni, entre d'altres, del prevere Ponç Otger, del prevere Mir i del prevere Ramon (doc. 233).

L'endemà mateix, Guillem Oliba donà a Santa Maria de Vilabertran un alou que tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Pedret (doc. 234).

I dos dies després, Ermengards també li féu donació d'un mas situat a la parròquia de Sant Martí de Queixàs, al lloc anomenat Olmeda (doc. 235).

Ja el 24 de març, el levita Berenguer, acompanyar del seu prior, Pere Rigall, que actuà de testimoni, posà per escrit el document en el qual Sicards, vídua i marmessora de Ramon Jobert, juntament amb Mir Guillem i Balduí Guillem, marmessors com ella de l'esmentat Ramon, mort en viatge al Sant Sepulcre, lliurà a l'església de Santa Maria de Vilabertran dues parts d'un llinar situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Julià de Rabós, i mig camp dit de Cils, de la mateixa parròquia (doc. 236).

I el 16 d'abril, uns altres marmessors compliren la voluntat d'un altre difunt que volgué afavorir Santa Maria de Vilabertran. Ara eren Jobert, Adalbert, Alquer i Guillem Jobert, fills de Jobert Sonifred, i Adaleds, la seva vídua, els qui actuant com a marmessors seus, donaren

a la susdita església un alou, consistent en un clos amb parets, situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, amb la condició que ells i la seva posteritat ho tinguessin per la referida canònica a canvi de tributar anualment la tasca i el braçatge dels esplets. Actua d'escrivà el levita Berenguer (doc. 237).

El 21 del mateix mes, Guillem Oliba i la seva esposa Elliards donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat a les parròquies de Santa Maria de Cistella i de Sant Feliu de Lladó (doc. 238).

I sense moure'ns del mes d'abril, el dia 24, Adaleds definí en favor de Santa Maria de Vilabertran els seus drets sobre l'alou que havia estat de Bergon i que l'atorgant, junt amb el seu marit, el vescomte Ramon Guillem de Rocabertí, compraren a Berenguer Pere, fill de l'esmentada Bergon, ja difunta. La propietat era al comtat de Peralada, al terme de Cabanes, a la parròquia de Sant Vicenç. Féu aquesta definició en remissió dels seus pecats i a canvi de dues lliures de plata, un mul valorat en altres dues lliures i per cinquanta sous. Signà també aquesta evacuació, que posà per escrit el levita Berenguer, Berenguer Oliba (doc. 239).

Ja el 23 de juliol, Pere Onofre i la seva muller Maria donaren a Santa Maria de Vilabertran un mas situat al territori de Besalú, als termes de la parròquia de Santa Maria de Cistella, a l'indret anomenat Torrent. L'escrivà fou en aquesta avinentesa el levita Pere, acompanyat dels testimonis Bernat Pere, del prevere Berenguer i del mateix prelat Pere Rigall (doc. 240).

Passat ja l'estiu, al començament de la tardor, el 7 d'octubre, Sesmon donà a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra que tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, sota la Calçada, a l'indret anomenat el Clot de Guillem Sonifred, i confrontant per la banda oriental amb una altra propietat de Santa Maria. Signà també la conformitat l'esposa del donant, Adaleds, i alhora les germanes i, sens dubte, filles dels atorgants, això és, Sança, Maiença, Maria, Egilsèn, Bonadona i Guilla (doc. 241).

Vius i morts enriquien la canònica de Vilabertran. L'1 de novembre, Jobert Renard, Jobert Duran i Bernat Arguïns, marmessors de Jobert Arguïns, en compliment de la seva última voluntat, donaren a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Martí de Peralada, a l'indret anomenat la Garriga,

que haurien de conrear els hereus del testador, i lliurar-ne la meitat de l'esplet a Vilabertran, però havent rebut prèviament la meitat de la llavor de la sembra (doc. 242).

L'any 1092

I si l'any 1091 acaba amb el compliment de la voluntat d'un testant ja difunt, el 1092 comença de la mateixa manera. El 18 de gener, els almoïners de Ramon de Guidenells donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'alou situat a la parròquia de Sant Pere de Figueres, al lloc anomenat Llinars, i una peça de terra al lloc anomenat la Calçada (doc. 243).

El 13 de març, Adaleds donà a Santa Maria de Vilabertran la seva part de l'església de Sant Mateu de Vilademires, situada al comtat de Besalú, amb els delmes, les primícies, els llegats testamentaris i les oblacions. Ni cal dir que, en aquest cas, actuà d'escrivà el mateix Pere Rigall i foren testimonis Berenguer, el prevere Mir i Bernat Pere (doc. 244).

El mateix dia, Engilberga donà a Santa Maria de Vilabertran tot el seu alou, que era situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim. Consistia en un terç d'un mas rònec amb clos i oliveres, i la tercera part també de dos casals erms, amb camps i vinyes, així com tota la seva part del que posseïa conjuntament amb els seus germans. Aquesta donació, la posà per escrit el levita Berenguer (doc. 245).

Una setmana després, Jofre Jofre, anomenat Bastó, i la seva esposa Adalgarde, en remissió de llurs pecats, donaren a Santa Maria de Vilabertran un alou que tenien al comtat de Peralada, prop de l'església. Amb tot, Jofre reconegué haver rebut dels eclesiàstics de la canònica dos sous de plata. Era una altra adquisició a preu reduït (doc. 246).

Ja el 25 de juliol, Goclèn, juntament amb els seus fills Ramon Bernat, Arnall Bernat, Sicards i Quinverga, donà a Santa Maria de Vilabertran un alou, consistent en una casa amb cortell, situat al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes. Amb tot, en reservà la tinença de per vida per al seu fill Ramon a canvi que tributés cada any a la predita canònica el cens d'una quartera d'ordi, una gallina i una fogaça. Fou l'escrivà el levita Pere (doc. 247).

Només quatre dies més tard, el dia 29, Sonifred i d'altres, el nom dels quals ens és desconegut, donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran la meitat de dues feixes de terra situades al terme de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, sota la vila (doc. 248).

I l'endemà, Humbert Jobert definí en favor de Santa Maria de Vilabertran un llinar situat prop del molí que aquesta església tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Julià de Rabós, llinar que l'atorgant posseïa per herència dels seus pares. Posà per escrit aquesta evacuació el prevere Ponç i, entre els testimonis, a més de Pere Rigall, apareixen Bernat Ramon dit Batsac, Bernat Pere i el jutge Ramon (doc. 249).

I, el 27 d'agost, Guillem, Bernat i Pere, marmessors del seu difunt pare, Sesmon Vidal, donaren a Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades al comtat d'Empordà, a la parròquia de Sant Feliu de la Guàrdia. El levita Pere en fou l'escrivà (doc. 250).

La devoció pel Sant Sepulcre s'havia desvetllat, com ja hem vist, també en les nostres terres. Però aquests llargs viatges eren plens de perills i d'inseguretats. Era gairebé preceptiu que qui s'hi aventurés, prengués la precaució de fer testament. I així ho féu, el 18 de setembre, Arnall Guillem, en proposar-se de peregrinar-hi. Nomenà marmessors el seu germà Rotllan, la seva mare Ermengards i Esteve Prim; i llegà a Santa Maria de Vilabertran el mas on vivia Guillem Ricard així com una vinya situada al Bosc (doc. 251).

Només havien passat quatre dies, el 22 de setembre, que els marmessors d'un altre testant, aquest ja difunt, compliren llur obligació de transmetre a la canònica de Vilabertran el llegat estipulat. Aquell dia Pere Ramon, Esteve Arnall i Adalards, vídua de Berenguer Riemball, com a almoïners d'aquest, donaren a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, al terme de Vilatenim, consistent en un petit mas del Clot i una peça de terra, que afrontava a sol ixent amb el camí públic que anava del Far a Vilabertran (doc. 252).

Aquell setembre era un mes de llegats testamentaris. El darrer dia arribà l'hora de portar a la pràctica les darreres voluntats de Ramon Sesmon ja manifestades el 1088 (doc. 204), però que ara coneixerem amb major precisió. El 30 de setembre, en presència dels sacerdots Guillem Adalbert, Bernat Oliba, Martí i Llorenç, i del levita Ramon Pere i de Guillem Ramon, i dels laics, els nobles Berenguer Arnall, Ramon Guilabert, Bernat, germà d'aquest, Gerall Llobatò i Pere Ostèn, els testimonis Feliu, Pere Oliba i Pere Ramon, jurant damunt l'altar de

Sant Pere de Figueres, declararen la darrera voluntat de Ramon Sesmon, dictada a la seva casa de Ribalta, en la qual nomenà marmessors la seva esposa Ermengards, Bernat Sesmon, Renall Miró i Bernat Odó; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual deixà l'alou que tenia a les parròquies de Santa Maria de Vilanant i de Sant Martí de Far, excepte la part ja donada a la seva esposa i el que havia deixat a Santa Maria de Lladó, que era la meitat del mas habitat per Guillem Guifrà, amb la meitat d'un clos i d'una feixa que tenia sobre el mas d'Adalbert Cuc; llegà també a Vilabertran la resta d'alous seus, consistents en masos, terres, vinyes, horts, oliveres i un molí, però, aquests alous, els reservava de son vivent per a la seva esposa a canvi del tribut anual d'un parell de gallines. També deixà a la canònica de Vilabertran un mul, que li devia Bernat Guillem per una altre que valia 30 sous de plata. Finalment, dels béns mobles, descartats tots els bous i un ase, que llegava a la seva esposa, en féu dues parts, una també per a la seva muller i, l'altra, la dividí en tres noves parts, una de les quals destinà a Santa Maria de Vilabertran. Aquest important document fou posat per escrit pel prevere Giscafred. I, entre d'altres signataris, hi trobem el propi Pere Rigall, però també el prevere Guillem Adalbert, el prevere Martí, el ja prevere Llorenç i el levita Ramon Pere (doc. 253).

L'octubre començà, el mateix dia 1, amb una altra donació. Bernat Guillem donà a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a la Riera, consistent en un mas, amb les terres que hi havia tingut el difunt Mir Bernat, i un molí i una cabanera prop del riu Manol, amb oliveres i la meitat d'un hort petit, i, al mateix temps, amb les tres parts que tenia del mas on habitava Llull. Posat per escrit el document per Guillem, sense manifestar condició clerical signaren com a testimonis, entre altres, Pere Ramon i Bernat Pere (doc. 254).

El simple regest que ens ha guardat record del testament sacramental de Jobert jurat damunt l'altar de Sant Briç, de l'església de Sant Martí d'Omeda, no ens permet de conèixer els llegats fets a Santa Maria de Vilabertran; només que Jobert disposà d'ésser sebollit al seu cementiri (doc. 255).

El 15 de desembre, el prevere Jofre Seguer féu donació a Santa Maria de Vilabertran d'un alou situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Darnius, a l'indret anomenat el Prat. Es tractava d'un mas amb un camp, hort, oliveres, terres, vinyes i llinars. Recollí la

donació, àdhuc per escrit, el propi Pere Rigall, acompanyat del testimoni del levita Pere Guifrà, de Galceran, de Guillem Sesmon, de Bernat Pere i de Ramon Andreu (doc. 256).

I acabà l'any com havia començat. El 27 de desembre, Arnall féu testament i llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran uns masos situats a les parròquies de Sant Andreu del Coll i de Sant Mateu de Vilademires (doc. 257).

L'any 1093

I no d'una altra manera començà el nou any, sinó amb llegats testamentaris el 13 de gener de 1093. Aquell dia, Bernat Joan, clergue i nebot de l'abat i bisbe Oliba, féu testament a la seva casa d'Aguança (Ogassa). Nomenà marmessors Pere Rigall, el cabiscol Bernat Guifrà, Arnall Joan, Arnall Jofre de Palera, Bertran Ponç de Milany, Guillem Ramon d'Espasèn i Ramon Guillem, clergue i germà d'aquest, i disposà d'ésser sebollit al cementiri de Sant Joan de Ripoll. Però a nosaltres ens interessa de ressaltar que llegà també a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia dins els termes de la parròquia de Sant Martí d'Aguança, als lloc anomenats Castellar i Font-llebrera, consistent en masos i cabaneres, juntament amb el mas de Roqueta i el bosc d'Artó, i el que posseïa des de les Calmes fins a Parada dels Llops i de Corbera fins a Canalelles i la coromina i el Coll de Fullosa i la parròquia de Sant Joan. El pas de Pere Rigall per Sant Joan de les Abadesses es feia notar, evidentment (doc. 258).

Com no era infreqüent aquest llegat testamentari, atesa la seva importància singular, fou recollit també en un document de donació a part. Aquesta fou posada per escrit pel levita Pere el 22 de gener i signada per les més altes autoritats civils i eclesiàstiques: el prior Guillem de Sant Joan de les Abadesses i una bona representació d'aquesta comunitat, pel comte de Besalú Bernat i la seva esposa Matells i pel vescomte Udalard. I àdhuc hi afegí la signatura l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Lluçà, que, com és sabut, fou també bisbe de Vic i abat de Sant Joan de les Abadesses. En aquest document, Bernat Joan confirmà a Santa Maria de Vilabertran les deixes fetes en el seu testament, però aquí especificà que el mas de Fullosa, llegat al seu nebot Pere Guillem, després del seu òbit, havia de passar a Sant Joan de Ripoll, amb excepció de l'alou que havia donat a la nostra canònica i a Santa Maria de Lladó. Aquest alou era, naturalment, com hem vist, al comtat d'Osona, a la Vall de Sant Joan (doc. 259).

També Roma era un dels destins preferits dels peregrins. I aquest fou el cas de Guillem Sonifred, qui, abans d'emprendre-hi el viatge, féu testament, disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església un mas que tenia a Sant Pere de Montagut, anomenat Colomer, i la tercera part de la resta dels seus béns i una lliura de plata. Era l'11 de febrer (doc. 260).

Les deixes testamentàries seguien el mateix bon ritme de les donacions per motius espirituals. El 19 de març també féu testament Pere Gerall, en el qual nomenà marmessors els seus germans Bernat i Dalmau Gerall, i Ramon Miró i Pere Adroer; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual deixà una feixa de terra amb un mas enrunat i una peça de terra d'un quadre que tenia a mitges amb Ponç Olomar; també li llegà la meitat seva d'un mallol plantat per Ramon Guifrà prop de la susdita vila així com un bou. A la seva muller, li deixà, entre d'altres béns, un mas que tenia a la vila de Morasac, dins la parròquia de Sant Martí de Peralada, però disposà que, després de la seva mort, passés a l'església de Santa Maria de Vilabertran juntament amb tot el que pertanyia a aquest mas dins els termes de Santa Maria de l'Om. Posà per escrit el testament el levita Pere i, entre els tetimonis, signà, malauradament sols de forma heterògrafa, un Arnall clergue, en qui segurament hem de veure el futur successor de Pere Rigall en l'abadia de Vilabertran (doc. 261).

I també començaria amb llegats testamentaris el mes d'abril. El mateix dia 1, Ramon Guillem, Tomàs Sesmon i Guillem Jobert, marmessors de Pere Guifrà, donaren a Santa Maria de Vilabertran l'alou que aquest tenia al comtat de Peralada, a les parròquies de Santa Eulàlia de Noves i Sant Martí de Peralada, exceptuant-ne el que havia deixat al seu germà Ramon Guillem als llocs anomenats Mated, Palol, Reixac i Coma Durable, així com el que llegà a la seva tia materna Sicards, i al marit d'aquesta, l'esmentat Tomàs Sesmon, en dos llocs: una petita peça de vinya situada a Mated i una altra de terra al paratge dit Camp d'Elies. L'escrivà fou el levita Berenguer i en foren testimonis Ramon Pere, Mir Esperantdeu i Bernat Pere (doc. 262).

El 25 d'abril, un altre testament, el d'Isarn, beneficià a l'església de Santa Maria de Vilabertran amb dos nous masos i amb camps, vinyes i terres. Tot era situat dins els termes de la parròquia de la vila de Garrigàs (doc. 263).

Un diploma de l'11 de maig, ens assabenta que ja alguns càrrecs de la comunitat de Vilabertran disposaven de beneficis propis, nova prova, ni que sigui ara indirecta, del desenvolupament patrimonial aconseguït. Aquell dia, els esposos Ponç Sonifred i Adaleds donaren i vengueren a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra que l'esmentada Adaleds havia heretat del seu pare, situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, sobre Perafita, pel preu d'un sester d'ordi valorat en 10 sous. El matrimoni rebé aquest preu, sens dubte rebaixat, del sagristà, el qual podria tenir el susdit alou al servei de l'altar de la predita església de la millor manera que li plagués, «*habeat eum et teneat sacrista Sancte Marie in seruitio altaris ut ei placuerit*». La propietat novament adquirida confrontava amb una altra de la canònica per la banda de l'est i pel sud. Fou l'escrivà el prevere Giscafred (doc. 264).

El dia 19 del mateix mes, un conegut benefactor de Santa Maria de Vilabertran, Guillem Pere, li donà un mas que tenia al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Esteve de Guialbes, a l'indret anomenat Vilar d' Oriol, altrament dit Olives. L'esposa de l'atorgant, Goclèn, també manifestà la seva conformitat, així com llurs fills Àlbar, Bernat i Esclèria. Posà per escrit la donació Guillem, i en foren testimonis Jofre Seguer, Berenguer Pere, Ramon Pere i Arnall Joan (doc. 265).

Berenguer Bernat féu testament el 13 de juny. Escollí per marmessors la seva esposa, Sibil·la, Bernat Odó, Guillem Bernat de Biure, Guillem Bernat de Torrent i Pere Rigall, prelat de Santa Maria de Vilabertran. Deixà el seu cos al cementiri d'aquesta església, a la qual llegà el seu cavall i armadura i mig alou que tenia a la parròquia de Sant Vicenç de Vilamalla, a l'indret anomenat Forques, però, si moria sense descendència legítima, el deixava sencer per a la predita canònica. Si tenia un fill de legítim matrimoni, transmetia a aquest tot l'honor amb l'alou sencer després de la mort de Sibil·la; però, si no el tenia o no arribava a l'edat adulta, també havia de quedar l'alou per a Santa Maria de Vilabertran, però l'honor per a Bertran i Arnall, fills de Jofre Seguer. Finalment, disposà que, dels seus béns mobles, una vegada pagats els seus deutes, els marmessors en prenguessin una tercera part, i que d'una altra tercera part d'aquesta partició en fessin dues altres meitats, una de les quals havia d'ésser per a Santa Maria de Vilabertran. El testament fou escrit per un conegut membre de la comunitat vilabertranenca, el levita Berenguer (doc. 266).

La breu notícia que ens ha pervingut d'un curt regest no aclareix si la compra que els canonges de Vilabertran feren el 14 de juny a Elliards i al seu fill Bernat d'un alou dels termes parroquials de Santa Maria de Vilanant, fou a preu rebaixat o no; però cal pensar que hom seguiria la tradició de la primera modalitat, per bé que ignorem també l'import esmerçat en l'adquisició (doc. 267).

Lacònica és també la notícia del testament fet per Ponç Adalbert el 5 de juliol. Però ens permet de saber, tanmateix, que deixà a la nostra canònica la meitat d'un mas de la Garriga i una feixa de terra al lloc dit les Talpegueres així com la meitat d'una vinya que tenia a la parròquia de Sant Silvestre de Valleta (doc. 268).

Vint dies després, un altre testament benefactor: el de Dalmau Arnall. Aquest pròcer nomenà marmessors Arnall Udalguer, Ramon Udalguer, Gerall Llobató i Jobert Sonifred. També disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església el seu mas amb una quarterada de terra que l'envoltava juntament amb les oliveres, les figueres i altres arbres que hi tenia, situat tot al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres; deixà també a la nostra canònica una quarterada de vinya amb un quadre de terra que tenia a la mateixa parròquia, a l'indret anomenat Coma de Gisan. Establí la condició, però, que el seu nebot Dalmau ho tingués tot de per vida per mà dels clergues i els pagués el cens anual d'un parell de gallines, un parell de fogaces, el quart de les oliveres i dels altres arbres pel mas, i el quart de la vinya i la tasca pel quadre de terra. També deixà a Santa Maria de Vilabertran quatre sestera de blat i quatre de vi, i deu ovelles; i disposà per a la refecció fúnebre dels seus clergues un porc, una aimina de forment i un sester de vi. Finalment, deixà el seu nebot Dalmau sota la guarda i tuïció de Déu, de Santa Maria i de Jofre Seguer. L'escrivà del testament fou el levita Pere (doc. 269).

Un prevere molt vinculat amb la canònica de Vilabertran, però de la qual comunitat hem d'excloure, fou Branuí, que, naturalment, no deixà de beneficiar-la, com veiem que féu el 27 d'agost, dia en què li donà el mas on vivia. Aquest era a la parròquia de Sant Julià de Llers, del comtat de Besalú. Féu la donació en remissió de la seva ànima i de la del seu fill, de nom Pere i ja difunt; segurament des de feia poc temps. Posà per escrit aquest donatiu el sotsdiaca Pere (doc. 270).

A mitjan setembre, el dia 16 en concret, Guillem Arnall donà a Santa Maria de Vilabertran un clos que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Eulàlia de Begudà, a l'indret anomenat Vallmala. Guillem fou de nou l'encarregat de posar el document per escrit (doc. 271).

L'endemà, 17 de setembre, el levita Pere escripturitzà una nova donació. Aquell dia, Cecília donà a Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra que tenia al comtat d'Empordà, a la parròquia de Sant Esteve de Vilacolum (doc. 272).

I el 21 del mateix mes, fou Galceran qui donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou, consistent en cases, terres, vinyes, boscos, fonts, prats i pastures, que tenia al comtat de Besalú, a les parròquies de Sant Pere de Vila d'Oliba (els Vilars), Sant Cristòfol dels Horts, Sant Martí de Maçanet, Sant Feliu de Carbonills, Sant Miquel de Fontfreda i Santa Maria de Darnius, però n'exceptuà un quart del mas i una vinya de Romegueres, que tenia per donació de la seva mare, i que cedí a Ardmany. També en fou l'escrivà el levita Pere (doc. 273).

Adalards féu testament el 25 de setembre i no oblidà l'església de Santa Maria de Vilabertran, a qui donà un camp situat a la la parròquia de Sant Pere de Figueres (doc. 274).

El 6 d'octubre fou Joan Goltred el nou benefactor de l'església de Santa Maria de Vilabertran. Li donà un alou situat a la la parròquia de Sant Esteve de Guialbes, al terme del Vilar de Bels (doc. 275).

Acabant ja l'any, el 27 de desembre, Bernat Guilabert féu donació a Santa Maria de Vilabertran de tota l'herència que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, però n'exceptuà un farraginar, que havia donat a la seva parenta Clemència, amb reserva de tenir-ho ell a violari per mà de Pere Rigall i els altres clergues de la canònica, tot pagant-ne el cens d'una gallina i una fogassa cada any (doc. 276).

I el 29 de desembre, una dona de nom Arsèn, que ja coneixem (doc. 105), donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Santa Cecília de Terrades, al lloc anomenat Mansió (doc. 277).

En una data imprecisa entre 1093 i 1094, Guillem Arnall signà una convenença amb els clergues de Santa Maria de Vilabertran, per la qual es comprometia a treballar i explotar el mas de Batedà amb l'establiment en ell d'un dels seus fills que hauria de tributar, de son vivent, un moltó de cens (doc. 279).

Finalment, cal fer notar aquí que també, en un moment no del tot precís, vers els mateixos anys, 1093 o 1094, l'Església d'Osona, en una relació de queixes, en presentà una contra Pere Rigall, a qui hom acusava d'haver-se apoderat del priorat de Sant Joan de les Abadesses i dels seus béns. I, sota pena de quedar privat de l'ofici diví i de l'entrada a l'Església, se li manava que abandonés l'església de Sant Joan i que tornés a la seva església pròpia, la de Santa Maria de Vilabertran, de la qual era acusat d'haver-la abandonada (doc. 278). Però no ho sembla pas en vistes de l'augment patrimonial aconseguit l'any 1093. Aquesta crítica potser podria escaure més a l'any següent, el 1094, any on potser cal situar l'expulsió d Pere Rigall de Sant Joan de les Abadesses.

L'any 1094

Comença un nou any per a nosaltres el 26 de gener, dia en què Jofre Guillem i el seu germà Ademar donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran una terra i una vinya situades a la parròquia de Sant Esteve de Guialbes, als Crossos (doc. 281).

El 10 d'abril ens trobem un nou testament i, alhora, una altra oblació. Aquell dia, Estefania disposà de sa darrera voluntat. Nomenà marmessors el seu marit Guillem Guifrè, el seu germà Ramon, Dalmau Sunyer i Ramon Guigo. Establí d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i li llegà una vinya, anomenda de Riba, situada a la Plana, la qual tenia Gerall Guitard. Així mateix, li deixà el seu llit i la tercera part dels seus béns mobles. Per últim, també hi féu oblació del seu fill Pere amb l'herència que li corresponia. Posà per escrit el document el prevere Giscafred (doc. 282).

Nova donació l'1 de maig. Tal dia com aquell, Adaleds, els seus fills Bernat Berenguer i Guillem, i la seva filla Adaleds, donaren a Santa Maria de Vilabertran les tres quartes parts que tenien en un mas situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Vicenç de Vilamalla, i la quarta part que tenien en un camp de la Font, en el qual la predita canònica ja posseïa una altra quarta part. Tot amb tot, els atorgants se'n reservaren la tinença a canvi de tributar

anualment a l'esmentada canònica el cens d'un parell de gallines i la tasca de la terra. Escriví el document un Pere prevere, membre de la comunitat, però diferent del nostre Pere Rigall (doc. 283).

L'any 1094, a efectes comptables, acabà més aviat: el 4 d'octubre, dia en què Hug Guillem i la seva esposa Em donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas que tenien al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Miquel d'Avellana Corba, amb reserva de violari per a Em i per a llurs fills Arnall, Berenguer i Pere, a canvi del cens anual d'una espatlla de cabra (doc. 284).

L'any 1095

El nou any 1095 s'iniciava un 18 de gener. I es manifestarà prou productiu; potser per una presència més constant i una activitat més directa en la canònica per part de Pere Rigall. I novament començarà amb el compliment de dues darreres voluntats. En efecte, per una part, els marmessors de Ramon Joan, Pere Joan i Adaleds, esposa del difunt, i, per una altra, Esteve Joan, Arnall Ecard i Llobató, almoïners de la difunta Guidenell, lliuraren a Santa Maria de Vilabertran el que els difunts havien disposat. Els primers marmessors feren lliurament d'una feixa de terra que el dit Ramon Joan tenia per indivís amb el seu germà Pere, situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret anomenat Llinars; i, els segons, li feren donació d'una terra que l'esmentada Guidenell tenia al comtat de Peralada, a la susdita parròquia, al paratge dit la Calçada. Acompanyat dels testimonis Bernat Pere, levita, Bonfill Sesmon, Bernat Ramon, Arnall, Mir Joan i Berenguer Ecard, signà l'autoria de la còpia el levita Berenguer (doc. 285).

I continuem amb el compliment de les disposicions d'un altre testament, el d'Ecard. El 4 de març, Maiença, Bernat Ecard, Bernat Guadall i Albert Berenguer, marmessors seus, donaren a l'església de Vilabertran un alou que el testador tenia al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Sant Mateu de Vilademires. Guillem en fou l'escrivà (doc. 286).

I, el dia 13 del mateix mes, el sotsdiaca Pere posà per escrit un altre document, el d'una compra a preu rebaixat, que comptà amb les signatures testimonials, però heterògrafes, d'Arnall Oliba, de Ramon Pere i de Pere Joan. Els canonges de Vilabertran compraren a Engilsèn, al seu marit Berenguer i a llur fill Arnall un alou que aquests tenien al comtat de

Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim. L'adquisició els costà dotze sous de moneda del comte Hug, pagada de forma mixta, en diners i en espècies equivalents (doc. 287).

Onze dies després, el 24, Guillem Arnall féu el seu testament i llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas amb farraginar, situat a la parròquia de Santa Maria de Sagaró, i la meitat d'un altre mas que tenia a Fontanelles (doc. 288).

I el mateix dia, el vescomte de Rocabertí, Dalmau Berenguer, desitjant d'obtenir l'auxili de la Mare de Déu en totes les seves necessitats, així de cos com d'ànima, definí i evacuà en favor de Santa Maria de Vilabertran tots els censos, albergs, batllies i usatges que rebia a les parròquies de Sant Joan de Vilatenim, Sant Vicenç de Cabanes, Sant Martí de Peralada, Santa Eulàlia de Noves, Sant Julià de Rabós, Santa Maria de l'Om i Santa Àgata de Campmany. Posà per escrit aquest notabilíssim diploma l'escrivà Guillem. I en foren testimonis una bona colla de personatges de nota: Bernat Guillem, Bernat Pere, Berenguer Bernat, Bernat Odó, Arnall Seguer, Guillem Guifrà, Guillem Arnall, Bernat Ramon, Pere Ramon i àdhuc el jutge Ramon Bonfill. Alguns d'aquests eren membres de la comunitat canonical (doc. 289).

També l'escrivà Guillem recollí per escrit una altra donació de l'11 d'abril. Aquell dia, Pere Viader donà, en bé de la seva ànima, a Santa Maria de Vilabertran un clos amb oliveres i la seva part d'hort de sota la Font, tot situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, amb reserva de violari i pagament d'una quartera de forment cada any com a reconeixement (doc. 290).

El mateixcrivà Guillem, el 15 d'abril, posà per escrit un altre donatiu. I és que el levita Bernat Freder féu donació a Santa Maria de Vilabertran d'un alou que tenia al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Esteve de Gualbes, a la Vila d'Oriol, dita Olives. Estava constituït pels seus drets sobre l'església construïda en honor de Santa Maria i les sagreres que hi havia al seu voltant, i així mateix li donà un camp que posseïa a la Serra juntament amb una quarterada de vinya situada al Freixe i que tenia Arnall Pere, amb reserva de l'esmentat camp per a un dels fills del donant, que hauria de pagar a la dita canònica un quart dels esplets. Entre els testimonis, hi consten el prevere Adalbert i el clergue Arnall Guillem, que no és altre que el futur abat successor de Pere Rigall en la seva joventut i primers moments de vida eclesiàstica ja consagrada (doc. 291).

Cinc dies després, els almoïners de Grega donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat a Vilanova de la Muga, al lloc anomenat Camp de l'Era. Notícia esquemàtica procurada per un succint regest (doc. 292).

Uns altres cinc dies més endavant, el clergue Dalmau féu testament. I prengué com a marmessors Ramon Udalguer, el germà d'aquest, Arnall, i el prevere Pere Rigall. També disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església un alou que tenia a la parròquia de Sant Pere de Figueres, així com un bou, tres teles, quatre sesters de vi, un sester de forment i tres marrans. Posà per escrit el donatiu el prevere Giscafred, i Pere Rigall el signà autògrafament, tal com tenia per costum de fer (doc. 293).

Ja l'1 de maig següent, Pere Sunyer donà i vengué a l'església de Santa Maria de Vilabertran una feixa de terra que tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, sota la Calçada, per una quantitat indeterminada de sous (doc. 294).

El dia 6 del mateix mes de maig, Berenguer Arnall i Jofre Rotball lliuraren a Santa Maria de Vilabertran un alou que la difunta Clemència havia llegat a aquesta església, situat al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret anomenat Camp de Mir. L'escrivà fou un prevere anomenat també Pere, però certament no és Pere Rigall (doc. 295).

També el mes de maig, però ara el dia 16, el sagristà Ramon Guillem i d'altres, de nom no declarat, donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Vallespir, a la parròquia de Sant Pere de Ceret, al lloc anomenat Reiners (doc. 296).

El 4 de maig d'aquell any, apareix per primer cop com a escrivà el sacerdot Gerall, ben acompanyat entre els testimonis per la presència i signatura de Pere Rigall. Aquell dia, Esteve Sonifred, la seva mare Guilla i la seva esposa Garsèn, donaren a Santa Maria de Vilabertran una vinya i una terra que tenien al comtat de Peralada, a l'indret dit Vinya d'Ardman (doc. 297).

Ja el 2 de juliol, Guillem Sonifred féu testament, en el qual nomenà marmessors Arnall Miró, Bernat Odó, i els seus germans Ramon i Pere Sonifred; disposà d'ésser soterrat al cementiri

de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà dues terceres parts d'un alou que tenia per indivís amb els seus germans juntament amb un farraginar amb oliveres i altres arbres; la tercera part restant, la deixà al prenyat de la seva esposa, però, si moria abans d'arribar a l'edat adulta, disposava que passés a Santa Maria de Vilabertran. El mas de Colomer, que havia donat a la seva muller el dia de noces, pregà a ella i a la seva mare que el deixessin a Santa Maria després de llur òbit. També concedí a la predita canònica dos vexells grossos que tenia al seu celler i la seva millor arca, que era a l'església de Sant Pere de Montagut, i una altra, que havia prestat a Arnall Ramon. Per últim, deixà a Santa Maria de Vilabertran el seu escut i llança (doc. 298).

Ja hem vist la bona relació del comte Bernat de Besalú amb Pere Rigall i la nostra canònica. Aquesta simpatia queda confirmada el 17 de juliol de l'any que ara ens ocupa, el 1095. El predit comte, aquell dia, féu donació a Santa Maria de Vilabertran d'un mas situat a la parròquia de Sant Vicenç de Maià, al Vilar Agemal (Guèmol), prop del mas de Sant Miquel, i cedí a la nostra canònica el domini i viàtic que tenia sobre els alous adquirits per aquesta en el seu honor. Per últim, el comte volgué deixar clar que, en l'esmentat mas, solia viure-hi Sunyer Arcimaga i, en aquell moment, l'habitava Gualter, i que aquest donava un cens anual d'un porc, un marrà, dos parells de gallines i una aimina de civada. Ni cal dir que en aquesta ocasió fou Pere Rigall en persona qui actuà d'escrivà (doc. 299).

El 8 d'agost, Oda i els seus fills donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Santa Coloma de Siurana (doc. 300).

I cinc dies després, gràcies a les disposicions testamentàries de Ricsens, Vilabertran obtingué dos masos més, ara a la parròquia de Begudà (doc. 301).

Ja a la tardor, l'ànim benefactor envers Santa Maria de Vilabertran no s'enfredà pas. L'1 d'octubre, Ademar Guillem li donà un alou que tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Maria d'Agullana, al paratge dit Puig Moratell, i un altre a Vallespir, a l'indret anomenat Sant Pau del Vilar, de manera immediata, i, encara disposà que un tercer mas que tenia al lloc de Llaner, el deixava a la seva mare Engilsèn, però, després de la seva mort, havia de quedar per a la canònica de Vilabertran. Pere levita en fou l'escrivà (doc. 302).

I el 30 d'octubre, Bernat Pere féu també el seu testament, en el qual nomenava marmessors, entre ells, Pere Rigall. Disposà d'ésser inhumat al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i li llegà els seus masos, els quals havien estat del seu germà Guillem; també li deixà l'heretat que tenia als llocs anomenats Escapçada i Tàpies, la part del mas dit de Narbona als termes de la parròquia de Sant Esteve, la part que tenia a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a la Riera, sota el Solar, i l'alou de la parròquia de Vilanant, que anava de l'estrada en avall, la qual portava del Molar a Llers, al lloc dit Valls, i l'alou que tenia a la Coma del Molar. Posà, però, al susdit prelat, Pere Rigall, la condició que fes venir el bisbe de Girona perquè li cantés una missa i l'absolgués sobre el seu sepulcre, a canvi de rebre de la canònica, el pontífex, dues lliures de plata pagadores en espècie. Prou evident devia ésser el predicament i la influència de Pere Rigall entre els grans, els grans en l'orde civil i els grans en l'orde eclesiàstic (doc. 303).

Conclou aquesta llarga sèrie de béns rebuts per la canònica de Vilabertran al llarg de l'any 1095, amb una altra donació, que sols puc situar entre els anys 1090 i 1095 (doc. 304).

L'any 1096

I en situem ja en l'any 1096, un 10 de gener. Sense que ens sorprenguem per una nova donació. Tal dia com aquell, Constança donà a Santa Maria de Vilabertran unes cases, casals i terres que tenia a la parròquia de Sant Martí de Peralada, als termes d'Olives i a Morasac, així com un mas i part d'una trilla situats a la vila també de Peralada. Actuà d'escrivà el levita Guillem (doc. 305).

Una altra dona, la ja coneguda Arsèn (doc. 105 i 277), afavorí de nou la nostra canònica amb la donació de més masos al terme de la parròquia de Santa Cecília de Terrades. Es tracta, en aquesta avinentesa, del mas Domènec i del mas de l'Om. Era el 23 de gener (doc. 306). I el 15 de febrer, Arsèn féu un testament en el qual confirmava l'anterior donació (doc. 307).

L'1 de març, Pere Bonfill donà a Santa Maria de Vilabertran un alou que tenia al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Santa Maria de Castelló i la part que tenia al petit mas on habitava Llorenç i la que tenia en el que vivia Adalbert Camardell, així com altres béns que tenia també a l'Estany (doc. 308).

Saltant ja al 31 d'agost, som ennovats que, per ordre del jutge Bernat Guifrè, i en presència dels sacerdots Pere Ramon, Martí, Ponç Guillem, Berenguer Ramon i d'altres, Arnall Bernat i Guilbert Jofre, damunt l'altar de Santa Anastàsia de la catedral de Girona, prestaren jurament de la darrera voluntat de Dispòsia, la qual nomenà marmessors els germans Guadall Guadall i Berenguer, fills seus; Benet, abat de Banyoles; l'ardiaca Ramon Guisad; Bernat Guillem i Berenguer Sonifred de Camós; disposà d'ésser sebollida al cementiri de Sant Esteve de Banyoles i, entre altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran una tina i una tona que tenia a Sant Pere de Julià (Juià) (doc. 309).

I a mitjan setembre, just el dia 15, Arnall Guillem, Alexandre, Arnall Ramon i el prevere Joan Bernat, marmessors del difunt Pere Arnall, feren donació a Santa Maria de Vilabertran del llegat del susdit Pere Arnall. Consistia aquest en les tres quartes parts d'una vinya dita Pegatestes, i les oliveres que hi havia en ella, excepte la quarta part de l'olivera gran, que havia llegat a la seva germana. Aquest alou era situat al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Sant Esteve de Biure. Donaren també a la nostra canònica tot el que el testant tenia al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, per herència de la seva difunta mare, Martina, i així mateix la seva herència als termes de les parròquies de Sant Joan de Vilatenim i de Sant Esteve de Vila-Sacra, a l'indret anomenat Palol. El levita Guillem fou qui posà per escrit aquest document (doc. 310).

El 19 d'octubre, Adaleds, vídua de Seguer, ja coneguda, féu testament. Nomenà marmessors el seu fill Guillem Seguer, Guillem Girbert i Pere Rigall, prevere i prelat de Santa Maria de Vilabertran, en el cementiri de la qual església disposà d'ésser sebollida. Ni cal dir que confirmà a la nostra canònica la donació que ja li havia fet el 1092 de tot el que li pertanyia a l'església de Sant Mateu de Vilademires amb els delmes, primícies, oblacions i drets de cementiri (doc. 244). I també hi afegí un mas que tenia als termes de la mateixa parròquia amb una cabanera, terres, vinyes, oliveres i altres arbres, però en reservà la tinença per al seu fill Guillem Seguer de son vivent a canvi del cens d'una gallina pel mas. Al seu fill Guillem, també li imposà la condició de celebrar l'aniverari del seu òbit i que pagués un convit als clergues de Santa Maria de Vilabertran. Posà per escrit aquesta darrera voluntat el prevere Dalmau i signaren com a testimonis Ramon Bernat, Guillem Sonifred, Ponç Guillem, Sonifred Julià i Arnall Oliba (doc. 311).

I acabem les dades de l'any 1096 amb la declaració jurada del testament de la suara esmentada Adaleds el dia 3 de desembre , que posà per escrit el levita Pere (doc. 312).

L'any 1097

L'11 de gener comença l'any següent amb la donació d'una altra Adaleds, que donà a la nostra canònica una feixa de terra que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, damunt de la Calçada (doc. 313).

I prossegueix el 7 d'abril amb la donació de Ponç Gerall d'un mas situat a la parròquia de Santa Maria d'Agullana, al lloc anomenat Puig Moratell (doc. 314).

El 3 de maig, el levita Guillem posà per escrit un nou donatiu en favor de Vilabertran. Pere Bernat i la seva muller Lluçena li donaren un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Eulàlia de Noves, prop de la Riera, consistent en la meitat d'un petit mas i la tercera part de les seves terres i vinyes, així com la meitat del que tenien al paratge anomenat Argelac, amb la reserva, però, de violari per al donant a canvi del cens anual d'una gallina i d'una mitgera de forment; després de la seva mort, però havia de quedar per a la seva esposa i fills pel cens d'una gallina, una mitgera de forment o d'ordi i l'agrer de les terres si és que volien ésser fidels dels clergues de Vilabertran. També el levita Guillem fou l'escollit per l'escripturització (doc. 315).

I també el levita Guillem fou el designat per posar per escrit una definició en favor de Santa Maria de Vilabertran el 4 de juny. En efecte, aquell dia, Ermesèn lliurà a la canònica l'alou que el seu difunt marit, Dalmau Seguí, li havia donat el dia del seu òbit. Consistia en un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Vilar d'Oliba (Sant Pere dels Vilars), on habitava Ponç Guifrè. L'atorgant, a més, que, per disposició del seu espós, havia de tenir el susdit mas en violari, en aquest acte, renuncià al seu dret a canvi de rebre 40 sous de moneda de Besalú del prelat Pere Rigall i dels altres clergues (doc. 316).

El 7 d'agost, trobem una nova manifestació de devoció pel Sant Sepulcre. Ara més acusada encara, perquè no es tractava sols d'un viatge de peregrinació, sinó de la voluntat manifesta de voler participar en l'alliberament de Jerusalem. Qui s'embarcà en aquesta aventura fou Bernat Guillem, sens dubte el fill del difunt Guillem Odó (doc. 170). Bernat nomenà

marmessors la seva esposa Beatriu, el seu cunyat Humbert, Bernat Pere, Berenguer Ramon, Bernat Odó i Jofre Guillem; deixà a Santa Maria de Vilabertran el mas de Podols, amb una cabanera, terres i vinyes; un terç del mas on vivia Bernat Requesens, el mas de la Riera de parròquia de Santa Maria de Vilanant, habitat per Bernat Sal·la, juntament amb la part del mas que hi tenia Pere Miró amb un molí, horts i arbres, i una cabanera prop del riu Manol, amb les oliveres i mig hortell tingut per Pere Miró; confirmà a la mateixa canònica la donació feta anteriorment de les seves tres parts del mas de Font del Rei, unes vinyes i terres de Timoners amb un sagrer, el cortell de Vilafant i el mas que tenia per violari on havia habitat el difunt Ermengol Miró (doc. 317).

L'any 1098

Inaugurem un nou any el 13 de febrer amb un nou testament, el d'Eriball. Aquest testant féu un molt important llegat a Santa Maria de Vilabertran: l'església de Sant Feliu de la Guàrdia amb totes les dècimes, les primícies, les oblacions i els trenta passos eclesiàstics (doc. 318). No s'ha conservat el diploma original, però sí el testament sacramental, fet públic l'11 d'abril, on, naturalment, queda confirmada la donació de l'església de Sant Feliu i ens assabentem, a més, del llegat d'una coromina situada sota el camí que anava a Vilacolum, que li havia pres Ramon Bernat (doc. 320).

Tampoc no ens ha arribat íntegre el testament del sacerdot Arnall, dictat l'endemà, el 14 de febrer. Sabem, però, que aquest sacerdot llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran tot l'alou que tenia als termes de la parròquia de Sant Vicent de Cabanes i de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim (doc. 319).

Ben abreujada és també la notícia que ens ha pervingut del testament sacramental d'Arnall Ramon, en el qual, el 27 d'abril, llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Santa Eulàlia de Vilanova de la Muga (doc. 321).

Un nou ardit cavaller disposat a anar a Terra Santa fou Ponç Gerall, motiu pel qual féu testament, nomenà marmessors Jobert Ebrí, Bernat Enric i l'esposa d'aquest, Ermesèn, i llegà a Santa Maria de Vilabertran tota l'heretat que tenia a la vila d'Agullana. Posà per escrit aquest testament el prevere Pere, acompanyat dels testimonis Bernat Tedmar, el prevere Ramon Gerall i el levita Pere Ameli. Era el 13 de juny (doc. 322).

Un assidu testimoni de totes les accions en favor de Vilabertran era Pere Pella, cosa que ja el declara com a home d confiança dels clergues vilabertranencs. Però també en volgué esser benefactor directe. En efecte, Pere Pella, el 3 de juliol, juntament amb la seva esposa Guilla, donà a la canònica una peça de terra situada a la parròquia de Sant Pere de Figueres, sota la Calçada. Posà per escrit el document el clergue Arnall, que no hem de confondre amb el futur abat, i intervingueren com a testimonis una nodrida representació de membres de la comunitat que volgueren signar autògrament, sens dubte, en deferència al bon amic que era d'ells Pere Pella. Signaren el prevere Guillem, el sacerdot Guillem, el levita Guillem i el sacerdot Ramon (doc. 323).

Només quatre dies després, Ramon Adalbert dictà testament, trià com a marmessors la seva esposa Bonadona, el seu germà Guillem i el seu fill Guillem; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església un alou situat a Garriga Plana, tres quartes de blat i tres de vi, un pollí así i dues ovelles, i, per al convit fúnebre, els donà un porc, un sester de forment i un altre de vi i quatre oques. Tingué també un pensament especial per a la sagristia, a la qual destinà cinc «adnas de sardil». Posà per escrit aquest document, amb força catalanismes, el levita Guillem (doc. 324).

Un nou testament, del 10 d'agost, afavorí la nostra canònica. Ponç Oliba, el testant, nomenà marmessors la seva esposa Adaleds, Guillem Argent i Ramon Jobert; disposà d'ésser enterrat al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà el mas de Romeguera, situat al terme de la parròquia de Santa Maria d'Agullana, i l'alou de Puig Moratell, amb reserva de violari per a l'esposa i els fills, que n'haurien de pagar el cens d'una gallina i una aimina de vi; llegà a la mateixa església una penyora que tenia de Dalmau Berenguer de deu lliures de plata a la parròquia de Sant Climent Sescebes, penyora que consistia en un servei que Ramon Adalbert, Pere Adalbert i Bernat Pere havien de prestar al vescomte de Rocabertí per dos masos situats a la parròquia de Sant Climent, a Vilartolí; llegà encara a Vilabertran la seva espasa, que tenia empenyorada a Ramon Ecard per deu sous de plata i sis diners rossellonesos; manà als marmessors que repartissin entre Sant Martí de Peralada i Santa Maria de Vilabertran el valor del seu pa, vi i porcs, i deixà, per últim, a Santa Maria de Vilabertran una bota. Actuà d'escrivà el sotsdiaca Pere (doc. 325).

El 12 de setembre, un altre testament amb llegats per a Vilabertran. Pere Adalbert li llegà un alou que tenia al comtat de Besalú, als termes de les parròquies de Santa Maria de Vilert i de Sant Llorenç d'Espinavessa (doc. 326).

El 3 de novembre el levita Guillem escripturà una definició de Bernat Arnall en favor de Santa Maria de Vilabertran. Es tractava de les possessions que el seu oncle patern, Bernat Pere, havia llegat a aquesta església (doc. 303), definició que féu en bé de l'ànima del seu oncle. Les propietats eren situades al comtat de Besalú, dins els termes de la parròquia de Sant Martí de Maçanet, als indrets anomenats Escapçada i Tàpies; el mas Narbona, de Sant Esteve de Manol (Avinyonet) i el mas de Guillem Llull, amb la seva part d'oliveres, situat a Santa Maria de Vilanant, a la Riera, junt amb l'alou del Molar, de l'estrada en avall, la qual duia del Molar fins a Llers, al lloc dit Valls, i també cedí als canonges l'alou que era a la Coma del dit Molar, llevat de dues peces de terra que constaven en el seu testament (doc. 328).

El mateix dia, Bernat Arnall també féu definició en favor de la nostra canònica d'un alou que, el seu altre oncle patern, de nom Guillem Pere, havia llegat a aquesta església (doc. 103), situat al comtat de Besalú, a les parròquies de Sant Martí de Maçanet, de Tàpies i de Sant Pere de la Vila d'Oliba (dels Vilars), constituït pel masos de Miralloles i Serramitjana. Aquesta evacuació, la féu ara en bé de l'ànima del seu oncle Guillem. Però n'hi afegí una altra per l'ànima del seu oncle Bernat Pere i d'ell mateix, consistent en la quarta part que tots dos tenien en un petit mas de Font del Rei, on habitava Arnall Guillem, i en la quarta part de les oliveres de la Riera. El prevere Pere fou qui posà per escrit aquesta segona definició (doc. 329).

També el mes de novembre, el dia 23, Jobert Pere donà a Santa Maria de Vilabertran una terra situada a la parròquia de Sant Martí de Peralada, al lloc anomenat la "Lanna" de les Olives, sobre el molí de Rossinyol, que havia comprat als germans Jobert Ademar i Ramon Ademar (doc. 330).

Un document molt malmès, del mateix 23 de novembre, encara ens permet de saber que, aquell mateix dia, Sicards i el seu espòs Pere Adalbert (el testant del doc. 326?), donaren a Santa Maria de Vilabertran uns béns inconcrets que tenien a la parròquia de Santa Cecília de Terrades, a Boadella, a l'indret anomenat Raselles (doc. 331).

El fervor per visitar el Sant Sepulcre anava creixent; entre laics i entre eclesiàstics. El 14 de febrer del nou any, el sacerdot Arnall, desitjant d'anar-hi en pergrinació, féu testament. I llegà a Adalbert Deodat un alou que era al costat del seu i que el testant havia rebut en deixa del seu oncle matern, Joan Gomar; però estipulà que, després de la mort del susdit Albert, havia de quedar per a Santa Maria de Vilabertran, a la qual canònica llegà també tots els alous que tenia al comtat de Peralada, a les parròquies de Sant Vicenç de Cabanes i de Sant Joan de Vilatenim. Però també aquí posà la condició que el seu germà Bernat i el seu oncle Joan els tinguessin per mà dels clergues de Santa Maria, pagant-ne braçatge i mitja calçadura; amb tot, mentre Bernat i Joan poguessin mantenir-se per ells mateixos, Adalbert Gomar, sens dubte germà de Joan, havia de tenir aquesta hisenda i n'havia de satisfer ell el cens. Per últim, donà a Santa Maria de Vilabertran un hort que tenia a la vila de Cabanes. Novament, el levita Guillem actuà d'escrivà (doc. 332).

Un altre dels escrivans més actius en aquesta època pel que fa a l'escripturització de documents que afectaven la canònica, el sotsdiaca Pere, el darrer dia de febrer d'aquell any, posà per escrit una donació de Sonifred Gondemar a Santa Maria de Vilabertran. Es tractava del traspàs de propietat d'un alou que tenia al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, consistent en una casa amb cortell i paredada amb la que ocupava Guillem Jobert, i també d'una terra situada a Torrelles, a Clot Gogí, amb reserva de violari per a ell i per a un dels seus fills, a canvi de tributar a la predita canònica una gallina i una quartera d'ordi per la casa, i la tasca i el braçatge de la terra (doc. 333).

El 22 de març ens porta una nova permuta de les poques que coneixem de Vilabertran. Però, aquell dia, Estefania i el seu fill, Guillem Dalmau, bescanviaren amb l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas de Trullars, que tenien al comtat de Besalú, dins els termes de les parròquies de Santa Maria de Cistella i de Sant Feliu de Lladó, per l'alou que Arnall Ramon de Vilafant havia llegat a la canònica, situat dins els termes de la parròquia de Santa Eulàlia de Vilanova de la Muga. En aquesta ocasió fou el prevere Berenguer l'escrivà (doc. 334). Ja hem vist que l'alou llegat en testament per Arnall Ramon era un mas (doc. 197 i 321).

També constatem la iniciativa dels canonges de Vilabertran en una adquisició d'una nova propietat el 4 de maig, aconseguida a preu rebaixat. Segons el document escrit pel sotsdiaca

Arnall, aquell dia, Jofre Dalmau donà i vengué a Santa Maria de Vilabertran un mas que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere del Vilar d'Oliba, on habitava Sirbert. Jofre Dalmau es desprengué del seu mas per amor de Déu i, també, segons se'ns informa, per la intervenció del prelat Pere Rigall. Rebé de preu una mula valorada en tres lliures de plata (doc. 335).

El levita Pere torna a ésser escrivà actiu el 27 de juny, dia en què les germanes Bonadona, Adaleds i Maria donaren a Santa Maria de Vilabertran un alou que tenien a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a l'indret anomenat l'Estany, consistent en una peça de terra. Es reservaren, però, el dret a ésser enterrades al cementiri de l'església de Santa Maria, i, en el cas que alguna d'elles volgués explotar la terra, la qui fos s'obligava a pagar la tasca, braçatge i mitja cussura dels esplets. També s'imposava al sagristà de Vilabertran l'obligació de redimir la susdita terra, la qual estava empenyorada a Guillem Argent per mitja lliura de plata, i el sagristà l'havia de tenir al servei de l'altar de Santa Maria. Novament aquí s'observa el caràcter propi que tenia la sagristia. Consta també la donació de la seva part de llur germà Pere Jobert (doc. 336).

I, amb noves propietats aconseguides del tot gratuïtament, conclou l'any que ara ressenyo un 20 de novembre. Aquell dia, Adaleds donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'heretat que tenia a la parròquia de Sant Feliu de Lladó, al lloc anomenat Coromina, i també la vinya de la parròquia de Santa Maria de Vilanant, al Pla, sota el Molar, davant del Soler (doc. 337).

L'any 1100, el de la consagració de la nova església de Santa Maria de Vilabertran

I atenyem el darrer any del segle XI, explicació que no sembla ociosa d'ençà que, en arribar la nostra generació al cèlebre any 2000, alguns impacients ja el van considerar com el primer any del nou mil·leni i no, com és de rigor, el darrer del segle XX. Feta aquesta expansió momentània, diguem que, el 26 de febrer de l'any 1100, Bernat donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran dos masos situats a la parròquia de Sant Sadurní de Cistella, al lloc anomenat Puig (doc. 338).

Sense cap altra notícia abans del 28 d'abril, aquell dia, Guillem Dalmau, Renard Oliba i Dalmau Renard donaren a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, a l'indret anomenat Vilarnou de Dalt.

Rengards i Adaleds, respectives esposes de Renard Oliba i de Dalmau Renard, manifestaren també llur acord i aprovació. L'escripturització del document anà a càrrec del prevere Berenguer, i entre els signants consta Ramon Joan, prevere i capellà; potser el capellà de l'església de Vilabertran, la nova construcció de la qual ja estava a punt de ser acabada² (doc. 339).

Un parell de setmanes després, el 12 de maig, Jofre Seguer i la seva esposa Ricsens donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran una feixa de terra situada dins els termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres, al lloc anomenat Llinars o Canals (doc. 340).

El 30 de maig, Pere Ramon i el seu germà Jobert juntament amb llur mare Sicards, feren donació a Santa Maria de Vilabertran d'una vinya que tenien al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Julià de Rabós, en l'indret anomenat Vinya Ermeged, però es reservaren les oliveres. Així mateix, confirmaren la donació que llur pare, Ramon Jobert, havia, fet a la predita canònica abans d'emprendre un viatge a Jerusalem. Es tractava del camp dit Cils, de la Via Romànica, anomenada, en la forma fonèticament evolucionada, Romenga. Feren aquesta donació en esmena per l'herència que fou d'Ecard i del seu germà Humbert, la qual ells tenien al vinyar dit de Sant Pere de Rodes i als horts anomenats Clots. Actuà d'escrivà el levita Pere (doc. 341).

Ja a l'agost, el dia 14, els clergues de Vilabertran es feren amb un nou mas per via de donatiu. Pere Seguer els en donà un de petit, amb un bosc, que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de l'Estela, a l'indret anomenat la Costa Solana, amb reserva de violari, durant el qual prometé de pagar-los una mitgera de civada i un parell de capons en senyal de reconeixement. Finalment, disposà d'ésser sebollit al cementiri de l'església de Santa Maria, cosa que també féu la seva esposa Amaltruds després de signar la conformitat de la donació. Actuà com a escrivà el sotsdiaca Ramon (doc. 343).

També els lucratiu molins eren béns que augmentaven llur patrimoni. El 7 de setembre, Bertran i els seus germans els en definiren un situat a la parròquia de Sant Julià de Llers, al lloc anomenat Molí de Bera, al riu la Muga (doc. 344).

I el dia 16 del mateix mes aconseguiren un altre alou, de cacterístiques desconegudes per a nosaltres. En qualsevol cas, els canonges de Vilabertran aconseguiren una nova propietat al

comtat de Girona, a la parròquia de Sant Andreu d'Estanyol. Però Adaleds, que els la llegà en testament, deixà establert que seria de plena propietat de Santa Maria després de la mort del seu fill (doc. 345).

Els pelegrins del nostre entorn també manifestaren interès per viatjar a Sant Jaume de Galícia. Aquest fou el cas de Ponç Dalmau, que féu testament per aquest motiu un 9 de novembre. Escollí per marmessors Jobert Ramon, Ramon Girbert i Esteve Esteve de Soler; disposà d'ésser inhumat al cementiri de Sant Pere de Rodes, i, entre d'altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran una penyora que tenia de Ramon Pere a la parròquia de Santa Àgata de Campmany, amb reserva d'un terç per a la seva germana, Guasca, mentre visqués; després de la seva mort, havia de passar a Santa Maria de Vilabertran i, si els clergues d'aquesta canònica redimien la penyora en vida de Guasca, li havien de pagar una lliura de plata; deixà també a la seva germana Guasca un alou que tenia per herència a Sant Julià dels Torts juntament amb la part que també havia heretat dels seus germans Jofre i Balduí, però després de la seva mort havia de quedar igualment per a Santa Maria de Vilabertran, a la qual canònica Guasca hauria de pagar una gallina anual de cens. Deixà, així mateix, a la nostra canònica un alou situat a la parròquia de Sant Feliu de Celrà, a l'indret dit Balascuit, i un altre de la parròquia de Sant Feliu de Calabuig. Per últim, llegà a Santa Maria de Vilabertran dos feltres, una guadenga, un plomaç i mig muig de forment i ordi, i un convit fúnebre. Novament l'escrivà fou el levita Pere (doc. 346).

I arribem a un dels moments més importants dels orígens històrics de la canònica de Santa Maria de Vilabertran: el de la dotació i consagració de la nova església. Ja hem anant veient com diverses deixes pietos es feien ressò del procés de construcció. Aquella modesta església enmig d'un prat del segle X havia adquirit ja unes proporcions i una magnificència més conforme al gran impuls que havia adquirit la canònica i a la importància i fama que s'havia guanyat en tots els estaments socials el fundador, el prevere Pere Rigall, superior de la primitiva comunitat i, a partir d'ara, com de seguida veurem, amb el títol d'abat.

L'11 de novembre de 1100, a prec del susdit Pere Rigall, els bisbes Bernat de Girona, Berenguer de Barcelona i l'empordanès Pere de Carcassona consagraren l'església de Santa Maria de Vilabertran, situada al territori de Peralada i edificada per ell. Amb aquest motiu concediren a aquesta església els delmes, les primícies i les oblacions de la seva parròquia, i

la sotmeteren a la seu gironina. Però Pere Rigall fou elegit abat de la canònica agustiniana que hi era establerta.

La solemnitat del moment queda reflectida en la primmirada cura posada en la còpia i en la redacció textual de l'acta, posada per escrit pel prevere Berenguer, la millor mà cal·ligràfica del moment. Però en la redacció del text, no deixaria de tenir-hi una participació ben directa el mateix Pere Rigall, home dotat de carisma, sens dubte, però certament també ben instruït, culte i intel·ligent, i, segons hem d'imaginar-lo, també fidel i pietós, tot i que la seva ambició no devia ésser petita. Pel desenvolupament extraordinari que donà a la seva canònica i, àdhuc, pels intents d'expansió en altres comunitats canòniques, malgrat el fracàs sonor de Sant Joan de les Abadesses (doc. 347).

Un document del comte Bernat de Besalú, del 2 de desembre de 1100 (doc. 348), és una confirmació indirecta de la donació que Guillem Odó havia fet a Vilabertran el 1085 (doc. 170).

I conclou el segle XI, en data imprecisa, amb una altra donació. Guillem Seguer i la seva esposa Senessaura donaren també a Santa Maria de Vilabertran un mas on vivia Guillem; era situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Llorenç d'Oix, a l'indret dit Plana. I el lliuraren en sufragi de l'ànima del seu germà, Pere de Montagut, que havia estat soterrat al cementiri de la predita canònica (doc. 349).

El segle XII

L'any 1101

El nou segle comença amb una adquisició, en part donació i en part compra; una compra a preu rebaixat, com hem anat veient. El 13 de març de 1101, en efecte, Guillem Guifrè donà i vengué a Santa Maria de Vilabertran la meitat del mas anomenat de Prat, on habitava Pere Bernat, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Darnius, pel preu d'una mula, que havia comprat a l'abat i clergues de la susdita canònica per la meitat del mas i per un cavall seu de color negre. No podem qualificar aquesta operació de permuta, perquè s'entèn que el valor de les propietats intercanviades no era equivalent. Aquí, simplement, es paga una part del valor del mig mas en espècies. Ramon Guillem i Jofre Guillem, sens dubte

els fills de l'atorgant, lloaren la transacció, que recollí per escrit el sotsdiaca Ramon (doc. 350).

El 2 de juliol, Pere Sonifred donà a la canònica de Vilabertran una quarterada de vinya anomenada Tedzira, situada a la parròquia de Sant Pere de Montagut, a canvi de rebre la confirmació del llegat que el seu germà Ramon li havia fet del camp de l'Oliva per part de l'abat i dels altres clergues; l'atorgant s'hi reservà, a més, la tinença de son vivent pel cens anual d'un pernil. Fou l'escrivà el levita Pere (doc. 351).

I l'acreixement del nombre de masos posseïts no s'aturava. El 19 de setembre, Ermengards, en fer testament, en llegà dos a Santa Maria de Vilabertran, un situat a Canals i l'altre a Fornà (doc. 352).

I acabem aquest primer any de la nova centúria amb un testament. El 15 de desembre, Berenguer Ademar manifestà sa darrera voluntat, nomenà marmessors Guillem Bernat de Rupidell, Arnall Gerall de Terrades i Ademar Francó, el seu pare; disposà d'ésser enterrat al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta església tot l'alou que tenia per herència del seu pare, un mas que havia comprat a Rotball Oliba i que Santa Maria hauria de redimir per una lliura de plata o un palafre d'aquest valor, i dues lliures de plata que li devia el bisbe de Girona així com una mula amb sella i sots-selles (doc. 353).

L'any 1102

El 12 de gener s'inicien les dades que aporta el nou any. Un document escrit pel levita Ramon ens assabenta que Ponç Dagobert i la seva muller Adaleds donaren a Santa Maria de Vilabertran el mas on habitaven amb el seu clos. Era situat al comtat de Besalú, als termes de la parròquia de Sant Martí de Vilarig, al lloc anomenat Serra (doc. 354).

El zel per la reconquesta de Terra Santa es manifesta de nou entre els nostres personatges. Ara és el torn de Gerall Llobató, qui, el 6 de març, en voler anar en expedició a Jerusalem, féu testament. Nomenà marmessors Arnall Udalguer, el germà d'aquest, Ramon, Arnall Pere i l'abat Pere Rigall de Vilabertran. Vet ací que llegà a aquesta canònica tot l'alou que tenia arreu, per la seva ànima i la dels seus pares; deixà al seu germà Guillem el mas on vivia, la part que tenia a la Coromina de Rotball i la que tenia al Camp d'Estaper, però ho havia de

tenir pels clergues de Vilabertran i, a la seva mort, havia de passar tot a aquesta canònica; semblant condició imposà al seu cosí Arnall Pere, a qui llegà la seva part en la feixa de Nitran i en la vinya de la Coma Infernal. Especificà també que l'alou que deixava a Vilabertran del mas de Berenguer Ecard s'estenia dins els termes de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim i de Sant Pere de Figueres. De tots els béns mobles que quedaven després d'algunes deixes particulars, volgué que se'n fessin tres parts, una de les quals havia de ser per a Santa Maria de Vilabertran. Finalment, totes les penyores que tenia a Figueres per Bonfill Sesmon, llevat d'alguna d'indicada, les destinà a la mateixa canònica. No deuria ésser petita la influència de Pere Rigall en el fervor croat. Cal destacar aquí que l'escrivà és un Pere levita que signa en vers: «scripsit hoc et posuit sig+num Petrus leuita» (doc. 355).

I l'11 de març, el mateix Pere levita poeta, posà per escrit el testament de Guillem Guifrè, que també desitjava anar a Jerusalem. Com corresponia, féu testament; nomenà com a marmessors, entre d'altres personatges il·legibles, Guillem Bernat i Guillem Sendred; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a l'església uns béns imprecisos. Finalment, encarregà també al seu fill Ramon de fer cremar una llàntia a l'església de Santa Maria durant la Quaresma i de pagar un convit als seus clergues una vegada l'any en remei de la seva ànima (doc. 356).

Pocs dies després, el 17, el clergue Guillem escripturitzà una evacuació. Jofre Bernat definí a Santa Maria de Vilabertran un alou que havia estat de Berenguer Jofre, consistent en dos masos, un situat a Vilarig, amb la borda de Closella, tal com constava en el document que li féu el predit Berenguer Jofre, i l'altre a Campmany, on habitava Renall, juntament amb el mas habitat per Esteve Miró, el qual l'atorgant tenia a violari i havia empenyorat a Jobert Ramon; però aquest mas, els clergues de Vilabertran l'haurien de redimir abans que esdevingués de la seva total propietat, tal com constava en l'escrit que els féu. L'atorgant rebé per la definició una mula (doc. 357).

El dia 19 del mateix mes, Guillem Arnall féu un nou testament, en el qual llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran el seu estatge, que tenia a Sagaró, al lloc que s'anomenava Farigola, això és, unes cases amb terres i vinyes. Malauradament tant el primer testament, dictat el 1095 (doc. 288) com aquest sols s'han conservat en un concís regest (doc. 358).

També Guillem Ramon manifestà el seu propòsit de desplaçar-se a Espanya el 26 d'abril. No era concebible, doncs, que no dictés testament. I així ho féu. De primer, nomenà marmessors el seu germà Bernat Ramon, Ramon Adalbert i l'abat Pere Rigall de Santa Maria de Vilabertran, al cementiri de la qual església disposà d'ésser sebollit i a la qual llegà la part que tenia al Camp Dendelapart, trenta sous de plata que li devia Guillem Seguer, pels quals tenia empenyorat un mas de Vilajoan, que menaven Ramon Maçot i Arnall, i que havia de quedar en poder de la susdita canònica fins que no recuperés els esmentats sous, i també setze sous de plata que li devia el seu germà, l'esmentat Bernat Ramon, i pels quals tenia empenyorat així mateix un mas a Garrigàs; per últim, deixà a la nostra canònica la tercera part dels seus bous, ases, ovelles, porcs, pa i vi, la vexella de celler i robes diverses (doc. 359).

Simplement en previsió de la mort sobtada, Jofre Jofre Bastó també volgué posar en ordre les seves darreres voluntats el 9 de juny. Féu testament; nomenà marmessors la seva esposa Adalgards, Berenguer Jofre, Guillem Jofre i Bonfill Guillem i Arnall; disposà d'ésser inhumat al cementiri de Santa Maria de Cervià, i, entre altre béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran tot l'alou que tenia a la vila de Cabanes (doc. 360).

Unes altres darreres voluntats augmentaren també el patrimoni de Vilabertran el 10 de juliol. Aquell dia, per ordre del jutge Bernat Guifré, davant els sacerdots Bernat i Berenguer Sanç, i en presència de Guillem Bernat, Bernat Pere i d'altres, Ricens i Domenga, sota jurament damunt l'altar de Sant Just de l'esglesiola situada davant la porta del nord de la ciutat de Girona, prestaren testimoniatge de la darrera voluntat del difunt Arnall Ramon, manifestada a la seva casa de Sords, en la qual elegí marmessors la seva esposa, l'esmentada Ricens, Pere Seguer i Ramon Arnall; disposà d'ésser soterrat al cementiri del monestir de Sant Esteve de Banyoles, i, entre d'altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran una quarta part del mas de Podols (doc. 361).

El 1102 sembla un any dominat pels testaments. Un últim document en data incerta, però possiblement d'aquesta anyada, és la darrera voluntat de Constança, filla de Bergon, en la qual trià com a marmessors Guillem Esteve, Ramon Girbert i Berenguer Ramon; disposà d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i li llegà l'alou que tenia més enllà del riu la Muga; també li féu deixa del mas que tenia a la vila de Cabanes, en el qual habitava Alquer, tot i que aquest mas l'havia de continuar tenint aquest darrer juntament amb dos fills de la testant, Guillem i Esteve, per bé que tots aquests el tindrien sota poder de l'abat de

Santa Maria, i després de llur mort hauria de quedar a lliure disposició de l'abadia. Una altra casa, on estava Gillem Coll, la deixà al seu altre fill, Dalmau, després de l'òbit del qual havia de ser també per a la predita canònica de Santa Maria. Finalment, d'una tercera part dels seus béns mobles, en féu dues meitats, una de les quals destinà també a Santa Maria de Vilabertran (doc. 362).

L'any 1103

El nou any s'inicia també amb un testament, dictat el 17 de febrer, dia en què Jofre Bernat llegà a l'església de Santa Maria de Vilabertran una quarta part d'un clos que tenia a la parròquia de Sant Julià de Llers (doc. 363).

El 4 d'abril, Beatriu definí també en favor de Santa Maria de Vilabertran el violari que tenia per donació del seu difunt marit Bernat Guillem sobre un alou cedit per aquest a l'esmentada església. Aquesta propietat era situada als termes de la parròquia de Santa Maria de Vilanant, i consistia en el mas Riera, on vivia Bernat Sal·la, i en la cabanera, on habitava Arnall Guillem. Actuà d'escrivà el sotsdiaca Guillem (doc. 364).

Dins el mateix mes, el dia 28, Guillem Dalmau i d'altres donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al lloc anomenat Vilarnou (doc. 365).

Ademar Francó, com amic i benefactor de Santa Maria de Vilabertran, féu testament també el 25 de maig. D'antuvi, nomenà marmessors Arnall Gerall, el germà d'aquest, Guillem, i Ponç Gondemar; disposà tot seguit d'ésser enterrat en el cementiri de Santa Maria, església a la qual llegà un alou que havia comprat, juntament amb el seu germà Ricard, a un home de nom Gogí, situat a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a l'indret anomenat el Prat, juntament amb la meitat del farraginar que Pere Jobert hi tenia per ell, i la seva quarta part del camp dit de Balaguer, la seva meitat de la vinya plantada per Sesmon i un camp que Oliba Bernat i el seu germà Bernat Bernat tenien més enllà de la Muga, amb la reserva que la filla del testador, Maria, tingués els esmentats béns a violari per mà de l'abat de Vilabertran, i en pagués un parell de gallines en reconeixement. També deixà a la canònica una quarta part dels seus béns mobles i un convit. Posà per escrit el document el prevere Berenguer (doc. 366).

Un 6 de juny d'un any no del tot precís, però proper a 1105, Ena i els seus fills, Guillem Bernat i Berenguer Bernat, i Bernat Guifrè donaren a Santa Maria de Vilabertran l'església de Sant Cebrià, situada al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Darnius, a la vall d'Arnera, amb els 30 passos eclesiàstics. Era una nova manifestació no sols de la importància del patrimoni assolit per la nostra canònica, sinó també de la seva gran influència civil i religiosa (doc. 367).

No s'oblidà tampoc de beneficiar la nostra canònica Sicards, senyora del castell de Lloret. El 3 d'octubre dictà testament. Nomenà marmessors el seu fill Bernat, bisbe de Girona, i el seu germà Bernat Jofre, Ramon Gerall, Berenguer Odó i el germà d'aquest Ponç. Disposà d'ésser sebollida al cementiri de la seu de Girona i, en esmentar els béns que llegava, mencionà l'alou d'Estanyol, dins els termes de la parròquia de Sant Andreu, que deixà als seus fills Bernat, bisbe de Girona, i Bernat Jofre, exceptuada la donació que ja havia fet a Santa Maria de Vilabertran (doc. 368).

L'any 1104

El nou any comença força avançat ja per a nosaltres: el 23 d'abril. I ho fa amb el testament de Guillem Ramon, en el qual donà el seu cos al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aquesta canònica el mas on habitava Bernat Miró i altres masos i terres de lloc ignorat (doc. 369).

Ja hem anat veient com la confirmació de donacions fetes per pares, germans o altres familiars, sovint, havien d'ésser confirmades per altres parents que en reclamaven algun dret i això comportava algun dispendi a la canònica. Una situació d'aquestes es viu el 29 d'abril, dia en què Bernat Adalbert de Navata definí a Santa Maria de Vilabertran tots els alous que la seva àvia Ermengards i el seu pare i els seus oncles havien donat a aquesta església. Es tractava d'uns masos situats al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Esteve de Madremanya, i al comtat de Besalú, a les parròquies de Sant Feliu de Lladó, Santa Coloma de Cabanelles i Sant Martí de Queixàs. Sembla que havia volgut emparar-se d'aquests béns fraudulentament, però, a la fi, empedenint-se d'haver comès injúries contra Santa Maria de Vilabertran als alous d'Espinavessa i en altres llocs del seu honor, jurà que, en endavant, seria amic fidel de l'abat i dels altres clergues de la susdita canònica. Rebé per aquesta definició,

escrita pel prevere Guillem, 45 sous de plata. Entre els signataris, hi constatem el prevere Pere, el prevere Ramon, el clergue Guillem i el clergue Guillem de Navata (doc. 370).

El 26 de juliol, Ramon Guillem de Montagut, sagristà, i el seu germà Pere Guillem, feren donació a l'església de Santa Maria de Vilabertran de tots els alous que tenien a la parròquia de Sant Pere de Ceret de Vallespir i de Rosselló, i confessaren haver rebut per dos masos un mul de mans de Pere Rigall (doc. 371).

Arnall Andreu, en compliment de la darrera voluntat de la seva germana Trutgards, el 16 de setembre, donà a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Martí de Peralada (doc. 372).

I, el 30 de desembre, el nostre abat, Pere Rigall, permutà amb Berenguer Guillem i els seus germans, Guillem i Pere, aquest darrer clergue, dos camps situats dins el terme de Vilabertran (doc. 373).

L'any 1105

El 17 de gener comença el nou any amb una nova adquisició a preu rebaixat. Aquell dia, Ramon Blanquer i la seva germana Guilla donaren i vengueren a Santa Maria de Vilabertran llur part en una feixa anomenada de Costa, que tenien amb llurs altres germans al comtat d'Empordà, a la parròquia de Sant Feliu de Guàrdia, per un sou de plata, que rebé Ramon, i per una guadenga, que en valia un altre, i que rebé Guilla. Fou l'escrivà el prevere Pere (doc. 374).

En dictar testament el 14 de febrer, Ponç Bonfill llegà a Santa Maria de Vilabertran un alou que tenia a Castelló (doc. 375).

I, el 23 de febrer, Bernat Joan i la seva germana Adalgards donaren a Santa Maria de Vilabertran una terra que llur mare Adalets havia deixat a l'esmentada canònica, situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, i confrontant amb una altra propietat de Santa Maria per la banda oriental. Ho escriví el levita Guillem (doc. 376).

L'11 de març, els marmessors de Pere Bremon donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran la tercera part de dos masos situats a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires (doc. 377).

L'abat Pere Rigall reapareix en una intervenció personal el 20 de març. I és que, aquell dia, cedí a violari a Guillem Llobató l'alou que el germà d'aquest, Gerall, havia donat a la canònica, exceptuant-ne el camp de Passadores; i també li féu donació d'unes penyores de terra i compres que el referit Gerall havia donat a Vilabertran, les quals tindria de son vivent a canvi de la tasca. Però si les penyores eren redimides, el preu seria per als clergues de Santa Maria. L'autor del document fou el levita Guillem i també signà el prevere Bernat (doc. 378).

Tres setmanes després, el 12 d'abril, Guillem Guillem donà al seu germà Pere Guillem, clergue, un mas que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Cistella, a l'indret anomenat Bac, juntament amb l'església de Sant Vicenç perquè ho tingués fins que ell no li pagués una lliura de plata si tornava d'un viatge; aquest mas, que el tenia llur germà Bernat a violari per Pere Rigall, prelat de Santa Maria de Vilabertran, l'havia redemit del preu Bernat per un mul valorat en tres lliures de plata. En el cas que no tornés del viatge, tot havia de quedar per a la predita canònica i per a l'esmentat Pere (doc. 379).

L'1 de maig, Guillem Seguer féu testament, en el qual disposà d'ésser sebollit en el cementiri de Santa Maria de Vilabertran, i llegà a aqueta església el mas Vilars, del qual ja li havia fet donació en escriptura pública el 1085 (doc. 166), també el mas anomenat Quintana, que tenia als termes de la parròquia de Sant Pere de Montagut, i uns altres de la vila de Santa Llocaia. Dels béns mobles, en féu dues parts, una de les quals destinà també a Santa Maria de Vilabertran (doc. 380).

Vint dies després, Pere Ramon, abans d'emprendre un viatge cap al Sant Sepulcre, dictà també testament. Trià per marmessors el bisbe de Girona, Bernat, Pere, cabiscol, Pere Rigall, abat de Vilabertran, i Berenguer Ruf; i, entre d'altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran el dret d'hostatge en unes cases situades dins la muralla de Girona, deixades a Berenguer Ruf a violari, i després, a Bernat Bernat, qui, en morir, les hauria de cedir a algun clergue dels que estiguessin al servei de Santa Maria de Girona; també donà a Santa Maria de Vilabertran dues egües que tenia a mitges amb Ponç Uldric. Recollí per escrit el testament el prevere Guillem (doc. 381).

Més endavant, el 9 de setembre, també Pere Guillem es decidí a fer un viatge, però en una altra direcció. Ell optà per visitar Sant Jaume de Galícia, un altre punt important de romiatge, com ja hem vist. Però convenia igualment de deixar preparat el testament. I així ho va fer. Nomenà marmessors Pere Guillem, prepòsit de Santa Maria de Vilabertran, i Jofre i Oliba, capellans de Sant Llorenç; i, entre d'altres béns, llegà a la nostra església una somera, les seves eines de ferro, i quatre sesters d'ordi i quatre de vi; també li deixà, per a un convit fúnebre, un sester de forment, un porc, un moltó i dos sesters del millor vi. Si en la seva absència, moria la seva esposa Beatriu, disposava que fos sebollida al cementiri de la predita església, i, finalment, deixà família i béns en batllia, poder i guarda de Déu, de Santa Maria de Vilabertran, de l'abat i del prepòsit. El prevere Berenguer fou l'escrivà (doc. 382).

I s'acaben les dades de l'any 1105, en un mes indeterminat, però amb un testament sacramental: el d'Ademar Francó, de qui ja coneixíem la seva darrera voluntat manifestada el 25 de maig de 1103 (doc. 366). L'adveració jurada confirmà el que ja coneixíem (doc. 383).

L'any 1106

El 26 de gener del nou any hom publicà també el testament sacramental de Guillem Seguer de Palol, que havia manifestat les seves darreres disposicions l'1 de maig de 1105 (doc. 380). El sacramental fou jurat damunt l'altar de Sant Julià de l'església de Sant Vicenç de Besalú, en presència de Rotger, prior de Santa Maria de Besalú, i del sacerdot Bonfill (doc. 384).

El següent mes, el 20 de febrer, Berenguer Ramon féu també testament. En ell nomenà marmessors Pere Sonifred, Ramon Bernat i Ramon Adalbert; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà un mas situat a la parròquia de Sant Miquel d'Avellanacorba (Sant Miquel de la Torre), a l'indret dit Carfera, i un mas de Santa Margarida de Bianya, on habitava Ramon Sonifred, amb reserva de violari per a Ramon Bernat a canvi del cens anual d'un parell de gallines; a més a més, li donà un alou situat a les parròquies de Sant Mateu de Vilademires i Sant Julià d'Ordis. Finalment, disposà que, dels seus béns mobles, se'n fessin tres parts, una de les quals havia d'ésser per a Santa Maria de Vilabertran (doc. 386).

Ja l'1 de maig, Sonifred Pere donà a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Miquel de Garrigàs, al lloc anomenat Pedrera (doc. 387).

I un nou testament amb deixes per a Vilabertran el 13 d'octubre. Ara era Ena qui, després de nomenar marmessors els seus fills Guillem Bernat i Berenguer Bernat, i Bernat Guifrè, Deusdé, Ramon Julià i Guillem Pere, disposà d'ésser sebollida al cementiri de Santa Maria de Roses, i, entre altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran un sester de blat, un porc i una somada de vi (doc. 388).

I acabem aquest any amb una definició de Ramon Bernat de Montagut en favor de l'església de Santa Maria de Vilabertran: la d'un mas situat a la parròquia de Sant Pere de Montagut (doc. 389).

L'any 1107

L'any següent comença un xic tard també per a nosaltres: el 14 d'abril. Aquell dia, el clergue Arnall Bremon donà a Santa Maria de Vilabertran i al seu abat Pere Rigall un alou que tenia al comtat de Besalú per herència de la seva mare, integrat pel camp dit Mitjà i la vinya de Guixer, situats a la parròquia de Santa Maria de Sagaró, i, al mateix temps, li féu donació de la quarta part de l'església de Sant Mateu de Vilademires, amb delmes i primícies. Fou l'escrivà el levita Guillem (doc. 390).

El 5 de maig, Ermesèn féu donació a l'església de Santa Maria de Vilabertran d'un alou del comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Maria de Castelló (doc. 391).

Pocs dies després seria el sagristà de la catedral de Girona qui, en fer testament, afavoriria la nostra canònica. El 10 de maig, nomenà marmessors el cabiscol Pere, Berenguer Dalmau, i els seus germans Guillem Ramon i Pere Guillem, i, entre d'altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran l'herència que tenia a la parròquia de Sant Pere de Ceret, a Reiners, en l'indret anomenat Fitor (doc. 392).

Esteve Arnall ja era mort el 18 de maig d'aquell any, motiu pel qual Adalgards i els seus fills Pere Esteve, Arnall Esteve, Galí Esteve i Pere Ramon, com a marmessors seus i en compliment de la seva darrera voluntat, donaren a Santa Maria de Vilabertran la meitat d'una

peça de terra que el testant tenia al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, al costat de Manol. Jobert Arnall, sens dubte, germà del difunt, a aquesta donació, hi afegí la seva, consistent en l'altra meitat de la predita feixa. Novament fou l'escrivà el levita Guillem (doc. 393).

El 21 de setembre, Senna donà a Santa Maria de Vilabertran un alou format per una vinya i una terra amb oliveres, que estava situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret anomenat la Serra. Ara l'escrivà fou el prevere Guillem (doc. 394).

I en una data poc precisa, però propera a 1107, Ramon Bernat signà una definició en favor de Santa Maria de Vilabertran d'un mas que li havia llegat Berenguer Ramon a violari. En ell, hi vivia Ramon Sonifred, i era situat a Bianya. Rebé a canvi setze sous de plata (doc. 395).

L'any 1108

I arribem, ara sí, al final del nostre recorregut pels primers anys de la comunitat de Santa Maria de Vilabertran transcorreguts sota la guia del seu fundador, el prevere Pere Rigall, primer prior i després abat de la canònica. L'any 1108, ja el 6 de gener, els clergues de Vilabertran tenien un nou superior. N'era abat Arnall. Pere Rigall havia mort l'any anterior. I així queda evident en un diploma d'aquell mateix dia, en què Guillem Ponç féu un nou donatiu a Santa Maria (doc. 396).

Però el nom de Pere Rigall ressonarà encara molts anys. Ja ho veurem més en detall en parlar específicament d'ell. Però el 23 de febrer encara hom el recorda perquè fou ell qui pagà a Bertran Jofre una lliura de la millor plata perquè aquell accedís a definir en favor de la seva canònica diverses propietats, entre elles, naturalment, uns masos, aconseguits amb motiu del dot que Guillem Guifré i Estefania oferiren el dia de l'oblació de llur fill Pere Guillem com a canonge de Vilabertran (doc. 213). També aconseguiren el dret sobre l'aigua del riu de Figueres (doc. 397).

I, encara, el 18 d'agost de 1110, tindrem un document que es fa ressò d'un plet anteriorment tingut entre Artall, bisbe d'Elna, i Pere Rigall quan era prelat de la canònica de Santa Maria de Vilabertran. El desacord venia sobre l'obediència a qui l'església de Santa Maria del Camp havia d'estar sotmesa i que es resolgué en favor del bisbat d'Elna (doc. 398), perquè quedà

demostrat que la donació d'aquesta església que havia fet el vescomte Ramon Guillem a Santa Maria de Vilabertran el febrer de 1090 (doc. 221 i 222), era posterior a la que havia fet en favor de la catedral d'Elna.

Pere Rigall, el fundador

L'origen i la família de Pere Rigall

La canònica de Santa Maria de Vilabertran és un monument aixecat per l'entusiasme d'un home que va saber arrossegar al seu ideal un munt de persones. Guiat per un esperit que ens és difícil de capir en la seva exactitud perquè hauríem d'entrar en el terreny de la pròpia consciència, i d'una consciència formada en una època diferent a la nostra, és més el que hom pot deduir de la seva personalitat que no pas el que sabem de la seva biografia.

Ignorem el lloc precís del seu naixement, tot i que sabem el nom dels seus pares: Rigall i Adalgards. Sobre el pare, àdhuc, s'ha avançat la hipòtesi que era un remot descendent del comte Berà, vingut de l'altre costat dels Pirineus. Però, tal com, molt prudentment i aponderada adverteix el mateix plantejador d'aquesta possibilitat, no podem estar-ne segurs.³ En qualsevol cas, les fonts conservades indiquen un arrelament familiar antic a la zona de Rabós, perquè mencionen propietats seves al terror pervingudes per deïxa dels pares, «*parentorum*».

Sigui com sigui, però, el primer esment documental segur de Rigall remunta al 8 de novembre de 1031 amb motiu de l'adquisició que féu d'un alou dins els termes de Rabós, una part al lloc dit la Riera i una altra al paratge anomenat Vall-llobera. Adquirí aquesta propietat dels esposos Esperantdéu i Trasgonça pel preu de cinc sous, el que ja denota un bon nivell econòmic (doc. 14).

Aquest Rigall de Rabós és el pare del nostre Pere Rigall. Perquè hi haurà altres Rigall i, com veurem, altres Pere Rigall distints del fundador de la canònica. L'11 de setembre de 1084, apareix un d'aquests altres Rigall. En efecte, aquell dia, el prevere Guillem Adalbert donà a Santa Maria de Vilabertran un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires. I se'ns diu que aquest mas era habitat per un tal Rigall, en el qual no crec que hàgim de veure la figura del pare de Pere Rigall (doc. 147).⁴

³ MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. «La descendència del comte Berà», p. 17-52.

⁴ Sense ànim d'exhaustivitat puc recordar també un Rigall, casat amb Quíxol, testimoniada el 997 als termes de Vilalba Sasserra. Vegeu FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M. (dirs.). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona*, vol. 1, doc. 31. De fet, fins i tot tenim documentat en el meu diplomatari el costum familiar de repetir els noms

Com tampoc no sembla que hi correspongui un altre Rigall, que, juntament amb el seu fill (per acabar-ho de complicar dit també Pere Rigall!), vengué a l'església de Sant Martí de Sesserres una peça de terra del comtat de Besalú, al lloc anomenat la Costa, davant de la predita església, pel preu de vuit diners i dos calzes d'oli en remei de llur ànimes (doc. 342).

Aquí, Rigall no sols demostraria ésser molt longeu, atès que ens situem en el mes de juny de l'any 1100, sinó que sorprendria que Pere Rigall no fos anomenat abat, ni prelat, ni tan sols prevere i que no signés autògrafament, ni posés ell personalment per escrit la donació, tal com tenia per costum. Al meu parer, es trata d'un doble cas d'homonímia.

A més, hom diria que el pare de Pere Rigall ja era mort el 1069. Perquè el 13 de juny d'aquest any, Pere Rigall i la seva mare Adalgards, sense la mínima menció del pare, donaren a Santa Maria de Vilabertran tot llur alou, que tenien al comtat de Peralada, als termes parroquials de Sant Julià de Rabós i de Santa Eulàlia de Noves. I, també d'acord amb el document de donació, aquest sí redactat pel mateix Pere Rigall, aquestes propietats pervingueren a Pere Rigall *«per parentorum meorum»*, encara que després, simplement per escrupulositat jurídica, s'hi afegí *«uel pro qualicumque uoce»*.

És a dir, que Pere Rigall havia heretat ja dels seus pares. I Adalgards, la mare, especifica que, a ella, aquest alou li pertanyia *«per meum decimum et per uiolarium»*. Per tant, ho havia heretat dels seu espòs, qui també li hauria deixat l'usdefruit, tal com s'acostumava a fer en els testaments. Sens dubte, Adalgards es refereix aquí a les propietats de Rabós. Perquè després afegí que unes altres li havien pervingut *«per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce»*. Sens dubte, aquestes eren les de Santa Eulàlia de Noves, cosa que, de retop, sembla indicar-nos que els orígens familiars materns eren d'aquesta parròquia (doc. 39).

També, en aparença, però sols en aparença, podríem disposar de la notícia d'un possible germà seu. L'11 de juny de 1087, un tal Hug Rigall augmentà la hisenda de Vilabertran amb la donació d'un alou que ell tenia a la parròquia de Sant Martí de Maçanet, al Vilar Belló (doc. 192).

entre els mateixos fills. Un d'aquests casos és el de Bernat Bernat i de Guilla: el fill es deia Bernat Bernat, com el pare, amb el distintiu, però, de Tomapallers, i la filla portava el mateix nom de la mare, Guilla! (doc. 36).

Vuit dies després, el mateix Hug Rigall disposà de les seves darreres voluntats, trià sepultura al cementiri de l'església de Santa Maria de Vilabertran, a la qual confirmà l'anterior donació i deixà també a un germà seu, de nom Pere, el seu alou de Resta (doc. 193). Podríem estar en presència d'un germà del nostre Pere Rigall o el Pere Rigall aquí esmentat és un altre? Tot fa creure, al meu albir, que aquest Pere Rigall no correspon al nostre protagonista i que ens trobem en el mateix cas d'homonímia suara esmenatada o en un altre. No cal pas recordar aquí que l'homonímia era d'una freqüència molt gran els temps medievals, per a desesperació dels genealogistes crítics i satisfacció pueril dels afeccionats.

En qualsevol cas, sí que podem concloure que Pere Rigall palesa pertànyer a una família rica, però no necessàriament senyorial.

Breu intent de reconstitució prosopogràfica de Pere Rigall

La primera vegada que apareix en el meu diplomatarí la figura de Pere Rigall, si no es tracta també d'un cas d'homonímia, serà en una data imprecisa entre 1058 i 1059. Un Pere Rigall, sense més títol que el seu propi nom, signarà com a testimoni la donació de l'església de Sant Frèdol i de la de Sant Quintí en favor del monestir de Santa Maria i de Sant Víctor de Marsella (doc. 27). Aquest Pere Rigall podria o no correspondre al nostre. Res més no sembla possible d'afirmar.

Ja m'he referit a l'esperit emprenedor de Pere Rigall, capaç de convertir una esglésiola en el centre d'una canònica que en pocs anys esdevindrà d'una importància enorme, propietària d'altres esglésies, amb expansions, exitoses o avortades, sobre altres centres monàstics i d'on sortiran nous priors i fins i tot bisbes. Amb el temps, àdhuc serà panteó (ni que sigui parcial de comtes)⁵ i lloc triat per a les noces d'alguns d'aquests.

⁵ Recordem que el P. J. Villanueva, VILLANUEVA, Joaquín Lorenzo. *Viaje literario*, vol 15, p. 31, diu: «El templo actual es el mismo que se comenzó á construir á fines del siglo XI, y que se consagró el año 1100. Es de tres naves, con la poca elegancia de aquel tiempo. En el poste derecho del crucero vi una pequeña inscripcion en mármol, encastada en la pared, que dice: *Ildefonsus eram magnatum magna potestas: non sum qui fueram: iacet hic pars maxima nostri*. Dícese que este es Don Alfonso II, Rey de Aragon, cuyas cenizas en gran parte se depositaron aquí. Efectivamente, la letra es del siglo XII ó principios del XIII». I, de fet, en el resum del necrologi de Vilabertran extractat pel P. Caresmar i editat pel mateix P. Villanueva, hom llegeix: «VII Kalendas maii, anno Domini MCXCXVI obiit Ildefonsus rex, comes et marchio, *magnatum magna potestas*. Hoc sua seruantur interiora loco; pro quo officium plenum fiat et prebenda detur». VILLANUEVA, Joaquín Lorenzo. *Viaje literario*, vol 15, p. 224.

La primera característica, per tant, que salta a la vista de Pere Rigall és la seva gran habilitat administrativa, i que és, d'altra banda, l'aspecte que podem conèixer amb més detall per la mateixa naturalesa de les fonts primàries conservades. Però aquest desenvolupament extraordinari a partir d'una modesta església, no hauria estat possible sense la guia d'un personatge excepcional. Com degué ésser Pere Rigall. Capaç de sumar tantes i tan importants voluntats en favor de la seva canònica, de convèncer cavallers per a arriscar-se a la perillosa aventura de recuperar Terra Santa i, en concret, el Sant Sepulcre, i de fer nàixer tantes vocacions canòniques. Pere Rigall era, sens dubte, admirat. Però també temut. L'episodi de la seva «expulsió» de Sant Joan de les Abadesses, així ho acredita; ni que sigui indirectament.

Però, com dic, va ser admirat. Molt admirat. Fins a la veneració. Perquè fou reconegut i honorat com a sant. He pogut identificar una missa en honor seu en el sacramentari ms. Latin 1102, actualment conservat a París, a la Biblioteca nacional de França. I així ho acrediten també diverses inscripcions que evoquen la seva memòria després de mort. I, òbviament, no podem pas oblidar el seu paper pioner en el gran moviment de la reforma canònica, que donarà lloc a la propagació de nous i importants centres de canonges regulars que es regien per la regla de sant Agustí, l'esperit de la qual es mostra triomfador en aquest temps. Però els aspectes espirituals són els més difícils de capir enmig d'una documentació essencialment de naturalesa administrativa.

Pere Rigall havia d'ésser constant en els seus propòsits, com laboriós se'ns manifesta en la seva tasca. Una tasca, que, particularment en els primers temps, comprèn també el dur exercici de l'escriptura. Ell personalment posà per escrit una molt notable quantitat de documents en favor de la seva fundació.

I, en aquesta activitat escriptòrica, se'ns mostra curós i culte. La seva cal·ligrafia és esforçada i bona. Però més rellevant és encara el seu bon nivell de llatí. Denota, sens dubte, una bona formació cultural, una bona capacitat intel·lectual, un bon esperit perfeccionista. Malauradament, però, ignorem on rebé aquesta formació. A l'escola diocesana de Girona tal vegada? Seria raonable que així fos. Però no podem passar de la mera conjectura.

I hom diria que aquesta bona formació de base de Pere Rigall impregnà caràcter entre els clergues que el seguiren i els clergues més joves que ell i els seus col·laboradors més immediats aniran formant també en la nova canònica. El nivell gràfic i lingüístic que denoten

els escrivans de Santa Maria de Vilabertran és notable, I admet comparació no vergonyosa amb els millors de la seva època i entorn. Llàstima, però, que els llibres, sencers o fragmentaris, que ens han quedat de Vilabertran siguin majoritàriament posteriors al període que ara ens ocupa. Però, certament, n'hi hagué, perquè els litúrgics eren necessaris per a la celebració de la santa missa i de l'ofici diví. I també eren necessaris per a la formació dels nous clergues que, per pròpia iniciativa o per voluntat dels pares, ingressaren a la canònica per a portar-hi vida regular sota la regla de sant Agustí.

He dit que Pere Rigall era admirat en l'ambient social que l'envoltava. Naturalment, també ho fou pels eclesiàstics que decidiren de seguir-lo en la seva vida monàstica. Alguns imitaran la seva peculiar manera de signar i empraran els mateixos llaços que, en forma de trena, caracteritzen la seva firma. Altres el seguiran en la manera d'escriure l'enllaç de tradició visigòtica «ri» en mots com «Petri» o «fieri». I ell encara emprà l'enllaç «re» de la mateixa tradició en el mot «regule», per exemple (doc. 76). I així ho faran també altres escrivans seus. També les fórmules documentals fetes servir per Pere Rigall tindran continuïtat en els seus escrivans.

Els seus clergues, els seus seguidors, ni que sigui fora de la canònica, s'hi referiran sempre amb el màxim respecte (la dura increpació del bisbe de Vic tindrà lògicament una altra motivació). I, ell mateix, conscient de la seva anomenada, potser no deixa de recórrer a la falsa humiliat quan, en una firma, s'aplica la següent denominació: *Petrus presbiter, indignus minister atque prelatas predictae ecclesie Sancte Marie* (doc. 165).

I era bon fill. No deixa de pensar en el benestar de la seva mare quan, ella i ell, de mancomú feren donació de tot el que tenien a Santa Maria de Vilabertran el 13 de juny de 1069. I per això establí que, si ell moria abans que la seva mare, aquesta tingués dret a viure, ser alimentada i rebre vestit en aquesta canònica a càrrec de la comunitat i mentre visqués: «*si ego iam dictus Petrus ante obiero quam genitrix mea, ipsa habitet in iam dicto loco Sancte Marie, et abeat uictum atque uestitum de comunia iam dicti loci quamdiu uixerit*» (doc. 39).

Quan Pere Rigall presenta el seu primer document escrit serà el 9 de març de 1069, un dia memorable, perquè ell i els seus clergues reberen la donació de l'església de Santa Maria de qui fins aleshores n'eren els propietaris laics. Ja n'he parlat i no repetiré ara els detalls. Però

sí voldria remarcar que aquest diploma, per la seva pròpia naturalesa, està envoltat de la major solemnitat i mirament.

El va posar per escrit personalment el mateix Pere Rigall, amb la més clara i elegant cal·ligrafia de què fou capaç, i amb ús àdhuc de la distingida escriptura capital librària en la primera línia de text, indicatiu clar de la seva capacitat poligràfica. Preparà, de primer, o féu preparar, el pergami com si de la pàgina d'un preuat còdex es tractés. S'hi veuen encara als marges les marques de punxat (del tipus puntet), amb línies de guiatge i de justificació traçades a la punta seca, que assegurin la correcta i suficient separació entre línies d'escriptura i uns marges suficientment generosos.

Naturalment, però, el marge inferior, destinat a les subscripcions, fou el més ampli, perquè s'omplí de les firmes dels representants eclesiàstics i civils més conspicus del moment, i d'algun de posterior. Perquè prou sabut és que els diplomes més solemnes eren sovint confirmats per la signatura de personatges de nota que visitaven per motius diversos el centre custodi del document, el qual feia també les vegades de llibre d'honor per a aquests visitants il·lustres. No sorprèn, doncs, que l'arquebisbe de Toledo Bernat fos un d'aquests signataris posteriors i que hi deixés constància de la seva firma i pas per Vilabertran el 1097 arran de la seva participació en el concili de Girona d'aquell any, que tractà precisament qüestions relacionades amb la reforma gregoriana.

Però, més enllà de la bona cal·ligrafia, encara cal ressaltar més, com he dit, la bona llatinitat i l'estil del nostre Pere Rigall, home certament de rigorosa formació i d'elevada cultura, a qui no era desconegut el cursus rítmic de les frases, ni les figures retòriques més habituals del seu temps. Tot el diploma del 9 de març de 1069 (doc. 36) és formalment remarcable. En la lletra i en la llengua.

Fins i tot es respecta el gènere masculí del mot *«fontem»*, 'font', o es fa servir el superlatiu *«utillimum»*, detalls minúsculs que reflecteixen un gran coneixement gramatical de la llengua llatina (doc. 36).

Sobre el caràcter perfeccionista de Pere Rigall, encara vull cridar l'atenció sobre un altre aspecte. El document del 14 de maig de 1069 (doc. 37), en què Pere Rigall féu confirmació individual de la donació dels seus béns en favor de Vilabertran, no s'ha conservat en la seva

versió original, sinó en una còpia imitativa. I no cal pensar que ens trobem davant una falsificació. Estem davant un costum recurrent en la nostra documentació, un costum impulsat, sens dubte, pel mateix Pere Rigall de procedir a fer còpies noves de diplomes o mal redactats (que no és el cas del que ens ocupa) o mal conservats (que sí en degué ésser el motiu) (doc. 37).

Els fracassos

Ja m'he referit a l'expulsió de Pere Rigall de Sant Joan de les Abadesses pel bisbe de Vic. I podem veure en aquest fet el primer fracàs de Pere Rigall, que veié tallades les seves ales i barrat el seu pas cap a una expansió que li hauria procurat molts i grans beneficis. Pel que sembla ja hi havia obert una porta d'entrada, però aquesta se li tancà de sobte per la reacció airada, contundent, enèrgica del bisbe Berenguer de Vic.

Tampoc no sortí bé a Pere Rigall un segon enfrontament amb un bisbe; en aquesta ocasió, el d'Elna. Fou, com hem vist, a propòsit de l'església de Santa Maria del Camp, donada a Vilabertran pel vescomte de Rocabertí, però, d'acord amb un document de l'any 1110, tal com hem vist, el bisbe d'Elna, Arnall, havia reclamar els seus drets sobre aquesta església justament per una donació anterior que el mateix vescomte n'havia fet a favor del bisbat d'Elna. Pel que sembla, Pere Rigall no va poder aportar en el judici que aquesta discrepància va suscitar cap prova que la donació per ell rebuda hagués estat anterior i, per tant, va perdre els seus drets sobre Santa Maria del Camp, que va passar a dependre de la càtedra episcopal d'Elna (doc. 398).

Malgrat el fracàs en aquests dos intents expansius resulta evident que Pere Rigall no fou desconixedor de l'èxit. I del gran èxit. Era un home d'empenta i amb una clara i decidida voluntat de portar endavant el seu projecte. I, de fet, és possible que aquest fracàs també ajudés a canalitzar les inequívokes forces de Pere Rigall, desconixedores del descoratjament, en el progrés constant i meteòric de la comunitat de Vilabertran.

Mort de Pere Rigall

Pel que fa a la data de la mort de Pere Rigall sorprèn que no consti en el necrologi del qual va donar uns extrets el P. Villanueva. En la seva edició només hi apareix el nom de Pere

Rigall després de la indicació que Pere Peña, cambrer de Vilabertran, va morir el 4 de setembre.⁶ Però fins i tot aquí l'esment de Pere Rigall queda enfosquit per la manca de text. Podem, però, pensar que Rigall moriria un 4 de setembre? O hem de creure que l'anònim, però venerable abat, esmentat en l'entrada del 2 de març, correspon al nostre Pere Rigall?, «VI nonas martii, obiit uenerabilis pater abbas huius ecclesiae».⁷

La realitat és que el darrer document on consta viu és del dia 14 d'abril de 1107. I el 6 de gener de 1108 ja actuava Arnall com a nou abat. Hem de situar, doncs, la data del traspàs entre aquestes dues dates. Queda descartada, doncs, ja d'antuvi, la data del 2 de març. Però el cas és que disposem encara d'un altre necrologi; aquest conservat en original i publicat per Mn. E. Junyent, que ens donarà el dia i mes exacte. Es tracta del necrologi de Sant Joan de les Abadeses escrit pel canonge Oliver vers l'any 1235. En ell no sols hom relaciona la data de defunció dels personatges més rellevants de les Abadeses, sinó també d'altres canòniques regulars de sant Agustí, agermanades llavors amb els canonges de les Abadeses. I, en aquest necrologi, hi llegim a l'entrada del mes de novembre: «II nonas. Ipso die obierunt Petrus Rigualli, abbas Villebertrandi, et Raimundus Sancti Laurentii et Iordanes de Conchis, conuersus Magalonensis».⁸

Per tant, Pere Rigall va morir el 4 de novembre de 1107, festivitat de Sant Amanci, bisbe i confessor, i en data ben propera a l'aniversari de la consagració de l'església de Santa Maria de Vilabertran. Ara, probablement, podem entendre per què en el necrologi de Vilabertran vist pel P. Jaume Caresmar hi hagi una nota, per complet il·legible, que acompanya l'entrada del 4 de setembre, dia de la defunció de Pere Peña, cambrer de Vilabertran. Aquesta nota devia dir que dos mesos després, el mateix dia, el 4 de novembre, va morir Pere Rigall.

Pere Rigall, sant

Sense que en tinguem proves directes en la documentació per mi recollida sobre aquest període inicial de Santa Maria de Vilabertran, d'acord amb la tradició, Pere Rigall va morir

⁶ VILLANUEVA, Joaquín Lorenzo. *Viage literario*, vol 15, p. 225.

⁷ VILLANUEVA, Joaquín Lorenzo. *Viage literario*, vol 15, p. 223. Amb tot, també l'abat Ramon, mort el 22 de maig de 1162, també és qualificat de «uenerabilis bone memorie». *Ibidem*, p. 224.

⁸ JUNYENT, Eduard. «El necrologio del monasterio de San Juan de las Abadesas», p. 175.

en olor de santedat i sembla cert que la seva tomba acompanyada de la inscripció que reproduceix més endavant, era visitada amb fervor per part dels coterranis.⁹

El P. de la Canal, que, sense aportar cap document que ho certifiqui, declara, erròniament, com acabem de veure, que Pere Rigall va morir l'any 1114, també explica que va ser inicialment sebollit en un sepulcre situat a la porta del claustre de la seva canònica. Però que, atesa la gran quantitat de fidels que el visitaven per implorar la seva intercessió, els canonges de Santa Maria de Vilabertran que el succeïren van decidir de traslladar el seu cos i de col·locar-lo en una nova urna sobre la porta de la sagristia. I també van iniciar els passos necessaris per aconseguir la seva beatificació, empesos, en aquest afany, pels vescomtes de Peralada, Francesc i Elionor de Rocabertí.

El trasllat de les despulles, prèvia autorització del bisbe de Girona, tingué lloc el 5 de juliol de 1572. I, segons relata el P. de la Canal, «abierto el primer sepulcro se halló el cuerpo envuelto en tres diferentes sudarios, cubierta la cabeza con los mismos prendidos con alfileres i atados con cintas, y sobre el cuerpo un manípulo de seda carmesí. Desatados y desenvueltos los sudarios que se conservaban límpios y enteros, descubierta la cabeza, hallaron los ojos consumidos sin carne alguna en toda ella, pero unida al tronco, la lengua entera aunque seca, alguna carne en el vientre, las piernas rubias, sin dedos en los pies y casi desprendidas de los muslos. El respeto —continúa explicant el P. de la Canal— impidió descubrir más, y así no se supo el estado de lo restante del cuerpo».

En el nou sepulcre, s'hi afegí el següent epitafi:

«Discat qui nescit. Petrus abbas hic requiescit.

*Ne timeas falli. Fuit iste Petrus Rigall».*¹⁰

Que podem traduir, imitant la rima:

«Sàpiga qui no ho sap. Aquí descansa Pere, abat.

⁹ El P. Antoni V. Domènec, DOMÈNEC, Antoni Vicenç. *Historia general de los santos*, vol. 2, p. 3, ja deia que «No se sabe, que sea canonizado, y por eso le ponemos en el numero de los varones illustres en santidad, y no de los Santos canonizados. Dizense grandes maravillas del, y con razon. Pero han sido tan negligentes los escriptores antiguos, que no he podido hallar mas».

¹⁰ FLÓREZ, Enrique. *España Sagrada*, vol. 45, p. 99.

No temis un enganyatall. Aquest fou Pere Rigall».

Continuant amb el relat del P. de la Canal, durant el mateix segle XVI i davant l'increment de la devoció dels fidels que visitaven el nou sepulcre, el bisbe de Girona va ordenar que es tapiés el sepulcre perquè el Papa no havia autoritzat la veneració del cos de l'abat fundador. Aquest fet va fer créixer el desig de promoure la seva beatificació per part dels vescomtes de Peralada i de Rocabertí i, segons una tradició, s'hauria aconseguit l'anelhada canonització, però la butlla papal es perdria en un naufragi i, per tant, no consta el reconeixement oficial de la seva santedat.

Tanmateix, cal fer notar que en un martirologi vist per Jaume Caresmar, segons el P. Jaime Villanueva, hi havia inclosa una oració adreçada al beat Rigall. No se'ns diu, però, que era una «*oratio ad missam*», ni s'especifica la seva data. El fet que la primera versió del necrologi sigui del segle XII, no vol dir que l'oració no hi fos inlosa anys (o segles) més tard. Els afegits eren habituals, tal com es pot constatar en els excerpta transcrits pel P. Caresmar. Amb tot, aquesta oració de la missa està testimoniada en aquests termes:

«Omnipotens sempiternus Deus, de cuius munere uenit ut a fidelibus tibi seruiatur famulum tuum, Petrum Rigaldum, abbatem et patrem nostrum, de cuius seruitutis obsequio nutu tuae largitatis hunc locum ad seruitium tuum in honorem Genitricis Filii <tui> dedicari uoluisti, nos eius meritis confidentes pariter cum illo, ab omni reatus contagione illesos, consortio tuorum agregari facias electorum in parte dextera coronatos».

A més a més, en el sacramentari del segle XII originari de Vilabertran i conservat actualment a París, amb la signatura ms. Latin 1102, fol. 7v, hi ha també recollit el testimoni d'unes altres oracions de la missa en honor al nostre Pere Rigall. Per bé que es trata d'un afegit del segle XV. No podem dubtar, doncs, que va ser reconegut i venerat com a sant per la pietat popular, pel cap baix, ja des d'aquesta centúria.

Vet aquí aquesta altra oració:

«In die sancti Rigaldi ad missam oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc locum in honorem et seruicium tuum et Genitricis Filii tui meritis et laboribus famuli tui, Petri Rigaldi, abbatis et patris nostri, fundari, dedicari ac consecrari uoluisti.

Propterea quesumus ut, si quid ei de contagiis terrenis inhesit, dono tue pietatis indulgeas et absterguas (*sic*), et nos, famulos tuos, eius meritis in tua cum eo fac pace gaudere.

Per eundem. Sacra.

Sacrificium laudis, Domine, quod tibi pro anima famuli tui, Petri Rigaldi, abbatis et patris nostri, offerimus, clemens suscipe ut qui hunc locum ob tui famulatum in honorem Genitricis Filii tui suis meritis et laboribus fabricatum dedicari uoluit, gaudia sempiterna possideat et nos, famulos tuos, eius precibus secum felicitati coniunge sanctorum.

Per eundem.

Graciam tuam quesumus, Domine, humiliter implorans ut celestis participatio sacramenti anime famuli tui, Petri Rigaldi, abbatis et patris nostri, de cuius meritis et interuentu hunc locum ad honorem Genitricis Filii tui fundari ac¹¹ consecrari fecisti, requiem et lucem optineat perpetuam nosque cum illo gratia tua coronet eterna.

Per eundem».

Com a complement d'aquests textos acreditatius del reconeixement de santedat de Pere Rigall, no serà de més recordar que, segons el testimoni aportat pel canonge Agullana, Giovanni Poggio, bisbe de Tropea i nunci del Papa als regnes d'Hispania, va enviar, el 27 d'octubre de 1548, una lletra al monestir de Santa Maria de Vilabertran en la qual concedia a tots els fidels que s'hi sebollissin o que el visitessin per la festa de l'Assumpció de la Verge Maria o per la festivitat de Santa Maria Magdalena, o el dia en què se celebrava l'aniversari del fundador del monestir, una indulgència de quaranta anys.

«Littere Joannis Poggii, episcopi Tropensis, Apostolice Sedis in Hispaniarum regnis nuntii, quibus indulget ac relaxat omnibus christianibus fidelibus visitantibus die Assumptionis Beate Marie et die Sancte Marie Magdalene ac die qua celebratur anniversarium Petri Rigaldi, fundatoris monasterii predicti Villebertrandi, ecclesiam dicti monasterii quadraginta annos et totidem quadragenas de iniustitiis et penitentibus.

¹¹ El ms. diu *hac*.

Datum in eodem monasterio, anno 1548, 6 chalendas novembris.

Pontificatus D. Pauli, pape 3, anno 15.

n. 10».¹²

¹² Vegeu Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 5v.

Ja he avançat que, el 15 de febrer de 1069, signen com a testimonis el sacerdot Branuí, el sacerdot Pere, el sotsdiaca Guillem Bernat i el sotsdiaca Joan; sense indicar condició clerical també firmen, heterògrafament, com feren els sotsdiaques, Jofre Guillem, Pere Guadall, Ramon Andreu, Ponç Adalbert, Ramon Guillem, Ramon Adalbert i Bernat Bernat (doc. 34). No pretenc afirmar ara que tots aquests personatges formaven part del primitiu conjunt de clergues agrupats entorn de l'església. Però sí que es tracta de personatges molt vinculats amb ella i algun, de mal escatir ara individualment, potser ja membre de la primitiva comunitat.

Perquè, en efecte, una comunitat formada ja existia l'any 1069. El 16 de febrer d'aquell any l'església de Santa Maria rebé, com hem vist, un donatiu d'un prevere. I aquest donatiu es féu «*ut omnes ibi seruientes Deo abeant et exfructent iam dicta omnia*». Ben clar queda, doncs, que la petita església de Santa Maria era servida ja per una comunitat de clergues. El sacerdot Bertran, que s'encarregà de l'escripturització, molt probablement n'era un dels primers membres (doc. 35).

I el cert és que, pocs dies després, el 9 de març, hom constituí de manera oficial una nova comunitat en l'església de Santa Maria de Vilabertran. Aquesta església, a més, fou transferida ja plenament, amb els 60 passos eclesiàstics del voltant, a Pere Rigall i als seus clergues; uns passos de set peus legítims cada un, com hom té bona cura de precisar. Aquesta església, com hem vist, era encara propietat dels fills de Jofre i néts de Guidenell Bonadona, però ara es desprenien per complet de llurs drets en favor del prevere Pere Rigall, el qual nomenaven, en el seu últim acte de domini, cap i governador tant de l'església i de les seves possessions com dels clergues que hi servissin. S'establia, a més, que la comunitat s'havia de regir canònicament sota la guia de Pere Rigall, el qual havia de menar els clergues pel camí de la veritat. Els donants, fent ús dels darrers moments de la seva autoritat, també determinaren que després de la mort de Pere Rigall, els clergues del lloc tindrien la lliure facultat d'elegir el successor, sense que s'hi pogués interposar cap persona poderosa i sense que cap clergue pogués assumir-ne la direcció si no havia estat elegit segons el voler de Déu pel consens de la resta de la comunitat. L'església, però, quedava subjecta a la diòcesi de Girona i a l'obediència del seu bisbe (doc. 36).

Constituïda ja la comunitat amb aprovació eclesiàstica, en una donació que féu de l'església el propi Pere Rigall, tal vegada poguem tornar a entreveure, entre els signants com a testimonis, alguns membres de la comunitat. Almenys els eclesiàstics: el sacerdot Bertran, el prevere Ramon, el prevere Guilbert i dos levites homònims dits Pere. Descarto aquí ja el prevere Branuí, molt relacionat i benefactor de Vilabertran, però no soci directe de la congregació (doc. 37).

Regida de primer la comunitat pel fundador Pere Rigall com a prelat o prior; després esdevingué abadia per la promoció de Pere Rigall a l'abadiat, el qual des d'aleshores comptà per al govern de la comunitat augustiniana amb un segon, anomenat prepòsit. Com he dit, seguien la regla de sant Agustí, agermanats en el moviment de reforma canonical, però estaven subjectes a l'autoritat del bisbe de Girona, diòcesi a la qual pertanyien.

Els membres de la comunitat

Per ingressar a la comunitat de canonges regulars augustinians de Santa Maria de Vilabertran, hom podia fer per oblació dels pares o per pròpia iniciativa. I, tant en un cas com en l'altre calia, aportar a la comunitat un dot, renunciar a la propietat privada i comprometre's a viure segons la llei de Déu seguint la regla de sant Agustí.

Així queda reflectit en una fórmula reproduïda en una oblació. Un pare lliurà llur fill «*ad clericum faciendum praedictae Sanctae Mariae ut in eadem ecclesia Deo seruiat omnibus diebus uitae suae sub iugo disciplinae Christi secundum modum et regulam canonicae uite beati Augustini sine proprietate istius seculi*» (doc. 149).

Segons el nivell de formació i d'orde eclesiàstic assolit per l'oblat en el moment de l'ingrés, aquest es podia incorporar quasi immediatament a la comunitat com a canonge, després d'una breu preparació (cas que sembla el del prevere Guillem Adalbert) o havia d'esperar alguns anys a completar la seva formació (cas possible de Pere Guillem, fill de Guillem Guifrà de Gorgues i d'Estefania).

Oblacions de fills per iniciativa dels pares

Justament per haver-se conservat el document en què feren oblació de la seva persona a Santa Maria de Vilabertran, amb l'acompanyament del seu dot, sabem amb certesa el nom

d'alguns eclesiàstics de la comunitat. Normalment el nou membre era ofert pels pares i es lliurava el dot a l'església en concepte d'herència del fill. La de Pere Guadall, fill de Guadall i de Rotlens, és la primera oblació com a canonge coneguda i segueix aquesta modalitat, la més comuna (doc. 119).

Ja hem vist també com Bernat Bernat, anomenat Tomapallers, en fer el seu testament, aprofità l'avinentesa per a oferir un fill a Santa Maria de Vilabertran perquè n'esdevingués clergue tot seguint-hi la regla de sant Agustí. Desconeixem el nom d'aquest fill, però el document ens permet de conèixer algun dels formularis propis de les oblacions, tal com he fet notar i acabo de recollir més amunt (doc. 149).

Ermesèn, en el testament que dictà el dia 19 de juny de 1086, féu augmentar la comunitat de Vilabertran amb l'oferiment del seu fill Guillem Ademar, per al qual disposà que hi esdevingués canonge. I, en concepte de dot, llegà a la dita església un mas, una mula i un llit. (doc. 179).

El 25 de juliol de 1089, coneixem una altra oblació. Guillem Guifrè de Gorgues i la seva esposa Estefania feren donació d'un mas a Santa Maria de Vilabertran en concepte d'herència per l'ingrés a la comunitat de llur fill Pere Guillem (doc. 213). Uns anys més tard, el 10 d'abril de 1094, Estefania, que ja devia ésser vídua de Guillem Guifrè, confirmà l'oblació del seu fill Pere Guillem amb l'herència que li corresponia (doc. 282).

Fa de mal dir si el Pere Guillem ja canonge que trobem el 22 d'agost de 1089 és el fill de Guillem Guifrè i d'Estefania, però m'inclinaria a pensar que no, per la segona oblació que d'aquell féu la seva mare Estefania. Aquest altre Pere Guillem podria ésser, al meu parer, un fill de Guillem Odó testimoniats el 14 de maig de 1085 (doc. 170).

En qualsevol cas, aquest Pere Guillem és testimoniats en la darrera voluntat que manifestà Bernat Ramon abans d'emprendre un viatge a les terres d'Espanya, en la qual el testant també disposà que un fill seu i de la seva esposa Sicards, de nom Berenguer Bernat, acabés essent, així mateix, canonge de Vilabertran (doc. 214).

El 21 de març de 1090 assistim a la recepció d'un nou dot per l'ingrés com a nou clergue de Santa Maria de Vilabertran del clergue Bernat Pere, fill de Pere Seguer, que donà a la canònica

com a herència del seu fill un mas i bosc que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de l'Estela (doc. 225).

I, el 23 de juny del mateix any, encara una altra oblació. Els esposos Guillem Adalbert i Guilla donaren a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'herència de llur fill Bernat Guillem, que li lliuraren per tal que en fos canonge. Confirmà aquesta donació Ramon Guillem, germà del susdit Bernat. I la posà per escrit el clergue Bernat, sens dubte, el mateix oblat (doc. 229).

Oblacions personals per pròpia iniciativa

L'11 de setembre de 1084, el prevere Guillem Adalbert manifestà haver-se sentit enganyat pels monjos de Sant Llorenç de Sous. Segons la seva declaració, ell els havia donat un mas, però li'n prengueren un altre. Per aquest motiu donava aleshores a Santa Maria de Vilabertran el mas on habitava un tal Rigall, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires. I també feia donació a la canònica de la resta d'alous que tenia als termes de la predita parròquia, consistents en altres masos, terres, vinyes i una oliveda. Però ara convés assenyalar que, finalment, s'oferí ell mateix a la canònica de Vilabertran per viure-hi clericalment i ésser-hi sebollit en el moment de la seva mort. Una donació a una institució eclesiàstica era una manera de protegir-se d'una altra? Si més no un xic, sí que ho sembla aquí. Ni cal dir que, en aquesta avinentesa, fou Pere Rigall qui posà per escrit el document. Per la seva rellència, és clar; no pas perquè hàgim de veure en l'esmentat Rigall la figura del seu pare, tal com ja he dit (doc. 147).

Un trimestre després, el prevere Guillem Adalbert confirmà la seva oblació. Era el 16 de gener de 1085, i amb l'oferiment de la pròpia persona i la renúncia a tots els seus béns mobles, es posà al servei de l'església de Santa Maria de Vilabertran sense res de propi (doc. 156).

El mateix any 1084, però un 2 de novembre, Pere Rigall i els altres canonges de Vilabertran també acolliren una altra oblació de caràcter personal: la de Gerall Miró (doc. 152).

Altres membres perfectament declarats

Per les actes d'oblació conservades coneixem, doncs, els següents membres de la comunitat augustiniana de Vilabertran:

- Pere Guadall, fill de Guadall i de Rotlens,
- un fill innominat de Bernat Pere de Tomapallers,
- Guillem Ademar, fill d'Ademar i d'Ermesèn,
- Pere Guillem, fill de Guillem Guifrè de Gorgues i d'Estefania,
- Berenguer Bernat, fill de Bernat Ramon i de Siscards,
- Bernat Pere, fill de Pere Seguer,
- Bernat Guillem, fill de Guillem Adalbert i de Guilla,
- Guillem Adalbert,
- Gerall Miró.

I, més dubtós, un Pere Guillem, possiblement el fill de Guillem Odó.

I, curiosament, un segon Pere Guillem esdevindrà preposít de Santa Maria de Vilabertran, segons testimoni d'un diploma del 9 de setembre de 1105 (doc. 382).

Ja he dit que la figura del preposít apareix d'ençà que Pere Rigall és nomenat abat. El primer preposít conegut és Ramon, testimoniats com a tal el 7 d'abril de 1085 (doc. 163). Aquest havia estat abans sotsdiaca i escrivà (doc. 104, 1 de setembre de 1077). I és la mateixa persona que el levita Ramon Elperic (doc. 139, 30 d'abril de 1083), que reapareix com a prevere el 21 de juny de 1086, però sense indicar llavors que era preposít (doc. 180). Pere Guillem apareix com a preposít més tard, el 9 de setembre de 1105 (doc. 382).

D'altra banda, sabem, per un diploma de l'any 1074, que Bernat Vives era prevere de l'església de Santa Maria de Vilabertran; segurament el seu capellà (doc. 82). Com anys a venir, el 28 d'abril de 1100, potser també faria de capellà el prevere Ramon Joan (doc. 339). És clar que aquest càrrec seria força rotatiu.

Entre les dignitats, també trobem el sagristà. El marmessor d'un testament del 19 de març de 1093, Ramon Miró, deu ser el sagristà de Santa Maria e Vilabertran (doc. 261).

I, tal vegada, hàgim d'atribuir alguna funció docent dins la canònica a Joan Miró (doc. 185), sens dubte el mateix prevere testimoniats l'1 de setembre de 1077 (doc. 103). Aquest Joan Miró fou el «*compositor*», l'autor del text posat per escrit pel levita Guillem el 30 de gener de 1087, tal vegada deixeble seu (doc. 185). Aquest Joan Miró podria correspondre al prevere i escrivà Joan?

Alguns discents, també els podem intuir, el 5 d'abril de 1089, en les persones dels escolans Pere Ramon i Ramon Ponç (doc. 209).

Altres possibles membres de la comunitat

Sense declarar-ho específicament, fa la impressió que també eren membres de la comunitat diversos personatges que solen signar com a testimonis en documents que afecten Vilabertran. Aquí, però, ja no podem parlar amb certesa absoluta, com en els casos suara ressenyats, sinó com a mera possibilitat. En alguns casos, una possibilitat molt probable. Entren en aquest grup, entre d'altres:

- Guillem Ramon (doc. 153),
- Pere Ermengol (doc. 153),
- Pere Jobert (doc. 153),
- Ramon Gerbert (doc. 153),
- Ramon Arnall (doc. 153),
- Pere Ramon (doc. 153),
- Arnall Adalbert (doc. 153),
- Joan Isarn, sacerdot, (doc. 163),
- Jofre, clergue, (doc. 163),
- Berenguer, sotsdiaca (doc. 163), levita (doc. 228),
- Otger, sotsdiaca, (doc. 176),
- Ramon Pere, clergue, (doc. 166), levita (doc. 253),
- Bernat, levita, (doc. 176),
- Giscafred, prevere, (doc. 176),
- Guillem, prevere, (doc. 187),
- Guillem Seguer, prevere, (doc. 187),
- Dalmau, prevere, (doc. 187),
- Guillem, prevere, II (doc. 187),
- Berenguer, prevere, (doc. 195),
- Oliba, sotsdiaca, (doc. 195),
- Pere, levita i canonge, (doc. 195),
- Guillem Tedmir, prevere, (doc. 202),
- Ramon Esteve, levita, (doc. 202),
- Isarn, prevere, (doc. 202),
- Guillem, sotsdiaca, (doc. 216),
- Pere Ramon, clergue, (doc. 219),
- Ponç Otger, prevere, (doc. 233),
- Mir, prevere, (doc. 233),
- Ramon, prevere, (doc. 233),
- Martí, prevere, (doc. 253),
- Pere Guifrà, levita, (doc. 256),
- Bernat Pere, levita, (doc. 285), prevere, (doc. 378).
- Adalbert, prevere, (doc. 291),

- Arnall Guillem, clergue, futur abat successor de Pere Rigall (doc. 291). Seria germà del vescomte Ramon Guillem?
- Ramon Gerall, prevere, (doc. 322),
- Pere Ameli, levita, (doc. 322),
- Guillem, clergue, (doc. 370),
- Guillem de Navata, clergue, (doc. 370),

A tots aquests noms, cal afegir-hi, és clar, la llista dels escrivans més usuals en l'activitat de posar per escrit diplomes al servei i profit de Vilabertran. Remeto al capítol específic sobre ells.

La vida cultural: el testimoni dels escrivans

La canònica augustiniana de Santa Maria de Vilabertran va aconseguir un patrimoni material espectacular en pocs, però intensos anys d'acreciment. I sempre per via de donatiu. No hi ha dubte que aquest fervor havia de nàixer de la convicció que, beneficiant materialment un centre de veneració de la Mare de Déu, també aconseguiria, qui així fes, el benefici espiritual de la remissió dels pecats. Fora d'aquesta deducció indirecta, que ens informa de l'alta consideració i estimació dels fidels, eclesiàstics i laics, de l'època, poc podem dir de la vida espiritual a l'interior a la canònica. Les fonts conservades només es refereixen a l'acumulació i a l'administració dels béns materials. Però el fet que el fundador fos tingut per sant denota un reconeixement socialment molt ampli dels valor espirituals que emanaven d'aquella església de Santa Maria, del seu fundador i dels seus servidors.

Per alguns còdexs que s'han conservat, íntegres o fragmentaris, produïts a la canònica, per bé que, majoritàriament, d'època posterior a l'aquí estudiada, i per fonts indirectes, sabem també que la biblioteca de Vilabertran devia ésser notable ja des dels primers temps.

Però per avaluar el nivell cultural dels membres de la canònica disposem encara dels textos jurídics redactats i posats per escrit per ells mateixos. Aquesta és la principal font de què disposem, que no és gaire; però sí suficient per notar dos detalls d'importància per jutjar sobre el susdit nivell cultural dels clergues vilabertranencs: la notable qualitat cal·ligràfica de l'escriptura que majoritàriament fan servir (molt remarcable en alguns casos) i el notable bon nivell gramatical i, quan s'esqueia, estilístic de la redacció dels diplomes, que sovint denoten (molt digne de consideració també en alguns casos). I aquestes dues qualitats ja s'observen en el mateix fundador, Pere Rigall, que actuarà de constant escrivà i que manifestarà un zel ben notori per la bona i adequada conservació dels documents, els quals, quan esdevenien en mal estat de conservació o ja li pervenien amb una redacció defectuosa, ell mateix reescribia o feia reescriure, no amb la voluntat dolosa de defensar drets o propietats que no tenien, sinó per la voluntat de servir millor i més adequadament els drets dels béns i privilegis que els pervingueren.

I aquesta manera de fer de Pere Rigall serà seguida pels seus clergues, alguns dels quals fins i tot imitaran d'ell algun tret cal·ligràfic, com l'ús de determinats enllaços de tradició cursiva,

propis de l'antiga escriptura visigòtica, i àdhuc serà imitat en la característica manera de signar, amb una banda nuada, a manera de trena, amb què unia per la part superior de les lletres el seu nom amb l'anagrama explicatiu de la seva condició presbiterial. Aquesta imitació ben palesa queda en la firma del levita Ramon d'un diploma del 26 de maig de 1075 (doc. 92).

I recordem encara que el seu successor en la direcció a la canònica, el prevere Arnall Guillem, seguirà les seves passes també com a escrivà atent i vocacional, una tasca sempre àrdua i que, quan s'emprava particularment per a la còpia dels textos sagrats, tenia un alt valor espiritual i un gran reconeixement àdhuc penitencial.

Ja a la darrerria de la prelatura com a abat de Pere Rigall, sembla possible d'identificar algun bon escrivà de documents també com a bon copista de còdexs. Un d'aquests casos, que seran més freqüents al llarg del segle XII més entrat, és el del canonge i sacerdot Ramon, testimoniats entre 1091 i 1128, en qui és possible de veure l'autor de la còpia d'un homiliari, l'actual manuscrit Latin 3806 de la Biblioteca nacional de França.¹³

Però retornant al nostre principal protagonista, no sorprendrà que la cal·ligrafia de Pere Rigall es manifesti en la seva major elegància, naturalment, en els diplomes de major solemnitat. Ja m'he referit a la presentació molt curosa de l'acta de dedicació de la nova església de Santa Maria, que sembla la pàgina d'un preuat còdex i preparada absolutament amb idèntic acurat mirament. El mateix podem dir del diploma de donació dels senyors laics de l'església en favor de Pere Rigall i dels seus socis (doc. 36), que comença amb aquesta arenga, en un document redactat tot ell pel mateix Pere Rigall:

«Semper debemus metuere finem instantis uite et oram migrationis nostrarum animarum a luce presenti cum sollicitudine prestolari. Scimus namque quia finis nostre moriture carnis non elongatur, sed cotidie appropinquat nobis. Quapropter fiendum est ut comutando donemus omnipotenti Deo de nostris terrenis facultatibus ut misericors Dominus post mortem nostrae carnis tribuere dignetur gloria regni caelestis animabus nostris».

¹³ Vegeu ALTURO, Jesús; ALAIX, Tània. «Categories of promoters and categories of writings», p. 123-149.

I continua amb una no menys elegant intitulació i notificació:

«Ob hid igitur nos simul in unum, ego Bernardus Bernardi et uxor mea Guilla et ego Bernardus Gauzfredi et coniunx mea Neuia et ego Gaucefredus Gauzfredi et uxor mea Adalgardis notum esse uolumus omnibus hoc scire uolentibus tam presentibus quam et futuris quem ad modum Deo fauente placentibus animis nostris donamus ipsi omnipotenti Deo et alme Genitrici Filii Dei Mariae alodium nostrum proprium».

I conté paràgrafs com aquest:

«Et donamus ei ipsum fontem qui ibidem est cum omnibus suis pertinentiis haec prescripta omnia simul cum suis affrontacionibus et omnibus pertinentiis et cum exitibus et regressibus uniuersis donamus et tradimus in ius et potestatem Sanctae Dei genitricis Mariae, in cuius honore iam dicta ecclesia est fundata, ita ut perhenniter absque ullo obiecto et lite, sine ulla nostra retinentia maneant haec omnia ei legitime concessa, ut neque nos donatores seu donatrices, nec ulla potestas, nec quisquam natus uel qui adhuc ex nostra progenie est nasciturus ullam habeat potestatem uel tutelam seu dominationem in predicto loco, nisi solum modo pro iuuamine eiusdem loci aut in eo degentium, et ita sit libera haec nostra donatio in ius Sancte Mariae ut iam dicta ecclesia et eius omnes acquisitiones solum Dominum Iesum Christum habeant donatorem et deffensorem atque rectorem et in seruicium eius nos predicti donatores eligimus Petrum Rigualdi presbiterum qui habeat potestatem tenere et possidere eandem aecclesiam cum omnibus suis acquisitionibus, ipse et successores eius, qui ibidem fideliter seruierint Domino et Genitrici eius, et idem ipse Petrus sit capud et gubernator iam dicti loci seu prescripte ecclesiae atque clericorum ibidem Deo famulantium, qui fideliter et in sanctitate, ut melius poterit, iam dictam ecclesiam et omnes seruientes in ea Deo cannonice regat et in uiam ueritatis inducat».

O aquest altre:

«Post cuius decessum clericis eiusdem loci liberam concedimus omnino facultatem ut fauente Deo cannonice utillimum preuideant ac eligant qui gubernator et rector sit predictae ecclesiae et omnium inibi habitantium et nulli potentum liceat unquam aliquem ibi preponere aut alicui clerico regimen huius ecclesiae sibimet assumere nisi

ex consensu omnium fideliter ibi degentium secundum Deum electo. Itaque fiat omni temporae».

I amb aquest final:

«Haec uero nostra donatio ita maneat firma, sicut superius scriptum est. Quicumque autem contra hanc nostram donationem in aliquod uenerit ad minorandum uel inquietandum aut pro irrumpendum, ad nichilum ei proficiat, sed excommunicationi subiaceat donec componat ipse uel ipsi qui hoc fecerint supra scriptam donationem in quadruplo cum omni melioratione prelibate aecessie Sancte Marie. Et postmodum hec nostra donatio firma et stabilis permaneat hic et in perpetuum, ita ut Sanctae suae sedi Gerundensi debitam exhibeat obedientiam et obsequium et episcopo eiusdem sedis omni tempore».

Ja es veu, doncs, que, a la qualitat gràfica, s'hi afegeix la gramatical (marca de Pere Rigal) i, en els casos singulars ara recordats, àdhuc el refinament estilístic. Senzill aquest, però, justament per això, més elegant. En la millor línia del tradicional estil eclesiàstic.

Però, sense necessitat de recórrer, a aquestes peces més literàries, també en els documents ordinaris hom nota la voluntat d'escriure, si més no, amb correcció. I àdhuc alguna fórmula emprada per Pere Rigall serà imitada pels seus seguidors i deixebles. Basti esmentar a tall de mostra el cas de la fórmula comminatòria següent, típica de Pere Rigall:

«Si quis autem hanc scripturam uendicionis atque donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prenominata omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie» (doc. 166).

Aquesta fórmula serà imitada, per exemple, pel leuista Bernat:

«Et si quis hanc scripturam uenerit ad irrumpendum, nichil ei proficiat, sed ut sacrilegus componat iam dictum alodium ad predictas ecclesias Sancte Marie cum sua melioratione» (doc. 173).

I observi's també la presència de la variant «*nichil ei proficiat*», ja emprada ben d'hora per Pere Rigall. Recordem el cèlebre document del 9 de març de 1069, on llegim aquesta altra variant, més solemne, del mateix Pere Rigall:

«Quicumque autem contra hanc nostram donationem in aliquod uenerit ad minorandum uel inquietandum aut pro inrumpendum, ad nichilum ei proficiat, sed excommunicationi subiaceat donec componat ipse uel ipsi qui hoc fecerint suprascriptam donationem in quadruplo cum omni melioratione prelibate aecclesie Sancte Marie» (doc. 36).

D'altra banda, per a la correcció gramatical, absoluta, de la redacció d'un text senzill, remeto a la integritat del document 166 de la meva col·lecció, d'on he extret l'exemple.

Les al·ludides imitacions denoten l'admiració dels deixebles pel seu mestre. Mestre i guia espiritual, i mestre, alhora, escolar. Però la voluntat general dels escrivans de Vilabertran de fer servir una bona cal·ligrafia i una correcta gramàtica, amb característiques comunes a tots ells, també ens demostra la pertinença a una mateixa escola i, per tant, l'existència d'aquesta. I àdhuc d'una mateixa escola cal·ligràfica. Escoles, ambdues, en les quals no dubto del magisteri directe de Pere Rigall.

Des del punt de vista cal·ligràfic, gramatical i literari també és molt remarcable la figura de l'escrivà Berenguer, autor de l'acta de consagració de 1100. Aquest escrivà té una llarga trajectòria professional, amb 39 anys d'activitat documentada; entre 1069 i 1108. Però no ressalto ara aquí l'acta de consagració, perquè caldria reproduir-la de nou en la seva íntegra, completa i perfecta totalitat. Basti remetre'm, doncs, a l'edició que n'ofereixo dins el diplomatarí (doc. 347).

Un altre assidu professional de l'escriptura i de gran perícia, fou el prevere Giscafred, actiu entre 1074 i 1093, i, com l'anterior Berenguer, millor cal·lígraf que no pas Pere Rigall.

Digne de nota és també el prevere i escrivà Joan, futur prior de Santa Maria de Lladó, i actiu a Vilabertran entre 1081 i 1089.

Sota el nom de Guillem floreixen, així mateix, pel cap baix, tres molt notables escrivans. Particularment destacable és el que porta el número 2 de la meva sèrie, actiu com a levita primer i prevere després, entre 1072 i 1108, i el Guillem testimoniats com a sotsdiaca i levita entre 1083 i 1107. Aquest, el més expert dels tres Guillem, se situa entre els primers de tota l'escola cal·ligràfica de Vilabertran.

Tot amb tot, aquesta observació no obsta perquè, malgrat l'alt nivell cultural dels membres de la comunitat de Vilabertran, manta vegada s'observi en la documentació que aquests eclesiàstics, àdhuc els d'orde sacerdotal, no signen autògrafament quan actuen de testimonis. I aquesta característica no és pas deguda, certament, a incapacitat gràfica. D'aquí que, una vegada més, hàgim de prevenir sobre la bondat metodològica dels que avaluen el nivell cultural i d'alfabetització social sols a partir de la comptabilitat de les firmes autògrafes.

I, parlant de signatures, n'hi ha, fins i tot un, el levita Pere, que signa en vers; cosa que ja he fet notar. El que demostra que els canonges de Vilabertran estaven al dia de les modes dels clergues més doctes del segle XI. En efecte, a final d'aquesta centúria i, al llarg de la següent, es va fer habitual entre els eclesiàstics més elegants de signar en vers i amb rima lleonina. De vegades, però, hi mancava la rima. I la signatura d'aquesta modalitat assonant, potser encara resulta més refinada, perquè la seva silent musicalitat sols és detectable per les oïdes més despertes i atentes als cinc sentits. Diu el nostre poeta ja el 6 de març de 1102:

«Scripsit hoc et posuit signum Petrus leuita» (doc. 355).

Només com a petit complement d'aquests notes, diguem que, entre els bons cal·lígrafs de fora de l'àmbit estricte de la canònica de Vilabertran, podem ressaltar també el sacerdot Guifrà, excel·lent copista, que sens dubte devia copiar també còdexs. Basti observar la presentació d'un document de l'11 de febrer de 1073 en què es reserva l'espai de la justificació per a la caplletra i les majúscules que comencen un nou paràgraf. Entre les particularitats gràfiques seves, a més de la utilització esporàdica, però abundant, d'accentuació tònica, en la paraula *annoque* la qu final abreuja amb un traç al damunt que té també una característica cua sota la seva panxa (doc. 72).

Però, òbviament, també tenim testimonis d'escrivans ocasionals. Aquests, tots, de l'àmbit extern a la canònica. Així el sacerdot Guillem, (doc. 362, any 1101-1102) és una clara mostra

d'aquests escriptors eventuals. Aquest bon prevere només devia agafar la ploma en situacions molt puntuals, com la present, per escripturar alguna darrera voluntat o alguna compravenda o alguna permuta que, esporàdicament, podia tenir lloc en el terme de la seva parròquia, possiblement la de Cabanes. Però també podria ser-ho d'Olives. Amb tot, el nivell cultural d'aquest prevere contrasta amb el més elevat que hom nota entre els escriptors i membres de la canònica de Vilabertran. No sols la seva cal·ligrafia és força elemental i la seva ortografia aproximativa, sinó també el seu nivell gramatical. El seu llatí és molt pobre. Confon, per exemple, *fulmen* 'llamp' amb *flumen* 'riu'. Assenyalo també la confusió *perdicte* i *predicte*; i encara hi puc afegir la de *sibi pertinentibus* per *illi pertinentibus*. Comet alguna omissió textual, ni advertida ni esmenada, prova de la seva poca cura i dels seus pobres coneixements. El llatí s'atansa força al català que subjau en tot el text: *fillii*, 'fills' i no *filii*; *qe* i no *que*.

Vet aquí la relació dels escriptors que posaren per escrit algun document directament relacionat amb Santa Maria de Vilabertran i que, presumiblement, eren membres de la comunitat agustiniana.

Taula d'escriptors

Núm.	Escriptors	Núm. dels docs.	Anys
1	Teodoric	1, 2	969-974
2	Abo, levita i escriptor	4	996
3	Guillem, prevere i escriptor	5	1001
4	Vives, prevere i escriptor	6	1004
5	Sonifred, prevere i escriptor	7, 13	1005-1031
6	Arnall, prevere i escriptor	8, 9	1005-1013
7	Sonull, sacerdot i escriptor	10	1018
8	Gotmar, prevere i escriptor	12	1021
9	Bonuç, prevere i escriptor	14	1031
10	Galí, prevere i escriptor	15, 20, 25, 28, 29	1033-1060

11	Bernat, prevere i escrivà	16, 74	1041-1073
12	Pedró, sacerdot i escrivà	17	1043
13	Adroer, prevere i escrivà	19	1045
14	Arloví, sacerdote i escrivà	21	1050
15	Jobert, sacerdot i escrivà	23	1051
16	Joan, sacerdot i escrivà	24	1053
17	Guadamir, prevere i escrivà	26	1058
18	Oliba, prevere i escrivà	30	1062
19	Albert, prevere i escrivà	32	1066
20	Adebrand, prevere, monjo i escrivà	33	1066
21	Joan, prevere i escrivà	34, 47, 99, 131, 168	1069-1085
22	Bertran, sacerdot i escrivà	35, 49	1069-1070
23	Pere, prevere i escrivà (Pere Rigall)	36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 48, 50, 53, 58, 60, 63, 64, 67, 68, 70, 76, 77, 78, 79, 80, 88, 89, 91, 92, 94, 98, 101, 102, 104, 107, 111, 116, 118, 126, 136, 137, 147, 149, 152, 153, 156, 157, 160, 161, 162, 164, 166, 170, 174, 176, 178, 184, 191, 225, 244, 256, 299, 304	1069-1095
24	Berenguer, levita, prevere i escrivà	37, 55, 202, 210, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 223, 224,	1069-1108

		226, 237, 239, 241, 242, 245, 246, 262, 266, 285, 334, 339, 347, 382	
25	Adalbert, sacerdot i escrivà	56	1071
26	Joan, prevere i escrivà	62, 82, 83, 87	1072-1074
27	Guillem, levita, prevere i escrivà	66, 96, 119, 127, 324, 328, 370, 381, 394, 397	1072-1108
28	Guifrè, sacerdot i escrivà	72	1073
29	Jobert, levita i escrivà	73	1073
30	Gerall, levita i escrivà	75	1073
31	Giscafred, prevere i escrivà	84, 85, 146, 163, 181, 197, 253, 264, 282, 293	1074-1093
32	Adalbert, levita i escrivà	86	1074
33	Pere, levita i escrivà	100	1077
34	Ramon, sotsdiaca i escrivà	103	1077
35	Ramon, escrivà	108	1078
36	Riamball, levita i escrivà	109	1078
37	Berenguer, sotsdiaca, prevere i escrivà	110, 366	1079
38	Guillem, levita i escrivà	115, 117	1080
39	Joan, prevere i escrivà	120, 121, 138, 143, 203, 208	1081-1089
40	Ponç, clergue i escrivà	123	1081
41	Adalbert, prevere i escrivà	124	1081

42	Guillem, clergue, sotsdiaca, levita i escrivà	54, 142, 144, 145, 165, 185, 186, 187, 189, 190, 199, 211, 212, 217, 218, 231, 233, 236, 252, 254, 265, 271, 284, 286, 287, 289, 290, 291, 294, 305, 310, 313, 315, 316, 320, 330, 331, 348, 370, 376, 378, 390	1083-1107
43	Pere, prevere icrivà	140, 209, 322, 374	1083-1105
44	Pere, sotsdiaca icrivà	158	1085
45	Pere, prevere icrivà	167, 317, 329	1085-1098
46	Martí, prevere icrivà	169	1085
47	Bernat, levita icrivà	173	1086
48	Guillem, prevere icrivà	179, 323	1086-1098
49	Pere, sotsdiaca icrivà	180	1086
50	Berenguer, sotsdiaca icrivà	185, 209, 214	1087-1089
51	Berenguer, sotsdiaca icrivà	194, 195	1087
52	Ramon,crivà	203	1088
53	Joan, levita icrivà	211, 212	1089
54	Ramon, sotsdiaca icrivà	213, 343, 350	1089-1101
55	Berenguer, sotsdiaca icrivà	214	1089
56	Pere, prevere icrivà	228, 259	1090-1093
57	Bernat, clergue icrivà	229	1090
58	Pere, levita icrivà	240	1091

59	Pere, levita i escrivà	247	1091
60	Ponç, prevere i escrivà	249	1092
61	Pere, levita i escrivà	250	1092
62	Hug, sacerdot i escrivà	251	1092
63	Pere, levita i escrivà	261, 298	1093-1095
64	Pere, levita i escrivà	269, 283	1093-1094
65	Pere, sotsdiaca, levita i escrivà	270, 287, 302	1093-1100
66	Pere, levita i escrivà	272, 273	1093
67	Pere, prevere i escrivà	295	1095
68	Gerall, sacerdot i escrivà	297	1095
69	Guillem, levita i escrivà	309	1096
70	Dalmau, prevere i escrivà	311	1096
71	Pere, levita i escrivà	312	1096
72	Arnall, clergue i escrivà	323	1098
73	Pere, sotsdiaca i escrivà	325	1098
74	Guillem, levita i escrivà	332	1099
75	Pere, sotsdiaca, levita i escrivà	333, 361	1099-1100
76	Arnall, sotsdiaca i escrivà	335	1099
77	Pere, levita i escrivà	336, 346	1099-1100
78	Pere, levita i escrivà	341, 351	1100-1101
79	Pere, prevere i escrivà	342	1100
80	Ramon, prevere i escrivà	349	1101
81	Jobert, escrivà	353	1101
82	Ramon, levita i escrivà	354, 361	1102

83	Pere, levita i escrivà	355, 356, 386	1102-1106
84	Guillem, clergue i escrivà	357, 362	1102
85	Esteve, prevere i escrivà	360	1102
86	Guillem, sacerdot i escrivà	362	1102
87	Guillem, sotsdiaca i possible escrivà	364	1103
88	Guillem, levita i escrivà	372, 379, 393	1104-1107
89	Ramon, sacerdot i escrivà	383	1105
90	Andreu, prevere, monjo i escrivà	388	1106
91	Ramon, prevere i escrivà	395	1107
92	Arnall, abat i escrivà	396	1108-1111

I aquí acabo, de moment, aquesta mera aproximació a la canònica augustiniana de Santa Maria de Vilabertran.

A manera de breu conclusió

L'estudi que m'ha ocupat és fonamentalment l'aplec de tota la documentació conservada i avui coneguda de l'antic arxiu de Santa Maria de Vilabertran, presentada en edició crítica amb el propòsit de fer-la útil també a altres estudiosos que s'hi puguin atansar per interessos molt diversos. Les fonts històriques, si són ben recollides i editades, resulten útils a tothom. Assolir aquesta prestació és el meu propòsit bàsic.

Però també he intentat d'acompanyar l'edició de breus comentaris i d'alguna més llarga explicació que ens permeti de fer-nos una idea dels orígens històrics d'aquesta important canònica, que té en el seu fundador, el prevere Pere Rigall, la seva pedra angular. Però també en la resta de clergues, molts d'ells anònims, de qui Pere Rigall tingué també l'encert de saber-se rodejar d'antuvi. I de saber formar noves generacions tot seguit.

Pere Rigall era un personatge intel·ligent, culte, primmirat, tenaç, eficient; amb grans dots culturals, però també amb alta capacitat organitzativa. Amb algun fracàs, però amb un gran èxit degut a la seva voluntat de ferro. El seu principal èxit es diu Vilabertran, i la seva allargada ombra. Cal suposar-lo també sincerament pietós i vivament impulsat per uns nous aires reformadors dins l'Església. A partir d'una petita església va ser capaç de bastir en poc temps, i a un ritme vertiginós, un temple enorme que atreïa mirades, voluntats i benefactors. Només el nombre de masos que aconseguí és impressionant. I sense cap despesa significativa. Personatge de gran anomenada, el seu record serà àdhuc venerat com a sant.

L'aconseguint de tan ric patrimoni, va venir acompanyat, sens dubte, d'una notable influència. De Vilabertran, possessora de diverses esglésies sufragànies, i punt de partida, directa o indirecta, de noves fundacions, com la de Santa Maria de Lladó. El fundador de la nova canònica de Lladó va ser el prevere i antic canonge de Vilabertran Joan (fl. 1081-1089).

Però també, des del punt de vista cultural, fou important la nostra canònica. Sens dubte, hagué de disposar d'una escola eficaç, d'una producció de llibres pròpia (de la qual, però, queden molt pocs testimonis) i d'una incipient biblioteca. Aquestes institucions de cultura, malauradament, sols són presumibles; però palpem la seva realitat en el batec de l'escriptura dels documents. Ara bé, la riquesa documental és molt notable, però la biliogràfica

conservada ben poca. Però és un problema fruit de les atzaroses circumstàncies amb què s'han conservats les fonts, no pas dels indicis raonablement deduïbles.

Bibliografia

Fonts primàries publicades

- ALART, Bernard. *Cartulaire roussillonnais*. Perpignan: Impr. de Charles Latrobe, 1880. 125 p.
- BAIGES, Ignasi J.; FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M. (dirs.). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès Editors, 2010. 4 vol. (Diplomataris; 48-51).
- CAMPRUBÍ SENSADA, Josep. «La catedral de Girona entre 1101 i 1144: col·lecció diplomàtica i estudi històric». Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, 2012. 657 p. Disponible també en línia a: <<https://hdl.handle.net/10803/284485>>. [Consulta: 9 febr. 2021].
- CONSTANS I SERRATS, Lluís G. *Diplomatari de Banyoles*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Secció d'Estudis Medievals, 1985-1993. 6 vol.
- DEVIC, Claude; VAISSETE, Joseph. *Histoire générale de Languedoc: avec des notes et les pièces justificatives*. Paris: E. Privat, 1872-1892. 16 vol.
- FELIU, Gaspar; SALRACH, Josep M. (dirs.). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès Editors, 1999. 3 vol. (Diplomataris; 18-20).
- FERRER I GODOY, Joan. *Diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses (995-1273)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009. 822 p. (Diplomataris; 43).
- FLÓREZ, Enrique. *España Sagrada*. 4a ed. Madrid: Revista Agustiniàna, 2000-2012. 57 vol.
- GIRAUD, Cédric; RENAULT, Jean-Baptiste; TOCK, Benoît-Michel, (eds.). «Chartes originales antérieures à 1121 conservées en France [en línia]». En: *Telma: Traitement électronique des manuscrits et des archives*. Orléans: Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, 2012- . <<http://telma.irht.cnrs.fr/outils/originaux/index/>>. [Consulta: 10 març 2019].
- HEFELE, Karl Joseph von. *Histoire des conciles d'après les documents originaux*. Paris: Adrien le Clere et cie., 1869-1878. 12 vol.
- LACVIVIER, Ramon de. «Inventaire sommaire des documents copiés dans le "Cartulaire de l'église d'Elne" par Fossà». [Perpignan]: Impr. Coharoux, 1914. 67 p.
- LLOP, Irene. *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere de Casserres*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009. 2 vol. (Diplomataris; 44-45).

- MARCA, Pierre de. *Marca hispanica, sive Limes hispanicvs: hoc est geographica & historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis & circumjacentium populorum*. Parisiis: apud Franciscum Muguet, 1688.
- MARQUÈS, Josep M. *El Cartoral de Santa Maria de Roses, segles X-XIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1986. 156 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 37).
 — *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (segles IX-XIV)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1993. 2 vol. (Diplomataris; 1-2).
 — *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona, 924-1300*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997. 723 p. (Diplomataris; 11).
- MALLORQUÍ GARCIA, Elvis. *El monestir de Sant Miquel de Cruilles a l'Edat Mitjana: estudi i edició dels documents (1035-1300)*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 2000. 517 p. (Fontanetum; 5).
- MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona, 817-1100*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997. 605 p. (Diplomataris; 13).
- MAS, Josep. *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. Barcelona: Establiment tipogràfic de Jaume Vives [etc.], 1906-1907. 13 vol.
- Memorial ajustado del pleyto que el Cabildo de canonicos de la iglesia colegiata del lugar de Vilabertrán y el obtentor del beneficio, baxo invocacion de San Jayme fundado en el castillo de Solér parroquia de Vilafant, siguen contra Miguel Estela y Litis socios propietarios del lugar de Vilademiras, en la Real Audiencia de Cataluña y sala que preside el noble señor don Jacobo de Villaurrutia, relator Joaquin Busquets ... actuario Francisco Andrez Madriguera y Cot*. Barcelona: en la oficina de Miguel y Tomas Gaspar ..., 1818. 66 p.
- MONSALVATGE I FOSSAS, Francesc. *Noticias históricas*. Olot: Imp. y Libr. de Juan Bonet, [1889-1919]. 26 vol.
- ORDEIG I MATA, Ramon. *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*. Vic: Ramon Ordeig Mata, 1993-2004. 4 vol.
 — *Els comtats d'Osona i Manresa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. 3 vol. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 53). (Catalunya carolíngia; 4).
 — *Diplomatari de la catedral de Vic (segle XI)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs: Publicacions de l'Arxiu i Biblioteca Episcopals, DL 2000-2010. 6 fascl.
- PONS I GURI, Josep M. *El cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*. Barcelona: Fundació Noguera, 1984. 413 p. (Textos i documents; 6).
- PONS I GURI, Josep M.; PALOU I MIQUEL, Hug. *Un cartoral de la canònica agustiniana de Santa Maria del castell de Besalú (segles X-XV)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2002. 171 p. (Diplomataris; 28).

- PONSICH, Pere. *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006. 2 vol. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 70). (Catalunya carolíngia; 6).
- PRUENCA I BAYONA, Esteve. *Diplomatari de Santa Maria d'Amer*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995. 396 p. (Diplomatari; 7).
- PUIG I USTRELL, Pere. *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa: diplomatari dels segles X-XII*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995. 3 vol. (Diplomatari; 8-10).
- RIUS I SERRA, Josep. *Cartes antigues de Sant Martí Sacosta*. Barcelona: Biblioteca Balmesiana, 1928. p. 343-384. [Separata de: *Analecta Sacra Christiana*].
- SÁENZ DE AGUIRRE, José. *Collectio maxima conciliorum ommium Hispaniae, et novi orbis, epistolarumque decretalium celebriorum, necnon plurium monumentorum veterum ad illam spectantium*. Romae: ex Typographia Antonii Fulgonii apud Sanctum Eustachium, [entre 1753 i 1755]. 6 vol.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago; RIERA I VIADER, Sebastià; ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003. 2 vol. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 61). (Catalunya carolíngia; 5).
- VILLANUEVA, Joaquín Lorenzo. *Viage literario á las iglesias de España*. Madrid: Imprenta Real, 1803-1852. 22 vol.

- ALTÉS I AGUILÓ, Francesc Xavier. «El testament de Pere Bernat de Salt (1118), prelat de Sant Martí Sacosta». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 25, núm. 1 (1979), p. 137-151.
- «A propòsit del manuscrit llatí 3806 de la Biblioteca Nacional de París: un Homiliari de Vilabertran». *Miscel·lània litúrgica catalana*. Vol. 2 (1983), p. 13-47.
- ALTURO I PERUCHO, Jesús. «[Resseña de:] Josep M. Marquès i Planagumà. *Escriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)* (Monografies Empordaneses; 1), Figueres, Institut d'Estudis Empordanesos, 1995, LII + 404 p.». *Arxiu Català de Textos Antics*. Vol. 15 (1996), p. 567-572.
- «Consideracions sobre l'estudi del patrimoni bibliogràfic i documental». *Terme*. Núm. 13 (1996), p. 19-23. Disponible també en línia a: <https://raco.cat/index.php/Terme/article/view/40676>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- «Presentació de l'edició crítica de l'“Arbor scientiae” de Ramon Llull, a cura del Prof. Pere Villalba Varneda». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. Vol. 48 (2002), p. 599-606. Disponible també en línia a: <https://raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/16960>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- *Història del llibre manuscrit a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions, 2003. 306 p. (Textos i Documents; 23).
- «Alguns problemes de l'edició dels textos i dels diplomes medievals». En: *Paleògrafs i editors: mètodes, objectius i experiències*, M. Antònia Fornés (ed.). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2020. p. 17-31.
- ALTURO, Jesús; ALAIX, Tània. «Categories of promoters and categories of writings: the free will of the scribes, cause of formal graphic differences». En: *Scribes and the presentation of texts (from Antiquity to c. 1550): proceedings of the 20th Colloquium of the Comité international de paléographie latine, Beinecke Rare Book & Manuscript Library, Yale University (New Haven, September 6-8, 2017)*, ed. by Barbara A. Shailor and Consuelo W. Dutschke. Turnhout: Brepols, 2021. p. 123-149. (Bibliologia; 65).
- ARNALL I JUAN, M. Josepa. «Toponímia medieval de l'Alt Empordà (municipis i agregats)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Núm. 15 (1981), p. 41-123. Disponible també en línia a: <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/92897>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- «Importància de la abadia-colegiata de Vilabertran». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Núm. 15 (1982), p. 263-268.
- «Onomàstica empordanesa del segle XI: documentació del monestir de Santa Maria de Vilabertran». En: *Miscel·lània en homenatge a Enric Moreu-Rey*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. Vol. 1, p. 65-105. (Biblioteca Abat Oliba; 59).
- BADIA I HOMS, Joan; ET AL. «Els habitants i el terme de Vilamacolum a principis del segle X». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 25 (1992), p. 35-61. Disponible també en

línia a: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/93137>>. [Consulta: 9 febr. 2021].

- BALAGUER, Anna M. *Història de la moneda dels comtats catalans*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Institut d'Estudis Catalans, 1999. 491 p. (Història monetària catalana; 2).
- BALARI I JOVANY, Josep. *Orígenes històrics de Catalunya*. Barcelona: Est. Tip. de Hijos de Jaime Jepús, 1899. 751 p.
- BAUER, Johannes J. «Die vita canonica an den katalanischen Kollegiatkirchen im 10. und 11. Jahrhundert». *Spanische Forschungen der Goerresgesellschaft: Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens*. Vol. 21 (1963), p. 54-82.
- BELLVER I SANZ, Ignasi. «Creació i primera expansió d'una canònica regular: Santa Maria de Vilabertran al segle XI». Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, 1985. 2 vol.
- BENSCH, Stephen P. «La séparation des comtés d'Empúries et du Roussillon». *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale*. Vol. 118, núm. 255 (2006), p. 405-410.
- BERKHOFER III, Robert F.; COOPER, Alan; KOSTO, Adam J. (eds.). *The experience of power in medieval Europe, 950-1350: [essays in honor of Thomas N. Bisson]*. Aldershot: Ashgate, 2005. 292 p.
- BISSON, Thomas N. *Fiscal accounts of Catalonia under the early count-kings (1151-1213)*. Berkeley [etc.]: University of California Press, cop. 1984. 2 vol.
- BOLÒS, Jordi; HURTADO, Víctor. *Atlas dels comtats d'Empúries i Peralada, 780-991*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1999. 93 p. (Atlas dels Comtats de la Catalunya Carolíngia).
- BOTET I SISÓ, Joaquim. *Índex cronològic del Cartoral de la Curia Eclesiàstica de Girona, anomenat de Carlo Magno*. Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caritat, 1905. 123 p.
- *Les monedes catalanes*. Barcelona: Puvill, 1976. 3 vol. (Col·lecció Hispànica Puvill. Secció Numismàtica; 5-7).
- BOTO, Gerardo; GALLEGRO, Nazaret. «Canòniques i llinatges comtals en la gestió de la primera arquitectura romànica a Catalunya». En: *Els comacini i l'arquitectura romànica a Catalunya*. Girona: Ajuntament de Girona, 2010. p. 95-113.
- CAMPRUBÍ SENSADA, Josep. «Berenguer Dalmau, bisbe de Girona (1113-1114/1114-1145): les seves funcions com a cap espiritual, com a testimoni dels comtes de Barcelona i com a jutge». *Afers: fulls de recerca i pensament*. Vol. 34, núm. 92 (2019), p. 227-254.

- CERVERA I BERTA, Josep M. *Història del Monestir de Sant Felú de Guíxols*. [Girona]: Caixa d'Estalvis Provincial de Girona, DL 1984. 110 p.
- CORTS I BLAY, Ramon; GALTÉS I PUJOL, Joan; MANENT I SEGIMON, Albert (dir.). *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya: Claret, 1998-2001. 3 vol.
- DOMÈNEC, Antoni Vicenç. *Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña*. Impresa en Gerona: en la imprenta de Gaspar Garrich ... y à su costa, 1630. 396 p.
- FREEDMAN, Paul H.; SABATÉ, Flocel. «Two twelfth-century papal letters to the collegiate church of Vilabertran (Catalonia)». *Archivium Historiae Pontificiae*. Vol. 37 (1999), p. 39-59.
- GIRONELLA I GRANÉS, Josep M. *Santa Maria de Vilabertran: la preservació del conjunt monumental*. Llançà: Fundació Albert Tomàs i Bassols, 2017. 181 p.
- GISPERT I RICARDO, Joan. «Procés de feudalització: anàlisi de la conflictivitat en la gestió del domini de Vilabertran, segle XII». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Núm. 31 (1998), p. 149-187.
- GOLOBARDES I VILA, Miquel. *El Monasterio de Santa María de Vilabertrán*. Barcelona: José Porter, 1949. 144 p. (Publicaciones de la Biblioteca del Palacio de Perelada; 1).
- GROS I PUJOL, Miquel dels Sants. «L'Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadeses: notícies històriques i regesta dels documents». En: *II Col·loqui d'Història del Monaquisme Català*. [Poblet]: Abadia de Poblet, 1972-1974, p. 87-128.
- «El Sacramentari de Santa Maria de Vilabertran (París, BnF, lat. 1102)». *Miscel·lània litúrgica catalana*. Vol. 19 (2011), p. 47-202. Disponible també en línia a: <<http://revistes.iec.cat/index.php/MLC/article/viewFile/53951/60344>>. [Consulta: 26 maig 2013].
- HOWE, John. *Before the Gregorian reform: the latin church at the turn of the first millennium*. Ithaca; London: Cornell University Press, 2016. 353 p.
- JUNYENT, Eduard. «El necrologio del monasterio de San Juan de las Abadesas». *Analecta Sacra Tarraconensia*. Vol. 23 (1950), p. 131-191.
- *El monestir de Sant Joan de les Abadeses*. Sant Joan de les Abadeses: Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadeses, 1976. 190 p.
- LACVIVIER, Raymond de. *Inventaire sommaire des documents copiés dans le "Cartulaire de l'église d'Elne" par Fossa*. Prades: Impr. Cocharaux, 1914. 67 p. [Extret de *Ruscino, revue d'histoire et d'archéologie du Rossillon et des autres pays catalans*. Vol. 3 (1913)]

- MALLORQUÍ GARCIA, Elvis. «La Casa del Delme de Fortià: una revisió de la història local a partir del Delme». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 49 (2018), p. 133-159.
- MARQUÈS, Josep M. «Algunes referències documentals sobre la canònica i la col·legiata de Vilabertran (1300-1835)». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 24 (1991), p. 111-25.
- *Canònica de Santa Maria de Vilabertran: guia històrica i arquitectònica*. Barcelona: Curial, 1993. 63 p. (Guies de visita de monuments de Catalunya).
- «Creació i extinció de parròquies al bisbat de Girona». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 35 (1995a), p. 405-446.
- «Llinatges medievals de l'Empordà». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 28 (1995b), p. 89-117.
- *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*. Figueres: l'Institut d'Estudis Empordanesos, 1995. 404 p. (Monografies empordaneses; 1).
- «Set cenobis femenins de l'Empordà». *Estudis del Baix Empordà*. Vol. 15 (1996), p. 69-100.
- MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. «La integració de l'“alou feudal” de la seu de Girona de les terres beneficiades pel “règim dels hispans”: els casos de Bàscara i Ullà, segles IX-XI». *Estudi General: revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*. Núm. 5-6 (1985-1986), p. 17-52.
- «La descendència del comte Berà de Barcelona en la construcció dels comtats catalans». En: *Estudis sobre els orígens de la noblesa medieval al nord-est peninsular (segles X-XII)*. Almudena Blasco i Oliver Vergés. [Encamp, Andorra]: Anem, 2019. p. 17-52.
- MASSOT, Josep. *Compendio historial de los hermitaños de nuestro padre San Agustin, del Principado de Cataluña: desde los años de 394 que empeçó San Paulino à plantar monasterios ... hasta los años de 1699*. En Barcelona: en la imprenta de Juan Jolis ..., 1699. 366 p.
- NADAL I FARRERAS, Joaquim. «Santa Maria de Vilabertran: la preservació del conjunt monumental». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Vol. 48 (2017), p. 335-338.
- «Santa Maria de Vilabertran: Diari de Girona». *Joaquim Nadal*. 6 d'octubre de 2017. <<https://www.joaquimnadal.cat/santa-maria-de-vilabertran-2/>>. [Consulta: 16 maig 2020].
- NEGRE PASTELL, Pelayo. «Dos importantes documentos del conde de Ampurias Poncio I». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 14, p. 229-262. Disponible també en línia: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/53706>>. [Consulta: 16 maig 2020].
- PLADEVALL I FONT, Antoni. *Els monestirs catalans*. 3a ed. Barcelona: Destino, 1974. 390 p. (Imatge de Catalunya).
- *Història de l'Església a Catalunya*. Barcelona: Claret, DL 1989. 208 p. (Festa; 10).

- PONSICH, Pere. «Le “monestir del Camp”». En: *Congrès archéologique de France: CXIIe session tenue dans le Roussillon par la Société française d'archéologie*. Paris: Siège social ; Orléans: M. Pillaut, 1955. p. 315-333.
- PRATI TORRENT, Lluís. «El priorat agustinia de Santa Maria de Lladó i els seus priors». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 24 (1991), p. 207-226. Disponible també en línia a: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/93126>>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- PUIG I OLIVER, Jaume de. «Un inventari de l'església de Vilabertran del 1587». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 30 (1988), p. 531-552. Disponible també en línia a: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/54030>>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- «El pergamí n. 75 de l'Arxiu de la Catedral de Girona, sèrie perg. s. IX-XII: relacions del comte d'Empúries amb l'església de Girona, dotalia de Garrigàs i altres menudalles». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 58 (2017), p. 201-236. Disponible també en línia a: <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/356168>>. [Consulta: 26 jul. 2020].
- PUIG I OLIVER, Jaume de; ARNALL I JUAN, M. Josepa. «Una biblioteca del Renaixement: l'inventari de la llibreria de Vilabertran de l'any 1587». *Arxiu de textos catalans antics*. Núm. 1 (1982), p. 217-259.
- RAHOLA, Carles. *Proses històriques*. Barcelona: La Revista, 1933. 149 p. (Publicacions de La Revista; 120).
- RENARD DE SAINT-MALO, Jean-Baptiste. «Le monastir del Camp». *Le publicateur du département des Pyrénées-Orientales*. Vol. 11, 2e Anée (16 mars 1833).
- «Le monastère bénédictin de Saint-Étienne-sur-Tet ou de Saint-Estève». *Le publicateur du département des Pyrénées-Orientales*. Vol. 33, 5e Anée (13 août 1836).
- «Le frieuré de N.-D. del Camp (inèdit) [part I]». *Le publicateur du département des Pyrénées-Orientales*. Vol. 31, 6e Anée (5 août 1837).
- «Le frieuré de N.-D. del Camp (inèdit) [part II]». *Le publicateur du département des Pyrénées-Orientales*. Vol. 32, 6e Anée (12 août 1837).
- RIU I RIU, Manuel; VALDEPEÑAS LOZANO, M. del Pilar. «El espacio eclesiástico y la formación de las parroquias en la Cataluña de los siglos IX al XII». En: *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales: actes du IIIè congrès international d'archéologie médiévale (Aix-en-Provence, 28-30 septembre 1989)*. Caen: Société d'Archéologie Médiévale, 1994. p. 57-67. (Actes des congrès de la Société d'archéologie médiévale; 3).

- SALRACH, Josep Ma. «Els documents de Besalú a l'Arxiu Comtal de Barcelona i els misteris del darrer comte de Besalú (segles XI-XII)». *Quaderns de les Assemblees d'Estudis*. Núm 1 (2014), p. 7-28.
- Santa Maria de Vilabertran, 900 anys*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2002. 147 p. (Monografies empordaneses; 7).
- SANTOS, María José Azevedo. *Da visigótica à carolina, a escrita em Portugal de 882 a 1172: aspectos técnicos e culturais*. [Lisbon]: Fundação Calouste Gulbenkian, 1994. 597 p.
- SIMÓ RODRÍGUEZ, María Isabel. «Documentación de Ampurias en el Archivo Ducal de Medinaceli de Sevilla (años 949-1108)». Tesina de llicenciatura, Universidad de Sevilla, 1971.
- STÖBER, Karen. «Hams for prayers: regular canons and their lay patrons in medieval Catalonia». En: *Essays presented to Michael Hicks*, edited by Linda Clark. Woodbridge, UK: The Boydell Press, 2015. p. 175-187.
- «Tales of war and Pilgrimage: the archive of Santa Maria de Vilabertran in Catalonia». En: *Monastic Europe: medieval communities, landscapes, and settlements*, edited by Edel Bhreathnach, Malgorzata Krasnodebska-D'Aughton and Keith Smith. Turnhout: Brepols, 2019. p. 155-169. (Medieval Monastic Studies; 4)
- STYM-POPPER, Sylvain. *L'abbaye Sainte-Marie de Vilabertran*. En: *Congrès archéologique de France: CIXe session tenue a Poitiers*. Paris: Société française d'archéologie, 1952. p. 12-18.
- TO I FIGUERES, Lluís; BELLVER I SANZ, Ignasi. «Les fundacions de Santa Maria de Cervià i Santa Maria de Vilabertran en el context de la societat feudal (1053-1069)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 29 (1987) p. 9-26. Disponible també en línia a: <http://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/53998>. [Consulta: 26 maig 2020].
- *El Monestir de Santa Maria de Cervià i la pagesia: una anàlisi local del canvi feudal: diplomataris segles X-XI*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1991. 306 p. (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana; 109).
- «L'evolució de les estructures familiars en els comtats de Girona, Besalú, Empúries-Peralada i Rosselló: segles X-principis del XIII». Tesi de doctorat, Universitat de Barcelona, Departament d'Història Medieval i Paleografia i Diplomàtica, 1989.
- «Documents de l'Empordà medieval». *Revista de Girona*. Núm. 173 (nov.-des. 1995), p. 96-97. Disponible també en línia a: <https://www.raco.cat/index.php/RevistaGirona/article/view/94645/119860>. [Consulta: 26 maig 2020].
- «El nom dels masos: el domini de Santa Maria de Vilabertran en els segles XI-XIII». En: Congost, Rosa; To, Lluís, (eds.). *Homes, masos, història: la Catalunya del Nord-Est, segles XI-XX*. Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona ; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. p. 23-42.

- MARTINE, Tristan; WINANDY, Jérémy. *La Réforme grégorienne, une «révolution totale»?.* Paris: Classiques Garnier, 2021. 231 p. (Rencontres; 494. Civilisation médiévale; 42).
- VALLGORNERA, Marqués de. «El acta de consagració inèdita, de Sant Feliu de Valldebac». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 22 (1974), p. 439-444. Disponible també en línia a: <<https://raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/53836>>. [Consulta: 26 maig 2020].
- VAYREDA I OLIVAS, Pere. *El Priorat de Lladó i les seves filials*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1930. 331 p. (Biblioteca històrica de la Biblioteca Balmes. Sèrie II; 3).
- VIRGILI COLET, Antoni. «La formació i gestació del patrimoni del monestir de Santes Creus a les terres de l'Ebre (segle XII-XIII)». *Santes Creus: butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*. Vol. 21 (2004), p. 7-32. Disponible també en línia a: <<https://usuaris.tinet.cat/absc/catala/arxiu/publi/revista/2004%20rev%2021.pdf>>. [Consulta: 26 maig 2020].
- WEBBER, Teresa. *Scribes and scholars at Salisbury cathedral, c. 1075-c. 1125*. Oxford: Clarendon Press, 1992. 220 p. (Oxford Historical Monographs).
- ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest. *Index de l'Arxiu del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. 214 p. (Scripta et Documenta; 42).

Diplomatari de Santa Maria de Vilabertran (969-1108)

Críteris d'edició

En la meua edició he procurat guiar-me per la màxima fidelitat paleogràfica i una clara i comprensible presentació filològica, acompanyada d'un regest essencial. A peu de nota, quan convé, expresso les observacions crítiques escaients. I només crec útil de ressaltar que he optat per mantenir la grafia u i la i tant amb valor vocàlic com consonàntic. Em mantinc fidel així al que era propi de l'època, abans de la reforma humanista impulsada per Petrus Ramus, que va introduir en el nostre alfabet la ve baixa i la jota per diferenciar el so consonàntic. Fer ús d'aquestes dues lletres abans del segle XVI és un anacronisme, innecessari per a edicions crítiques de textos llatins que per les seves pròpies característiques o bé van adreçades a un públic especialista o a un públic culte.

Archives du département de l'Aveyron

— Rodez, AD Aveyron, Fonds Mallian, E 335. (*doc. 27*)

Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic

— Vic, ABEV, AC, cal. 9, episc. II, núm. 90. (*doc. 278*)

Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà

— Figueres, ACAE, Documentació esparsa d'àmbit religiós, ACAE110-109-T2-540.
(*doc. 75*)

— Figueres, ACAE, Documentació esparsa d'àmbit religiós, ACAE110-109-T2-541.
(*doc. 362*)

— Figueres, ACAE, Documentació esparsa d'àmbit religiós, ACAE110-109-T2-542.
(*doc. 379*)

Arxiu Diocesà i Capitular de Girona

— Girona, ACG, Llibre gran de la Sagristia Major, fol. 67-68. (*doc. 123*)

— Girona, ACG, Llibre gran de la Sagristia Major, fol. 65v-67. (*doc. 124*)

— Girona, ACG, Pergamins dels segles IX-XII, carp. 3, núm. 123. (*doc. 312*);

— Girona, ACG, Pergamins dels segles IX-XII, carp. 3, núm. 127. (*doc. 342*)

— Girona, ACG, Pergamins dels segles IX-XII, carp. 3, núm. 136. (*doc. 368*)

— Girona, ACG, Pergamins dels segles IX-XII, carp. 3, núm. 140. (*doc. 392*);

— Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran,

perg. 1;	perg. 19 (<i>doc. 73</i>);	perg. 38 (<i>doc. 222</i>);
perg. 5 (<i>doc. 53</i>);	perg. 21 (<i>doc. 66</i>);	perg. 65 (<i>doc. 67</i>);
perg. 6;	perg. 22 (<i>doc. 12</i>);	perg. 71 (<i>doc. 293</i>);
perg. 7 (<i>doc. 34</i>);	perg. 23 (<i>doc. 38</i>);	perg. 72 (<i>doc. 331</i>);
perg. 9 (<i>doc. 54</i>);	perg. 24 (<i>doc. 118</i>);	
perg. 12 (<i>doc. 206</i>);	perg. 37 (<i>doc. 110</i>);	

¹⁴ Incloc entre parèntesi i amb lletra cursiva el número del document amb què el pergami és editat en aquest diplomatarí.

- Girona, ADG, *Cartoral de Santa Maria de Roses*, fol. 4c. (*doc. 388*)
- Girona, ADG, Pia Almoina 7578, Testaments, núm. 3. (*doc. 361*)
- Girona, ADG, *Cartoral de Carlemany*, p. 291b-292a. (*doc. 86*)

Archivo Ducal de Medinaceli

- Toledo, ADM, Ampurias, F288, F088. (*doc. 108*)

Arxiu Reial, altrament dit, Arxiu de la Corona d'Aragó

- Barcelona, ACA, Cancelleria, Berenguer Ramon II, núm. 36. (*doc. 180*)
- Barcelona, ACA, Cancelleria, Ramon Berenguer III, núm. 2. (*doc. 258*)
- Barcelona, ACA, Cancelleria, Berenguer Ramon III, carp. 27, núm. 4. (*doc. 259*)
- Barcelona, ACA, Cancelleria, Ramon Berenguer III, carp. 27, núm. 39. (*doc. 309*)

- Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*.

Biblioteca de Catalunya

- Barcelona, BC, Arxiu Històric.¹⁵

reg. 4571, perg. 95 (<i>doc. 2</i>);	reg. 5498, perg. 48 (<i>doc. 32</i>);
reg. 4572, perg. 93 (<i>doc. 2</i>);	reg. 5500, perg. 49 (<i>doc. 179</i>);
reg. 5484, perg. 47 (<i>doc. 107</i>);	reg. 5501, perg. 47 (<i>doc. 256</i>);
reg. 5487, perg. 80 (<i>doc. 191</i>);	reg. 5503, perg. 48 (<i>doc. 333</i>);
reg. 5489, perg. 46 (<i>doc. 55</i>);	reg. 5505, perg. 48 (<i>doc. 259</i>);
reg. 5490, perg. 47 (<i>doc. 217</i>);	reg. 5506, perg. 49 (<i>doc. 186</i>);
reg. 5492, perg. 57 (<i>doc. 15</i>);	reg. 5509, perg. 48 (<i>doc. 155</i>);
reg. 5493, perg. 49 (<i>doc. 83</i>);	reg. 5512, perg. 46 (<i>doc. 158</i>);
reg. 5495, perg. 47 (<i>doc. 63</i>);	reg. 5515, perg. 46 (<i>doc. 121</i>);

¹⁵ Les reproduccions digitals dels pergamins de Santa Maria de Vilabertran es troben disponibles en línia al web de l'Arxiu Històric de la Biblioteca <http://www.bnc.cat/pergamins/formulari_pergamins> i també dins la col·lecció *Pergamins* de la Biblioteca de Catalunya en el repositori cooperatiu Memòria Digital de Catalunya (MDC) <<https://mdc.csuc.cat/digital/collection/pergamiBC>>. [Consulta: 8 set. 2021].

reg. 5528, perg. 48 (*doc. 262*);
reg. 5532, perg. 48 (*doc. 147*);
reg. 5534, perg. 48 (*doc. 143*);
reg. 5540, perg. 48 (*doc. 94*);
reg. 5541, perg. 49 (*doc. 233*);
reg. 5547, perg. 46 (*doc. 370*);
reg. 5549, perg. 46 (*doc. 261*);
reg. 5551, perg. 49 (*doc. 349*);
reg. 5554, perg. 46 (*doc. 213*);
reg. 5565, perg. 50 (*doc. 119*);
reg. 5568, perg. 47 (*doc. 270*);
reg. 5569, perg. 47 (*doc. 381*);
reg. 5572, perg. 57 (*doc. 21*);
reg. 8388, perg. 41 (*doc. 147*);
reg. 8389, perg. 131 (*doc. 347*);
reg. 8941, perg. 134 (*doc. 4*);
reg. 8943, perg. 57 (*doc. 156*);
reg. 8944, perg. 52 (*doc. 341*);
reg. 8946, perg. 53 (*doc. 242*);
reg. 8950, perg. 168 (*doc. 310*);
reg. 8954, perg. 160 (*doc. 305*);
reg. 8957, perg. 53 (*doc. 187*);
reg. 8964, perg. 53 (*doc. 290*);
reg. 8965, perg. 53 (*doc. 98*);
reg. 8972, perg. 53 (*doc. 16*);
reg. 8973, perg. 52 (*doc. 396*);
reg. 8978, perg. 160 (*doc. 19*);
reg. 9006, perg. 59 (*doc. 247*);
reg. 9009, perg. 64 (*doc. 152*);
reg. 9012, perg. 64 (*doc. 178*);
reg. 9013, perg. 59 (*doc. 357*);
reg. 9018, perg. 134 (*doc. 115*);
reg. 9019, perg. 134 (*doc. 325*);
reg. 9020, perg. 81 (*doc. 88*);
reg. 9024, perg. 48 (*doc. 210*);
reg. 9026, perg. 48 (*doc. 359*);
reg. 9028, perg. 51 (*doc. 97*);
reg. 9031, perg. 53 (*doc. 77*);
reg. 9046, perg. 182 (*doc. 139*);
reg. 9049, perg. 197 (*doc. 37*);
reg. 9054, perg. 197 (*doc. 120*);
reg. 9055, perg. 197 (*doc. 353*);
reg. 9058, perg. 197 (*doc. 336*);
reg. 9059, perg. 197 (*doc. 184*);
reg. 9061, perg. 197 (*doc. 88*);
reg. 9063, perg. 197 (*doc. 254*);
reg. 9064, perg. 182 (*doc. 295*);
reg. 9531, perg. 181 (*doc. 160*);
reg. 9536, perg. 196 (*doc. 304*);
reg. 9537, perg. 181 (*doc. 134*);
reg. 9538, perg. 196 (*doc. 126*);
reg. 9540, perg. 181 (*doc. 382*);
reg. 9543, perg. 196 (*doc. 324*);
reg. 9547, perg. 181 (*doc. 174*);
reg. 9549, perg. 129 (*doc. 320*);
reg. 9554, perg. 181 (*doc. 137*);
reg. 9561, perg. 196 (*doc. 218*);
reg. 9563, perg. 181 (*doc. 354*);
reg. 9567, perg. 181 (*doc. 71*);
reg. 9615, perg. 79 (*doc. 236*);
reg. 9619, perg. 79 (*doc. 364*);
reg. 9620, perg. 79 (*doc. 23*);
reg. 9626, perg. 94 (*doc. 378*);
reg. 9627, perg. 92 (*doc. 176*);
reg. 9628, perg. 79 (*doc. 20*);
reg. 9629, perg. 79 (*doc. 323*);
reg. 9631, perg. 79 (*doc. 5*);
reg. 9634, perg. 80 (*doc. 101*);

reg. 9646, perg. 92 (*doc. 41*);
reg. 9648, perg. 80 (*doc. 339*);
reg. 9649, perg. 79 (*doc. 273*);
reg. 9652, perg. 92 (*doc. 374*);
reg. 9663, perg. 79 (*doc. 39*);
reg. 9670, perg. 159 (*doc. 76*);
reg. 9672, perg. 159 (*doc. 145*);
reg. 9674, perg. 159 (*doc. 244*);
reg. 9676, perg. 159 (*doc. 146*);
reg. 9679, perg. 159 (*doc. 226*);
reg. 9681, perg. 159 (*doc. 169*);
reg. 9682, perg. 138 (*doc. 343*);
reg. 9687, perg. 159 (*doc. 173*);
reg. 9689, perg. 138 (*doc. 332*);
reg. 9690, perg. 159 (*doc. 131*);
reg. 9691, perg. 140 (*doc. 136*);
reg. 9696, perg. 448 (*doc. 253*);
reg. 9697, perg. 448 (*doc. 246*);
reg. 9698, perg. 438 (*doc. 239*);
reg. 9699, perg. 456 (*doc. 237*);
reg. 9700, perg. 448 (*doc. 231*);
reg. 9701, perg. 448 (*doc. 229*);
reg. 9702, perg. 448 (*doc. 212*);
reg. 9703, perg. 448 (*doc. 102*);
reg. 9704, perg. 448 (*doc. 92*);
reg. 9708, perg. 448 (*doc. 74*);
reg. 9709, perg. 448 (*doc. 35*);
reg. 9710, perg. 448 (*doc. 28*);
reg. 9711, perg. 448 (*doc. 203*);
reg. 9712, perg. 461 (*doc. 209*);
reg. 9713, perg. 448 (*doc. 165*);
reg. 9714, perg. 448 (*doc. 100*);
reg. 9721, perg. 450 (*doc. 360*);
reg. 9722, perg. 450 (*doc. 36*);
reg. 9723, perg. 433 (*doc. 106*);
reg. 9724, perg. 430 (*doc. 87*);
reg. 9725, perg. 433 (*doc. 113*);
reg. 9726, perg. 430 (*doc. 161*);
reg. 9728, perg. 430 (*doc. 166*);
reg. 9729, perg. 430 (*doc. 167*);
reg. 9730, perg. 433 (*doc. 172*);
reg. 9731, perg. 430 (*doc. 194*);
reg. 9732, perg. 430 (*doc. 330*);
reg. 9735, perg. 430 (*doc. 220*);
reg. 9736, perg. 430 (*doc. 286*);
reg. 9737, perg. 429 (*doc. 289*);
reg. 9738, perg. 433 (*doc. 294*);
reg. 9739, perg. 430 (*doc. 322*);
reg. 9740, perg. 433 (*doc. 335*);
reg. 9752, perg. 441 (*doc. 7*);
reg. 9753, perg. 440 (*doc. 23*);
reg. 9754, perg. 439 (*doc. 82*);
reg. 9755, perg. 440 (*doc. 282*);
reg. 9757, perg. 441 (*doc. 351*);
reg. 9758, perg. 436 (*doc. 355*);
reg. 9759, perg. 436 (*doc. 383*);
reg. 9760, perg. 441 (*doc. 395*);
reg. 9833, perg. 459 (*doc. 8*);
reg. 9834, perg. 459 (*doc. 30*);
reg. 9835, perg. 456 (*doc. 6*);
reg. 9836, perg. 449 (*doc. 14*);
reg. 9837, perg. 461 (*doc. 24*);
reg. 9838, perg. 456 (*doc. 26*);
reg. 9840, perg. 456 (*doc. 56*);
reg. 9841, perg. 459 (*doc. 40*);
reg. 9842, perg. 456 (*doc. 43*);
reg. 9844, perg. 461 (*doc. 49*);
reg. 9845, perg. 460 (*doc. 58*);

reg. 9846, perg. 459 (*doc. 64*);
 reg. 9847, perg. 456 (*doc. 68*);
 reg. 9848, perg. 459 (*doc. 70*);
 reg. 9849, perg. 459 (*doc. 72*);
 reg. 9850, perg. 449 (*doc. 48*);
 reg. 9852, perg. 456 (*doc. 89 i 93*);
 reg. 9853, perg. 449 (*doc. 89 i 93*);
 reg. 9854, perg. 449 (*doc. 91*);
 reg. 9855, perg. 449 (*doc. 91*);
 reg. 9856, perg. 449 (*doc. 99*);
 reg. 9857, perg. 459 (*doc. 104*);
 reg. 9858, perg. 449 (*doc. 103*);
 reg. 9859, perg. 456 (*doc. 111*);
 reg. 9860, perg. 459 (*doc. 127*);
 reg. 9861, perg. 80 (*doc. 140*);
 reg. 9862, perg. 459 (*doc. 142*);
 reg. 9863, perg. 449 (*doc. 153*);
 reg. 9864, perg. 456 (*doc. 157*);
 reg. 9865, perg. 449 (*doc. 163*);
 reg. 9866, perg. 449 (*doc. 168*);
 reg. 9867, perg. 456 (*doc. 181*);
 reg. 9868, perg. 459 (*doc. 185*);
 reg. 9869, perg. 449 (*doc. 190*);
 reg. 9870, perg. 459 (*doc. 189*);
 reg. 9871, perg. 456 (*doc. 202*);
 reg. 9873, perg. 456 (*doc. 214*);
 reg. 9874, perg. 456 (*doc. 223*);
 reg. 9875, perg. 459 (*doc. 216*);
 reg. 9876, perg. 456 (*doc. 224*);
 reg. 9877, perg. 456 (*doc. 221*);
 reg. 9878, perg. 459 (*doc. 240*);
 reg. 9879, perg. 448 (*doc. 241*);
 reg. 9880, perg. 459 (*doc. 245*);
 reg. 9881, perg. 448 (*doc. 264*);
 reg. 9882, perg. 448 (*doc. 269*);
 reg. 9883, perg. 459 (*doc. 266*);
 reg. 9884, perg. 448 (*doc. 276*);
 reg. 9885, perg. 448 (*doc. 250*);
 reg. 9886, perg. 459 (*doc. 272*);
 reg. 9887, perg. 459 (*doc. 311*);
 reg. 9888, perg. 448 (*doc. 283*);
 reg. 9889, perg. 459 (*doc. 284*);
 reg. 9890, perg. 459 (*doc. 291*);
 reg. 9891, perg. 461 (*doc. 315*);
 reg. 9892, perg. 448 (*doc. 297*);
 reg. 9893, perg. 461 (*doc. 298*);
 reg. 9894, perg. 448 (*doc. 302*);
 reg. 9895, perg. 448 (*doc. 316*);
 reg. 9896, perg. 459 (*doc. 312*);
 reg. 9897, perg. 459 (*doc. 328*);
 reg. 9898, perg. 456 (*doc. 334*);
 reg. 9899, perg. 442 (*doc. 78 i 79*);
 reg. 9900, perg. 438 (*doc. 80*);
 reg. 9901, perg. 442 (*doc. 84 i 85*);
 reg. 9902, perg. 442 (*doc. 84 i 85*);
 reg. 9903, perg. 442 (*doc. 128*);
 reg. 9904, perg. 442 (*doc. 356*);
 reg. 9905, perg. 442 (*doc. 393*);
 reg. 9906, perg. 442 (*doc. 366*);
 reg. 9907, perg. 442 (*doc. 376*);
 reg. 9908, perg. 434 (*doc. 390*);
 reg. 9909, perg. 434 (*doc. 394*);
 reg. 9910, perg. 434 (*doc. 397*);
 reg. 9950, perg. 455 (*doc. 317*);
 reg. 9951, perg. 452 (*doc. 386*);
 reg. 9968, perg. 460 (*doc. 346*);
 reg. 9992, perg. 431 (*doc. 59*);
 reg. 9993, perg. 429 (*doc. 271 i 279*);

reg. 10022, perg. 171 (*doc. 9*);
reg. 10023, perg. 171 (*doc. 13*);
reg. 10024, perg. 171 (*doc. 17*);
reg. 10025, perg. 171 (*doc. 25*);
reg. 10026, perg. 171 (*doc. 42*);
reg. 10027, perg. 171 (*doc. 50*);
reg. 10028, perg. 171 (*doc. 62*);
reg. 10029, perg. 159 (*doc. 117*);
reg. 10030, perg. 171 (*doc. 251*);
reg. 10031, perg. 137 (*doc. 144*);
reg. 10032, perg. 171 (*doc. 170*);
reg. 10033, perg. 171 (*doc. 197*);
reg. 10034, perg. 159 (*doc. 195*);
reg. 10036, perg. 171 (*doc. 228*);
reg. 10037, perg. 137 (*doc. 249*);
reg. 10038, perg. 137 (*doc. 265*);
reg. 10039, perg. 171 (*doc. 287*);
reg. 10040, perg. 171 (*doc. 329*);
reg. 10041, perg. 171 (*doc. 350*);

- *Memorias curiosas de esta Colegiata*. Barcelona, BC, ms. 721.
- PASQUAL, Jaime (comp.). *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*. Barcelona, BC, ms. 729, vol. 3.

Bibliothèque nationale de France

- Paris, Bnf, département des Manuscrits, Baluze, vol. 7.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, Baluze, vol. 108.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, Baluze, vol. 234.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, latin 891.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, latin 1102.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, latin 1103.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, latin 3806.
- Paris, Bnf, département des Manuscrits, Moreau, vol. 37.

Real Academia de la Historia

- Madrid, RAH, Biblioteca, ms. II-6-183.

Llista d'abreviatures

ABEV	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
ACA	Arxiu Reial, per altre nom, Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAE	Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà
ACG	Arxiu de la catedral de Girona
AD Aveyron	<i>Archives du département de l'Aveyron</i>
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
ADM	<i>Archivo Ducal de Medinaceli</i>
ap.	apèndix
BC	Biblioteca de Catalunya
BnF	Bibliothèque nationale de France
<i>ca.</i>	<i>circa</i>
cal.	calaix
RAH	<i>Real Academia de la Historia</i>
col.	columna
comp.	compilador
doc.	document
ed.	edició
<i>ex.</i>	<i>exeunte</i>
fol.	foli
<i>in.</i>	<i>ineunte</i>
ms.	manuscrit
p.	pàgina
perg.	pergamí
v.	verso
vol.	volum

969, abril, 8

Freder i Amalric venen a Guidenell, per altre nom Bonadona, i al seu fill Jofre unes terres que tenen a dos llocs del comtat de Peralada, dins el terme de Vilabertran i a les seves rodalies.

[A]: Original perdut.

[B]: Còpia del s. XVIII. *Notas per la justificació del decimar de Vilabertran*, p. 1, actualment no localitzable.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 207.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 1, ex B i C.

a. *Catalunya Carolíngia*, vol. 5, part. 2, doc. 399, ex C.

In sacco de Cabanellas.

969,¹ Vilabertran, 8 abril. 6 idus aprilis, anno 15 regnante Leuthario rege, filio Ludouici. Fredarius et Amalricus venen a Guideneldis, quae uocant Bonadonna, y a Gaufredo, llur fill, terras in duobus locis in comitatu Petralatense, infra terminos de Villa Bertrandi et in eius adiacentias.²

Facta ista scriptura uenditionis sexto idus aprilis, anno decimoquinto regnante Leuthario rege, filio Ludouici.

Fredarius+, Amalrico+, qui ista scriptura uenditionis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus. S. Bradila. S. Aduolfo. S. Durandus.

Teudericus, presbiter, qui ista scriptura uenditionis scripsit die et anno quod supra.³

¹ Inicialment C va escriure 968, però després ho va corregir en 969. D el data de l'any 968.

² C transcriu *adiacentias*.

³ L'escatocol, des del cronograma a la signatura de l'escrivà, és transcrit d'acord amb la referència que dóna Josep M. Marquès, a partir d'un manuscrit actualment il·localitzable.

974, maig, 1

Guidenell, per altre nom Bonadona, i el seu fill Jofre donen en remissió de llurs pecats a l'església petita de Santa Maria de Vilabertran tots els delmes i primícies dels alous que tenen al terme de Vilabertran, prop Vilatenim, al puig anomenat Mercader, dins el comtat de Peralada, i que els han pervingut per herència de llurs pares, per compra o per qualsevol altre dret, per tal que, conjuntament amb l'ajut que aportin els feligresos que assisteixen a la predita església, aquesta sigui il·luminada i s'hi celebri missa.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 73, actualment il·legible.

B: Còpia simple del segle XI. Barcelona, BC, reg. 4571, perg. 95.

C: Còpia simple del mateix segle XI, però més tardana. Barcelona, BC, reg. 4572, perg. 93.

D: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 53, ex A amb esment de les dues còpies simples.

E: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 210v.

F: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 2.

a. ARNALL, Ma. Josepa. *L'escriptura*, vol. 1, ap. 10, p. 68-69 i vol. 2, làm. 10, ex C.

b. *Catalunya Carolíngia*, vol. 5, part. 2, doc. 422, ex C.

In nomine Domini. Ego Guideneldis,¹ que uocatur Bonadonna,² et filius meus Gaucefredus donamus pro amore Dei et remissione³ nostrorum peccatorum⁴ ad basilicam Sancte Marie Ville Bertrandi decimas et primicias de ipsos alodes nostros⁵ quod nos habemus in terminos et adiacencias⁶ de predicta Villa Bertrandi, ut de eisdem decimis atque primiciis⁷ sit illuminata et decantata ipsa basilica Sancte Marie cum adiutorio⁸ que faciant ipsi parrochiani qui ibi ueniunt. Et adueniunt nobis predictos alodes per successionem parentorum nostrorum et per comparationem⁹ et qualicumque uoce. Sunt etiam predictos

¹ B *Guidenellis*.

² E *Bonadona*.

³ B *remissionem*.

⁴ E *peccatorum nostrorum*.

⁵ E *omet nostros*.

⁶ E *adjatientias*.

⁷ E *decimas atque primitias*.

⁸ E *adjutorio*.

⁹ E *aduenit nobis per parentorum et per comparatione*.

alodes in comitatu Petralatensi,¹⁰ infra terminos Villa Bertrandi et prope Villa Tennim.¹¹ Et habent affrontaciones ipsos nostros alodes in ipso pugo quem uocant Mercader, a parte uero circi in alodio Sancte Eulalie de Elna, ab occidente in extrema parte quem apellant d'Ull de Amad¹² siue ad ipsos aregals qui discurrunt usque ad ipsum locum qui uocatur Kanals, a meridie in ipso stancgneolo qui est in prato iuxta Villa Tennim.¹³ Sicut superius scriptum est, sic donamus predictas decimas et primicias¹⁴ Domino <Deo>¹⁵ et Sancte Marie que ueneratur in ecclesia paruula apud¹⁶ Villam Bertrandi, ut donet nobis Dominus post mortem nostram uitam eternam. Quod si nos donatores aut¹⁷ ullus homo uel femina¹⁸ qui contra istam cartam donationis ad inrumpendum¹⁹ uenerint, non hoc ualeant uendicare quod requisierint, sed maledicti et excommunicati sint et extranei²⁰ ab omni christianitate, et²¹ cum Datan et Abiron, quos terra uiuos absorbit, in infernum mergantur. Et postea componant²² predictas decimas et primicias²³ ad predictam ecclesiam Sancte Marie sicut per sacrilegium.²⁴ Et inantea hec scriptura maneat²⁵ firma et stabilis omni tempore.

Facta ista scriptura donationis nostre kalendas mai, anno XX° regnante Leutario²⁶ rege.²⁷

S+num Guidenellis,²⁸ qui uocatur Bonadonna; s+num Gaucefredus, filius eius,²⁹ qui hanc scripturam donationis fieri iussimus, firmauimus firmarique³⁰ rogauimus.

S+num Landricus. S+num Bonefilio. S+num Arnallus.³¹

¹⁰ C *Petralatense*.

¹¹ C *Villatunim*.

¹² La primera *a* de *Amad* escrita después d'una correcció. No crec, però, que es refereixi a *Villa de Amad* [Viladamat], com s'ha suposat.

¹³ C omet des de *Et habent affrontaciones* fins a *Villatennim*.

¹⁴ E *primitias*.

¹⁵ B, C i E ometen *Deo*.

¹⁶ C *apud*.

¹⁷ B *ac*.

¹⁸ C omet *uel femina*.

¹⁹ C *irrupendum*.

²⁰ C *naleat uindicare quod requisierit, set maledictus et excomonicatus sit et extraneus*.

²¹ B omet *et*.

²² C *componat*.

²³ C omet *et primicias*.

²⁴ C *sicut per sacrilegium ad predictam basilicam Sancte Marie*.

²⁵ C *maneat bec scriptura*.

²⁶ C i F *Lotario*.

²⁷ C *rex*.

²⁸ C *Guidenelis*.

²⁹ C omet *filius eius*.

³⁰ C *et firmare*.

³¹ C *Arnaldus*.

Teudericus,³² presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit, subsss. die et anno quod supra.

³² B *Tedericus*.

982, maig, 7

Guitiza, Sonifred i Adalgards venen a Totsèn i a la seva muller un alou que tenen al comtat d'Empordà, en el lloc que en diuen la Guàrdia [terme de Torroella de Fluvià].

[A]: Original perdut.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 284.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 3.

a. *Catalunya Carolíngia*, vol. 5, part. 2, doc. 481.

982¹. Nonas madii, anno 28 quod Leotarius² rex Francorum sumpsit exordium. Ego³ Witiza et Soniefredus et Adalgarde⁴ femina uenditores⁵ sumus uobis Teusesindus⁶ et uxori tuae⁷ etc,⁸ alaudem nostrum proprium, quem habemus in comitatu Impuritano, in locum qui⁹ dicunt de ipsa Guardia, qui afrontat de parte orientis in Salatá,¹⁰ et de meridie in terminos de Vilamucurum,¹¹ de occiduo in ipsa strada publica, et de circi in terminos de Rudimortuos.¹²

Firman Witiza y los demás venedors.

¹ B sembla haver escrit 982 corregit d'un 981 anterior.

² C *Leotarius*.

³ Es superfluu indicar que manca en el regest la invocació i suplir-la. Es tracta d'un resum. Manca aquesta part, de la mateixa manera que en manquen altres de formulàries, substituïdes amb bon criteri per part de J. Pasqual amb etceteracions.

⁴ C *Adalgardis*.

⁵ a *vinditoris*.

⁶ C i a *Teudesindus*.

⁷ a *tue*.

⁸ a *ex*.

⁹ C *quem*.

¹⁰ C i a *Salata*.

¹¹ a *vila Muculum*.

¹² a *Rudi Morovos*.

996, gener, 20

El bisbe Ot de Girona consagra l'església de Sant Feliu de la Vall del Bac (Garrotxa).

A: Original. Barcelona, BC, reg. 8941, perg. 134.

[B]: Còpia perduda testificada per Mateu Clossells i Jeroni Bassols, notaris d'Olot entre 1552-1576.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 6.

D: Còpia del s. XVII, en pergami. Olot, Casa Vallgornera, APr, ex B.

E: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 219.

F: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 4.

a. VALLGORNERA, Marqués de. «El acta de consagración inédita», p. 443-444.

b. ORDEIG I MATA, Ramon. *Les dotalies de les esglésies*, doc. 113.¹

c. *Catalunya Carolíngia*, vol. 5, part. 2, doc. 584.

«In nomine Sancte et Indiuidue Trinitatis. Anno dominice Incarnationis DCCCCXCVI, indicione octaua, XIII kalendas februarii ue[niens] uir reuerentissimus domno Odone, Sancte Sedis Gerundensis Ecclesiae humilis episcopus, ad consecrandam ecclesiam in honorem sancti Felicis, martiris Christi, cuius ecclesia fundata est in comitatu Bisuldunense, in uilla que nuncupant Bag, congrui deuotio cunctorum fidelium ut a celestem patriam toto desiderio anhelant² quatinus sanctis monitis inherendo celestium bonorum pociantur effectib[us]. Hunc igitur secuti sunt more ab exordio Sancte Ecclesiae religiosi sanctique uiri qui in ipsa ecclesiastica³ sunt edocati piis operibus insudare et ipsa Ecclesia ennutrire et augmentare satagerunt. Horum itaque formam sequentes oportet nos ad celestem patriam inspicere ut ad caducam respuentes ad sublimia manentia toto nisu tendere ualeamus. Denique in Dei nomine ego Amalricus cum fratribus suis,⁴ filius Teudemundi bone memoriae, coniuxque eius nomine Aemo;⁵ et ego, supra scriptus episcopus, dono et concedo ad iam dictam ecclesia

¹ Que el data de l'any 997 segons l'estil florentí. Hi ha una incongruència aparent entre l'any de l'Encarnació i el del rei. Però com que el 997 el rei Odó ja era mort, cal pensar que el càlcul de l'Encarnació és fet per l'estil pisà, no el florentí. Agullana el data de l'any 996.

² L'escrivà va afegir la hac sobre la línia.

³ *c ecclesiastica*. Aquí l'escrivà, el diaca Abbo, no fa sinó seguir la tradició gràfica que remunta a l'escriptura visigòtica de simplificar les consonants dobles quan van seguides.

⁴ *cum fratribus suis* sobre la línia.

⁵ Espai deixat en blanc.

Sancti Felicis decimas et primicias et oblationes fidelium de supra dicta ualle Bago cum fines et termines suos. Et afrontad iam dicta parroechia a parte orientis in terminio de ipsa Cute et de meridie in serra de Bianna uel in ipsa Portela, de occiduo in collo Securilius, de circii in Pugo Alto. Ideo ego Odone episcopo dono ad ipsa ecclesia supra scripta ecclesiam Sancti Christofori martiris qui est in ipsa ualle de ipso Bago cum omnibus suis pertinentiis, haec omnia et constituens ut nulli in postmodum⁶ hoc nostris dotum uel decretum ullatenus uiolari liceat, seu inconuulsam et inuiolabilem permaneat. Redditum uero Sancte Marie Sedis Gerundensis Ecclesie statuimus per singulos annos sinodum et crisma acceptionis et per unumquaemque⁷ annum cera I ualente dinario I grosso ad opus Sancta Maria sedis Gerunda.

Digesta est autem hec scriptura XIII kalendas februarii, anno X^{mo} quod Ugo rex Francorum regnandi sumpsit exordium.

(C) Odo, hacs⁸ indignus gratia Dei episcopus Sancte Sedis Gerundensis Ecclesie et nutu Dei aba SS.* SS. Seniofredus, leuita SS.* SS. Tassius, presbiter S+.* (*Senyal*) Argemirus, presbiter et sacrista.* Guisadus, archipresbiter.* Senderedus, archileuita +.* Reimundus, subdiaconus SS.* Rodestagnus, leuita SS.* Seniofredus, prebiter.*

Abbo, leuita, qui ista dote uel donatione scripsi et subscripsi sub die et anno quod supra.

⁶ b *postmodum*.

⁷ b *unumquemque*.

⁸ F *hac si* separat i no *hacsi*.

1001, gener, 17

Sunyer i la seva esposa Calvuça venen a Esposada unes terres situades al comtat de Peralada, al suburbi de castell de Toló, prop de l'església de Sant Joan, a l'indret anomenat Montmajor, i unes vinyes i terres amb bosc del terme de Palau [Palausaverdera], per cinc sous. Aquestes propietats pervingueren a Sunyer per herència materna i a la seva esposa per la dècima.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9631, perg. 79.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 5.

¶In nomine Domini. Ego Suniario et uxori sue Caluuca¹ uinditores sumus tibi Sposada femina emtore. Per ahnc scriptura uindiccionis nostre uindimus tibi terras nostras proprias, qui terras aduenit per genitrice mea et ad me Caluuca per meum decimum. Et est ipsas terras in comittato Petralatense, in suburbio castro Talon, in agencia de domo Sancti Iohannis, in loco que dicunt a Monte Magore. Sic uindimus tibi ipsa nostra porcione. Et in alio loco ipsas nostras uineas et teras ab ipsos boscos, qui est in terminio² de Palat. Sic uindimus tibi ipsa nostra porcione, totum ab integrum, cum exis uel regresis earum propter precium solidos v. Et nhicilque de ipso precio aput te emtrice non remansit. Est manifestum. Qem uero ipsas terras et ipsas uineas³ ab ipsos boscos superius <s>criptas⁴, de nostro iuro in tuo⁵ trado dominio et potestate faciendi exinde quod uolueris. Sane quod si nos uinditores aut nullus omo qui contra ista scriptura uindiccionis uenerit ad inrumpendum, non ohc ualeat uindicare quod repetet, set componat tibi in duplo cum omni sua inmeliacione. Et inantea ista uindiccio firmis et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta ista scriptura uindiccionis XVI kalendas februarii, anno v^o regnante Rodeberto rege.

Sig+num Suniario, sig+num Caluuca, nos simul in unum uindiccione fecimus et testes firmare rogauimus.

¹ La segona u escrita sobre la línia en un segon moment a causa d'un error per haplografia.

² La o està escrita sobre la línia segurament per una haplografia motivada per la semblança amb el cos de la lletra d següent.

³ Forat.

⁴ L'escriba omet la lletra essa per haplografia.

⁵ Hi ha el possessiu *uestro* cancel·lat.

Sig+num Durandus. Sig+num Seniofredus. Sig+num Ioan.

Ss. Guilielmus, presbiter, qui ista uindiccione scripsit cum litteras fusas in uerso V et
ss. sub die et anno quod supra.

1004, setembre, 11

Sigfred i la seva muller Ermergards venen a Guisand i a la seva esposa Gurgúria una terra situada al comtat de Peralada, al terme de Palol, per catorze sous. Aquesta propietat pervingué a Sigfred per herència dels seus pares i a la seva esposa per la dècima.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9835, perg. 456.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 6.

ꝰIn nomine Domini. Ego Seigofredi et uxori sue Ermengardes uenditores sumus uobis Wisando et uxori sue Gurguria emtores. Per anc scriptura uendicionis nostre uendimus nos uobis terra nostra propria qui mihi adueni ad me Seigofredi per parentorum meorum et ad me Ermengardes per meum decimum uel per qualicumque uoce. Et est ipsa terra in chomitatu Petralatense, in terminio de Palaciolo. Qui afrontat ipsa terra de parte orientis in ipsa chareira et abet dextros V, et de meridie in terra de Bernardo, qui fuit condam, et abet dextros XXX et V, et de hocciduo in terra de nos uenditores et abet dextros VIII, et de circii in terra Sancti Stefani uel de Sentelli, et abet dextros XXXVII et paso. Quantum infra istas quatuor afrontaciones includunt et ipsis dextris resonant, ad dextro de alnas VII et dimidium pede, sic uendimus nos uobis ipsa terra ab integre cum exios uel regresios suos inpropter precium solidos XIII. Et nihilque de ipsum precium [non remansit]. Est manifestum. Quem uero ista omnia superius scripta de nostro iuramus (*sic*) in uestro tradimus dominio et potestatem a faciendi ista omnia que uolueritis. Quod si nos uinditores aud ullus alius omo uel femina qui contra anc ista scriptura uendicionem pro inrumpendum uenerit, non hoc ualeat, set componat in duplo. Et inantea ista uenditione firma e<t> stabili permaneat omnique tempore.

Facta ista scriptura uendicione III idus kalendas¹ setember, anno VIII regnante Rodebertus rex.

Sig+num [Sei]gofredus, sig+num Ermengardes, qui ista scriptura uendicione fecimus et firmare rogauimus.

Sig+num Sentel. Sig+num Vidal. Sig+num Oldricus.

¹ Interpreto *kalendas* com a error de l'escriba per a referir-se a mes. Per a la datació considero els *idus*.

Wiues,² presbiter, qui ista scriptura uendicionem scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

² B llegeix *Ioannes*.

1005, març, 2

Sonull i la seva esposa Ada i Adalbert venen a Guadamir i la seva esposa Elvig (?) una possessió situada al comtat de Besalú, al terme de Vilademires, a l'indret de la Trilla, per 5 sous.

A: Original, BC, reg. 9752, perg. 441.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 16.

[...] Suniuldus et uxori sue Ada et Addalbertus uinditores sumus uobis Guademiro et uxori sue Eluigo (?) emptores. Per hanc scripturam [...] in comitato Bisuldunensse, infra termines de Villa Damiras, in locum que dicunt ad ipsa Trilla terra nostra propria, que nobis aduenit per [...] uel per donacione uel per quaecumque uoce. Et afrontat ipsa terra cum ipso arbores qui ibidem sunt de parte orientis in ipsa strata uel in ipsa terra de Ricola et de meridie in terra Mironi uicescomite et de occiduo similiter uel in terra Raimundo et de circi in terra Raimundi uel suos eres. Quantum infra istas III^{or} afrontaciones includunt, sic uindimus uobis ista omnia ad omni integrietate cum exios uel regressios [...] earum propter precium solidos V, quod uos emtores nobis dedistis et nos uinditores de presente manibus nostris recepimus et nihil [...] uos emptores non remansit.¹ Est manifestum. Quem uero ista omnia de superius scripta de nostro iure in uestra tradimus dominacione. Quod si nos uinditores aut ullus omo qui contra hanc ista carta uindicione ad inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uindicare quod repetit, sed componat uobis ista omnia in duplo cum sua inmelioracione. Et inantea ista scriptura [...].

Facta carta uindicione VI nonas marci, anno VIII regnante Rotbertus rege.

Sign+um Suniuldus, sign+um Ada, sign+um Adalbertus, qui ista carta uindicione fecimus et testes firmare rogauimus.

Sign+um Durandus. Sign+um Lobato. Sign+um Durandus subscripsit.*

SS. Sonifredus, presbiter, qui ista carta uindicione scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

¹ A continuació hi ha afegit per diplografia *est mansit*.

1005, març, 21

Ermegod i la seva filla Gondeberga venen a Dalamir i la seva muller Guisol una terra i una vinya situades en dos indrets diferents del comtat de Peralada, al terme de Noves, per dos sous i quatre diners. Aquestes propietats els pervingueren per herència dels pares d'Ermegod.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9833, perg. 459.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 7.

[In nomine Domini. Ego Ermegodo] et filia mea nomine Gondeberga uenditricis sumus tibi Dalamiro et uxori tue Guisol emtores. Per hac scriptura uenditione sic uendimus uobis [...], id est, terra et uinea in duobus locis cum arboribus, qui nobis aduenit per parentorum uel pro qualicumque uoce in comitatu Petralatense, infra termines de Novas, [...]a in locum que dicunt ad ipso Kabannilo est ipsa predicta uinea. Qui affrontat ipsa uinea de parte orientis in uinea de Barono, et de meridie in uinea [...]uo in uinea de Stiberga predicta, et de circi in uinea de Sperandeo. Et abet ipsa uinea in longitudine dextros X et dimidium. Et in latitudine [...]pso dextro abet cubitos VII ab ipsas uncias et dimidio pede. Et in alio loco ubi dicunt Kasa de Beraldo ipsa predicta terra cum aliquis de [...]o [...]e et¹ de occiduo et de circi in terra et in uinea de nos uenditricis, et de meridie in terra de Adeuiro uel uxor sua. Et abet ipsa terra in longitudine [...] VIII et in latitudine dextros III in cunctisque locis. Quantum infra istas totas affrontaciones includunt, sic uendimus uobis ab omni [...] dextri continent cum exios et regressios propter precium solidos II et denarios III. Quem uero hec omnia sicut superius resonat de [...]us potestatem ad omnia quecumque uolueris facere. Quicumque autem contra hac scriptura uendicione uenerit pro inrumpendum, non requirit, sed componat uobis ipsa omnia in duplo cum sua melioratione. Et inantea ista uendicio in omnibus habeat firmitatem.

[...]ione XII kalendas aprelis, anno VIII regnante Rudberto rege.

Sig+num Ermegodo femina, sig+num Gondeberga, qui hac scriptura [...] et firmare rogauimus.

Sig+num Salomon. Sig+num Gódescalcho. Sig+num Marcutius.

¹ Et escrit sobre un previ *inter cancel·lat*.

[Arnaldus, presbiter],² qui hac scriptura uenditione scripsi et subscripsi die et anno supra taxato.

² El nom d'aquest escrivà el puc deduir perquè correspon al del doc. núm. 9.

1013, setembre, 27

Dalman i la seva muller Doda i Gerall donen a llur filla i neboda Ava un important alou, consistent en cases, casals, horts, quintals, terres, vinyes, molins, prats, boscos, llinars, arbres fruiters i recs. Era situat al comtat de Peralada, a les viles i termes de Cabanes, de Vilabertran i de Vilatenim. També li donen els delmes i primícies de Vilabertran que llurs pares i avantpassats tenien, i també els de Vilatenim, que llurs progenitors havien donat a l'església de Santa Maria de Vilabertran. Queda exclòs, però, d'aquesta donació el que Bonadona havia donat a Jofre, i l'alou de llur mare Ava i el de la seva germana Trutgardis. Aquestes propietats havien pervingut a Dalman i a Gerall per herència de llurs pares i a Doda per la seva dècima.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10022, perg. 171.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 8.

¶In nomine Domini. Ego Dalmacius et ux[or] [me]a [nomine] Doda et Gairaldus donatores sumus tibi Aua, filia et nepota nostra. Certum quidem et manifestum est quia placuit animis nostris et placet nullius coe gentis imperio nec suadentis ingenio, sed propria et spontanea hoc elegit nobis bona uoluntas ut tibi Aua scriptura donationis fecissemus, sicuti et facimus, de ipso nostro alode quod nos habemus in comitatu Petralatense, in uilla que dicitur Cabannes uel infra termines eius et in Villa Bertrandi et infra terminos eius et in Villa Timim et in eius terminos. Et aduenit nobis per parentorum uel pro <qua>licumque uoce; et ad me Doda per meum decimum, et ad me Gairaldus per parentorum. Quantum infra istas tres uillas habemus et in earum termines, sic donamus tibi ipsum alode<m>¹ pro tua hereditate, quam debes habere in cunctis locis, id est, in casas, kasalibus, ortis, ortalibus, quintales, terras et uineas, cultas et heremas, molinos et molinariis, caputaquis et regos, pratis, pascuis, siluis et garricis, arboribus pomiferis et inpomiferis, linaris, aquis aquarum, sicut dici uel nominari potest omo, exceptus ipsam donationem que fecit Bonadonna ad Gaucefredo et exceptus ipsum alodem de Aua, mater nostra, et² de Trudgardis, sorore nostra. Sicut superius scriptum est, sic donamus tibi ipsum alodem quod nos habemus in predictas tres uillas et in earum termines cum omnibus afrontationibus sibi pertinentibus et cum omnibus exitibus et regressibus et cum omnibus decimis et primiciis quas in alodio de Villa Bertrandi

¹ L'abreviatura de la ema final s'ha omès per haplografia motivada pel traç d'abreviació del *per* de la línia del damunt.

² *et* escrit sobre la línia.

et de eius terminos habemus, sicut et nostri antecessores et parentes habuerunt et tenuerunt.³ Similiter et infra terminos de Villa Timim ipsum alodium quod ibi habemus cum uniuersis decimis et cum primiciis quas dederunt parentes nostri ad ecclesiolam Sancte Marie de predicta Villa Bertrandi. Hec iam dicta omnia donamus tibi pro tua <hereditate> quam debes accipere in omnibus locis. Quod si nos donatores aut ullus omo uel femina qui contra ista carta donatione uenerit ad irrumpendum non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat tibi ista omnia superius scripta⁴ in duplo cum sua melioratione. Et inantea ista donatio firma permaneat omni tempore.

Facta ista scriptura donatione v kalendas octobris, anno XVIII regnante Rodberto rege.

Sig+num Dalmathius, sig+num Doda, sig+num Gairaldus, nos simul in unum qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Guadallus. Sig+num Landericus. Sig+num Bonefilio.

Arnaldus, presbiter, qui hac scriptura donatione scripsi et subscripsi die et anno supra taxato.

³ La segona e està escrita sobre la línia.

⁴ Una essa al final de la paraula ha estat expuntuada.

1018, octubre, 18

Sesnanda i el seu fill Arnall venen als esposos Guimerà i Elliards una terra que Sesnanda tenia per donació del seu difunt marit Ènyec situada al comtat de Peralada, al terme de Vilatenim, a l'indret anomenat el Pont, per quatre mancusos d'or cuit i quatre sous.

[A]: Original perdut.

B: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 219r-219v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 9.

1018. In nomine Domini. Ego Sesnanda femina et filio suo Arnaldus uenditores sumus tibi Guimara et uxori tuae Eldiardis emptores. Per hac scriptura uenditionis nostrae uendimus uobis terra nostra propria, qui mihi aduenit ad me Sesnanda per donatione de seniore meo nomine Enegone, qui fuit condam, et ad me Arnaldus per parentorum meorum seu pro quacumque uoce. Et est ipsa terra in comitatu Petralatense, infra terminos de Vila Tenim, in locum que dicunt ad ipso Pont. Qui afrontat ipsa terra de parte orientis in terra de Sesmundo uel in ipsa strada et habet dextros XIII, et de meridie in terra de me uenditore et de fratre meo Remundo, et habet dextros XXIII, de occiduo in ipso aqual, et habet dextros XIII et de parte uero circi in terra¹ de me compratore, et habet dextros XXVIII² et medio. Et ipso dextro habet alnas VI et dimidio pede cum uncias magores. Quantum infra istas quator afrontaciones includunt et ipsi dextros resonant, sic uindimus uobis ipsa terra tantum ab integre cum exis et regresios eorum inpropter pretium manchosos III de auro cogto et solidos III. Et est manifestum. Quem uero ista omnia superius scripta de nostro iuramus (*sic*) in uestra tradimus dominio et potestatem ad fatiendum ista omnia que uolueris. Quod si nos uenditores aut ullus homo, etc.

Facta ista uenditione 15 kalendas nouembris, anno XXIII regnante Rudverto rege.

Firman los mismos.

Soniuldus,³ sacer, qui ista uenditione scripsit et subscripsit.⁴

¹ *in terra* repetit.

² Al davant hi ha una X cancel·lada.

³ C *Senioldus*.

⁴ B afegeix a continuació: «He notado esta escritura con tanta proligidad por los dextros y manchosos, pues es la primera vez que he visto escritos estos términos. Y creo puede ser muy útil la inteligencia de ellos».

1021, gener, 26

Oliba i la seva muller Ava venen al prevere Sonifred i a Arsèn unes terres situades en el terme de Cabanes.

[A]: Original perdut.

B: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 207v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 10.

1020, 26 janer. 7 kalendas februarii, anno 25 regnante Rudverto rege. Ego Olivani et uxor mea Auva uenditores sumus tibi Sonifredus, presbiter, et Arsen unas terras sitas en lo terme del lloch de Cabanes.

1021, octubre, 12

Guillem ven a Guiu i a la seva esposa Adaleds una terra situada al comtat de Girona, al terme de Pineda, per l'equivalent d'una mancusada. Aquesta propietat li havia pervingut per deixa de la seva muller Giscafreda.

[A]: Original perdut.

B: Còpia del dia 31 d'octubre de 1183. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 22.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 11.

₃In nomine Domini. Ego Guilielmus uenditor sum tibi Guid et uxori sue Azaleido emtores. Per hanc scriptura uindicionis mee uindo uos terra mea propria. Aduenit mihi per leixasione que a me fecit uxori mea nomine Giscafreda. Est ipsa terra in comitato Ierundensi, infra terminio Pineda, prope ipso [...] est [...] Berengeiro comite. Affrontat de oriente in terra de Borrell, de meridie in terra de nos comparatores, de occiduo in terra de na Guireta, [...] in ipsa strada. Quantum infra istas affrontationes resonant uel includunt, sic uindo uobis ipsa terra ab integre cum exio uel regressio suo inpropter [...] manchosada I in rem ualente. Et est manifestum. Quem uero predicta terra que ego uobis uindo de meo iure in uestro trado potestatem ad faciendum quod uolueritis. Quod si ego uinditor aud ullus homo aut femina qui contra hanc istam cartam uenerit ad inrumpendum, non ualeat uindicare, set componat ista terra supra scripta in duplo cum sua inmelioratione. Et inantea ista carta firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta III idus octobris, anno XXVI° regnante Rodberto rex.

Sig+num Guilielmus, qui ista carta uinditione fecit et firmare rogauit.

Sig+num Bonusomo. Sig+num Archimbal.¹ Sig+num Sendeder.

SSS. Gondemarus, presbiter, qui ista carta scripsit et s scripsit die et anno quod supra.

SSS. Ermengaudus, leuita et publicus scriptor Gerunde, qui hoc fideliter translatauit II kalendas nouembris, anno Dominice Incarnationis M° C° L° XXX° III°.

¹ C llegeix *Chitrabal*.

1031, octubre, 23

Sendred i la seva muller Adalgards venen a Sonifred i la seva muller Tedvira una vinya situada al comtat de Besalú, al terme de Vilademires, al lloc anomenat el Bruguer, per vuit mancosos d'or i tres solidatas.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10023, perg. 171.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 12.

2In nomine Domini. Ego Sendret et uxori sue [Ad]algards uinditores sumus uobis Sonifret et uxori sue Tetaira. Per anc scriptura uindicionis nostre uindimus uobis in comitato Bisuldunense, infra terminos de Villa Damiras, in locum que dicunt ad ipso Brugario, uinea cum terra nostra propria, qui nobis aduenit per comparacione uel per qualecumque uoce. Et afrontat ista terra cum uinea de parte orientis in ipso torrente qui inde discurrit per tempus pluuiarum uel in ipsa¹ terra de Azaleid uel de Uniscla,² et de meridie in uinea de Adaléid uel in terra de nos comparatores, et de occiduo in ipsa strata et de circi in uinea de Elias uel suos eres. Quantum infra istas III^{or} afrontaciones includunt, sic uindimus uobis ista uinea cum terra, cum ipsos arbores qui ibidem sunt, ab omni integrietate, cum exios uel regresios earum propter precium mancosos VIII in auro et solidatas III, quod uos emtores nobis dedistis et nos uinditores de presente manibus nostris recepimus. Et nihilque de ipso precio aput uos emtores non remansit. Est manifestum. Quem uero ista omnia de superius scripta de nostro iuramus (*sic*) in uestro tradimus dominacione. Quod si nos uinditores aut ullus uiuens omo aut femina qui contra anc ista carta uindicione ad irrumpendum uenerit, non oc ualeat uindicare quod repetet, set componamus uobis ista omnia in duplo cum sua inmelioracione. Et ec ista scriptura semper maneat inconuulsa.

Facta carta uindicione X kalendas nouember, anno I regnante Ingilrigo rege.

Sign+um Sendret, sign+um Adalgards, qui ista carta uindicione fecimus et testes firmare rogauimus.

¹ La lletra essa està escrita per correcció damunt el que sembla l'inici d'una pe.

² El document diu *Unniscla*, però la primera ena sembla cancel·lada per un traç, i per tant, seria *Uniscla*.

Sign+um Sonifret. Sign+um Albar. Sign+um Oliba.

SSS. Sonifredus, presbiter, qui ista carta uindicione scripsi et subscripsi die et anno quod supra.

1031, novembre, 8

Esperantdéu i la seva muller Trasgonça venen a Rigall la part que els correspon d'un alou situat al comtat de Peralada, dins els termes de Rabós, i a l'indret dit la Riera i al lloc anomenat Vall-llobera, exceptuada aquí una vinya. Reben per aquesta operació cinc sous.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9836, perg. 449.

B: Còpia parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 212v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 13.

¶In nomine Domini. Ego Sperandeo et uxori sue Trasconcia, femina, uinditores sumus tibi¹ Riguall emptores. Per hac scriptura uendicionem nostram uendimus tibi de alodem nostrum, qui nobis aduenit per parentorum uel per comparacione. Et est ipso alode in comitatu Petralatense, infra termines de Rabedoso, in ipsa Riera, latus ipsa aqua qui inde discurrunt; et in alio locum que dicunt a Valle Lobaria, exceptus una sorte de uinea, que nos uendimus. Sic uendimus tibi² de³ ipsos alodes parcionem⁴ meam, id est, in casas, in casalis, in ortis, in ortalis, in linaris, terras cultas et ermas, aquis, aquarum uieitibus et reitibus, in uineas, in uinealis uel cum illas totas afrontaciones. Sic uendimus tibi ipsos alaudes quod superius resonat, totum ab integre, cum exiis uel regresiis earum propter precium solidos v. Et nihilque de ipso precio aput uos emptores non remansit. Et est manifestum. Quem uero predicta haec omnia quod superius scripta de nostro iuramus (*sic*) in tua potestate tradimus cum sua melioracione. Quod si nos uenditores aut ullus alius omo qui ista scriptura uendicione uene<rit> ad inrumpen<dum>, non hoc ualeat uendicare, set in duplo componatur. Et inantea ista uindiccio firmis et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta ista carta uendicione VI idus nouembris, anno I quod cepit Aynriis⁵ rege renare in Francia, filio Rudbert condam.

Sig+num Sperandeo, sig+num Trasconcia, nos qui ista carta uendiccio fieri iussimus et firmare rogauimus.⁶

¹ *tibi* corregit a partir d'un inicial *uob* per a *uobis*.

² *tibi* corregit a partir d'un inicial *uob* per a *uobis*.

³ *de* escrit sobre la línia.

⁴ *parcionem* amb la ema expuntuada després d'haver escrit una ratlla de abreviatura de nasal damunt la e.

⁵ Damunt de *Aynriis* hi ha una a cancel·lada.

Sig+num Lobaton. Sig+num Archimball. Sig+num Matfret.

Bonucium,⁷ presbiter, qui ista carta uindiccio scripsit sub scripsit et sub die et anno quod supra.

⁶ Abans de la síl·laba *mus* sembla que hi ha la lletra ema expuntuada.

⁷ B llegeix *Bonucius*.

1033, setembre, 30

Jobert i la seva muller Saura, anomenada Amaldruç, venen a Guilabert i la seva esposa Em, un alou que tenen al comtat de Besalú, als termes o rodalies de la vila de Llers i de Figueres, pel preu de 15 mancusos d'or. Queda exceptuada de la venda la cinquena part de la seva germana Levegod.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5492, perg. 57.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 291v.¹

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 14.

5In nomine Domini. Ego Gauzbertus et uxori me Saura, que uocant Amaltruz, uenditores sumus [uo]bis Willabertus et uxori tue Emma emtores. Per hanc sc[ri]ptura] uendicionis nostre uendimus uobis alaudem nostrum proprium, qui mihi aduenit per parentorum uel per excomparatione uel per qualicumque uoce, et ad me Amaltruç suprascripta per me[um decimum. Est] predictus alaude, terras et uineas, kasas copertas, cultum et eremum, arbores fructiferis uel infructiferis de qualicumque ienere. Qui est predicta omnia in comitatu Bisuldunensis, infra termines de uilla Lercio uel de Figarias, uel infra eorum aiagencias. Et afrontat ipso maso cum ipsa terra qui ibidem est et cum ipsos arbores de parte orientis in terra uel in casas de Gaucfredus, et de meridie in media karrera, qui inde pergit, et de ociduo in terra de Willaberto supra scripto et de Sancti Petri Rodas, et de circi in terra de Leuegodo. Quantum istas III^{or} affrontaciones includunt, sic uendimus uobis de ista omnia supra scripta ipsa medietate et in alio loco supra ipsos Ortos. Sic uendimus uobis² terra nostra propria, qui afrontat de orientis in terra de Ato et de Sancti Petri et de Sancti Iuliani et de Miro, et de meridie in terra Sancti Petri, et de ociduo in terra de Leuegodo et de circi in ipsa uia. Et de ista terra suprascripta sic uendimus uobis ipsa medietate et in alio loco ad Garriga Plana, sic uendimus tibi terra nostra, qui afrontat de orientis in terra Sancti Petri Rodas et de meridie in terra de Leuegod femina et de ociduo in terra de Sauarigo condam et de circi in terra Sancti Petri et Sancti Primi. Et de ista terra sic uendimus uobis ipsa medietate. Et in alio loco ad Aqua Morta sic uendimus uobis terra nostra propria, qui affrontat de orientis in terra Sancti Petri Rodas et de meridie in terra de te emtore et de Sancta Maria et de ociduo in terra de Leuegod femina et de circi in ipsa

¹ El P. Pasqual acaba el regest amb aquest comentari: «hi ha entre altres una terra sita en la Garriga Alta, altre a Ayguamorta, etc., y encara se conservan estos noms en los territoris de Figueras».

² *uobis* corregit a partir de la síl·laba *ti* per a *tibi* transformada en u.

strada. Et de ista terra supra scripta sic uendimus uobis ipsa medietate. Et in alio loco que dicunt ad Bocagals, sic uendimus uobis terras nostras proprias cultas et eremas cum uineas, qui afrontat de orientis in terra Sancti Cyrici et ad ipso Stagnolo et in terra de Guifredo, et de meridie de Sancta Maria et de Wifredo clerico iam dicto et de ociduo in uinea de Adroario Kagarello, condam, et de Sonifredo, et de circi in uinea et terra de te emtore et de Sancta Maria. Quantum infra istas totas afrontaciones includunt, sic uendimus uobis de ista terra et de ipsas uineas ipsa medietate, exceptus ipsa v parte de Leuegodo sorore mea. Et ipsa planta qui fuit de Lobatono sic uendimus tibi ab integre. Et hoc quod superius resonant terras et uineas, cultum uel eremum, et ipso maso cum ipsos arbores et cum ipsa omnia qui ibidem est, sic uendimus uobis sicut superius resonat ab integre cum exiis et regresiis suis propter precium mancosos xv de auro. Et est manifestum. Quem uero hec omnia de nostro iure in uestrum tradimus donacionem et exin[de quod uoueritis] facere in Dei nomine permaneat uobis firma potestas. Quod si nos uenditores aut ullusque omo uel femina qui contra ista scriptura uenditione pro inrumpe[ndum uenerit], non hoc ualeat uindicare quod requirit, set componat uobis in duplo cum omni sua immelioracione. Et inantea ista scriptura uendicione firma et stabilis [permaneat] omnique tempore.

Facta ista scriptura uendicione II kalendas october, anno III regnante Enrici regi in Francia.

Sig+num Gaucbertus, sig+num Saura, que dicunt [Amaltruz], nos qui ista scriptura uendicione fecimus et firmare rogauimus.

Sig+num Guarino. Sig+num Miro. Sig+num Poncio.

Galindus, presbiter, qui ista scriptura uendicione scripsit et subscripsit die et anno quo supra.³

³ Damunt de la paraula *supra*, escrita sencera, hi ha una a oberta i sense cancel·lar. És una particularitat gràfica seva que trobarem en altres documents.

1041, agost, 15

Quic i la seva muller Trasgonça donen al prevere Pere i a Bonadona unes vinyes al comtat de Besalú, als termes de Llers i Molins, al lloc anomenat els Puig, al costat dels Degollats, per tres capons i dues fogaces i la tasca.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 8972, perg. 53.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 17.

7In nomine Domini. Ego Quig et¹ uxori sue Trasgoncia donatores sumus Petrus, presbiter, et Bonadonna, femina. Per hanc² scriptura donacionis nostre donamus nos uobis uineas nostras cum ipsas terras ubi sedent uel cum alias terras cultas et ermas qui ibidem sunt nostras proprias, qui nobis aduenit ista omnia per comparacione³ aut pro qalicumque uoce. Et est ista omnia in comitatu Bisullunense, infra terminos de Lercio uel de Mulinos, in locum que dicunt ad ipsos Pugos, iusta ipsos Decolados, qui afrontad ista omnia iam dicta de oriente in terra Sancti Petri in Nobiradas uel in terra de Matfretdo, de meridie similiter in terra de Matfret, de occiduo similiter uel in terra de nos donatores, de circii in ipsa uia qui uadid ad ipsos Molinos Supiranos. Quantum infra istas III^{or} afrontaciones includunt, sic donamus nos uobis de ipsa<s> uineas que Seniofredus conplantauit uel tu conplantare potueritis uel edificare abeamus nos donatores ipsa quarta parte et ipsas tres partes abeatis uos factores totas ab integre. Et de ipsas terras ipsa taska, et ipso conllario que Seniofredus edificauit et donatis per ipso conllario et per ipsas uineas caponos III et focaces II. Quantum uero hec omnia sicut superius resonant de nostre iuramus in uestro tradimus ad⁴ facere que uolueritis. Quod si nos donatores aut ullusque omo aut feminas qui contra ista donacione uene<rit> ad inrumpendum, non hoc ualead uindicare, set componad ista omnia in duplo cum sua inmelioracione. Et inantea firma permanead omnique tempore.

Facta ista scriptura donacione XVIII kalendas setember, ano XI regnante Engelrig rege.

¹ La conjunció *et* està escrita dues vegades.

² La lletra *hac* porta un senyal d'abreviatura.

³ *per com* de l'expressió *per comparacione* es torna a repetir a l'inici de la línia 4.

⁴ La *a* està corregida damunt una de inicial.

Sig+num Quig, sig+num Trasgoncia, qui ista scriptura donacione, fecimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Amelio. Sig+num Adalbert Bels.⁵ Sig+num Mir Ferano.

Bernardus, presbiter, qui ista scriptura donacione scripsit et subscripsit die et ano quod supra.

⁵ B llegeix *Adalbert, bainlus*.

1043, abril, 3

Matfred, la seva muller Adaleds i les seves germanes Elliards i Bonadona venen als esposos Guifrè Durable i Arsèn, un alou situat al comtat de Peralada, al terme de Delfià, a l'indret anomenat els Closos, davant la sagrera de Sant Romà. Aquest alou consisteix en un clos i un sagrer, pels quals reben de preu tres mancusos, un en or i els dos restants en espècies; d'altra banda, els tinents han de tributar una migera rasa legítima de blat pel clos.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10024, perg. 171.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Esriptures*, doc. 18.

4In nomine Domini. Ego Matfret et uxor mea nomine Azalet et sorores meas nomine Illiards et Bonadonna uenditores sumus uobis Wifret Durabil et uxor sua nomine Arsens emptores. Per hac scriptura uendicionis uendimus uobis aliquis de alaudem nostrum proprium, qui nobis aduenit per parentorum nostrorum uel per comparacionem seu pro qualicumque uoce. Et est ipso alaude in comitatu Petralatense, in terminio de Dalfiano, in locum que dicunt in ipsos Clausos, ante sacrera de Sancti Rromani, id est, clauso I. Et afrontat ipso clauso de parte orientis in terra¹ de nos emtores et abet inde dextros XV et passos II, et de meridie in ipsa uia qui pergit in omnesque partes uel in ips<a> uilla Dalfiano, et abet inde dextros VI et passos II, et de occiduo in terra de Centurio et de suos eredes, et habet inde dextros XII et de circi in ipsa uia qui pergit in omnesque partes, et abet per ipsa uia dextros XVI et pasos II. Et in alio loco in ipsa sacrera de Sancti Rromani sacrario I. Et in ipso sacrario² abet II chasas. Et afrontat ipso sacrario de parte orientis in ipso churtillio uel in ipso cintano de Gitiza et de suos eredes, et de merizie³ in ipso cloto uel in ipsa cintana, et de occiduo in ipso maso qui fuit de Arnall Durabil, et de circi in ipso sacrario de Gitiza et de suos heredes. Quantum infra istas totas afrontaciones incluzunt⁴ et isti dextri rresonant, sic uendimus uobis ipso clauso et ipso sacrario ab⁵ ipso superpositos et ab ipsos rrechos,⁶ totos ab integros, cum omnes exios et regressios et cum illarum afrontaciones propter precium manchusos III, unum in auro et II in ualente. Et de ipso

¹ Després de *terra* hi ha l'esmena de dues paraules per rasura.

² L'escrivà va escriure inicialment *sacrurio* i després va transformar la u en a.

³ Exemple de civilització de la de intervocàlica, evolució fonètica pròpia d'aquest segle i de l'anterior.

⁴ Vegeu la nota anterior.

⁵ Des de *uobis* fins a la a de *ab* escrit després d'una esmena per rasura.

⁶ La *ch* és una grafia deguda a hipercorrecció de la gutural sonora ge.

clauso faciatis seruiciunt migera I legitima rrasa de blad.⁷ Quem uero ehc omnia superius scripta de nostro iuramus in uestras trazimus⁸ potestatem ad faciendi que uolueritis. Quod si nos uenditores aut ullusque uiuens omo uel femina qui contra ista scriptura uendicionis uenerit pro inrumpendum, non oc ualead uendicare quod inquit, set componat uobis predictum alaudem in duplo cum sua melioracione. Et inantea ista scriptura uendicionis firma permaneat omnique tempore.

Facta ista scriptura uendicionis III nonas aprelii, anos XII regnante Aianrigo reie in Francia.

Sig+num Matfret, sig+num Azalet, sig+num Illiards, sig+num Bonadonna, qui ista scriptura uendicionis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Oscluua Salamon. Sig+num Centurióni Ponci. Sig+num Guicibertus Faber.⁹

Petrone, sacer, qui ista scriptura uendicionis ab ipsas litteras rrasas scripsit et subscripsit die et anno q<uo>d¹⁰ supra.

⁷ Des de *migera* fins a *blad* és un clar exemple de la introducció de la incipient introducció del català com a llengua escrita.

⁸ Vegeu les notes 3 i 4.

⁹ Les tres darreres signatures dels testimonis, totes elles heterògrafes, van ser afegides en un segon moment.

¹⁰ L'escrivà es va oblidar de posar el signe d'abreviatura a *quod*.

1044, abril, 29

Guillem Sonifred dona al prevere Deusdè, oncle seu, tota l'heretat que tenia dins els murs de la ciutat de Girona, al casal que es troba al costat de la muralla de la predita ciutat, a la Torre Vescomtal.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 71.

In sacco inscripto "Casa de Gerona"

Donatio facta per Guilielmum Sonofredi Deusdedit presbitero, avunculo suo, de tota hereditate sua quam habebat intra muros civitatis Gerunde, in ipso casal qui est iuxta murum civitatis predictae, ad Turrim Vicecomitalem.

4 chalendas maii, anno 13 regni Henrici regis.

n. 1

1045, febrer, 2

Baró i la seva muller Elliards venen a Castell (?) i a la seva muller Madrona una terra situada al comtat d'Empordà, al terme de Vilacolum, per sis mancosos d'or.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 8978, perg. 160.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 15.

¶In nomine Domini. Ego Baro [et] uxori sue Eldiards uenditores sumus [uobis] Ca[st]ro (?) et uxori sue Madrona emptore. Per ahnc scriptura uendicione uendimus nos uobis terra nostra propria, qui mihi aduenit Baro per parentorum¹ me[orum] uel per comparacione uel per qualicumque uoce; et ad me Eldiards² per meum decimum. Et [est] ipsa terra in comitato Impuritano, [infra ter]minio de Villa Colombii. Et afrontat ipsa terra de parte orientis in terra de Viskafret Bosom et abent dextros X usque ad ipso reclauo et ipsa cloue abet dextros III et alnas IIII et osso I. Et inantea iusta afrontat ipsa terra de parte orientis in terra de Ollemar qui fuit condam, et abet dextros XXXVII, de meridie in terra de Sancti Petri et abet dextros VIII et alnas IIII, de occiduo in terra de Arnust uel de Sancti Petri et abet dextros XV usque in ipsa clauē³ in latitudine abet dextros I et alna I, et inantea ipsa terra iusta afrontat de occiduo in terra de Sancti Petri uel de Oliba monachos uel de Salamo (?)⁴ et abet dextros XXXX et pass I, de parte uero circi afrontat in terra Viskafret Bosom et abet dextros VII et alna I. Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic uendimus nos uobis ipsa terra a dextre de alnas VI ab ipsas uncias legitimas et medio pede ad omni integritate cum exios uel regressios [ea]rum in aderato et definito propter precium mancosos VI de auro. Et nihcil uero quod de ipso precio aput nos emptores non remaneat. Et est manifestum. Quem uero ehc omnia supra scripta de nostro iuro in uestro trado dominio⁵ potestatem a propio et quod exindde facere uel iudicare uolueritis in Dei nomine abeatis [...] potestas. Quod si nos uenditores aut ullus omo [uel] femina qui contra ahnc ista scriptura uendicione uenerit ad inrumpendum, non ohc ualeat

¹ L'escrivà va cometre una diplografia i va escriure *parentororum*.

² Damunt de la *a* hi ha les lletres *rd* que falten per completar *Eldiards*.

³ *et ipsa clauē* entre línies.

⁴ Escrit entre línies.

⁵ La darrera o sobreescrita.

uendicare⁶ quod requiret, sed componat ipsum alaudem in duplo cum sua melioracione. Et maneat ista carta uendicione firma et stabilis omni[que tem]pore.

Facta ista carta uendicione IIII° nonas februari, anno XIV regnate Aniarig reie in Francia.⁷

Sig+num Baro, sig+num Eldiards femina, qui ista uendicione fecimus et firmare rogauimus.

Sig+num Requenio (?).⁸ Oliba Pere.* Eribert, presbiter.*

(*Senyal*) Adroarius, presbiter, qui ista scriptura uendicione et ipso uerso VIII° [...] scripsit et impressit (?) in racione [...] et sub die et subscripsit anno quod supra.

⁶ Sembla que l'escrivà va cometre una diplografia i va escriure *uendicare*.

⁷ B data el document el 1034, desembre, 2.

⁸ B no el transcriu.

1049, desembre, 28

Els esposos Isambard i Guilla, Esteve i Trasgonça, i Pere i Guilla venen al matrimoni Udalguer i Adaleds quatre peces de terra situades al comtat de Peralada, a Vila-sacra, sota el camí del Far i al lloc anomenat el Perer, pel preu de vuit mancosos i mig d'or ceptí, que rep Isambard; dos altres mancosos per a Esteve i quatre per a Pere.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9628, perg. 79.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 19.

¶In nomine Domini. Ego Ysambardo et uxori me Willa et Stefano et uxori me Trasgoncia et Petro et uxori me Gui[lla] uinditores sumus uobis Udalgario et uxori tue Adaleiz emptores. Per hanc scriptura uindicionis nostre uindimus uobis alaudem nostrum proprium, qui nobis aduenit ad me Isambard et Petro iam scriptos per parentorum et per excomparacione uel per qualesque uoces et ad prescriptas uxores nostras per eorum decimum et ad me Stefano prescripto aduenit mihi supra scripto alode per parentorum et ad uxori me iam scripta per suum decimum. Et est supra scriptus alodes in comitatu Petralatense, infra terminos de Villa Sachar, in locis ubi dicunt subtus uia de ipso Fáro. Et in alio loco ad ipso Perero. Et afrontat ipsa terra que ego Isambard et uxori me uobis uindimus de orientis in terra de Matfret et de meridie in terra Sancti Ioannis Riui pullo et de occiduo in terra Sancti Petri cenobii Rodas et de circi in iam dicta uia et habet inde dextros IIII et mig et de orientis dextros XXXVII et de meridie dextros III et de occiduo XXXV et in alio loco uindimus uobis pecia I de terra, qui afrontat de orientis in terra de nos uinditores et de Adalbert et de Matfret et habet dextros XVIII, et de meridie in terra Sancti Ioannis iam dicti et habet dextros IX et alnas V et de occiduo in terra Sancti Petri iam dicti et habet dextros XVIII, et de circi in terra Sancti Ioannis prescripti et abet dextros X. Et ipsa terra que ego Petro et uxori me uobis uindimus afrontat de orientis in terra Sancti Petri prescripti et abet dextros IIII et de meridie in terra de Eldeuiget et abet dextros VIII, et de occiduo in terra Sancti Ioannis et abet dextros IIII, et de circi in terra de uos emtores et abet dextros VIII. Et ipsa terra qui est ad ipso Perero que nos uobis uindimus afrontat de orientis in terra Sancti Ioannis et abet dextros VIII, et de meridie in terra de Eldefredo et abet dextros XIII et alna I, et de occiduo in terra Sancta Maria et Sancti Quirici et abet dextros VII et alnas V, et de circi in terra Sancti Petri Rodas et de Amalrigo et Emma et eorum eres et abet dextros

XIII et passo I. Et ipsa terra que ego Stefano et uxori me uobis uindimus afrontat de orientis in terra Sancti Petri iam dicti et abet dextros VIII et passo, et de meridie in terra de nos emtores et abet dextros VIII, et de occiduo in terra Sancti Ioannis et abet dextros VIII et passo, et de circi in iam dicta uia qui pergit ad ipso Faro et abet dextros VIII et alnas V. Et ipso dextro abet alnas VII cum uncias maras¹ et medium pede. Quantum infra istas totas afrontaciones includunt, sic uindimus uobis isto alode supra scripto totum ab integrum cum exios et regresios earum propter precium ad nos Isambard cum uxori me manchusos VIII de auro² Ceptino et medium, et ad me Stefano cum uxori me mancusos II de auro Ceptino, et ad me Petro cum uxori me mancusos IIII de auro Ceptino. Et est manifestum. Quem uero hec omnia de nostro iure in uestro tradimus ad faciendum que uolueritis. Quod si nos uinditores aut ullus omo uel femina qui contra ista carta uindicione ad inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uindicare quod requirit, set componat uobis supra scripta omnia in duplo cum omnem suam melioracionem. Et inantea ista carta uindicione firma et stabilis permaneat modo uel omnique tempore.

Facta ista carta uindicione v kalendas ianuarii, anno XVIII regni Enricis regi.

Sig+num Isambard, sig+num Guilla, sig+num Stefano, sig+num Trasgoncia, sig+num Petro, sig+num Guilla, qui ista carta uindicione fecimus firmauimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Bernardo Soniofredo. Sig+num Ingilbertus. Sig+num Petro Pella. Sig+num Adalbertus Romegeira.

Galindus, presbiter, qui ista carta uindicione scripsit et subscripsit die et anno quo supra.³

¹ *maras* error per *maiores*. Potser amb la intenció d'escriure *maiores*?

² La lletra u sobrescrita.

³ Tal i com és el seu costum, la paraula *supra* escrita sencera té al damunt una a oberta.

1050, novembre, 9

Seguer, fill de Landric, i la seva esposa Ermergards venen a Guadall Traso ad un alou situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Maten, al terme de Vilademires, al lloc anomenat les Cortades, per nou mancosos legitimament pesats per Enees. Aquestes propietats pervingueren a Seguer per deixa dels pares i a la seva esposa per la dècima.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5572, perg. 57.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 20.

4In nomine Domini. Ego Sechardus, prolis Landrici, uná cum uxori mea Ermengardis femina uenditores sumus tibi Gaudallus Traesuadi emptore. Per hanc scripturam uendicionis nostre uendimus tibi alaudem nostrum proprium, id sunt, terras et uineas, ortis, ortalibus, uiaductis et reductibus, aquis et fontis, una cum arboribus diuersis generis, terras cultas uel eremas, pronum et planum, chasis, chasalibus cum superpositis, ostios et ianuas, omnia et in omnibus quod ibi habemus uel habere debemus. Quod habemus in comitatu Besullunensi, in parrochia Sancti Macei et in terminio de Villa Damires, ad ipses Curtades. Aduenit mihi per uocem genitorum nostrorum et per decimum siue per comparacione¹ uel per ullasque uoces. Affrontad iam dicta omnia de circi ad ipso puio que uochant ad ipso Penedich, de aquilonis in serra de Villadamires, de meride in torrente de Valsera, de occiduo ad ipso Collo de Rustida. Quantum iste affrontaciones includunt, sic uendimus tibi iam dicta omnia ab integre simul cum exiis uel regresiis earum inpropter precium mancosos VIII manu Enee legitime pensatos. Quod tu emptor precium nobis dedisti et nos ad presens manibus nostris recepimus. Et est manifestum. Quem uero predicta omnia que tibi uendimus de nostro iure in tuo tradimus dominium et potestatem ab omni integritatem ad tuum plenissimum proprium. Quod si nos uenditores aut aliquis homo, utriusque sexus, qui contra hanc uendicione uenerimus aud uenerit ad inrumpendum, nil ualead, sed componad aud componamus tibi iam dicta omnia in duplum cum omni sua inmelioracione. Et insuper hoc manead firmum omne per euum.

Actum hoc v idus nouember, anno XX regni Henrici regis.

¹ *siue per comparacione* escrit sobre la línia.

S+ Secharius Landrici, s+ Ermengardis femina, nos qui ista uendicione fieri iussimus et firmauimus et testes firmare rogauimus.

S+ Galindus. S+ Marchucii.² S+ Reimundi Miro.

S+ Arluinus,³ sacer, qui hoc scripsit cum litteris superpositis in v linea et cum litteris rasis et emendatis in X linea die et anno quo supra.

² La lletra hac està escrita sobre la línia.

³ B llegeix *Arluini*.

1051, agost, 1

Hug i Maiasens venen a Ot un mas anomenat Guàrdia, situat al comtat d'Empordà, amb la sisena part de l'església de Sant Feliu i tot l'alou corresponent.

[A]: Original perdut.

B: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 285.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 21.

Ag. 1051. Kalendas augustii, anno XXI regni Enrrico rege. Ugo et Maiesens uenditores sumus tibi Odo emptore, in comitatu Impuritanensi, ipsum mansum quem vocant de Guardia, simul cum ipsa sexta parte de ecclesia Sancti Felicis et cum ipso toto alode. Afrontat ipsa omnia in villa de Sancto Petro Piscatore et de meridie in Villacolomo et de occiduo in Siurana et de cirtio in Fortiano.

1051, setembre, 20

Guillem Odó i la seva mare Guilla donen a Guilla, filla de Ramon Arnall de Vilademuls i d'Amaltruds, l'alou que tenen al comtat de Besalú, al terme de la parròquia de Santa Maria de Vilanant i de Sant Julià d'Ordís, consistent en el seu propi casal i set masos. La donació es fa en concepte d'esponsalici.

A: Original de la primera versió desestimada. Barcelona, BC, reg. 9620, perg. 79.

B: Original de la segona versió corregida. Barcelona, BC, reg. 9753, perg. 440.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 22.

A

₅In nomine Domini. Ego Guilielmus Odonis et ego Guisla, mater eius, donatores sumus tibi Guisle, filie Remundi Arnalli de Vila de Mulis et Amaltrudis feminae. Per hanc scripturam donacionis nostre donamus tibi alodem quem abemus et tenemus in comitatu Bisuldunensi, intra terminos parrochie Sancte Marie Ville Abundantis. Et est iste alodis prescriptus ipsum nostrum solarium ubi nos abitamus cum suis pertinenciis omnibus et haedificiis et introitibus et exitibus eius et cum omnibus arboribus et aquis et pascuis que sunt in circuitu solari ex omni parte. Preterea donamus tibi Guisle predictae ipsum mansum de Rusderaeda cum suis pertinenciis omnibus et terris et uineis, in quo Ychul abitat, et mansum de Torredella, ubi Odo habitat, et mansum de Frexaneda, ubi Miro abitat,¹ et mansum de Molar, ubi Miro abitat, et ipsum mansum Dominicum, ubi Stephanus abitat, et mansum de Riera, ubi Bernardus abitat. Nos igitur prescripti donatores donamus prescripta omnia cum eorum pertinenciis omnibus et terris et uineis et arboribus, cultis et eremis, et exitibus et regressibus, et cum suis terminis et affrontacionibus tibi Guisle prescripte ubicumque hec omnia supra scripta inueniantur, a te aut a parte tua. Et de nostro iure in tuum tradimus dominium et potestatem predicta omnia in tali conuentu ut, si ego Guilielmus predictus, Deo dante, procreauero filium ex te Guisla predicta, qui ueniat ad perfectam etatem, idem filius abeat predictum nostrum solarium et duos mansos de supra scriptis. Si tu prescripta Guisla maritum <non> acceperis nuptialiter post meum obitum et si in uiditate permanseris, predictum solarium et predictos duos mansos separatos tu

¹ *abitat* està escrit després d'una correcció de *abitet*.

tandiu posside donec uixeris. Quattuor mansi predicti qui remanent post istos duos, separatos sint tibi liberi ad faciendum quod uolueris ammodo. Et deinceps tam in uita filii quam post mortem filii, aud si filius etiam natus non fuerit et si filius natus non fuerit de me et te qui ueniat ad perfectam etatem, hec omnia supra scripta sint tibi libera ad faciendum quod uolueris. Et si prescripta Guisla, filia Reimundi Arnalli, mortua fueris antequam Guilelmi Odoni sine filius quod de Gilielmi abeat, prescripto alodem reuertatur a Guilielm Odo sine ullo uinculo.² Quod si nos donatores uenerimus contra hoc donum, in duplo componamus supra scripta omnia tibi Guisle aud parti tue. Et postea firma sit hec omnia donacio omni tempore. Quod si alii <in>iuste ruperint, hoc donum similiter componamus predicta omnia.

Scripta est hec scriptura XII kalendas octobris, anno XXI regni Henrici regis.

Sig+num Giulielmi Odonis, sig+num Guisle matris,³ donatorum, qui hanc donacione fecimus et scriptura fieri iussimus et firmari⁴ testibus rogauimus et signis puncti manibus propriis firmauimus.

Sig+num Adalbertus Sonifredus. Sig+num Guilielmi Petri. Sig+num Bernat Claueli. Sig+num Berenger Sonifredi. Sig+num Adalbertus Giscafredus.

SS. Gauzbertus, hacsu indignus, sacer, qui ista scriptura⁵ donacione scripsit cum literas raras uel superpositas in uerso XVII uel in uerso XVIII, ubi dicit «et si prescripta Guisla» et subscripsit die et anno quo supra.

B⁶

¶ In nomine Domini. Ego Guilielmus Odonis et ego Guisla, mater eius, donatores sumus tibi Guisle, filie Remundi Arnalli de Vila de Mulis et Amaltrudis feminae. Per hanc scripturam donacionis nostre donamus tibi alodem quem abemus et tenemus in comitatu Bisuldunensi, intra terminos parrochiarum Sancte Marie Ville Abundantis et Sancti Iuliani de Ordeis. Et est iste alodis prescriptus ipsum nostrum solarium ubi nos abitamus cum suis

² Des de *et si prescripta Guisla* fins a *sine ullo uinculo* està escrit sobre línies.

³ La paraula *matris* té una correcció. Entre la síl·laba *ma* i *tris* hi ha una lletra cancel·lada.

⁴ Després de *firmari* hi ha una paraula esborrada per rasura.

⁵ Hi ha una paraula esborrada amb una esponja.

⁶ Fa la impressió que el document A és una primera versió amb força errors tal com queda manifest amb la versió definitiva que és aquesta segona. Atesa la importància d'aquest document és normal que l'escrivà es veiés obligat a repetir la còpia amb totes les esmenes incorporades i una millor cal·ligrafia.

pertinenciis omnibus et edificiis et introitibus et exitibus eius et cum omnibus arboribus et aquis et pascuis que sunt in circuitu solari ex omni parte. Preterea donamus tibi Guisle predictae ipsum mansum de Rusdereda cum suis pertinenciis omnibus et terris et uineis, in quo Ychol abitat, et mansum de Torredella, ubi Odo habitat, et mansum de Frexaneda, ubi Miro abitat,⁷ et mansum de Molár, ubi Miro abitat, et ipsum mansum Dominicum, ubi Stephanus abitat, et mansum de Riera, ubi Bernardus abitat. Et in predicta parrochia Sancti Iuliani mansum de Pozols, ubi [G...t] abitat. Nos igitur prescripti donatores donamus prescripta omnia cum eorum pertinenciis omnibus et terris et uineis et arboribus, cultis et eremis, et aquis et exitibus et regressibus, et cum suis terminis et affrontationibus tibi Guisle prescripte ubicumque hec omnia supra scripta inueniantur. Et de nostro iure in tuum tradimus dominium et potestatem predicta omnia in tali conuentu ut, si ego Guilielmus predictus, Deo dante, procreauero filium ex te Guisla predicta, qui ueniat ad perfectam etatem, idem filius abeat predictum nostrum solarium et duos mansos de supra scriptis, id est, de Riera et de Pozols, ad faciendam suam uoluntatem. Si tu predicta Guisla maritum <non> acceperis nuptialiter post meum obitum et si in uiduitate permanseris, predictum solarium et predictos duos mansos separatos tu tandiu posside donec uixeris. Post mortem tuam sit sicut superius scriptum est. Quinque mansi predicti qui remanent post istos duos, separatos sint tibi liberi ad faciendum quod uolueris a modo. Quod si nos donatores uenerimus contra hoc donum, in duplo componamus supra scripta omnia tibi Guisle. Et postea firma sit hec omnia [donatio omni tempore]. Quod si aliqui ruperint, hoc donum similiter componant predicta omnia.

Scripta est hec scriptura XII kalendas octobris, anno XXI regni Henrici regis.

Sig+num Guilielmi Odonis, sig+num Guisle matris donatoris, qui hanc donatione fecimus et scriptura fieri iussimus et firmari testibus rogauimus et signis puncti manibus propriis firmauimus.

Sig+num Adalbertus Seniofredus. Sig+num Guilielmi Petri. Sig+num Bernat Claueli. Sig+num Berenger Sonifredi. Sig+num Adalbertus Gischafredus.

SS. Gauzbertus, hacsí indignus, sacer, qui ista scriptura⁸ donacione rogatus scripsit et sub subscripsit die et anno quo supra.

⁷ *abitat* està escrit després d'una correcció de *abitet*.

⁸ Hi ha una paraula esborrada amb una esponja.

1053, abril, 14

Sesmon Otger i la seva esposa Geleda, i el matrimoni format per Joan Sunyer i Clàudia venen a Jofre Sonifred i a la seva muller Ava dues peces de vinya situades al comtat de Peralada, al terme de Vilatenim, a l'indret anomenat Canelles, pel preu de tres mancosos d'or ceptí. Aquestes vinyes pervingueren a Geleda i Clàudia per llurs pares.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9837, perg. 461.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 23.

¹⁰In nomine Domini. Ego Sesmundus Odegarii et uxore mea Ge[leda] et Iohannes Soni[arii] et uxore mea Claudia uinditores et uin[ditrices] sumus tibi Gaucefredus [Soni]fredus et coniux tua Ava emptores. Per hac scriptura uindicionis nostre uindimus nos uobis pecias II de terra cum uinea qui ibi residet, quod abemus in comitatu Petralatense, infra termines de Villa Tenim, in locum uocitatum Kannellas. Et aduenit hec omnia ad me Sesmundo et Iohan per iam dictas uxores nostras, et ad me Geleda et Claudia per parentorum nostrorum aut per qualicumque uoce. [Et affrontat] ipsa I pecia de iam dicta terra cum uinea de parte orientis in terra uel uinea de Sesmundo, et abet dextros XIII et pas; de meridie in terra uel uinea de Guidenelle uel suos heredes, et abet dextros X et in ipsa uia ubi afrontat abet dextros V; de occiduo afrontat in terra de uos emptores, et abet dextros III et pas; de parte uero circi afrontat in terra uel uinea¹ de cenobium Sancti Cirici et de Ermesens et de Senderedus uel suos heredes, et habet dextros XV et pas. Et ipso dextro abet alnas VII cum uncias maiores et medio pede. Quantum infra istas totas afrontaciones includunt et ipsi dextri resonant, sic uindimus nos uobis prenominata terra cum uinea, totum ab integre, cum exiis et regressiis earum uel cum illarom afrontaciones propter precium mancosos III de auro Ceptino obtimos. Et nichilque de ipso precio apud uos emptores non remansit. Et est manifestum. Quem uero prenominata omnia de nostro iure in uestra tradimus dominio; potestatem ad faciendum quodcumque uolueritis, in Dei nomine firmissimam abeatis potestatem. Quod si nos uinditores uel uinditrices aut ullusque homo uiuens aut sexus feminei qui contra ista carta uindicionis uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat uindicare quo requirit, sed uobis in duplo componere cogatur cum sua melioracione. Et inantea ista carta uindicionis firma permaneat omnique tempore.

¹ uinea escrit sobre la línia.

Facta ista carta uindicionis XVIII kalendas madi, anno XXII regnante Aianrico rege.

Sig+num Sesmundus, sig+num Geleda, sig+num Iohannes, sig+num Claudia, nos qui ista carta uindicione fieri iussimus et firmuimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Arnallus Ostendo. Sig+num Senderedus Oliba. Sig+num Guilielmus Petrus.²

Ioannes, sacer, qui ista carta uindicionis rogatus scripsit cum litteras rasas et emmedatas in IIII linea et superpositas in I loco (*senyal*) cum die et anno quo supra.

² En els *signums* l'escrivà emprà el nominatiu per al segon nom, en comptes del genitiu com sembla habitual en l'ambient del comtat de Peralada.

1055, març, 7

Guillem Jofre i la seva muller Guilla fan una permuta amb el matrimoni format per Seguer i Rotlens i llurs fills Jofre i Arnall d'una possessió que el dit Guillem té per herència paterna als comtats de Besalú i Peralada, als termes de Llers i de Figueres, amb excepció de la coromina de Llinars, del molí dit Budago, que té al riu Sambuca (la Muga), i de l'alou de Maçaneda. Reben a canvi deu unces d'or de Barcelona i un molí situat al riu de la Muga, entre el molí Budac i el pont. Reben també una trilla i hort que tenen per Sant Pere de Rodes sota una font dels primers, per la meitat de les oliveres que Seguer i els seus tenen al voltant dels masos de Guillem Jofre i un quart de l'alou que el mateix Seguer té per Sant Pere de Rodes, a Figueres. Seguer i els seus, a més, han de pagar cens per la Madriguera. En cas de morir sense cap fill arribat a la majoria d'edat, tot ha de quedar per a Seguer i els seus. Si té tal fill, aquest ha de retornar-los la predita quantitat pagada en moneda d'or i les susdites vinyes, molí, hort i arbres, i l'altra part ha de tornar al fill el present document i l'alou de Guillem Jofre.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10025, perg. 171.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 278v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 24.

5In nomine Domini. Ego Wilielm Gaucfredi prolem et uxori me Guilla donatores sumus uobis Segario et uxori tue Rodlens et filios uestros, his nominibus, Gaucfret et Arnal. Per hanc scriptura donacionis nostre donamus uobis alodem nostrum proprium, qui nobis aduenit, ad me Guilielm prescripto per parentorum aut per qualicumque uoce et ad me predicta Guilla per meum decimum. Et est prescripto alode in comitatu Bisuldunense et Petralatanse, infra terminos de Lercio et de Figarias, in cunctisque locis, mansis et casalibus, terris, et uineis et arboribus fructiferis uel infructiferis, cultibus et aeremis, pratis, pascuis, siluis et garricis, aquis et fontibus, omnia et in omnibus, quantum ad ipsum alodium pertinet, sic donamus uobis ab omni integritate cum exiis et regresiis et omnibus afrontacionibus suis, exceptus ipsa nostra condamina de Linars et exceptus ipso molino nostro que dicunt Budago, quod abemus in flumen Sambucae, cum omnia que ad ipso molino pertinet, et exceptus ipso nostro alode de Macaneda cum omnia qui ad ipsum alodem pertinet. Sicut superius resonat, sic donamus nos uobis supra scripta omnia ab integrum propter decem uncias¹ auri Barchinonae per numerum, quod uos nobis donatis cum uestro molino et omnia que ad ipso molino pertinet, quod abetis in flumen Sambucae,

¹ La lletra a està escrita sobre la línia.

inter molino Buzago et ponte, et uestram trilia cum terra et uinea et omnes arbores qui ibidem sunt et cum orto superiore et omnes arbores qui ibidem sunt, quod tenetis de Sanctum Petrum, subtus nostra fonte, et propter medietatem de uestras oliuarias qui sunt per girum nostros mansos et propter quartam partem de ipso alodio de Sanctum Petrum Rodense cenobium, quod tenetis in Figarias. Sub ea uidelicet racione et conuentu donamus uobis supra scripto alodio ut uestrum quod uos nobis donatis et nostrum quod nos uobis donamus teneam et posideam ego Guilielmo prescripto in uita mea, et uos supra scripti Seger, Rodlen, Gaucfret, Arnal teneatis recognitionem per censum de predicto alodio, quarterada I de uinea, in ipsa Madrigaria de mea hereditate. Post obitum uero meum remaneat supra scriptum alodium nostrum et uestrum ab integrum ad uos supra scriptos Seger, Rodlen, Gaucfret, Arnal, sine ulla reseruacione uel minoracione si infantem non abeo de legiptimo (*sic*) coniugio qui ad etatem perfectam ueniat. Et si infante abeo ego Guilielm prescriptus qui ad etatem perfectam ueniat, reddat uobis prescriptum aurum et terras et uineas et molino et orto et omnes arbores quod uos nobis donatis et uos reddatis ad eum istam cartam cum isto meo alodio. Quod si nos donatores aut ullus omo uel femina qui contra hanc carta donacionis uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat uindicare quod requirit, set componat aut componamus nos uobis predicta omnia in duplo cum omnem suam melioracione. Et inantea ista carta donacione firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta ista carta donacione nonas marci, anno XXVIII regni Enrici regis.

Sig+num Wilielmus, sig+num Guilla, qui ista carta donacione fecimus, firmauimus et testibus firmare rogauimus.

Sig+num Guigone. Sig+num Arnal Sonier. Sig+num Guilabert.

Galindus, prebiter, qui ista carta donacione scripsit et subscripsit die et anno quo supra.²

² Com d'habitud, Galí afegeix una a oberta damunt l'adverbi *supra* escrit amb totes les seves lletres.

1058, juliol, 23

El matrimoni format per Esteve i Adaleds ven a Aldeu dit Guillem i a la seva esposa Quinverga, i a Udaldard i Blancuça, també matrimoni, una terra amb casa i arbres que Esteve té al comtat de Girona, al terme de la vila Estanyol, a la parròquia de Sant Andreu, pel preu d'un mancús i sis diners, i en canvi del tribut anual d'una quartera d'ordi.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9838, perg. 456.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 25.

7In nomine Domini. Ego Estefano et uxori mea Azaled uenditores sumus uobis Aldeuo que uocant Guilielmo et uxori tue [Chinuerga] et a Udaldard et uxori tue Blancuscia emtores. Per hanc scriptura uendicionis nostre uendimus uobis pecia I de terra cum casa et cum arboribus, qui nobis aduenit ad me Estefano per filiomatico uel per ullaque uoces,¹ et ad me Azaled per meum decimum. Et est prescripta terra in comitatu Gerundense,² in termino de Villa Estaniol, uel in parrochia Sancti Andree. Et afrontat prescripta terra cum casa de parte orientis in terra de Poncio Amalrico uel de nos comparatores, de meridie afrontat in terra de Guisla femina, uxor de domno Eneas, uel de Poncio prescripto, de occiduo afrontat in terra de nos comparatores, de parte uero circii afrontat in ipso rio qui discurit de Marsadoc. Quantum infra istas IIII^{or} afrontaciones includunt, sic uendimus uobis prescripta³ terra cum casa et arboribus et superposito, totum ab integrum, cum exiis et regresiiis earum inpropter precium mancoso I et dinarios VI. Et nichil de ipso precio aput uos emtores non remansit. Et est manifestum. Et de prescripta terra exiit quartera I de ordeo permanenta ad ipso anno quando ipsa terra abet laboracione. Quem uero prescripta terra cum casa et superposito de nostro iuramus (*sic*) in uestro tradimus dominio et potestate ad omnia facere quod uolueris. Quod si nos uenditores aut ullusque omo uel femina qui contra ista scriptura uendicione uenerit pro irumpendum, non oc ualeat uindicare quod requirit, sed componamus prescripta terra cum casa in duplo cum omnem suam inmelioracionem. Et postea sit ista scriptura uendicione firma et stabilis permaneat omnique tempore.

¹ *uel per ullaque uoces* escrit sobre la línia.

² *Gerundense* té un traç d'abreviatura sobrer perquè inicialment va escriure *Gerunde*.

³ *prescripta* corregit de *prescriptu*.

Facta ista scriptura uindicione X kalendas augusti, anno XXVIII regnante Enricii regis.

Sig+num Estefano, sig+num Azaled femina, qui ista scriptura uendicione fieri iussimus, firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Sendredus Lubeto.⁴ Sig+num Reimundus Guifredus. Sig+num Arnallus Adalbertus.

SSS. Guadamirus, presbiter, qui ista scriptura uendicione scripsit cum litteras suprapositas⁵ (*senyal*) sub die et anno quo supra +.

⁴ *Lubeto* escrit sobre una correcció.

⁵ *cum litteras suprapositas* escrit sobre la línia.

[1058-1059]

Pere Rigall és present com a testimoni en la donació que Hug Bonafós i els seus germans Folcox i Rotger fan de dues esglésies, la de Sant Frèdol i la de Sant Quintí, en favor del monestir de Santa Maria i Sant Víctor de Marsella amb el consentiment de donya Belissèn i els seus fills Deusdè, Gaucelm, Pere i Bernat que les tenien en feu per ells.

A: Original. Rodez, AD Aveyron, Fonds Mallian, E 335.

- a. DEVIC, Claude; VAISSETE, Joseph. *Histoire générale de Languedoc*, col. 490.
- b. GIRAUD, Cédric; RENAULT, Jean-Baptiste; TOCK, Benoît-Michel, (eds.). «Chartes originales antérieures à 1121 conservées en France», doc. 4992.

In sanctae et indiuiduae Trinitatis nomine et honore. Ego Ugo, cognomine Bonafoss, et fratres mei Folcoxus et Rodgerus, compuncti diuino amore dominicisque commoniti preceptis quibus instruimur ad largienda temporalia quatenus mercari ualeamus aeterna, pro remedio animarum nostrarum parentumque nostrorum donamus Deo omnipotenti et Sanctae Mariae Sanctoque Victori martyri Massiliensi in comitatu Gabballitano, in uicaria Bannazazense, in terminio mansi qui uocatur Traineria, ad proprium alodem et ad totos honores, aecclesias duas Sancti Fredaldi et Sancti Quintini cum omnibus que pertinent ad ipsas aecclesias. Et sunt termini ipsarum ecclesiarum et pertinentium ad eas sicut discurrit aqua ipso monte qui est super ipsas aecclesias predictas usque in aquam que uocatur Iruna et ipsam aquam totam sicut currit usque in aquam Holtum. Anc uero donationem facimus, consenciente et uolente atque donante domna Bellicsende et filiis eius, uidelicet, Deusdet, Geucelmo, Petro et Bernardo qui tenebant ipsas ecclesias de nobis ad feuum. Insuper donamus predicto monasterio Sancti Victoris, ad totos honores et ad proprium alodem, ipsum mansum qui uocatur Trainaria. Insuper ego Folcoxus, consentientibus fratribus meis, Ugo et Rodgerio, dono mansum predicto monasterio Sancti Victoris, ad totos honores et ad proprium alodem, mansum qui uocatur Montetum, qui est in parrochia Sancti Medardi. Et in uillam que uocatur Salella dono ego Folconus totum quod habeo predicto monasterio Sancti Victoris ad alodem, consentiente Petro Ebrardo, qui tenet ipsam uillam ad feuum. Et ego ipse Petrus Ebrard dono per unumquemque annum duos modios de uino sine aqua et de unaquaque casadura quattuor denarios unoquoque anno. Ego uero Rodgerus predictus, consencientibus fratribus meis

Ugone et Folcoxo, dono unum mansum qui uocatur ad Rocam, quem excolit Giraldu, predicto monasterio Sancti Victoris, pro remedio anime meae post mortem meam et in uita in uesticione per unumquemque annum unum porcum ualentem solidos duos et dinarios duodecim. Predictam donationem supradictarum ecclesiarum, uidelicet, Sancti Fredaldi Sanctique Quintini cum omnibus ad se pertinentibus, cum omnibus aquis et arboribus et terris et piscatoriis et piscatoribus et cum omnibus ex toto ad ipsas ecclesias spectantibus et pertinentibus, nos predicti domini earum aecclesiarum omniumque supradictarum, uidelicet, Ugo et Folcoxus et Rodgerus, et ego Bellicsin[sin]dis et filii mei, Deusdet, Geucelmus, Petrus et Barnardus, donamus Domino Deo omnipotenti et Sanctae Mariae et Sancto Victori et sociis eius sine ullo uicio, sine ullo retinemento et sine malo ingenio, ad totos honores et ad proprium alodem, in potestate abbatis Petri omniumque successorum eius in perpetuum, ita ut ab hac die in perpetuum libere possideant et teneant monachi Sancti Victoris. Ego uero Berengerius et frater meus Bernardus, filii Ricardi uicecomitis,¹ donamus Domino Deo et Sanctae Mariae Sanctoque Victori martyri Massiliensi hunum mansum qui fuit Raganfredi que laborat homo nomine Andreas, ad totos honores et ad proprium alodem, consentiente Ugone Bonafoss et Deusdet de Canilac. Et hoc facimus sine ullo retinemento et sine ullo malo ingenio. Si quis autem aut nos supradicti omnes donatores aut ulla aliqua persona uenerit ad irrumpendum hoc donum, ne ualeat uendicare quod deperit, uerum componat auri optimi mille libras. Et insuper iram Dei omnipotentis habeat, et sit excommunicatus et maledictus et damnatus cum Iuda traditore qui Dominum tradidit, et cum Arrio et Datan et Abiron omnes maledictiones et infernales poenas in perpetuum paciatur. Insuper hec donatio firma et stabilis permaneat omni tempore.

Facta carta huiusmodi anno M° L VIII Dominicae Incarnationis, epacta XII, indictione X, anno regnante Enrico rege.

Ugo de Vedel firmauit. Signum Fredoloni, filio suo. Signum Stephano de Nogaredo. Signum Petro Rigal. Signum Geraldo de Mureto. Signum Guilemmo, fratre suo. Signum Petro de Planiol. Signum Geraldo, fratre suo. Signum Raimundo de Doalon. Signum Petro Ugbert. Signum Bernardo Pelcort. Signum Bernardo, fratre suo. Signum Aldiardis, mater illorum. Signum Berengerio Baldui.

¹ Es tracta de Ricard II de Millau, vescomte de Millau i de Rodès.

1059, febrer, 15

Trutgardis dóna al seu fill Joan, levita, un mas que es troba al comtat de Besalú, al terme de Llers, a la vila de Figueres; una peça de terra situada al lloc de Santa Coloma, i tres vinyes del terme de la parròquia de Santa Cecília de Terrades, a l'indret anomenat Vall-llonga.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9710, perg. 448.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 220.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 26.¹

5In nomine Domini. Ego Trudgardis femina donatrice sum tibi Ioanne leuite filio meo. Certum quidem et manifestum est quia sic placuit animis meis et placet nullus quoqueientis imperio nec suadentis inienio, sed propria et [expontanea] hoc elegit [nobis bona] uolumptas ut scriptura donacionis seu melioracionis fecissem tibi, sicuti et facio. Dono tibi in comitatu Bisuldunensis, infra terminos de Lercio et uilla Figarias manso meo proprio cum hedificiis et superpositis et solio et terra qui ibidem est, et clausos cum omnibus arboribus qui ibidem sunt de qualicumque ienere. Et aduenit mihi predicta omnia per comparacione uel per parentorum et comutacione seu per qualesque uoces. Et afrontat de orientis in ipsa uia et in terra de Arnal prolem Arnalli et de meridie in terra et in chasas² de Em et de Olibani et de Guilemi qui fuerunt condam et in terra de Guilaberto et de occiduo in alode qui fuit de Gaufret condam et de circi in terra de Sesmundo³ et suos eres et de Udalgeir et suos fratres. Et in alio loco que dicunt ad Sancta Columba, sic dono tibi pecia I de terra qui afrontat de orientis in terra de Galindo sacer et de meridie in ipsa uia et de occiduo in terra Sancti Iuliani et de circi in terra Sancti Petri Rodense. Et in alio loco, infra terminos de parroechia Sancta Cecilia de Terradas, in loco que dicitur Vallelonga, sic dono tibi pecias III de uineas cum terras ubi resident. Et afrontat istas [uineas] de orientis in ipso margine uel in planta de Aaulfo condam, de meridie in ipsa uia et de occiduo in uinea et terra Sancte Marie cenobio Arulas et de circi in ipsa Keira. Quantum infra istas totasque afrontaciones includunt, sic dono tibi de supra dicto⁴ alod[...] omnia qui ibidem est quantum ibidem abeo tam per parentorum quam et per comparacione seu per qualesque

¹ Segons Josep M. Marquès, el lloc de Santa Coloma podria ser Cabanelles o Siurana.

² La lletra hac escrita sobre la línia.

³ La segona s de *Sesmundo* està escrita sobre la línia.

⁴ *dicto* escrit sobre la línia.

uoces, totum ab integrum, cum exiis et regressiis earum propter tuam melioracionem et in alios meos alodes qui remanent aequaliter partem abeas cum fratre tuo [...] prescripta donatrice aut ullus omo uel femina qui contra ista carta donacione seu melioracione ad inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat tibi supra scripta omnia in duplo cum omnem suam melioracion[em]. [Et inantea ista] carta donacione uel melioracione firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta istam cartam donacionis XV kalendas marci, anno XXVIII regni Enrici regis.

Sig+num Trudgardis, qui ista carta donacione uel melioracione feci firmaui et testes [firmare rogau].

Sig+num Petro Osten. Sig+num Adalbertus Liuul. Sig+num Amalrigo Eroigio.

Reimundus, lector.* Petrus, leuita SS.* Ioannes, presbiter SSS.*

Galindus, presbiter, qui ista carta donacionis atque melioracionis scripsit cum litteras rasas⁵ et suprapositas et subscripsit die et anno quo supra.⁶

⁵ *rasas* escrit sobre la línia.

⁶ *supra* escrit com de consuetud.

1060, maig, 2

Ot i la seva esposa Arluina venen al matrimoni Llobató i Amaltruç un alou situat al comtat de Besalú, als termes de Llers i Figueres, als indrets anomenats Bredas, Molí de Càrrega i l'Ull, per cinc mancusos d'or de Barcelona i, a més, per un alou situat als llocs dits Pardines, Aiguamorta, Gorg de Fosella, Vinyoles i la Podanera.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9839, perg. 449.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 27.

₅In nomine Domini. Ego Odo et uxori me Arluina uinditores sumus uobis Lobatoni et uxori tue Amaltruz emptores. Per hanc scriptura uinditionis nostre uindimus uobis alodio nostro proprio, id est, terras cultas et eremas, qui nobis aduenit per parentorum uel per quales uoces. Et est prescripto alodio in comitatu Bisuldunensis, infra terminos de Lercio uel de Figarias, in locis uocitatis ad Bredas in tribus locis et ad Molino des Carrega et ad ipso Ullo. Et afrontat ipsa terra de ipso Ullo a parte orientis in terra Sancti Iuliani et de Sesemundo et de meridie in terra de nostros eres, et de meridie in terra de uos emtores et uestros eres, et de circi in terra Sancti Petri Rodas. Et¹ ipsa terra qui est ad Molino des Carrega afrontat de orientis in terra de iam dicto Sesemundo, et de occiduo in terra de Oliba Baroni et de Wilelmo, et de meridie in terra de Arnal, et de circi in ipso riuo. Et una pecia qui est ad Bredas², in Campo Nitran, afrontat de orientis in terra de nostros eres et de meridie in ipso rego et de occiduo in terra de Opilani condam et nostros eres et de circi in terra de uos emptores et uestros eres. Et alia terra qui est ad Bredas afrontat in terra de iam dicto Oliba et Wilielm et Sesemundo et de meridie in terra de nostros eres et de occiduo in terra de Udalgeir et suos eres et de circi in terra de Lobeto condam. Et alia terra qui est ad iam dictas Bredas afrontat de orientis in terra iam dicto Udalgeir et suos eres et de meridie in terra de Ulprig condam et de ociduo in terra de iam scripto Wilielm et Oliba et de circi in terra de nostros eres. Et alia terra que dicunt ad Puiular de Bredas afrontat de orientis in terra de iam dicto Sesemundo et suos eres, et de meridie in terra Sancti Petri, et de occiduo in terra de Adaleiz, et de circi in terra Sesemundo iam scripto. Quantum infra istas totas afrontaciones includunt, sic uindimus

¹ Hi ha el verb *est* expuntuat.

² L'escrivà corregeix *Bledas* amb una erra al damunt de la ela.

uobis isto alodio supra scripto ab integrum quantum nos ibidem abemus et abere debemus cum exiis et regresiis earum propter precium manchosos V auri Barchinone, et alio uestro alodio quod uos nobis donatis in precium, qui est ipso uestro alodio in locis ubi dicunt ad Pardinas et ad Aqua Morta et ad Gorgo de Fosella et ad Vineolas et ad ipsa Podankara. Et est manifestum. Quem uero hec omnia superius scripta de nostro iure in uestro tradimus ad faciendum quodcunque uolueritis. Quod si nos uinditores aut ullus omo uel femina qui contra <ista carta> uindicione uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat aut componamus nos uobis predicta omnia in duplo. Et inantea ista carta uindicione firma permaneat omnique tempore.

Facta ista carta uindicione VI nonas mai, anno XXVIII regni Enrici regis.

Sig+num Odo, sig+num Arluina, qui ista carta uindicione fecimus firmauimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Eichard. Sig+num Amalrig Eroig. Sig+num Sesemun Adaulf. Sig+num Adalbert.

Galindus, presbiter, qui ista carta uindicione scripsit et subscripsit die et anno quo supra.³

³ *supra* escrit com de consuetud.

1062, maig, 15

Ramon i la seva muller Rengards venen a Artall i la seva esposa Amaltruds un alou situat al comtat de Peralada, al terme de Santa Àgata de Campmany, pel preu de quinze unces d'or, de moneda de Barcelona, de les que cada una valia set mancosos i per una mula valorada en deu unces.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9834, perg. 459.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 29.

7In nomine Domini. Ego Remun et uxori sue Rengards uenditores sumus tibi Artall et uxori tue Amaltrudis emptores. Per hanc scripturam uendicionis nostre uendimus nos uobis alodem nostrum proprium, quem abemus in comitatu Petralatense, infra termines de Sancta Agatha de Campo Magno uel infra eius termines, qui mihi aduenit, ad me Remun, per ienitrice mea seu per comparacione uel pro qualicumque uoce, et ad me Rengards per meum decimum. Et est iste alodium in casis, casalibus, curtis, curtalibus, cellariis, ortis, ortalibus, clausis, clausalibus, linaris, channabaris, aquis, aquarum ueductibus uel reductibus, terris et uineis, cultum uel eremum, arboribus pomiferis uel inpomiferis, siluis, garricis, pratis, pascuis. Et afrontat ipse alodis a parte orientis in terminio de Sancti Clementi uel de Sancti Martini de Meserag, de meridie afrontat similiter in terminio de Sancti Martini de Me<se>rag¹ uel de Sancti Stefani de Benuiuere, de occiduo afrontat in terminio de Sancta Maria de Agulana, de <parte> uero circi afrontat in terminio de Sancti Michaelis de Solans uel in terminio de Sancti Stefani de Kantalups. Quantum infra istas quattor afrontaciones includunt uel resonant, sic uindimus nos uobis prenominati uenditores ipsum alodem supra scriptum, totum ab integrum, cum exiis et regressiis earum propter precium uncias XV de auro monete Barchinone. Et sunt istas uncias de set in VII mancosos et mula una per decem uncias. Et nichilque de ipso precio apud uos emptores non remansit. Et est manifestum. Quem uero ec omnia superius scripta de nostro iuramus in uestras potestates tradimus ad faciendum quodcumque uolueritis. Quod si nos uenditores aut ullus omo aut omnes, femina aut feminas qui contra ista scriptura uendicionis uenerit pro inrumpendum, non oc ualeat uindicare quod requirit, sed componamus aut componant uobis predictum alodium in duplo cum omni sua

¹ L'escrivà ha oblidat la síl·laba *se* per haplografia.

inmelioracione. Et inantea ista scriptura uendicionis firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta ista scriptura uendicionis idus mai, anno II regni Philippo rege.

Sig+num Remun, sig+num Rengards, qui ista scriptura uendicionis fieri iussimus et firmamus et firmare rogauimus.

Sig+num Guilielm Oliba. Sig+num Bernard Vidal. Sig+num Adebran. Sig+num Berard. Sig+num Ramii. Sig+num Duran. Sig+num Petro Guilielm. Sig+num Laurencio Buraciano. Sig+num Bernard Guimara.

SSS. Oliba, presbiter, qui ista scriptura uendicionis scripsi et sub die et anno quo supra.

1064, setembre, 17

Consagració de l'església de Sant Joan de Vilatenim.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 6 i 17v.

a. ORDEIG I MATA, Ramon. *Les dotalies de les esglésies*, doc. 220, ex B.

In sacco inscripto “consecrations y privilegis apostolichs” sunt repositae donationes ecclesiarum et institutiones beneficiorum.

Ecclesia de Vilatenim

Consecratio ecclesie Sancti Joannis Baptiste de Vilatenim.

15 kalendas octobris, anno Domini 64 post millesimum, era 1102, indictione 2.

n. 56 B

1066, abril, 28

Guillem Pere i el seu germà Ponç venen a Santa Maria de Vilabertran una petita feixa que tenen al comtat d'Empordà, a la parròquia de Sant Pere de Militiana (Sant Pere Pescador), situada al costat del mas de l'esmentada Santa Maria, on habita Berenguer Pere, per dotze diners i «un lloc agradós al Paradís».

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5498, perg. 48.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 156-156v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 30.

Notum sit omnibus hominibus presentibus et futuris quia ego Guillelmus Petri cum fratrem meum Poncium uinditores sumus Domino Deo et Sancte Marie Villa Bertrandi de ipsum nostrum alodium, id est, fexola I, quam nos habemus in comitatu Impuritano, scilicet, in parrochia Sancti Petri de Villa Militiana, que uocant Piscatori, ad ipsum mansum de predicte Sancte Marie ubi abitat Berengarius Petri iuxta ipsum alodium. Et adueniunt nobis pro ienitoribus nostris. Et affrontat a parte orientis in ipsa strada qui pergit ubique, de meridie in alodio de nostros heredes, de occiduo in ipso nostro manso, de circi in alodio prelibate Sancte Marie. Quantum infra istas IIII^{or} afrontationes includunt, sic uindimus nos Domino Deo et alme Virginis Marie inpropter precium dinarios XII et amenum locum Paradidi. Et si nos uinditores aut ullus homo uel femina qui contra ista scriptura uinditione uenerit ad irupendum, non hoc ualeat uendicare quod requirit, sed componat in duplo cum sua melioratione ab ipsos exios et regressios earum. Et inantea ista scriptura uinditionis firmitatem obtineat omnique tempore.

Que est acta IIII kalendas mai, anno VI regnante rege¹ Philippo in Francia.

Sig+num Guillelmi Petri, sig+num Poncii, nos simul qui ista scriptura uinditionis fieri iussimus, firmuimus firmarique rogauimus.²

Sig+num Petri, clerici. Sig+num Mironi, clerici. Sig+num Berengarius.

Albertus,³ presbiter, qui ista scriptura uinditionis rogatus scripsit die et anno quo su+pra.

¹ L'escrivà primer va escriure *regis* i després va transformar la i en e sense cancel·lar la essa.

² Inicialment l'escrivà havia escrit *iussi, firmani* i *rogau* en primera persona del singular.

³ C *Umbertus*.

1066, maig, 13

Matfred dóna al seu fill Bremon, monjo, un alou situat al comtat de Besalú, al terme de la vila de Llers, a la vila de Molins i al vilar de Gorgs, consistent en dos molins, dues hisendes i diferents terres i vinyes; un dels molins, el de Budac, afronta amb la resclosa de Rotlens.

[A]: Original perdut.

B: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 226.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 31.

Ego Macfredus donator sum tibi filio meo Bremundo, monacho (*pero no dice de que monasterio*), de alaude meo proprio, quod habeo in comitatu Bisuldunensi, in termino de villa Lertii vel in villa quae vocatur Molinos vel in altero villare quem vocant Gurgs. *Consisten dichos bienes en dos molinos, dos heredades y diferentes tierras y viñas.* Et in molino que afronta de parte orientis in ipsa resclosa de Rutlendis, femina, uel de filiis eius quae est de ipso molino qui vocatur Budac (*oy en 1771 todavía se conserva una familia en Pont de Molins que se llama Bubac y es de las principales del vecindario*). A meridie in ipsa ripa uel in ipsa via quae vadit ad Sanctum Martinum de Calles, de parte circii in ipsa via quae vadit in utramque partem vel in ipsa ripa de ipso alveo qui vocatur Sanbuca, etc. *Las demas afrontaciones no trahen cosa particular.*

Facta est hec carta donationis, 3 idus madii, anno 6 regni Philipi regis.

Firman entre otros: Adebrandus, presbiter et monachus, qui hanc cartam donationis scripsi et vide infra proxime, *pues los sobredits apar eran monjos de Sant Pere de Roda.*

1069, febrer, 15

Ramon, prevere, dóna a Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades al comtat de Besalú, dins els termes de Llers o de Figueres, al lloc anomenat Aspres de Garriga Plana.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 7.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38.

C: Transcripció parcial: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 229v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 33.

4In nomine Domini. Ego Reimundus presbiter, donator sum domui alme Marie Villa Bertrandi alodium meum proprium, id sunt, pecias II de terra. Per anc scripturam donacionis meae dono domui alme Marie predicto alodio, qui mihi aduenit per empcione uel per qualicumque uoce. Est namque prefato alodii in comitatu Bissildunense, infra termines de Lercio uel de Figarias, in locum que dicunt Asperos de Garriga Plana. Abet namque afrontaciones predicta una pecia a parte orientis in terra de Echard, de meridie in terra Sancti Petri et Sancti Primi, de occiduo in terra Utalger Osten et suos eres, de uero circi in terra qui fuit de Galin Aaulfo condam. Et alia pecia de terra iam dicta abet afrontaciones a parte orientis in terra de Mironi Aduir condam, de meridie in terra de predicto Galin condam, de occiduo in terra de Baroni Enge, de uero <circio> in terra Sancti Petri Rodas. Quantum infra predictas totas afrontaciones includunt, sic dono domui predicte Sancte Marie Villa Bertrandi ut ipsa ecclesia teneat iam dicto alodio et possideat secure et quiete et ibidem seruientes Domino abeant hodierno die et deincebs sine ulla diminucione cum homnibus exiis et regresiis suis et cum afrontacionibus cunctis, e<t> sic trado iam dicta omnia in ius et potestate Sancte Marie. Si quis contra hanc scripturam donacionis ad inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat ipse uel ipsi qui hoc fecerint iam dicta omnia in quadruplum iam dicte ecclesiae. Et inantea hec scriptura omnique tempore maneat firma.

Facta autem hec scriptura donationis XV kalendas marci, anno VIII regnante Philippi regis.

Sig+num Remun, presbiter*, qui ista scriptura donacionis feci firmaui et firmare rogau.

Branuinus, sacer.*¹ Sig+num Gocfret Gilielm. Sig+num Gilielmus Bernar, subdiaconus. Petrus, sacer.* Petrus Guadal. Remun Andra. Sig+num Po<n>cius Adalbert. Ioannes, subdiaconus. Sig+num Remun Guilielm. Sig+num Remundus Adalbert. Sig+num Bernard Bernard.

Ioannes, presbiter, qui ista scriptura donacionis rogatus scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

¹ La signatura autògrafa del sacerdot Branuí es va incorporar en un espai en blanc deixat després de la firma del donant, el prevere Ramon.

1069, febrer, 16

Guifrè i la seva esposa Adalgards donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas on habiten, situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, el qual cedeixen amb reserva de violari per al seu fill Jobert i les seves filles Bonadona, Maria, Sicards i Guifreda, que en pagaran el cens de cinc mitgeres d'ordi per Sant Pere i cinc gallines per Nadal.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9709, perg. 448.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 34.

¶In nomine Domini. Ego Guifredus et uxori mea Adalgarda manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donacionis faciamus, sicuti et facimus, de alodem nostrum proprium ad domum Sancte Marie Villa Bertrandi, id est, ipso maso nostro ubi nos abitamus cum solis suis et parietes eius et superpositis et cum ipso clauso qui ibidem sunt ubi iam dicto maso sedet cum exiis et chintanis et cum cunctis arboribus qui sunt uel erunt infra eo et cum cuncta¹ omnia qui ad iam dictum masum pertinet. Est namque prenomina omnia in chomitatu Petralatense, infra termines et parroecia² Sancti Vincencii uilla Kabannes, ad [...] a parte orientis. Aduenit mihi Guifredus predicta omnia per parentorum meorum aut per ehmciones aut per qualescumque uoces, et mihi Adalgarda per meum decimum uel per qualescumque³ uoces. Abet namque afrontaciones predicto clauso cum predicta ommia a parte orientis in terra de Fulcho Soniario, de meridie in terra de Remun et de Wilelmus uicescomitte⁴ uel in ipsa strada publica qui discurrit de Chabannes a Petralata, de occiduo in terra Sancti Petri Rodas, de circi in terra de Remun et de Guilelmus uicecomite. Quantum infra iam dictas afrontaciones includunt, sic donamus nos predicti donatores iam dicta omnia Sancte Marie domui eius Villa Bertrandi ut omnes ibi seruientes Deo abeant et exfructent iam dicta omnia, tali pacto ut omnibus diebus uite illorum teneant et possideant, et, post obitum meum, filio meo Gaucebertus et filias meas Bonadonna et Maria et Sichards et Guifreda teneant omnibus diebus uite illorum et donent censsum per unumquemque annum ad ipsa festa Sancti Petri qui est III kalendas iulii, migeres V de ordeo et ad Natiuitatem Domini gallinas V. Ita fiat omni tempore. Et ad [...] in

¹ La segona ce de *cuncta* escrita sobre la línia.

² La segona erra està escrita sobre la línia.

³ *cumque* està escrit sobre la línia.

⁴ Es tracta de Guillem, vescomte de Verges i de Rocabertí.

potestate Sancte Marie sine ulla retinencia et ita concedimus et tradimus in iure Sancte Marie. Hec iam dicta omnia ut predictum est cum illorum afrontationibus et pertinenciis cunctis et cum exiis et regressiis uniuersis. Si quis autem hanc scriptura donacionis uenerit⁵ ad inrumpendum, nil ualeat, set in quadruplum componat ad predictam domum Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est hec scriptura donacionis IIIIX kalendas marcii, anno nono regni Filippi regis.

Sig+num Guifredus, sig+num Adalgarda, qui hanc scripturam donacionis fieri iussimus, firmauimus et firmare rogauimus. Sig+num Gaucebertus, sig+num Bonadona, sig+num Maria, sig+num Sicardis, sig+num Gifreda, qui firmamus quod supra scriptum est.

Sig+num Adalbertus Tassio. Sig+num Bernardus. Sig+num Bernardus Bels.

Bertrandus,⁶ sacer, qui hanc scriptura donacionis rogatus scripsit cum litteras superpositas et sub die (*senyal*) et anno quo supra.

⁵ El *ne* de *venerit* està escrit sobre la línia.

⁶ C *Bertrande*. Afirmat que aquest nom està escrit en grec i en realitat és un tipus de lletra coetani i amb particularitats que l'apropen a la *littera elongata*.

1069, març, 9

Bernat Bernat i la seva esposa Guilla, Bernat Jofre i la seva esposa Nèvia, i Jofre Jofre i la seva esposa Adalgards donen a Pere Rigall i als seus clergues l'església de Santa Maria de Vilabertran amb seixanta passos eclesiàstics del uoltant.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9722, perg. 450.

B: Còpia del 12 de març de 1587: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 1-2v.

C: Còpia del segle XVII. París, BnF, département des Manuscrits, Baluze, vol. 108, fol. 208-209, ex A.

D: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 274v-275.

E: Regest: MONSALVATGE I FOSSAS, Francesc. *Notícies històriques*, vol. 14, p. 77.

F: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 36.

a: FLOREZ, Enrique. *España Sagrada*, vol. 45, ap. XVI, p. 275-278.

b: VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario*, vol. 15, p. 28.

c: GOLOBARDES VILA, Míguel. *El monasterio de Santa María de Vilabertran*, p. 87-96.

d: VIGUÉ I VIÑAS, Jordi. «Acta fundacional de la canònica», p. 876-877.

e: Traducció castellana: PUJADES, Jeroni. *Crónica universal*, vol. 7, cap. XXXVII, p. 515-525.

₂Semper debemus metuere finem instantis uite et oram migrationis nostrarum animarum a luce presenti cum sollicitudine prestolari. Scimus namque quia finis nostre moriture carnis non elongatur, sed cotidie appropinquat nobis. Quapropter fiendum est ut comutando donemus omnipotenti Deo de nostris terrenis facultatibus ut misericors Dominus post mortem nostrae carnis tribuere dignetur gloria regni caelestis animabus nostris, ob hid igitur nos simul in unum, ego Bernardus Bernardi et uxor mea Guilla et ego Bernardus Gauzfredi et coniunx mea Neuia et ego Gaucefredus Gauzfredi et uxor mea Adalgardis notum esse uolumus omnibus hoc scire uolentibus tam presentibus quam et futuris quem ad modum Deo fauente placentibus animis nostris donamus ipsi omnipotenti Deo et alme genitrici filii Dei Mariae alodium nostrum proprium, id est, ipsam ecclesiam Sancte Marie quam habemus in episcopatu Gerundensi ac in comitatu Petralatensi, in loco qui uocatur Villa Bertrandi, cum omnibus uotis et oblationibus suis et cum omnibus

decimis et primiciis quod eidem ecclesie gratanter concedimus ut ab hac die et a deinceps quietae et securae ea possideat et in circuitu predictae ecclesiae donamus ei LX^a passus terrae pro cimiterio, ab oriente et meridie, ab occasu et aquilone. Et unusquisque passus habeat VII^{em} pedes legitimos. Et donamus ei ipsum fontem qui ibidem est cum omnibus suis pertinentiis haec prescripta omnia simul cum suis affrontacionibus et omnibus pertinentiis et cum exitibus et regressibus uniuersis donamus et tradimus in ius et potestatem Sanctae Dei genitricis Mariae, in cuius honore iam dicta ecclesia est fundata, ita ut perhenniter absque ullo obiecto et lite, sine ulla nostra retinentia maneant haec omnia ei legitime concessa, ut neque nos donatores seu donatrices, nec ulla potestas, nec quisquam natus uel qui adhuc ex nostra progenie est nasciturus ullam habeat potestatem uel tutelam seu dominationem in predicto loco, nisi solum modo pro iuuamine eiusdem loci aut in eo degentium, et ita sit libera haec nostra donatio in ius Sanctae Mariae ut iam dicta ecclesia et eius omnes acquisitiones solum Dominum Iesum Christum habeant donatorem et deffensorem atque rectorem et in seruicium eius nos predicti donatores eligimus Petrum Rigualdi presbiterum qui habeat potestatem tenere et possidere eandem aecclesiam cum omnibus suis acquisitionibus, ipse et successores eius, qui ibidem fideliter seruierint Domino et Genitrici eius, et idem ipse Petrus sit capud et gubernator iam dicti loci seu prescriptae ecclesiae atque clericorum ibidem Deo famulantium, qui fideliter et in sanctitate, ut melius poterit, iam dictam ecclesiam et omnes seruientes in ea Deo cannonice regat et in uiam ueritatis inducat. Post cuius decessum clericis eiusdem loci liberam concedimus omnino facultatem ut fauente Deo cannonice utillimum preuideant ac eligant qui gubernator et rector sit predictae ecclesiae et omnium inibi habitantium et nulli potentum liceat unquam aliquem ibi preponere aut alicui clerico regimen huius ecclesiae sibimet assumere nisi ex consensu omnium fideliter ibi degentium secundum Deum electo. Itaque fiat omni temporae. Haec uero nostra donatio ita maneat firma, sicut superius scriptum est. Quicumque autem contra hanc nostram donationem in aliquod uenerit ad minorandum uel inquietandum aut pro inrumpendum, ad nichilum ei proficiat, sed excommunicationi subiaceat donec componat ipse uel ipsi qui hoc fecerint supra scriptam donationem in quadruplo cum omni melioratione prelibate aecessie Sanctae Marie. Et postmodum hec nostra donatio firma et stabilis permaneat hic et in perpetuum, ita ut Sanctae suae sedi Gerundensi debitam exhibeat obedientiam et obsequium et episcopo eiusdem sedis omni tempore.

Acta hec scriptura donationis VII idus marci, anno millesimo LX° VIII° ab Incarnacione Domini, Indicione VII^a, Era millesima C^{sima} VII^{ma}, anno VIII° regnante Philipo rege.¹

Sig+num Bernardus Bernardi, sig+num Guilla, sig+num Bernardus Gaucefredi, sig+num Neuia, sig+num Gauzfredus Gaucefredi, qui dicitur Bastone,² sig+num Adalgardis, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Bernardus Bernardi Tomapalearius. Sig+num Guilla, soror eius. Sig+num Ermessindis. Sig+num Gauzfredus Bernardi. Sig+num Berengarius Gauzcefredus. Sig+num Caucerandus Gaucefredus.³ Sig+num Bernardus Gauzfredus. Sig+num Arnaldus, frater eius. Sig+num Ermengaudus. Sig+num Petrus Gauzefredus. Sig+num Adalaizis, femina. Sig+num Garsendis. Sig+num [Ermengar]dis, femina.⁴ Sig+num Garsendis, femina, uxor Gillelmi. Sig+num Berengarius Petri, qui omnes uoces meas quas habeo uel habere debeo infra iam dictos LX passus confirmo atque delibero in potestate Sancte Virginis Marie iam dicte aeccliesie ut ab hodierno die et deinceps cum securitate habeat et possideat iam dicta ecclesia omnem meam hereditatem ab integre quam habeo infra iam dictos LX passus.⁵ Dalmatius, Sancte Narbonensis Aeccliesie archiepiscopus hoc confirmo.* + Bertrandus, gratia Dei, Barchinonensis episcopus +*. + Berengarius, Barchinonensis episcopus.* Sig+num Poncius, gratia Dei, comes, qui hanc scripturam donationis confirmo et omnes meos directos uel uoces infra iam dicta parrochia in iure predicte ecclesie delibero atque transfundo. + Berengarius, Dei gratia, Gerundensis episcopus +*.⁶ Sig+num Remundus Adalbertus Albani. Sig+num Artaldus Petri?. Sig+num Garsendis, femina, qui omnes uoces meas uel directos quos hodie habeo uel inantea adquirere debeo in supra dicta omnia confirmo atque delibero in potestate predicte ecclesie Sancte Marie et insuper dono ad iam dictam ecclesiam medietatem alodii quod tollit mihi Berengarius Renardi et aliam medietatem dono ad ecclesiam Sancte Marie Ville Abundanti et ipsum alodium est in Oliuas. Item sig+num Bernardus Tomapalearios, qui iterum firmo⁷ iam dictam scripturam donationis de omnes uoces meas quas habeo uel habere debeo infra iam dictos LX passus

¹ Perquè hi hagi coincidència entre tots els estils cronològics aquí utilitzats hem de considerar que l'Any de l'Encarnació aquí usat és de l'estil Pisà i no florentí. d considera l'any de 1068.

² *qui dicitur Bastone* afegit sobre la línia.

³ *Bernardus* cancel·lat.

⁴ F llegeix *Sicardis, femina*.

⁵ Des de *omnes uoces* fins a *LX passus* està escrit sota la línia.

⁶ El bisbe Berenguer de Girona signa amb excel·lent cal·ligrafia i usa les ges uncials.

⁷ *firmit* corregit de *firmit*.

pro qualicumque uoce. Sig+num Constancia, sig+num Guilelmus Stefanus, sig+num Stephanus, sig+num Dalmathius, qui omnes nostros directos uel hereditates quas habemus uel habere debemus infra iamdictos LX passus donamus et confirmamus in potestate Sancte Marie dicte Ville Bertrandi. Sig+num Rodlens, femina. Sig+num Gauzfredus Segarii, sig+num Arnallus Segarii, nos pariter donamus atque confirmamus ad predictam ecclesiam Sancte Marie peciam I de terra, scilicet, quarteradas IIII, que affrontat de oriente in nostro alodio et de circi similiter et de occiduo in ipsa Calciada et ex alia parte in alodio Petri Pellis, et est ipsum dextrum de septem alnis et medium pedem. Sig+num Eccard. Sig+num Gauzfredus Rodball. Ego Bernardus, Toletane sedis archiepiscopus et Sanctae Romane Aecclesie legatus, hanc cartam donationis confirmo et laudo +.* Ego Poncius, Barbastre siue Rote episcopus, hoc donum confirmo et laudo.* Sig+num Gaucefredus Bastonis, qui totum ab integro quidquid primiciarum uel decimarum in confiniis Bertrandis Villae possideo alme Marie inesitanter trado. Sig+num Gauscefredi Cagulle, qui supradicta donationem confirmo.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis et traditionis atque deliberationis scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

+ Ego Amatus, gratia Dei, Ellorensis episcopus et Sanctae Romanae Aecclesiae legatus, hanc cartam laudo et confirmo.* (*Senyal*) Guilielmus, archileuita, qui sexaginta suprascriptos passus ecclesiaticae disposui in circuitu predictae ecclesiae et crucibus terminos auctoritate Sancte Gerundensis Ecclesiae et domni Berengarii episcopi eiusdem.⁸

⁸ Al costat de la signatura i de l'escrit d'en Guillem, arxileuita, hi ha una transliteració del seu escrit feta al segle XIII.

1069, maig, 14

Pere Rigall, prevere, dóna a Santa Maria de Vilabertran tot l'alou que té per herència dels pares al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Julià de Rabós, a l'indret anomenat Riera o, per millor dir, Rierol de Baldred, i a la parròquia de Santa Eulàlia de Noves, als paratges de Vall-llobera i Vall d'Anastasi.

A: Còpia imitativa contemporània. Barcelona, BC, reg. 9049, perg. 197.¹

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 37.

¶In nomine Domini. Ego Petrus Rigualdi, presbiter, dono Domino <Deo> et Sancte Marie Ville Bertrandi omne alodium quod habeo in comitatu Petralatensi, infra terminos parrochie Sancti Iuliani de Rabizoso et Sancte Eulalie de Nouis, sicut mihi aduenit per uocem parentorum meorum uel pro qualicumque modo. Prephatum ergo alodium sunt mansi constructi et destructi qui habentur in eo loco qui dicitur Riera et iuxta rei ueritatem riuulus Baldredi cum ficulneis et arboribus et ortis atque clausis, seu oliuariis uel chintanalibus, necnon terris cum cigariis et uniuersis ad eundem alodium pertinentibus cum trileis et uineis, campis et heremis, boscis et ortalibus, cum molendino etiam et linaribus et omnibus que ibi esse uidentur, pariter cum exitibus et regressibus et uniuersis affrontationibus simul cum fonte qui manat ex ipso prato. Et in parrochia iterum predictae Sancte Eulalie, in terminio scilicet de Val de Luparia quantum ibi abeo; et in Valle Anastasii similiter. Et in aliis locis ubicumque habeatur quod mihi debeat contingere. Prelibata uero omnia trado a meo iure in ius et dominationem prescripte Sancte Marie et clericorum ibi degentium ad perpetuum fruendi alodium. Ita ut quicumque hanc scripturam donationis uoluerit irrumpere uinclis anathematis subiaceat, donec omnia in duplo cum sua melioratione iam dicte Sancte Marie componat, et post modum hec scriptura firma permaneat.

¹ Aquest document no és original. Es tracta d'una còpia imitativa que pretèn simular fins i tot els punts dels testimonis no autògrafs. En el cas dels dos levites anomenats *Petrus*, l'autor de la còpia ha volgut introduir algun element distintiu entre la morfologia dels dos noms i àdhuc en la cl, abreviatura per a *leuita*. No cal pensar, però, que es tracti d'una falsificació, sinó d'una manera d'actuar recurrent. D'altra banda, l'autor d'aquesta còpia és possible que hagués actuat deu anys després de la suposada data del document original, d'aquí que, a l'hora d'escriure el cronograma, inadvertidament hi posés una X de més tal i com es pot veure en la nota següent.

Acta est autem hec II idus madii, anno VIII² regnante Philippo rege.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmari rogavi SSS.

Sig+num Soniarii Seniofredi. Sig+num Remundi Gilelmi. Sig+num Geraldi Eneas. Sig+num Bernardi Bellihomo. Sig+num Gaucfredi Bernardi. Sig+num Remundi Gisad. Sig+num Branuinus, presbiter. Bertrandus, sacer. Remundus, presbiter. Guilabert, id est, SS. presbiter. Petrus, leuita. Petrus, leuita.

Berengarius, leuita, qui hanc scripturam donationis scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

² Primer l'escrivà va escriure XVIII però després va esborrar la X inicial. Aquesta hipòtesi queda confirmada ara per B que transcriu: *anno 9 regnante Philipo rege.*

1069, juny, 13

Ramon Sunyer i la seva esposa Auriseta, Arnall Sunyer i la seva esposa Estefania, Dalmau Sunyer i la seva esposa Rotlends, Sonifred Ponç, la seva esposa Adalgards i el seu fill Jobert, i Pere Sesmon donen a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, al paratge anomenat la Plana, damunt de Perafita. Confirmen aquesta donació altres familiars amb drets damunt ella i fan la donació per remei de llurs ànimes, de la de llurs pares i, en concret, de la de l'oncle matern Galí.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 23.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 39.

5In Christi nomine. Ego Remundus Soniarii et uxor mea Aurissita femina, et Arnaldus Soniarii et uxor mea Stephania femina, et Dalmathius Soniarii et [...] et Seniofredus Poncii et uxor mea Adalgards femina et Gaucebertus, filio meo, et Petrus Sesmundi donatores sumus Domui Sancte Marie Villa Bertrandi [...]. [Mani]festum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, iam dicte Sancte Marie alodio meum proprium [...] uel aduenit per parentorum nostrorum uel pro qualicumque uoce. Est namque predicta terra in comitatu Petralatense, infra terminos et parroechia Sancti Petri de [...] Plana super Petraficta.¹ Habet namque affrontationes iam dicta terra a parte orientis in terra de Sancta Eulalia et abet ibi in longitudine dextros [...] meridie et de occiduo affrontat in uia que itur de Petraficta ad Lercio et abet ibi in longitudine dextros CLII et facit ibi clauem a parte meridie et in ip[...] in latitudine et de circi affrontat in terra Sancte Eulalie et habet ibi in latitudine² dextros CVIII. Quantum predictae affrontaciones includunt, sic donamus [...] totum ab integre cum omnibus affrontacionibus suis et pertinenciis uniuersis et cum omnibus suis exiis et regressiis cunctis et predicti dextri habent unusquisque alnas [...]. Quem uero iam dicta omnia sicut superius resonat de nostro iure in potestate et dominio tradimus Sancte Marie iam dicte et omnium fidelium ibi Deo seruentium. Si quis autem hanc [...]nis uenerit

¹ *Petraficta* s'ha afegit en un segon moment després d'haver deixat un ampli espai en blanc corresponent a unes vint lletres.

² La síl·laba *ti* està afegida sobre la línia.

ad inrupendum, nil ualeat, sed in quadruplum componat Sancte Virgini Marie predicte Villa Bertrandi cum omni sua melioratione. Et inantea h[...] omni tempore permaneat firma.

Acta hec scriptura donationis idus iunii, anno VIII regnante Philippo rege.

Sig+num Remundus Soniarii; sig+num Aurissita, femina; sig+num Arnaldus Soniarii; sig+num Stephania, femina; sig+num Dalmathius Soniarii; sig+num Rutilendis, femina; sig+num Seniofredus Poncii; sig+num Adalgardis, femina; sig+num Gaugebertus Seniofredus; sig+num Gerallus, subdiaconus;* sig+num Miro Amalrichi; sig+num Bonadonna, femina; sig+num Bernardus Bellushomo; sig+num Stefania, filia iam dicte Rutilendis; sig+num Bernardus Miro;* sig+num Geiraldus Soniarii; sig+num Arnallus Miro; sig+num Guillem Guifredus; sig+num Sesnanna; sig+num Bonefilius Sesmundus; sig+num Adalberti, presbiter; Petrus, sacer, SSS*, qui omnes nostros directos et hereditates quas habemus uel habere debemus in predicto alodio confirmamus et deliberamus et tradimus in iure et dominatione Sancte Marie predictae cum suis afrontationibus et pertinentiis et cum suis exitibus et regressibus cunctis propter remedium animarum nostrarum et auunculi³ nostri Galindoni et aliorum parentum nostrorum.

Sig+num Remundus Ademarus. Sig+num Arnallus Bastoni.

Sig+num Ermesendis, qui omnes uoces et directos quos habeo uel abere debeo in alodio iam dictis afrontacionibus terminato trado atque delibero in ius et dominium predicte Sancte Marie et clericorum eiusdem ecclesie.*⁴

Sig+num Arnalli.* Petrus, subdiaconus.* Raimundus, sacer.* Gillemus, canonicus, presbiter.*⁵

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

³ Les lletres *neu* escrites sobre la línia.

⁴ Aquesta signatura que no la va escriure Pere Rigall és heterògrafa i no la podem atribuir a la mà d'Ermessèn perquè el seu autor també va posar per escrit la següent signatura d'Arnall. Correspon a la mateixa lletra del sotsdiaca Pere, que signa autògrafament a continuació.

⁵ Les signatures heterògrafes d'Ermessèn i d'Arnall i les autògrafes del sotsdiaca Pere, del sacerdot Ramon i del canonge Guillem s'han afegit en un segon moment.

1069, juny, 13

Pere Rigall i la seva mare Adalgards donen a Santa Maria de Vilabertran tot l'alou que tenen al comtat de Peralada, a les parròquies de Sant Julià de Rabós i Santa Eulàlia de Noves, consistent en uns masos i terres, horts, olivars situats a la Riera o, per millor nom, al Rierol de Baldred, i al Camp Rodó, i unes vinyes i camps de l'indret anomenat Planell, un molí del paratge dit els Llinars, i una font situada al Prat, i tot el que tenen al terme de la parròquia de Santa Eulàlia de Noves, a Vall-llobera i a la Vall d'Anastasi, amb la condició que l'esmentada Adalgards pugui tenir aliment, vestit i habitació a la dita església de Vilabertran en cas que ell premori a la seva mare.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9663, perg. 79.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 209v-210.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 38.

¶In nomine Domini. Ego Petrus Rigualdi, presbiter, donator sum Sancte Marie Villa Bertrandi. Certum quidem et manifestum est quia placuit animis meis et placet ut scriptura donacionis fecisem, sicuti et facio, una cum genetrice mea Adalgardis de omne alodium nostrum proprium quod habemus in comitatu Petralatense, infra terminos et parrochiam Sancti martiris Iuliani de uilla Rabizosa et Sancte Eulalie de Nouas. Aduenit mihi predictus Petrus iam dicta alodia per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce, et mihi iam dicta Adalgardis per meum decimum et per uiolarium et in aliquibus locis per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Est namque prenominata alodia in separatim locis posita. Sunt namque mansia constructa in iam dicta parrochia Sancti Iuliani, in locum uocatum Riera et ueraciter nominatum Riuulo Baldredi in ibidem loco et inde proximo. Omne nostrum alodium, id est, ipso manso nostro maiore cum ipso cigiar qui est ad intus et foris in circuitu et cum ipsa area que ibidem est et cum ficulnea ante ianuam iam dicti mansi et omnibus suis chintanalibus et cum aliis mansis et mansiunculis et soliis et parietibus et superpositis illorum et quintanalibus eorum qui sunt prope iam dicto alio manso maiore usque in ipso torrente qui est a parte occidentis et discurrit per tempus pluuiarum. Et ipsos ortales atque clausos et oliuarius que est iuxta parietem maioris mansi et cum ferraginala et campo qui est subtus iam dictis mansis et peruenit usque iam dicto torrente. Et super ipso manso qui est iuxta iam dicto torrente alia pecia de terra. Et in dicto

Riuulo Baldredi ipso orto cum filcuneis et aliis arboribus et trileis. Et ex alia parte riuuli iam dicti in ipso Campo quem uocant Rotundo ipsam medietatem. Et de ipso bosco et ortale que est inter iam dicto campo de riuulo similiter nostram medietatem. Et in alio loco uocitato Planello omnibus uineis et campis et eremis et garricis quantum ibidem habemus. Et in alio loco ad ipsos Linares molendino nostro cum suis pertinetiis et cum ipso linare qui est inter molendinum qui est subtus iam dicto et fonte que est in Prato. Et in parrochia Sancte Eulalie in termino de ualle Luparia similiter quantum ibi abemus. Et in ualle Anastasii similiter. Et in aliis locis ubicumque ullus homo poterit uel perspicere uel inuenire. Quantum supra dictum est hoc, totum ab integro, sic donamus et tradimus in ius et potestatem predicti loci Sancte Marie Ville Bertrandi ut omnes ibi habitantes et fideliter Deo seruientes habeant et possideant iugiter sine ulla dimuntione cum omnibus exitiis et regressiis earum et cum omnibus uniuersis earum affrontationibus et pertinentiis, ita ut, si ego iam dictus Petrus ante obiero quam genitrix mea, ipsa habitet in iam dicto loco Sancte Marie, et abeat uictum atque uestitum de comunia iam dicti loci quamdiu uixerit. Post obitum uero suum remaneat sicut superius ordinatum est. Que uero iam dicta omnia de nostro iure in potestatem tradimus et dominationem iam dicte Sancte Marie, sicut iam dictum est. Si quis autem hanc scripturam donationis [...] uel uenerimus ad inrumpendum, nil ualeat aut ualeant uel ualeamus uindicare, sed componat uel componant uel componamus prenomina omnia in quadruplum ad ecclesiam prelibate Sancte Marie cum sua melioratione, et insuper donec componat, sicut predictum est, excommunicati permaneant et ab omni solatio Sancte Ecclesie extranei et alieni maneant.

Acta autem est hec scriptura donationis idus iuni,¹ anno VIII regnante Philippo rege.

Sig+num Petrus SS.,* sig+num Adalgardis, femina, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Sonarius Seniofredi. Sig+num Reimundus Guilielmi. Sig+num Geiraldus Eneas. Sig+num Bernardus Bellusomo*. Sig+num Gaucefredus Bernardi. Sig+num Remundus Gisad. Branuinus, presbiter*. Bertrandus, sacerdos*. Raimundus, presbiter*.² Guilabertus, prebiter*. Petrus, leuita*. Petrus, leuita*.³

¹ B transcriu per error *ianuarii* en comptes de *iuni*.

² Omès per D.

³ D no hi llegeix dos noms, transcriu *Petrus leuita et presbiter**.

Ego iam dictus Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis ipse scripsi et subcripsi die et anno quo supra.

1069, novembre, 28

Ponç Sonifred dóna a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra que té al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, prop de la Calçada.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9841, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 41.

⁊In nomine Domini. Ego Poncius donator sum domui¹ Sancte Marie Villa Bertrandi pecia I de terra. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis fecissem, sicuti et facio, Domino Deo Sancte Marie ecclesie Ville Bertrandi de alodium meum proprium, id est, pecia predicta de terra. Que est in comitatu Petralatense, infra parroechia Sancti Petri de Figarias, non longe ab ipsa Calciata que dicunt (*sic*). Aduenit mihi predictus Poncius iam dicta terra per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Habet² namque affrontaciones predicta terra a parte orientis in alodio Bernardi Bernardi et suos eres et ibi habet dextros [*espai en blanc*] et de meridie in ipsa uia qua itur ad Ficarias et in alodio de Gaucefredus Sicarius et habet ibi dextros [*espai en blanc*] et de occiduo affrontat in terra de Petrus Pella et habet dextros [*petit espai en blanc*] a parte uero circi in terra Petri Sesmundi et suos eres et ibi habet dextros [*espai en blanc*]. Que uero iam dicta omnia, sicut superius resonat, ita dono ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie et omnibus fideliter ibi iugiter Domino seruientibus cum suis affrontacionibus et pertinenciis uniuersis et cum omnibus suis exitibus et regressibus. Si quis autem hanc scripturam donationis uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, sed in quadruplum componat iam dictam donationem ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie. Et insuper hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis IIII kalendas december, anno X regni Philippy regis.

Sig+num Poncius, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmare rogauit.

¹ La lletra de és una transformació d'una te inicial per a *tibi*.

² La lletra hac ha estat afegida en un segon moment.

Sig+num Adalaizis, femina;³ sig+num Sonarius Poncius;⁴ sig+num Remundus Poncius; sig+num Petrus Poncius; sig+num Bonadonna; sig+num Arnaldus Poncii; sig+num Maria et Adalaizis, qui omnes uoces nostras quas hodie habemus uel inantea futuris temporibus adquirere debemus in iam dicto alodio totum donamus ab integre Domino Deo et predicte ecclesie Sancte Virginis Marie sine ulla reseruacione.

Sig+num Geiraldus, subdiachonus. Sig+num Ansulfus.⁵ Sig+num Remundus, presbiter.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

³ Algunes de les signatures dels testimonis es van escriure en un segon moment.

⁴ A continuació, hi ha *signa* sense els punts característics.

⁵ Després de la signatura d'Ansulf hi ha dos *signa* sense nom.

1070, febrer, 26

Ponç Pere i la seva esposa Egara donen a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Julià de Rabós, consistent en una casa i, a més, una vinya del lloc anomenat Planell, i un llinar dels Llinars Majors, als Molins. Mentre visquin es comprometen a pagar anualment el cens d'una gallina per la casa i la tasca de la vinya i del llinar.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9646, perg. 92.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 40.

5In nomine Domini. Ego Poncius Petri et uxor mea Egara, femina, donatores sumus Sancte Marie Villa Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, de alodium nostrum proprium, id est, casa I cooperta et pecia I de uinea cum ipso eremo et pecia I de linare. Aduenit michi predictus Poncius iam dicta omnia per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Et michi iam dicta Egara per meum decimum uel pro qualicumque uoce. Est namque predicta omnia in comitatu Petralatense, infra terminos et parrochia Sancti Iuliani martiris de Rabedós.¹ Abet namque affrontationes predicta casa a parte orientis et meridie et occidentis et circi in alodium Sancte Marie iam dicte Ville Bertrandi et est in locum (*sic*). Et predicta uinea est in locum nominatum Planel. Abet autem affrontationes a parte orientis cum ipso eremo in ipso torrente qui descendit de Monte Mediano et de meridie et occiduo et circi in alodio predicte Sancte Marie. Et predicto linare est ad Linares Maiores, ad ipsos Molinos. Et habet affrontationes a parte orientis in alodio Sancte Marie et de meridie in alueo Orlina et de occiduo in ipso molino et de circi in linare de Gauceberti Gilaberti. Quantum predicte affrontationes includunt, sic donamus iam dictum alodium ad ecclesiam Sancte Marie Villa Bertrandi. Et in diebus uite nostre donemus censum ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie de ipsa casa per unumqueque annum gallinam I et de predicta uinea et linare donemus ipsa tasca. Hec omnia donamus ad iam dictam ecclesiam, id est, predicta casa et uinea et linare cum omnibus illarum affrontationibus et pertinentiis cunctis et cum exitibus et regressibus earum propter amorem Domini Iesu Christi et remedium animarum nostrarum. Si quis autem hanc

¹ de Rabedós escrit sobre la línia.

scripturam donationis uenerit ad inrupendum, nil ualeat, sed in quadruplum componat et in sua excommunicationi pena subiaceat donec restituat iam dicte ecclesie. Et ianantea hec scriptura omni tempore remaneat firma.

Acta autem hec scriptura v kalendas marci, anno X^o regnante Philippi regis.

Sig+num Poncius Petri, sig+num Aegara, femina, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmare rogauimus.

Sig+num Gauzbertus Adalbertus. Sig+num Stefanus Ennego. Sig+num Guifredus, presbiter. Sig+num Petrus Giscafredus.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donacionis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1070, març, 4

Pere Sonifred, sacerdot, dóna a Santa Maria de Vilabertran alous situats al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, en diversos indrets que afronten amb les parròquies de Santa Coloma de Cabanelles, Sant Martí d'Olmeda, Santa Maria de Sagaró i Sant Martí de Serra.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10026, perg. 171.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

C: Regest: *Memorial ajustado del pleyto que el cabildo*, núm. 106.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 42.

¶In nomine Domini. Ego Petrus Seniofredus donator sum Sancte Marie Villa Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis fecissem, sicuti et facio, de omne meum alodium. Est namque prefatum alodium in comitatu Bisuldunensi, infra terminos et parroechia Sancti Mathei apostoli de Villadamiras. Aduenit mihi iam dictus Petrus predicto alodio per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Sunt namque iam dicta alodia in separatis locis posita. Sunt namque domos constructis et heremis, habitantes et inhabitantibus, terris et uineis, cultis et heremis, arboribus fructiferis et infructiferis, aquis et riuis, fontanis et puteis, omnia in omnibus, tam montanum quam planum, tam rusticum quam et urbanum, tam asperum quam et iocundum. Abet autem affrontaciones iam dicta alodia a parte orientis in parroechia Sancte Columbe uirginis de Cebannelas et de meridie in parroechia Sancti¹ Martini de Ulmeda² et de occiduo in parroechia Sancte Marie de Sagon et de circi in parroechia Sancti Martini de Serra. Quantum predictae affrontaciones includunt, sic dono omne meum alodium, quod ego habeo in Villadamiras uel in suis terminibus ad ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi propter remedium anime mee et parentorum meorum ut ibi seruientes Deo teneant et exfructuent omni tempore cum omnibus illorum exiis et regressiis cunctis et cum omnibus illorum affrontationibus et pertinentiis uniuersis. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum componat ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et insuper excommunicationi pena subiaceat donec restituat ad iam dictam ecclesiam. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ La lletra i corregida damunt una e.

² La lletra u corregida damunt un enllaç *et*.

Acta autem hec scriptura IIII nonas marci, anno X regni Philipi regis.

Petrus, sacer*, subscripsit, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmavit et firmare rogavit.

Sig+num Remundus Adalberti. Sig+num Berengarius Remundi. Sig+num Arnaldus Petri. Sig+num Bernardus. Sig+num Remundus Guillelmi. Sig+num Poncius Adalbertus. Branuinus, sacer SS.* Remundus, presbiter +.* Gilelmus, presbiter.* S. Gerallus Eneas, subdiaconus.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1070, març, 7

Pere Tresmon i la seva esposa Adaleds donen a Santa Maria de Vilabertran el mas on habiten, situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, als indrets anomenats Vilarig i Puig Calvell, antigament conegut amb el nom de Puig de Bertran, amb reserva de violari, pel qual s'obliguen a pagar de per vida el cens anual d'una gallina, una migera d'ordi i una fogassa pel mas i la tasca de la terra.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9842, perg. 456.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 43.

¶In nomine Domini. Ego Petrus Tresmundi et uxor mea Adalaizis, femina, donatores sumus Domino Deo et Sancte Marie Virginis Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis fecissem, sicut et facimus, de alodium nostrum proprium, id est, manso I ubi nos habitamus cum suis pertinentibus et soliis et chintaniis; et abet et pecia I de [...] et abet et pecia I de terra et cum ipsis eremis qui sunt [...]. Est namque predicta omnia in comitatu Petralatense, infra terminos et parrochia Sancti Martini Petralatense. Aduenit mihi iam dicta omnia per parentorum meorum et per qualicumque uoce, et michi Adalaizis per meum decimum uel pro qualicumque uoce. Habet namque affrontationes predicta omnia a parte orientis in Coma Nadaleua, de meridie in terra de Oliba Recosindus et facit ibi clauem, et affrontat in terra de Ilezar Bernardus, et de occiduo in uia mercadera publica et de circi in terra de Ademarus Eldricius. Et est iam dicta omnia in uillare Arico et in Puio Caluel, quod antea nominabant Puios Bertrandi. Quantum predictae affrontationes includunt, sic donamus predicto manso cum iam dicti pertinentiis suis et cum predicta terra et cum omnibus affrontationibus suis ad domum Sancte Marie iam dicte simul cum illorum exitibus et regressibus cunctis. Ita ut omnibus diebus uite mee donem censum de iam dicto manso gallina I et migera I de ordeo et focacia I, et de iam dicta terra ipsa tasca. Si quis autem hanc scripturam donationis uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, sed in quadruplum componat ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et insuper hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis kalendas¹ marci, anno X regni Philipi regis.

Sig+num Petrus Tresmundi, sig+num Adalaizis, qui hanc scripturam fieri iussimus et firmare rogauimus.

Sig+num Bernardus Odo. Sig+num Guillelmus Gifret. Sig+num Guillelmus Remundus. Sig+num Bernardus Tomapalearios. Sig+num Sunier Capello. Petrus, sacer SSS*.² Geraldus, subdiachonus +.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno supra.

¹ C *nonis*. B *kalendas*.

² B *llegeix Petrus presbiter*.

1070, març, 27

Guillem Estraball i el seu germà Bernat Jobert donen a Santa Maria de Vilabertran la meitat d'un mas situat a la parròquia de Sant Martí de Maçanet, al vilar dit Borderans.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Guillelmum Estraballi et Bernardum Gauberti,¹ fratres, dicte domui de Vila Bertrando, de medietate cuiusdam mansi sita in parochia Sancti Martini Maçaneti, in uillari uocato Borderans.

6 chalendas aprilis, anno 10 Philippo regis.

n. 7

¹ B llegeix *Rocberti*. Vegeu també el doc. 158 d'aquest diplomatari.

1070, maig, 15

Matfred Arnall i d'altres donen a Santa Maria de Vilabertran un mas dins la vila de Sant Vicenç de Cabanes.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Matfredum Arnalt et alios dicte ecclesie de quodam manso sito intus uillam Sancti Vincentii de Cabanis.

4 idus maii, anno 10 dicti Philippi regis.

n. 8

1070, maig, 28

Gerall Pere dona a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia al comtat de Besalú, al terme de Sant Mateu de Vilademires, al lloc anomenat Oliua.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Geraldum Petri dicte ecclesie de alodio quod habebat in comitatu Bisildunensi, infra terminos et parochiam Sancti Mathei de Vilademires, in loco uocato Oliua.

4 chalendas maii, anno 10 dicti Philippi regis.

n. 9

1070, setembre, 9

Em i el seu fill Bernat donen a Santa Maria de Vilabertran una terra situada al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret dit Plana, sota la Calçada. Ramon Guilabert confirma també la donació dels seus drets.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9843, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 44.

5In nomine Domini. Ego Ém et filio meo Bernard donatores sumus ecclesie alme Marie Villae Bertrandi aloudem nostrum proprium, id est, pecia I de terra qui nobis aduenit, ad me Ém, per empçione aut per qualicumque uoce, et ad me predicto Bernard per parentorum aut per qualicumque uoce. Et prefato alodio est in comitatu Petralatense, infra terminos de parrochia Sancti¹ Petri Figarias, in locum que dicunt Plana, subtus ipsa calciata. Abet namque afrontaciones a parte orientis predicta terra in ipsa uia qui itur de Lercio ad predicta Sancta Maria siue in terra prefata Sancta Maria, de meridie in terra de nos donatores, de occiduo in ipsa Calciata, de uero circi in terra de predicta Sancta Maria. Quantum infra predictas IIII^{or} afrontaciones includunt, sic donamus ad predicte ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi, totum² ab integre, cum exiis et regressiis earum et cum afrontacionibus cunctis. Quod si nos donatores aut ullus homo uel femina, qui contra anc scripturam donacionis pro inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat in quadruplum ad iam dictam ecclesiam cum omni sua melioracione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est autem hec V idus septembris, anno XI regnante Philipi regis.

Sig+num Ém,³ sig+num Bernard, qui istam scripturam donacionis fecimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Pere Garino. Sig+num Arnal Reimon.⁴ Sig+num Pere Suniario. Remunde (*sic*), presbiter.*

¹ La síl·laba *ci* està escrita per correcció damunt una *a* anterior.

² L'escrivà va cometre una diplografia i va escriure *tototum*.

³ Després de *Ém* hi ha una *q* cancel·lada.

Sig+num Remundus Gilaberti, qui de iam dicta omnia omnes uoces meas confirmo
ad predictam ecclesiam Sancte Marie.

Sig+num Remun Adalbertus. Sig+num Petrus Rodbaldi.

Ioannes, presbiter, qui ista scriptura donacionis rogatus scripsit et subscripsit die et
anno quo supra.

⁴ La lletra o de *Reimon* és fruit de la correcció d'una u anterior.

1070, octubre, 22

El levita Oliba Gotafred dona a Santa Maria de Vilabertran un mas, terres i vinya situats al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Esteve de Biure, als indrets anomenats Trencacans i Alçapanys, per les quals es compromet a fer el servei d'una gallina i una fogassa pel mas, una mitgera de blat per les terres i una aimina de vi per la vinya mentre duri el violari que es reserva.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9850, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v-39r.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 45.

¶In nomine Domini. Ego Oliba Gotafredus donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie ecclesie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis faciam predictae ecclesie Sancte Marie alodium meum proprium, quod ego habeo in comitatu Bisuldunense, infra terminos et parrochia Sancti Stephani de Beneuiere. Est namque predictum alodium separatum per iam dictam parrochiam, infra iam dicta uilla, a parte circi est mansum unum constructum et clausum et chintanis et aream, et alio loco que nominant Rupta Canis omnibus terris quas ibi habeo, et in alio loco nominato Alcia Pannis pecia I de uinea. Et aduenit michi iam dicta omnia per emptiones et per qualescumque uoces. Abet namque affrontaciones predicto manso a parte orientis in ora iam dicte aree de foris in alodio de me donatore quod fuit de Miro sacer, de meridie affrontat in ipsa uia publica et de occiduo in terra que fuit Rodegarii condam et de circi in suma serra uel in ipsa uia. Et ipsas terras que sunt in Rupta Canis habent affrontaciones ab oriente in ipsa strada, de meridie in suma serra et in ipsa uia, de occiduo in alode quod fuit condam Poncii Argifredi et de circi in ipso bosco. Et ipsa uinea afrontat de oriente in uinea que fuit condam predicti Poncii et de meridie in suma serra sicut aqua uertit, de occiduo in uinea Bernardi Guifredi et de me donatore et de circi in alia suma serrae. Quantum has affrontaciones predictas includunt iam dicto alodio, id est, predicto manso cum omnibus mansionibus que sunt coniunctis iam dicto mansi et cum soliis et superpositis et parietibus et clauso et aream et chintanis et predicta uinea cum terra in qua fuit plantata et cum heremos qui sunt in circuitu eius et ficulneas que sunt in iam dicta uinea et predictis terris cultis et heremis de Rupta Canis. Sic dono iam dicta omnia cum integritate ad predictam ecclesiam Sancte Marie sine diminutione cum omnibus illorum

affrontationibus et pertinenciis cunctis et cum eorum exitibus et regressibus uniuersis et in diebus habeat censum predicta ecclesia de predicto manso gallina I et fogacia I et de predictis terris migera I de blad qui in iam dictas terras fuerit et de predicta uinea emina I de uino. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in septuplum componat. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis XI kalendas nouimbris, anno XI regni Philipi regis.

Sig+num Oliba,¹ leuita,* qui hanc scripturam donationis uel mercedis mee fieri iussi et firmaui litteris manu mea et testibus firmare rogavi et in uita mea habeat de iam dicta omnia censum predictum beata uirgo Maria et post obitum meum libere et quiete habeat predicta ecclesia Sancte Marie cuncta omnia iam dicta sine ulla reseruatione, et confirmo ipsum clausum qui est iuxta area dicta ad opus Sancte Mariae. Et hec omnia fiat in baiolia et guarda Bernardi Guifredi et fratris suo Guillelmi ad seruicium predicte Sancte Marie et habitatoribus suis.²

Sig+num Bernardus Guifredi. Sig+num Guillelmus, frater eius. Sig+num Arnallus Rodegarius. Sig+num Remundus Gondemarus. Sig+num Remundus Adroarii.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit cum ipsas³ litteras supra positas et subscripsit die⁴ et anno quo supra.

¹ Fa la impressió que hi ha un accent tònic sobre la o, però sembla de segona mà.

² Des de *et confirmo* fins a *habitatores suis* és un afegit a les tres línies de sota.

³ La síl·laba *sas* escrita sobre la línia.

⁴ L'escrivà va tornar a escriure *et die* per diplografia però ho va esborrar.

1070, octubre, 27

Llobató, fill d'Ostèn, dóna a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Pere de Figueres, a l'indret anomenat Passadores; però s'hi reserva la tinença mentre visqui a canvi de tributar anualment l'onzena part de la collita. Hom fa constar que aquesta propietat afrontava per la banda occidental amb un rec construït per por a l'aigua "propter metum aque".

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9844, perg. 461.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.¹

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 46.

¶In nomine Domini. Ego² Lobatone, proles Osten,³ donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie ecclesie Villae Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donacionis faciam predictae ecclesie Sancte Marie de alodium meum proprium, quod ego abeo in chomitu Petralatense, infra terminos et parrochia Sancti Petri de Figarias, in locum qui dicunt Pasadoras. Est namque predictum alodium pecia I de terra et aduenit mihi per emciones et per qualescumque uoces. Abet namque afrontaciones predicta terra a parte orientis in terra de Remunde Mirone⁴ uel frater suo Guirallo (*sic*), et de meridie in ipso Rego de Passadores qui discurrit in Prado Linars, de occiduo in terra de me donatore uel in ipso reg qui fuit factus propter metum aque, et ipso reg inchoat in chaput superiore iam dicta terra et pergit usque in subteriore et discurrit intus in iam dicto Reg de Passadores; de circi in ipsa strada publiccha. Quantum infra istas III^{or} afrontaciones includunt, sic dono iam dicta terra ad predictam ecclesiam Sancte Marie sine diminucione cum exiis et regresiis et pertinentiis cunctis. Et in diebus meis abeat predicta ecclesia de fructibus predicta terra XI^{am} partem, et post obitum meum totum ab integre, sicut superius scriptum est. Si quis autem hanc scripturam donacionis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in septuplum componat. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ Agullana interpreta el mes com octubre.

² La e de *ego* ha estat allargada per la part superior per donar-li un caràcter més solemne.

³ La e de *Osten* està escrita sobre la línia després d'haver intentat corregir el primer traç d'una ema.

⁴ Fa la impressió que el nom de Ramon el feien alguna vegada de la tercera declinació com aquí (*Remun-dis*).

Acta autem hec scriptura donationis VI kalendas nouembris, anno XI regni Philippi regis.

Sig+num Lobatone Osten, qui hanc scripturam donacionis uel mercedis meae fieri iussi et firmaui litteris manu mea et testibus firmare rogauit et in uita mea habeat tascha de fructibus iam dicta terra Beata Vi<r>go Maria et post obitum meum libere et quiete habeat predicta ecclesia Sancte Marie iam dicta terra sine ulla reseruacione, sicut superius scriptum est.

Sig+num Andreas. Sig+num Branuine. Sig+num Remunde Guifrede.

BHPTPANΔH⁵, presbiter, qui hanc scripturam donacionis rogatus scripsit cum ipsas litteras supra positas et subscripsit die et anno quo supra.⁶

⁵ El nom de l'escrivà escrit en lletres gregues *Bertrande*.

⁶ Tal i com es pot observar l'escrivà, bon calígraf, que és fins i tot capaç de signar amb lletres gregues, no és constant en el mòdul de la lletra emprada. És molt probable que escrivís aquest document en dos dies diferents.

1070, desembre, 23

Guillem Pere dona a Santa Maria de Vilabertran un alou que té al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Navata, a l'indret anomenat Vilar Oliveda, consistent en unes cases enrunades i una de construïda, així com unes terres, mallols i olivers, que es recerva de son vivent a canvi de tributar anualment totes les olives, la tasca de la collita i les òblies pel mas.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10027, perg. 171.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 47.

¶In nomine Domini. Ego Guillelmus Petri donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie ecclesie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donacionis fecissem, sicuti et facio, ad predictam ecclesiam Sancte Marie de¹ alodium meum proprium, quod ego habeo in comitatu Bisuldunense, infra terminos et parrochia Sancti Petri de Nauata, in locum uocitatum uillare Oliueta et in eius terminibus. Est namque prefatum alodium domibus destructis et una domo constructa. Sunt autem terris et maleolis, cultis et heremis, oliuetis et aliis arboribus, pratis et pascuis et ortalibus, aquis et fontanis, omnia in omnibus, qui tam cultum quam heremum, tam rusticum quam et urbanum, quod² in iam dicta parrochia habeo uel habere debeo. Aduenit michi predictus Gilielmus iam dictum alodium per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Quantum infra predictis terminibus mihi aduenit pro qualicumque uoce, sic dono ad predictam ecclesiam Sancte Marie totum ab integre cum suis exiis et regresiis cunctis et cum omnibus affrontationibus eorum et pertinenciis cunctis. Et in diebus uite mee habeat predicta ecclesia et³ suis habitatores omnes oliuarias ab integre et de omne alium alodium ipsa tasca, et de manso ipsas oblias; et post obitum meum, sicut superius dictum est, fiat ab integre de iam dicta ecclesia. Si quis autem hanc scripturam ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum componat ad prelibatam ecclesiam iam dictum alodium cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ de afegit sobre la línia.

² La lletra de escrita sobre correcció.

³ et repetit per diplografia.

Acta est autem hec X kalendas ianuari, anno XI regni Philipi regis.

Sig+num Gilielmus Petrus, [qui hanc] scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmare rogavi.

Sig+num Remundus Gifred, presbiter. Sig+num Bertrandus, presbiter. Sig+num Remundus Gilielmus.

Et ego, predictus Guilielmus, si filium habuero de legitimo coniugio, teneat ipse iam dictum alodium per habitatores iam dicte ecclesie sicut alius omo.

Sig+num Renardus.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1071, gener, 12

Ramon Miró i el seu germà Gerall donen a Santa Maria de Vilabertran l'alou situat a la parròquia de Santa Maria de Darnius, en el lloc anomenat Baucells, i a la parròquia de Sant Andreu d'Oliveda.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Raymundum Miro et Geraldum, fratres, dicte ecclesie de alodio sito in parochia Sancte Marie Darnicis, in loco uocato Baucellos, et in parochia Sancti Andree Oliueta.

2 idus ianuarii, anno 11 Philippi regis.

n. 20

1071, gener, 12

Sança dona al seu germà Aderemball una terra que té al comtat d'Empordà, al terme de Maguest o de la Guàrdia.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 17.¹

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

D: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 284.

E: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 28.

1070. 2 idus ianuarii, anno XI regni Philipi rege. Ego Sança sorori mea donatore sum tibi Aderemball, fratri meo, de ipsa mea hereditate quam ego habeo uel habere debeo in comitatu Impuritano, infra terminos de Maguest uel de ipsa Guardia. Afrontat de parte orientis in stagnum que dicitur Salatan, de meridie in Fluviano, de occiduo in stagnum Columbini, de parte vero circi in Maguest.

¹ Agullana repeteix el regest d'aquest document atribuint-lo ara a l'any dotzè del rei Felip.

1071, gener, 13

Filmera, Deo deuota, dóna a Santa Maria de Vilabertran la meitat de l'alou que té al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a la petita vila del Prat, i d'una petita peça de vinya situada al terme de Clarà.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 5.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 74.

5In nomine Domini. Ego Filmera, femina, Deo deuota, donatrix sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie Ville Bertrandi alodium meum proprium, quod ego habeo in comitatu Petralatensi, infra terminos parrochiam Petralate, in uillula Prati.¹ Aduenit mihi iam dicta Filmera iam dictum alodium per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce [...] affrontaciones predicto alodio a parte orientis in alodio Sancti Martini et de uicecomite et de Fe[...], de meridie [...] ipso torrente et de circii in terra [...] et reclusa [...] in terra Sancti Petri et [...] alodium [...]. Et in terminio de Clerano petiola I de uinea; et affrontat de oriente in uinea de Gaucberti Lobet et de meridie in ipso bosco et de occiduo in uinea de nostros eredes, a parte circi in uinea de Sancti Siluestri. Quantum infra istas affrontaciones includunt [...], sic dono meam medietatem ab integro ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum omnibus affrontacionibus et pertinenciis eorum et cum omnibus exitibus et regressibus eorum uniuersis. Si quis hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum componat predicta [...] ad iam dicta ecclesiam. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Actum est autem hoc idus ianuari, anno XI regni Philipi regis.

Sig+num Filmera, femina, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmavit et firmare rogauit.

Sig+num Oliba, Deodat, qui hanc donationem confirmo ad opus Sancte Marie.

Sig+num [...]. Sig+num Geiraldi. Sig+num Bernardi Bellusomo. Sig+num [...].

¹ *Petralati ... Prati*, reconstruït per mitjà del regest d'Agullana.

Item sig+num Filmera, qui omnes directos meos de omnes alodios quos ego habeo uel habere debeo pro qualicumque uoce in parrochia Sancti Martini de Petralata dono atque delibero in potestate Sancte Marie de Ville Bertrandi.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1071, febrer, 17

Jofre Bernat fa testament, en el qual nomena marmessors Arnall i Romana; disposa d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llega un quart del clos que té a la parròquia de Sant Julià de Llers, i la quarta part dels olivers que hi conté; també li fa deixa d'unes ovelles, un bou, set bocs, dos porcs i una quantitat indeterminada de pa, amb diverses donacions imprecises també per al convit.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 9.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 250.

2In nomine Domini. Ego Gaucfredus Bernardi egritudine fessus, in mea plena memoria et loquela [...] eligo meos manumissores Arnallum et Romanam feminam, qui distribuant res meas, sicut hic fuerit scriptum. In primis sepeliatur corpus meum in cimiterio Sancte Marie Ville Bertrandi et dimitto eidem Sancte Marie quartam partem in clauso de terra, quam habeo in parrochia Sancti Iuliani de Lercio, et quartam partem in oliuariis, que ibi sunt. Que omnia adueniunt mihi per uocem patris mei [...] que sunt de comparisone in una medietate quartam partem [...] beo et in aliam medietatem similiter quartam partem. Fratribus meis dimitto pla[...] habeo cum eis et delibero [...] prefata Beata Maria III [...] de mea parte et quod remanserit sit iam dicto [...] clericis Sancte Marie de Darnicis III° sestarios de blad et I tina et asinam I et IIII que [...] Sancte Marie de Darnicis et Santo Iohannis I et Sancto Petro I. Sancte Marie Ville Bertrandi oues [...] blad et bouem I et bugos VII et porcos II [...] panem I pro conuiuio. Sancte Marie Gerunde II sestarios de blad. Arnallo et Bernardo [...] et Ermessendi V capras et [...] ent Romane iam dicte et filiis suis [...] dimitto asinam I pregnantem [...].

Quod est factum XIII kalendas marci, anno XI regni Philippi regis.

Sig+num Gaufredi Bernardi, qui hoc testamentum fieri iussi, firmaui et firmare rogau.

[...] Sig+num Gaucerandi. Sig+num Ihoannis.

Guilielmus, leuita, qui hoc testamentum scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

1071, juny, 7

Garsèn dóna a Santa Maria de Vilabertran l'alou que té al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes i als termes de Vilabertran i prop Vilatenim, que li pervingué per la seva mare Bergon i consistent en masos, molins, terres i vinyes. El que té a Sant Vicenç de Cabanes ho dóna amb totes les seves pertinences, i el que posseeix a Vilabertran i a Vilatenim amb els delmes i les primícies.

A: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 5489, perg. 46.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 38v.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 48.

4In nomine Domini. Ego Garsendis, femina, dono Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Virginis de Villa Bertrandi ipsum alodium quod mihi aduenit per maternam hereditatem, scilicet, de matre mea Bergundis uel pro qualicumque uoce. Est autem predictum alodium in comitatu Petralatensi, in uicinitate predicte ecclesie. Terminatur autem predictum alodium a parte oriéntis in termino parrochie Sancti Martini de Petralata et de¹ meridie in termino parrochie Sancti Martini de ipso Far, de occiduo in termino parrochie Sancti Petri de Ficulneis uel Sancti Iuliani de Lercio, a parte uero circi in termino parrochie Sancte Marie de Ulmo siue Sancti Martini de Miseraco. Que omnia sunt in parrochia Sancti Vincentii de Cabannes et in terminis Ville Bertrandi et prope Villa Timim uel infra eiusdem terminos. Sunt autem iam dicta omnia mansi, uidelicet, constructi et eremi, terre et uinee, prata et pascua atque palúdes, bosci et garrice, aque et fontes, molendina et molendinaria. Quantum infra iam dictas affrontationes mihi contingit et ego habere debeo, dono et trado in ius et dominationem predicte ecclesie Sancte Marie de Villa Bertrandi et in potestatem clericorum eiusdem: ipsum scilicet de parrochia Sancti Vincentii de Cabannis cum omnibus sibi pertinentibus et illud de terminis Ville Bertrandi et de Villa Timim cum omnibus decimis et primiciis et adiacentiis uniuersis et cum exitibus et regressibus cunctis et cum omnibus que dici possunt ad usum et ad seruitium hominum in predicta ecclesia habitantium sine ullo retentu. Si quis autem hanc scripturam mee uenerit ad inquietandum uel inrumpendum, ad nichilum ei proficiat, sed excommunicationi subiaceat donec componat ipse uel ipsi qui hoc fecerint supra scriptam donationem in quadruplo

¹ La lletra de és una transformació d'una ena inicial.

cum omni melioratione prelibate ecclesie Sancte Marie. Et post modum hec donatio firma et stabilis permaneat omni tempore.

Acta hec scriptura donationis VII idus iunii, anno XI regni Philippi regis.

Sig+num Garsendis, femine, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmare rogavi.

Sig+num Reimundi Suniarii. Sig+num Bonifilii, presbiteri. Sig+num Eralli, prebiteri.

Sig+num Stephanie, femine, que omnes directos et auctoritates quos habeo in predicto alodio concedo prelibate Sancte Marie.

Berengarius, leuita, qui hanc scripturam donationis scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

1071, juny, 30

Rotlens fa testament; nomena marmessors el seu marit Bernat, el seu fill Ramon, Bernat Sendred i el sacerdot Adalbert, i disposa d'ésser sebollida a Santa Maria de Vilabertran, a la qual llega un mas situat a Vallmala, on habita Ramon, i un altre mas on viu Oliba Sonifred. A l'església de Sant Pere de Montagut també li deixa un mançís per a l'adquisició d'un llibre.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9840, perg. 456.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

C: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 227v-228r.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 32.

₃In [Dei] aeterni nomine et saluatoris nostri Iesu Christi. Ego Rodlens, dum essem in plena fide, in mea mente robusta, cepi cogitare diem mortis mee ne subito inprouisa atque repentina mors —quod absit— mihi eueniret. Quapropter timeo penas inferni et cupio peruenire ad premia Paradisi confidens in misericordia Dei. Et ideo eligo omnes tutores meos atque elemosinarios, id est, Bernardus, uiro meo, et Remun, filio meo, et Bernard Sendret et Adalbertus, sacer, ut isti post obitum meum plenam potestatem abeant distribuere omnem facultatem meam, tam mobile quam immobile, in sanctis Dei ecclesiis, in sacerdotibus, in debitoribus. In¹ primis corpus meum a Sancta Maria Villa Beteranni. Et dono ei² masso I, qui est in Valle Mala, ubi Remundus abitat cum terris et cum uineis et cum ipsa omnia qui ad ipsum masum pertinet, et alium ubi habitat Oliba Seniofredus cum sua mansiata.³ Et ipsos alios alaudes qui remanent, qui ad me uenit per ienitore uel per genitrice uel per qualicumque uoce, qui est in parrochia Sancta Eulalia de Bagudano et in parrochia de Sancti Petri de Millerias, que nominat in uilla Samer remaneat a Bernardus, uiro meo, ut, dum uiuit,⁴ tenead et possidead sine blandimento de nullum ominum. Post suum obitum remaneat ipsos alaudes supra scriptos a filios meos Bereger et Remun. A Sancti Petri Montis Acuti solidos III^{or}. Adalbertus, sacer, mancusus II. Ad alios sacerdotes Sancti Petri singulos mancusus. A Wilielmus Mir et a Petri Mir singulos mancusus. A Sancti Petri Montis Acuti ad ipso liber mancus I. Et per debitum solidos III et diners VIII. Alium

¹ *pauperibus* cancel·lat.

² *ei* escrit sobre la línia.

³ Des de *et alium* fins a *mansiata* afegit sobre la línia.

⁴ L'escrivà per diplografia ha escrit *uiuiuit*.

auere qui remanent de ipsa terciam partem in panem et uinum et omnia et in omnibus remaneat propter Deum et remedium anime mee.

Facto isto testamento II kalendas iulii, anno VIII III⁵ regnante Filipi regis.⁶

Sig+num Rodlens, qui isto testamento fieri iussi et testes firmare rogauit.

Sig+num Seniofret Furtun. Sig+num Bernard Guifret.⁷ Sig+num Guifret. Sig+num Arnal Eneg.

Adalbertus, sacer, qui isto testamento rogatus scripsit et subscripsit sub die et anno quod supra.

⁵ Primer hi va escriure VIII, després hi va afegir 3 unitats, però és del regnat de Felip. D afirma que podria equivaldre a l'any XII. B no transcriu l'any, però el diploma queda agrupat amb els de l'any 20 del rei Felip.

⁶ Primer hi va escriure *Enrico rege* però ho va esborrar i va escriure després *Filipi regis*.

⁷ El final *fret* està afegit en un segon moment sobre la línia.

1071, agost, 29

Adaleds dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas sitat a la parròquia de Sant Pere de Navata, al lloc anomenat Oliveta.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio factam per Adaladim, feminam, dicte ecclesie de manso sito in parochia Sancti Petri de Navata, loco vocato ad Olivetam.

4 chalendas septembris anno 12 Philippi regis.

n. 38

1071, setembre, 22

Arnall Pere, que vol peregrinar al Sant Sepulcre, fa testament i nomena marmessors Guillem Odó, el seu germà Bernat i Ramon Adalbert; i, entre d'altres deixes i disposicions, llega dos terços del seu alou a l'església de Vilabertran i un terç a la de Vilanant, en cas de mort de totes les seves filles. A Santa Maria de Vilabertran li llega també el seu mas de Narbona i confirma a Santa Maria del Prat la seva part de l'església de Sant Mateu de Vilademires, que ja havia escripturat en favor seu.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9845, perg. 460.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 20v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 216v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Esriptures*, doc. 49.

7In Christi nomine. Ego Arnaldus Petrus uolo pergere in seruitio Dei et Sancti Sepulcri et aduoco meos elemosinarios, id est, Guillelmum Oddonem et Bernardum fratre<m> meum et Remundum Adalbertum ut distribuunt hoc quod hic inuenerint scriptum. Ita in primis mando ut, si uxor mea Arsendis genuerit filium de pregnatum quod habet, ad ipsum filium meum remaneat omnem meliorationem ab integre quam mihi fecit pater meus. Si uenerit ad perfectam etatem,¹ remaneant illi omnes feuos meos et baiolias et, si ad perfectam etatem non uenerit, remaneat iam dicta omnia ad Bernardum fratrem meum, exceptus hoc quod Remundus Adalbertus non teneat feuos quos tenet per me per manum iam dicto Bernardi fratre meo; sed post obitum iam dicto Remundi reuertantur ipsos feuos, sicut et alios, iam dicto fratri meo, ita ut filius iam dicti Remundi abeat feuos patris sui per manum iam dicto Bernardi. Et si predictus filius meus uixerit, tantum teneat iam dictus Bernardus iam dictos feuos et iam dicta omnia in baiolía donec filius meus ueniat ad legitimam etatem. Et hoc sit in preuidencia iam dicti Guillelmi Odonis et Remundi Adalberti, quantum² sit terminus ut teneat predictus frater meus iam dicta baiolía et in preuidencia aliorum amicorum meorum. Et insuper faciat affidamentum ad Guillelmum Odonem et ad Remundum Adalbertum ut non tollat ad predictum filium de iam dicta omnia totum uel modicum et ut filiabus meis, si uenerint ad etatem, donet eas

¹ *si autem non uenerit ad perfectam etatem re cancel·lat.*

² *quando està transformat en quantum.*

cum illarum hereditates³ et cum mobile in conlaudatione predicti Guillelmi et Remundi et aliorum amicorum meorum ad uiros ut melius potuerit. Et si quis mearum⁴ filiarum mortua fuerit antequam ueniat ad perfectam etatem, remaneat sua ereditas ad alias filias meas. Et si omnes filie mee mortue fuerint, remaneat omnem meam partem alodii mei ad ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi duas partes, et terciam partem⁵ Sancte⁶ Marie Villehabundantis. Et predictus frater meus faciat iam dictum afidamentum per sacramentum. Si uero iam dicta uxor mea non habuerit de me filium, remaneat predictam meam meliorationem et iam dictos feuos et baiolias iam dicto fratri meo Bernardi, sicut supra dictum est, et gubernet filias meas, sicut iam dictum est. Et si predictus frater meus mortuus fuerit sine infanem de legitimo coniugio, remaneat predictam meliorationem meam et predictos feuos et baiolias Remundo⁷ Adalberti⁸. Predictus, si uiuus fuerit, aut, si ipse filium habuerit, remaneat ei et gubernet predictas filias meas, sicut supra dictum est de Bernardo. Et si predictus Remundus filium non habuerit, post obitum suum remaneat predicta melioratio et iam dictos feuos ad Petrum, nepotem meum, filium Ermengaudi, ut taliter gubernet filias meas, sicut iam dictum est de aliis. Et Sancte Marie Ville Bertrandi dimitto mansum meum de Narbona, et confirmo ad Sanctam Mariam Pratensis ecclesie ipsam meam portionem ab integre de ecclesia Sancti Mathei Villedamiras, sicut in sua cartula est scriptum et firmatum.

Hec predicta omnia teneat predicta uxor mea in diebus uite sue, si uirum non prendiderit, et remaneat in baiolia Domino Deo et predicti fratris mei et Guillelmo Odoni et Remundo Adalberti per bene faciendum, et remaneat ad iam dicta uxor mea et ad meos infantes omne mobilem meum ab integre. Et istum testamentum firmitatem obtineat.

Facto hoc testamento X kalendas octubris, anno XII regni Philippi regis.

Sig+num Arnaldus, qui hoc testamentum fieri iussi et firmaui et firmare rogauit.

Sig+num Remundus Ademarus. Sig+num Bernardus Poncii Garrigensis. Sig+num Amatus Remundi.

³ *ad* cancel·lat.

⁴ La lletra emà està afegida sobre la línia.

⁵ *ad* expuntuat.

⁶ La lletra e afegida sobre una a anterior.

⁷ La o afegida damunt del signe d'abreviatura per a -*us*.

⁸ La i afegida sobre un signe d'abreviatura per a -*us*.

Petrus, presbiter, qui hoc testamentum scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

1071, setembre, 24

Joan Renard dona a l'església de Santa Maria de Vilabertran el seu alou consistent en l'octava part d'un mas i una terra situats al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Vicenç de Vilamalla, i encara hi afegeix l'octava part d'un farraginar després de la mort de Berenguer Sesmon.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9992, perg. 431.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 228.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 50.

¶In nomine Domini. Ego Iohannes Renardus donator sum Domino Deo et ecclesie Sancte Marie¹ Ville Bertrandi alodium meum proprium. Est namque prefatum alodium in comitatu Petralatensis, infra termines et parrochia Sancti Vincenti de Villadalmala. Aduenit mihi iam dictus Iohannes predictum alodium per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Est namque infra iam dicta parrochia mansum I; et habet affrontaciones ab oriente in terra de Ademaro Remundi, de meridie in ipsa uia que inde transiit et in manso Guillelmi Oliue, de occiduo in terra et manso Ademari Remundi, de circi in terra Sancti Petri. Et in alio loco pecia I de terra super ipsum (*sic*) fontem; et abet affrontaciones ab oriente in terra de beneficio et de meridie in ipsa uia qua itur ad Siuerana, de occiduo in biuio inter duas uias, de circi in uia qua itur Furtiano. Quantum iam dicte affrontaciones includunt, sic dono de iam dicta omnia omnem meam partem, id est, octauam ad iam dictam ecclesiam² cum omnibus eorum afrontationibus et pertinentiis uniuersis et cum omnibus eorum exitibus et regressibus uniuersis. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum ad iam dictam ecclesiam componat. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est hec VIII kalendas octobris, anno XII regni Philippy regis.

Sig+num Iohannes Renardus, qui hanc scripturam fieri iussi et firmaui et firmare rogauit.

¹ *ecclesie cancel·lat.*

² *ad iam dictam ecclesiam* escrit sobre la línia.

Sig+num Remundus Miro. Sig+num Berengarius Sesmundi. Sig+num Checuis
Soniario.

Et in alio loco in ipso ferraginale ipsa meam octauam partem post obitum iam dicto
Berengarii Sesmundi.³

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subsss. die et anno quod
supra.

³ *et in alio loco in ipso ferraginale ipsa meam octauam partem post obitum iam dicto Berengarii Sesmundi* afegit en un segon moment.

1071, novembre, 11

Arnall i la seva esposa Quinverga donen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, al lloc anomenat Olmell.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9055, perg. 197.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 51.

¶In nomine Domini. Ego Arnaldus et uxor mea Chinurga [donatores sumus Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi] [...] una de terra, que nos habemus in comitatu Petralatensis, infra terminos et parrochia Sancti Iohannis de Villa Timim, ad [Ulmello].¹ Aduenit mihi iam dictus Arnaldus predicta omnia per donationem uel pro qualicumque uoce, et michi Chinurga per donationem uel per quaecumque uoce. Abet namque afrontaciones predicta terra a parte orientis in terra de nostros eredes et de meridie [in terra] Sancti Petri et de occiduo in terra de nostros eredes, de parte circi in terra Remundi Stephani. Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic donamus totum ab integre ad ecclesiam Sancte Marie cum omnibus pertinenciis eius et exitibus et regressibus eius. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum componat iam dicta omnia ad iam dictam ecclesiam. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est autem hec III idus nouembris, anno XII regni Philipi regis.

Sig+num Arnaldus, sig+num Chinurga, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Gillelmus Bernardus, clericus. Sig+num Remundus Ademarus.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

¹ Atès que actualment no és possible de llegir el nom del paratge en el pergami original, em baso en la lectura que ofereix Agullana: *Ulmello*.

1072, març, 3

Girberga dóna a Santa Maria de Vilabertran un mas al comtat del Vallespir, a la parròquia de Sant Pere de Tellet.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Girbergam dicte ecclesie de manso in comitatu Vallispirii, in parochia Sancti Petri de Taled.

5 nonas martii, anno 12 Philippi regis.

n. 29

1072, març, 22

Tedmir i la seva esposa Quíntol donen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a l'indret anomenat Torells.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10028, perg. 171.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 52.

4In nomine Domini. Ego Tezmir et uxor mea Kintol, femina,¹ donatores sumus Alme Marie Villa Bertrandi per hanc scripturam. Nos simulmente² donamus in predicto loco Sancte Marie et omnes kannonici ibique Deo seruiantibus pecia una de terra de alodio franco, que abemus in comitatu Petralatensi, infra fines et termines Sancti Martini Petralata, in locum uocitatum Torells. Et affrontat predicta terra de orientis in terra de nos donatores et de Segario Sendredi, de meridie affrontat in terra de predicto Segario Sendredi, de hocciduo in terra Sancti Chirici, de parte circi in terra Gaucberti Miro et de nos donatores. Quantum infra istas quatuor affrontaciones includunt, sic donamus totum ab integre cum exiis et regresiis simulque cum affrontacionibus cunctis, et sine ulla retinencia donamus ad predicta Sancta Maria. Et si nos donatores aut nullus homo³ nec femina nec utriusque feminei sexus qui contra ista carta predicta inquietare uoluerit uel uenerit, in duplo componat⁴ prefata terra cum omni sua melioratione. Et inantea ista donacione firma et stabilis maneat omnique tempore.

Acta ista carta donacionis XI kalendas apreli, anno XII Philipo rege regnante.

Sig+num Tezmir, sig+num Kintol, nos qui ista carta donacionis fieri iussimus et firmauimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Raimundus Adalberti. Sig+num Barnard Od. Sig+num Ramundo Azemar. Sig+num Guillem Gifre.

Iohannes, presbiter, scribe scribentis subscripsit.

¹ *Kintol femina* s'ha afegit en un segon moment.

² Primer testimoni de l'adverbi «simultàniament».

³ La lletra hac afegida en un segon moment i sobre la línia.

⁴ L'escrivà va escriure *componant* en cometre una diplografia.

1072, març, 26

Els germans Arnall Pere, Bernat Pere i Guillem Pere donen a l'església de Santa Maria del Prat la quarta part que posseeixen de l'església de Sant Mateu de Vilademires, situada al comtat de Besalú, amb els delmes, les primícies, oblacions i cementiri, que tenen en alou, i estableixen que, mentre ells visquin, l'església de Santa Maria tingui el presbiterat de Sant Mateu en tinença, després de llur òbit en possessió.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5495, perg. 47.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 17v.

C: Transcripció parcial: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 298v.

D: Regest: *Memorial ajustado del pleyto que el cabildo*, núm. 113.

E: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 53.

5In nomine Domini. Ego Arnaldus Petri et Bernardus Petri et Guillelmus Petri, fratres, donatores sumus ecclesie Sancte Marie Pretensis alodium nostrum proprium, id est, ipsam ecclesiam Sancti Mathei. Certum quidem et manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis faciamus ecclesie Sancte Marie de alodiu nostrum proprium, id est, nostram quartam partem de ipsam ecclesiam Sancti Mathei de Villadamiras cum suis decimis et primiciis et chimiteriis et oblationibus suis et pertinenciis et utilitatibus et adiacenciis et cunctis terminibus et affrontacionibus uniuersiis. Est namque predicta ecclesia in comitatu Bisuldunensis, in iam dicta uilla. Quantum nos habemus uel habere debemus in iam dicta omnia per parentorum uel pro qualicumque uoce, sic donamus iam dictam nostram quartam partem ecclesie iam dicte Sancti Mathei ad ecclesiam Dei Sancte Marie Pratensi Ville Bertrandi omni tempore possidendi¹ cum suis exitibus et regressibus uniuersis et cum suis affrontacionibus et pertinenciis propter remedium animarum nostrarum et parentum nostrorum. Et in diebus uite nostre habeat predicta ecclesia Sancte Marie tenuicionem de iam dictam ecclesiam Sancti Mathei omne presbiteratum ab integre. Post obitum uero nostrum, sit, sicut superius scriptum est, omnem² porcionem nostram ab integre Sancte Marie predicte. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia

¹ Hi ha un *pro* expuntuat i a continuació una altra lletra cancel·lada.

² *nostram* cancel·lat.

in quadruplum ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura VII kalendas apreli, anno XII regni Philippi regis.

Sig+num Arnaldus Petri, sig+num Bernardus Petri, sig+num Guillelmus Petri, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Arsens. Sig+num Petrus Remundi Sestela. Sig+num Petrus Remum Rufus. Sig+num Ademar Remun. Sig+num Bernardus Bellushomo. + Petrus, leuita +.* Guillelmus, leuita.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1072, març, 26

Bernat Esteve dona a Santa Maria del Prat de Vilabertran un alou amb les dècimes que se'n deriven que té al comtat de Peralada, al terme de la parròquia de Sant Silvestre [de la Valleta] i al terme de Clarà, amb la reserva del violari, durant el qual pagarà pels fruits tasca i delmes.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9846, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 54.

5In nomine Dei summi. Ego Bernardus Stephanus donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie ecclesie Pratensis Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis faciam Domino Deo et Sancte Virgini Marie predicte ecclesie de alodium meum proprium, quod ego habeo in comitatu Petralatense, infra terminos et parroechia Sancti Siluestri et in terminibus Clerani. Et est tale alodium uineis et boscis et terris heremis et cultis, qui michi aduenit per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Abet namque affrontaciones iam dicta alodia a parte orientis¹ in summa serra et de meridie in uia qua itur Lauciano et de occiduo² in ipso torrente qui discurrit³ inde de Sancti Siluestri usque in mare, de parte circi in alia uia que ducit ad Terrario. Quantum infra iam dictas affrontaciones includunt, sic dono omne meum alodium, totum ab integre, cum decimis qui inde exierint ad predictam ecclesiam Sancte Marie et in diebus uite mee habeat iam dicta ecclesia censum de iam dicto alodio ipsa tasca de omnibus expletis qui exinde exierint et decimis. Post obitum uero meum fiat, ut superius scriptum est, in dominio et iure ecclesie Sancte Marie predicte. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia in quadruplum ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Facta autem hec scriptura VII kalendas apreli, anno XII regni Philippy regis.

Sig+num Bernardus Stephanus, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmauit et firmare rogauit.

¹ *in uia publica qua itur Lauciano* cancel·lat.

² La primera ce està escrita sobre la línia.

³ *qui* cancel·lat.

Sig+num Remundus Adalbertus. Sig+num Bernardus Oddoni, manibulo. Sig+num Arnaldus Petri. Sig+num Guillelmus Gifredi. Sig+num Remundus Mironi. Sig+num Bernardus Bellushomo.⁴

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit⁵ die et anno quo supra.

⁴ La hac de *Bellushomo* està escrita sobre la línia.

⁵ Darrera *sub* hi ha una o cancel·lada.

1072, maig, 12

Adalgards dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Margarida [de Bianya], al lloc anomenat Conangles, a prop del torrent de Lavina.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Adalgardim, feminam, dicte ecclesie de manso sito in comitatu Bisuldunensi, in parochia Sancte Margarite Virginis, in loco vocato Conangulos, prope torrente de Lavina.

4 idus maii, anno 12 Philippi regis.

n. 223

1072, maig, 16

Arnall Miró i Arnall Ostèn, marmessors de Ramon Miró, lliuren a Santa Maria de Vilabertran el llegat d'aquest darrer, consistent en un alou format per masos construïts i destruïts, terres i vinyes, que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 21.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 55.

4I[n nomine Domini]. Ego Arnallus Mironi et Arnallus Hosten, nos qui sumus tutores et elemosinarii de condam Remundo Mironi et precepit nobis ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, Domino Deo et Sancte Marie ecclesie Ville Bertrandi de omne suum alodium quod ille habebat in comitatu Bisullunenssis, infra terminos et parroechia Sancti Petri¹ de Ficarias. Et adueniebat ei iam dicto Remundo prefatum alodium per uoces parentorum suorum aut per qualescumque uoces. Sunt autem iam dicta alodia mansii structi et destructi cum terris et uineis, cultis et eremis, pascuis, garricis, cum exitibus et regressibus uniuerssis. Quantum infra predictis terminibus habeba pro qualicumque uoce predictus Remundus, sic tradimus et deliberamus nos supradicti manumissores iam dicta alodia in iure et potestate Sancte Marie Ville Bertrandi cum eorum afrontationibus et pertinentiis uniuerssis et cum exitibus et regressibus cunctis sine ulla resseruatione uel ulla diminucione. Si quis autem hanc scripturam donationis uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, sed in quaquadruplum componat ad iam dictam ecclesiam predicta omnia cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore manea firma.

Acta autem hec scriptura X^o VII° kalendas iunii, anno XII^{mo} regni Philipi regis.

Sig+num Arnallus Mironi, sig+num Arnalli Hosten, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmare rogauimus.

Sig+num Petri Remundi, pistoris. [...] SSS.

[Guilielmus], leuita, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

¹ L'escrivà fa les i a final de paraula molt particulars —idiotisme gràfic—.

1072, maig, 21

Bonadona dona a l'església de Santa Maria del Prat de Vilabertran un alou, consistent en un mas on habiten Guitard i Joan, situat al comtat de Besalú, sobre l'església de Sant Esteve de Biure; també li dona una vinya situada al paratge anomenat Esclataulls. Però es reserva la tinença d'aquestes propietats de son vivent a canvi de pagar cada any el cens d'una gallina pel mas i un sester de vi per la vinya. Després de la seva mort, tot ha de quedar per a Santa Maria excepte el celler que té Berenguer Ponç.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 65.

«In nomine Domini. Ego Bonadonna donatrice sum Domino Deo et Sancte Marie ecclesie Pratensis Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placit animis meis et placet ut scriptura donationis fecissem, sicuti et facio, Domino Deo et predictae ecclesie Sancte Marie alodium meum proprium, qui michi aduenit per comparatione uel per donatione¹ uel pro qualicumque uoce. Et est iam dictum alodium in comitatu Bisuldunensis, infra terminos et parrochia Sancti Stephani de Beneuiere, intus in ipsa uilla, manso I, ubi habitant Guitardus et Iohannes, super ipsam ecclesiam Sancti Stephani, totum ab integre, cum suis pertinenciis. Et affrontat ab oriente in manso Bernardi Gifredi, de meridie in manso qui fuit Berengario Ennegoni et de occiduo in casa Gaucefredi Rodbaldi et de circi in ipsa carraria qua itur Villare Nouo. Et in alio loco pecia I de uinea que nominant Esclata Oculos. Et affrontat de oriente in ipso torrente qui discurrit per tempus pluuiarum, de meridie in ipsa uia qua itur ad Collo de Parada et de occiduo in uinea de Bernardo Gifredi, de circi in suma serra cum ipsos heremos qui in circuitu eius sunt. Quantum iam dicte affrontaciones includunt, sic dono, totum ab integre, ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum eorum exitibus et regressibus uniuersis et cum eorum affrontacionibus et pertinenciis cunctis. Et in diebus meis donem de iam dicto manso censum gallina I et de iam dicta uinea sestarios I de uino. Post obitum uero meum remaneat totam iam dictam donationem ab integre ad predictam ecclesiam Sancte Marie, exceptus ipsum solum cellarium quod Berengarius Poncii tenet. Quem uero iam dicta omnia, sicut superius resonat, de meo iure trado in dominatione et securitate ecclesie Sancte Marie. Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in duplo componat ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ Al damunt hi ha *iuri nostri* cancel·lat.

Acta autem hec scriptura donationis X kalendas iunii, anno XII regni Philippy regis.

Sig+num Bonadonna, femina, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmauit et firmare rogauit.

Sig+num Bernardus Etfredi. Sig+num Gilielmus, frater eius. Sig+num Bernardus Bellushomo. Sig+num Iohannes Arnaldus. Poncius, leuita, SSS.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit cum litteras supra positas que sunt in secundo regulo et sub die subscripsit et anno quod supra.

1072, maig, 21

Bonadona fa testament; nomena marmessors el seu fill Ponç, Ponç Joan, Guillem Guifrè i Ponç Esteve; disposa ésser enterrada a l'església de Santa Maria del Prat de Vilabertran, a la qual dóna tres quartes parts del seu alou, exceptuades una tercera part que lliura a l'església de Sant Esteve de Biure i totes les deixes que disposa per als seus fills i familiars.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9847, perg. 456.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 56.

5In nomine Sancte et¹ indiuidue Trinitatis. Ego Bonadonna, femina, dum in hoc seculo sum, longo labore egritudines fessa, timeo ne mihi subitanea mors perueniat et, quia adhuc sum in mea plena uoluntate et memoria integra et loquela, aduoco meos helemosinarios: Poncium, filium meum, et alium Poncium Iohannem et Guillelmum Gifredum et Poncium Stephanum ut, post obitum meum, ipsi habeant potestatem distribuendi omne meum et uerum mobilem et immobilem in sanctis Dei ecclesiis, in sacerdotibus et pauperibus, sicut hic inuenerint scriptum. In primis, concedo corpus meum ad sepeliendum Sancte Marie Pratensis ecclesie Ville Bertrandi et ibi dono² ipsum meum mansum ubi habitant Guitardus et Iohannes, super ecclesiam Sancti Stephani Beneuiere, cum omnibus pertinentiis et affrontationibus suis exceptus solum cellarium ipsum quod Berengarius Poncii tenet. Et insuper dono ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie ipsam uineam que est ad Exclata Oculos, que Poncius Stephanus tenet cum omnibus suis pertinentiis et cum ipsis garricis qui sunt in circuitu iam dicte uinee totum ab integre sine ulla diminutione et de omnem mobilem meum de meam partem que michi contigerit, tam de omne maiore mobile quam de minore, predicti mei helemosinarii donent quartam partem ad Sanctum Stephanum Beneuiere et ad suos clericos et aliam meam partem, totam ab integre, remaneat ad predictam ecclesiam Sancte Marie, excepto ipsas donationes que ibi sunt subterius scripte. Et ad filio meo Poncio remaneat in ipso manso de Villare Nouo ipsas meas comparationes quas ibi habeo uel habere debeo pro qualicumque uoce. Qui habet affrontaciones a parte orientis in ipso torrente de Comas Dulces, de meridie in

¹ A continuació hi ha una *d* sobrerera.

² *medietatem de omnes comparationes* cancel·lat.

ipsa strada, ab occidente in ipso semitario unde transeunt laboratores uinearum et de circi similiter. Hec omnia remaneat ei per melioratione. Et alio meo alódio abeat equaliter cum aliis suam hereditatem et [pertin]eat ei tina mea et uexello, quos habui de Bernardo Poncio, et ad filio[la mea] Bonadonna remaneant ipsas meas bestias meas de Villare Natalis quas tenet Giscfredus Remundo et [ad Bona]donna, filia de Arnallo Poncio, remaneant ipsas meas bestias quas tenet Ermengaudus et ad [nepot]a mea Arsendis remaneant ipsas meas bestias quas tenet Seniofredus. Et ad filia mea Poncia remaneat ipso meo cellario qui est ecclesie Sancti Stephani et ad filiolo meo, filio de Poncii Stephani, remaneat ipsas meas [...] de [...] habeo cum patre suo. Et ad alio filiolo meo, filio de Berengario, remaneat ipsa mea medietatem de ipsa tina que habeo cum Poncio Stephano. Et ad filio meo Arnaldo remaneat ipsa casa que [est] de Gondemaro cum ipso clauso qui ibidem est, totum ab integre, cum illorum pertinenciis et arboribus. Et ad filiolo meo Guillelmo Bernardo remaneat ipsam meam medietatem de ipsa uaca que habeo cum ipsum. Et ad Berengario, filio meo, remaneat ipso meo cellario quod ipse tenet. Et istum testamentum firmitatem obtineat usquequo alium faciam.

Facto hoc testamento XII kalendas iunii, anno XII regni Philippy regis.

Sig+num Bonadonna, femina, qui hanc scripturam instrumenti fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

Sig+num Guillelmus Guifredi. Sig+num Iohannes Arnaldus. Sig+num Oddonis Ranemirus.³ Sig+num Bernardus Bellushomo. Poncius, leuita.

Petrus, presbiter, hoc testamentum scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

³ B llegeix *Odo Ratenim*.

1072, maig, 23

Bonadona dóna a Santa Maria de Vilabertran els alous dels termes de Sant Esteve de Biure.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

In sacco inscripto “Donations”

Primer

Donatio facta per Bonadonam, feminam, dicte ecclesie de alodiis infra terminos Sancti Stephani de Benevivere.

10 chalendas junii, anno 12 regis Philippi regis.¹

n. 23

¹ Si la data és correcta, podria tractar-se d'una confirmació de les donacions anteriors.

1072, maig, 23

Gerall Guitard dona a Santa Maria del Prat de Vilabertran un alou situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Julià de Llers, al terme de la vila de Molins, format per un clos sota els casals d'Arnall Sendred i una trilla que es troba a l'indret anomenat la Coma, sobre la dita vila, així com una vinya al costat de la trilla, una altra vinya al lloc anomenat Morter i encara una tercera vinya a la Coma. També li fa donació d'un camp situat als Clapers, d'una heretat que fou d'Enric, de la quarta part d'una heretat de Mir i d'una altra heretat a les Monederes del riu Llobregat (d'Empordà).

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9848, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 57.

7In nomine Domini. Ego Geiraldus Gitardi donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie Pratensis ecclesie Ville Bertrandi. Certum quidem et manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis fecissem, sicut et facio, Sancte Virgini Marie predictae ecclesie de alodium meum proprium, quod ego habeo in comitatu Bisuldinense, infra terminos et parrochia Sancti Iuliani Lercio et terminibus uille Molendinis. Aduenit mihi iam dictus Geiraldus predicto alodio per parentorum meorum uel per comparatione uel per qualescumque uoces. Est namque predicta alodia separatim posita in iam dictis terminibus. Est namque in predicta uilla Molins clausum I subtus casales de Arnaldus Sendredus et suos heredes. Et afrontat de oriente in terra de iam dicto Arnaldo et suis heredibus et de meridie in terra Gaucefredus Matfredi et Remundi Ademari, de occiduo¹ in terra Sancti Petri et de circi in ipsa carraria. Et in alio loco super iam dicta uilla Molinis, ad ipsa Coma, trilea mea optima cum terra in qua est cum quatuor oliuariis et aliis arboribus qui ibidem sunt. Et abet afrontaciones a parte orientis in terra Arnaldi Sendredi et suos heredes, de meridie in ipsa trilea que fuit Arnaldi Guitardo, de occiduo in ipsa coma que discurrit per tempus pluuiarum et de circi in trilea Arnaldi Sendredi. Et iuxta predicta trilea, in ipso campo qui est ab occidente, ipsam medietatem cum ipsa uinea² que michi aduenit per parentorum et per comparatione uel pro qualicumque uoce. Et in alio loco, ad locum que dicunt Mortarii, pecia I de uinea que fuit Guillelmundi cum ipsos heremos qui in

¹ La primera ce escrita sobre la línia.

² cum ipsa uinea escrit sobre la línia.

circuitu eius sunt. Et ibidem prope pecia I de uinea, ad ipsa Coma. Hec iam dicta omnia superius scripta dono ab integre ad predictam ecclesiam Sancte Marie. Et in alio loco ad ipsos Claparios de ipso campo meam hereditatem et aliam hereditatem que³ de Ainrico fuit et quartam partem hereditati Mironi. Et in alio loco ad ipsas Monitarias⁴ de albo Lubricati in ipso campo quem ibidem abemus ipsam meam hereditatem et aliam hereditatem que fuit Enrici et quartam partem hereditati Mironi et ipsa garriga.⁵ Et uero predicta alodia tota ab integre, sicut superius scriptum est, dono ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum illarum affrontacionibus et pertinentiis uniuersis et cum omnibus earum exitibus et regressibus cunctis. Et in uilla Molines de oliuarias III quas ibi habeo cum heredibus meis de meam partem ipsa medietatem.⁶ Si quis autem hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, uel de iam dicta omnia tulerit uel minuauerit, ueniat super eos iram et confusione et malediccionem quam Deus illis dare potest. Et insuper nil eis ualeat, sed componant predicta omnia in duplo ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura X kalendas iuni, anno XII regni Philippy regis.

Sig+num Geiraldus Gitardi, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmare rogauit.

Sig+num Petrus Seguini.⁷ Sig+num Remundus Miro de Terrades.⁸ Sig+num Guillelmus Bernardus Petreto.⁹ Sig+num Stephanus Oddo Beneuiere.¹⁰ Sig+num Ermengaudus, presbiter. Sig+num Guillelmus Gifredi. S. Poncius, leuita SSS.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donacionis scripsit cum ipsas litteras fusas et supra positas et subscripsit die et anno quo supra.

³ *comparata* expunctuat.

⁴ *prope* expunctuat.

⁵ *et ipsa garriga* escrit sobre la línia.

⁶ Des de *et in uilla Molinis* fins a *medietatem* ha estat afegit en segon moment, cinc línies més avall, amb el típic signe d'advertiment per a una remissió de text col·locat en un altre lloc.

⁷ C llegeix *Petrus Berengarii*.

⁸ C llegeix *Raimundi*.

⁹ C llegeix *Guillemi Bernard de Petreto*.

¹⁰ C llegeix *Stephanus de Beneuiere*.

1072, final de juliol o 1 d'agost

El sacerdot Sonifred dóna als seus fills Adalbert i Ponç, clergue, unes peces de terra situades al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Martí de Masarac, a l'indret de les Claperes, amb substitució mútua en cas de faltar-los fills.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9567, perg. 181.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 62.

[...] in unum donatores sumus uobis Adalbertus et Poncio clerico, filios nostros, donamus [...]as que [...] I alia ad ipsas Claperas, in his duobus locis, ipsa medietate. In alio loco pecia I de terra [...] cum ipsis arboribus, fructuosis et infructuosis, et cum omnia infra se abencia per parentorum uel per comparacione. Est autem prefatum alodium in comitatu Petralatense, in terminio uel parrochia Sancti Martini de Meserag uel de [... afron]taciones a parte orientis in terminio de Molléd, de meridie in terminio de Cabannas, de occiduo in terminio [d]e Campo Magno. Quantum infra istas quator afrontaciones nos iam dicti abemus in locis predictis seu in[...] ab integre cum exiis et regressiis eorum, in tali uero conuentu ut teneatis et possideatis alodio prescripto [...] [Adal]bertus iam dictus obierit primus sine filiis uel filias de legitimo coniugio ipsa sua medietate remaneat [...] prescriptus abierit primus similiter remaneat ipsa sua medietate ab integre de alodio prescripto [...]tores aut nullus homo uel homines, femina uel feminas, qui contra hanc scripturam donacionis uenerit uel [...] ualeat uindicare quod requirit uel requirunt, sed componat uel componant hec (*sic*) alodio prescripto [...]nc scripturam donacionis firma permaneat omnique tempore.

[...] kalendas augusti, anno quoque XIII regnante rege Philipo.

Sig+num Seniofredus, sacer, [...]scripturam donacionis fieri iussimus et firma[...] fi[...]rogauimus.

Sig+num Remundus Durandus. Sig+num [...].

[...]¹ [...] [dona]cionis rogatus scripsit et subscripsit[...]o quo supra.

¹ B no llegeix el nom de l'escrivà. Sense que m'atreveixi a atribuir-li amb total certesa l'autoria de la còpia, la grafia d'aquest escrivà recorda molt a la del prevere Galí.

1073, febrer, 11

Berenguer Pere ven al vescomte Ramon Guillem i a la seva esposa Adaleds l'alou que té al comtat de Peralada, als termes de Cabanes, Vilabertran i Vilatenim, per herència de la seva mare Berg. Rep per aquesta venda el preu de 75 unces d'or en moneda i equivalents en espècie, 30 unces de les quals les obté de tres muls de la vescomtessa Adaleds.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9849, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 133.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 277v-278.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 59.

₃In nomine Dei excelsi. Ego Berengarius Petri tibi Raimundus Guilielmi uicecòmes et ad uxor tua nomine Adaláiz, simul in unum, uindo uobis ipso omni alode proprio de uilla Cabannes, qui fuit ex genitrice mea, nomine Bergon. Quantum ibi abuit uel tenuit et habere debuerit per qualicumque uoce, totum ab integrum, sic uindo ego uobis sine nulla conseruatione. Et iste alodus (*sic*) sunt mansos cum casalibus, ortos, curtibus, terris, uineis, cultis uel eremis utriusque arboribus, fructuosis uel infructuosis, pratis, pascuis, garricis, aquis, aquaribus, muntuosum uel declium, pronum et planum, siue tám rusticum quam urbanum. Et est ista alodia iam dicta in comitatu Petralatense, infra terminos et fines in uilla Cabannes, in aiacentia Sancti Vincentis uel in Villa Bertrán aut in Vila Tenním. Et afrontat ista alodia iam dicta de parte orientis in uilla Sancti Martini Petralada, de meridie in Sancti Stephani de Villa Sacra uel in Sancti Martini ex Pháro et de occiduo afrontat in parrochia Sancti Petri Figeres, de parte uero circi in parrochia Sancti Martini Meserág. Quantum infra istas afrontaciones quatuor includunt de ipso alode meo qui fuit de Bergon, sic uindo ego uobis, totum ab integrum, cum exio uel regressio earum sine nulla reseruatione uel cum illorum afrontaciones propter precium LXX^a et V^e uncias in auro et in rém ualentem. Et de isto precio sunt tribus mulus optimos de Adalaiz uicecomitissa per XXX uncias. Et est manifestum. Quem uero hec omnia de meo iure in uestro trado ad faciendum quodcumque uolueritis. Vere quod si ego aut nullus meis parentésque, homo uel feminei sexus, qui contra hanc carta uinditione uenerit pro inrumpendum, non hoc ualeat uindicare, set

componat aut componant uel componamus ista omnia supra scripta in duplo cum sua immelioratione. Et inantea ista carta uinditione firma et stabilis permaneat in¹ aeuo.

Acta hac carta III° idus februari, anno XIII rex Philipo regnante in Francia.

Sig+num Ego Berengarius, qui hanc carta feci scribere et ad testes rogauit firmare uel cum manibus meis firmaui.

Sig+num Arnall Bernard. Sig+num Gillem Miro. Sig+num Arnallus Gillem. Sig+num Bernard W.² Sig+num Guillem Raimon.³

Wifredus, indignus sacer, qui ánc carta rogatus scripsit subscripsit sub die annóque prefato (*senyal*).

¹ espai en blanc.

² Aquesta W és l'inici d'un cognom no acabat d'escriure.

³ Les signatures heterògrafes dels testimonis han estat afegides en un segon moment. I tot i que són de la mateixa mà de l'escrivà tenen un mòdul més petit perquè quan es van introduir hi havia ja la signatura de l'escrivà i quedava poc espai.

1073, març, 24

En el plet suscitat entre Mir Enees i el seu germà Enees, d'una part, i els fills de Mir Oliba, d'una altra, sobre l'alou que havia estat de Guiffrè Miró i que comprà el susdit Mir Oliba, els esmentats germans Enees, aconsellats per amigables componedors, s'exvacuen de l'alou en canvi de rebre de Santa Maria de Vilabertran i dels hereus de Mir Oliba quatre unces d'or nou. Aquest alou és situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, i consisteix en masos, terres i vinyes. I donen a Santa Maria de Vilabertran la quarta part que constitueix l'herència rebuda per Ramon, fill de Mir Oliba, el qual la donà a la susdita canònica. Una altra quarta part, la defineixen en favor d'Arnall Miró, i la meitat restant la lliuren a Arnall Ostèn i a la seva esposa Clemència.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 19.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39v.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 60.

¶In nomine Domini. Ego Miro Eneas et frater meus Eneas euacuamus et definimus ipsum alodium quod fuit Wifredo Miro [...] et emit ab illo Miro Oliba quod nos petebamus, unde fuit magna altercacio inter nos et filii Mironi Oliban. Et dederunt consilium boni homines ut euacuassemus iam dictum alodium et accepissemus a parte Beate Marie Ville Bertrandi cum ceteris heredibus IV uncias auri noui. Et est predictum alodium in comitatu Bisullunense, infra termines et parrochia de Sancti Petri Ficarias, mansis et terris et uineas cultis et eremis. Et nos adqueuimus iam dictum consilium et euacuamus et definimus iam dictum alodium, scilicet, ad ecclesiam predictam Sancte Marie quia ei dedit iam dictum alodium Remundus, filius iam dicti Mironi Olibani, quartam partem, id est, suam hereditatem. Et aliam quartam partem definimus ad Arnalli Mironi et medietatem integram ad Arnallo Osten et uxor sua¹ Clemencia. Et nos accipimus ab eis predictas IV uncias, et definimus illis predictum cunctum alodium ut ab hodierno die et deinceps securi possideant predictum alodium cum suis pertinenciis et affrontacionibus cunctis. Et si quis uoluerit hanc scripturam irrumpere et iam dictum alodium inquietare, nil ualeat, sed in quadruplum componat. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat² firma.

Facta autem hec scriptura VIII kalendas aprelii, anno XIII regni Filippi regis.

¹ Davant hi ha *mea* cancel·lat.

² *omni tempore maneat* repetit per diplografia.

Sign+um Miro Eneas, sign+um Eneas, sign+um Trudgardis, femina, sign+um
Alsaua, qui hanc scripturam euacuationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sign+um Bernardus Odo. Sign+um Remundus Adalbert. Sign+um Bernardi Petri.
Sign+um Bernard Tomapalearios.

Gaubertus, leuita, qui hanc scripturam³ scripsit et subscripsit die et anno quo
supra.

³ A continuació hi ha escrit *fi*, però està cancel·lat.

1073, març, 28

Guillem, fill de Sonifred, i la seva esposa Adaleds venen als germans Berenguer i Gerall uns alous que tenen als comtats de Besalú i Peralada; un, situat a la parròquia de Sant Miquel de Fontfreda; un altre, a la parròquia de Sant Pere de Figueres, i un tercer, a la parròquia de Sant Esteve de Vila-sacra, tots tres pel preu de 14 mancosos.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9708, perg. 448.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 61.

ꝞIn nomine Domini. Ego Guillelm, proli Sonifret, et coniux mea Adaled uenditores sumus uobis Berengario et fratri tuo Gerallo emptores. Per hanc scriptura uendicionis nostre uendimus nos uobis alodium nostrum proprium, quod nos abemus in comitatu Bisillusiense uel Petralatense. Et aduenit nobis iam dicto Guillelmus per coniux mea iam dicta et ad me Adalaidis per parentorum meorum aut per qualesque uoces. Est iste alodio domos mansos cum solios et superpositos uel cum ad ipsos mansos pertinet. Sunt isti alodii in parrohecia Sancti Michaelis Fonte Frigida. Et affrontad a parte orientis in alueo Vasar, de meridie in río Mal, de occiduo in uilla que uocant Órtis, de uero circi in Cóllo Rubeo. Alio alodio est in Sancti Petri Figarias uel infra eius parroheccia. Affrontad de oriéntis in alueo Canal, de meridie in Sancti Pauli Lígri, de occiduo in Monte Petroso, de uero circi in alueo Sambúce. Est autem prenominato alio alodio Petralatensis infra eius parroeccia Sancti Stephane Villa Sacra. Abet namque affrontaciones a parte orientis in alueo Sambuze uel in Villa Nóua, de meridie in Sancti Iuliani Furtiáno, de occiduo in Sancti Martini de Far, de circi in alueo Manibulo. Quantum infra istas tótas affrontaciones includunt et isti termini resonant, sic¹ uendimus nos uobis quantum ibidem abemus uel ereditare² debemus, totum ab íntegre, sine úlla resseruacione ad uestrum proprium alodium cum éxios et regresios earum propter precium XIII mancosos. Et est manifestum. Quem uero hec omnia quod superius scripta <est> de nostre iuramus (*sic*) in uestro tradimus et deliberamus dominio et potestate ad faciendum quodcumque uolueritis. Quod si nós uenditores aut uulus (*sic*) homo uel femina qui contra hanc carta uendicionis uenerit ad inrumpendum, non hoc

¹ *sic* escrit damunt una correcció.

² *ditare* escrit després una correcció.

ualeat uindicare quod requirat, sed componat aut componant aut componamus uobis omnia in duplo cum omni sua melioracione. Et inantea firma permaneat omnique tempore.

Acta est autem hec v^o kalendas apreli, anno XIII^{mo} regnante Philippo rege.

Sig+num Arnal Remun. Sig+num Guilelmus³ Gustremi. Sig+num [*en blanc*].
Sig+num [*en blanc*].

Sig+num Guillelmus Sonifred, sig+num Adaled, nos qui ista carta uendicionis fieri iussimus et firmauimus et testes firmare rogauimus.

Bernardus,⁴ presbiter, qui ista carta uendicionis rogatus scripsi cum (*senyal*) die et anno quo supra.

³ L'escrivà va oblidar la ratlla d'abreviatura per a *Guilelmus*.

⁴ La de de *Bernardus* repassada.

1073, octubre, 16

Bernat Matfred i la seva esposa Quinverga venen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Pere de Figueres, al lloc anomenat les Planes, pel preu de quatre unces i tres mancusos d'or puríssim. D'altra banda, el susdit matrimoni fa donació a la predita canònica de Vilabertran d'una altra terra, no llunyana de la que ara venen.

A: Original. Figueres, ACAE, Documentació esparsa d'àmbit religiós, ACAE110-109-T2-540.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 144.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 296.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 63.

₃In Dei nomine. Ego Bernardus Matfred et uxor mea Cinberga uendimus [...] Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi et prelato siue clericis eiudem loci alodium nostrum proprium, id est, pecia nostra de terra, qui habemus in comitatu Petralatensi, infra terminos et parroechia Sancti Petri Ficarias, in locum quem uocant ad ipsas Planas. Aduenit namque mihi predicto Bernardo prefatum alodium per uoces parentorum meorum aut per qualescumque uoces, et mihi Cinberga per meum decimum. Abet namque affrontationes predicta terra a parte orientis in terra Bernardi de Monte Rubio et de suis eredibus, de meridie in terra Bernardi Guilaberti et suis eredibus, de occiduo in ipsa Calciata, a parte uero circi in terra de Poncio Coste.¹ Quantum iste III^{or} affrontationes includunt, sic uendimus nos prenominati Bernardus et Cinberga Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi et prelato siue clericis eiusdem loci, totum ab integre, cum exiis et regressiis ad fatiendum quodcumque uoluerint propter precium uncias III^{or} et mancusos IIIes auri purissimi. Quod si nos uenditores aut ullus homo uel femina contra hanc uenditionis scripturam uenerimus aut uenerint ad inrumpendum, non hoc ualeamus uel ualeant uindicare quod requirimus aut quod requirunt, set componamus aut comp<o>nant ipsam terra in quadruplum cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura² X^o VII° kalendas nouembris, anno³ X^o III° regni Philippi regis.

¹ A continuació una a esborrada.

² Després de *scriptura* hi ha dues lletres esborrades.

Sig+num Bernardus Matffredi, sig+num Cinberga, femina, qui hanc scripturam uenditionis fieri iussimus et firmauimus et testibus firmare rogauimus.

Insuper etiam donamus nos supra scripti uenditores ad predictam⁴ Sancte Marie peciam aliam de terra, que est non longe⁵ a supra scripta terra. Et est infra supra scripto⁶ comitatu et parrochia siue terminibus. Aduenit mihi predicto Bernardo Matfredo prefata terra donationis per uoces parentorum meorum aut pro comparatione aut pro qualicumque uoce, et ad me Cimberga per meum decimum. Affrontat namque a parte orientis in uia que discurit de ecclesie predicte Sancte Marie⁷ ad Lercio et in terra predicte Sancte Marie,⁸ de meridie in terra predicte Sancte Marie, de occiduo in ipsa Calciata, de circi in terra de Poncio⁹ de Ficarias. Quantum iste IIII^{or} affrontationes includunt, sic donamus nos¹⁰ et confirmamus ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum exitibus et regressibus et pertinentiis siue affrontationibus cunctis.

Sig+num Gillelmus Arnaldi. Sig+num Dalmathius Soniarius.¹¹ Sig+num Remundus Gilabertus. Sig+num Poncii, presbiteri.

Geraldus, leuita, qui hanc scripturam uenditionis siue donationis scripsit cum literis rasis siue fuis et super positis et subscripsit die et anno quo supra.

³ Hi ha la xifra IIII esborrada.

⁴ *dictam* escrit després d'una correcció.

⁵ La ge escrita després de correcció.

⁶ *cri* escrit després de correcció.

⁷ La a de *Marie* escrita damunt una e prèvia.

⁸ *et in terra predicte Sancte Marie* afegit entre línies.

⁹ *Poncio* escrit entre línies després d'haver cancel·lar el nom *Ecardo*.

¹⁰ Està escrit no seguit del semicercle amb puntet a sota, signe d'abreviatura que normalment significa *-us* però aquí és utilitzat amb el valor de s.

¹¹ *arius* escrit sobre la línia.

1073, novembre, 4

Jofre Seguer, la seva mare Rotlens i el seu germà Arnall donen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra de quatre quarterades situada al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Pere de Figueres.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9670, perg. 159.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 64.

¶In nomine Domini. Ego Gauzfredus Segarius una cum genitrice mea Rudlendis et fratre meo Arnaldo donatores sumus ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi. Certum quidem et manifestum est quia placet animis nostris ut scripturam donationis faciamus Domino Deo et predictae ecclesie Sancte Marie alodium nostrum proprium, id est, pecia I de terra, scilicet, quarteradas IIII. Aduenit nobis predictis fratribus iam dicta terra per parentorum nostrorum uel pro qualicumque uoce, et genitrici nostre per suum decimum. Et est iam dicta terra in comitatu Petralatensis, infra parrochia Sancti Petri Figariis. Abet affrontationes predicta a parte orientis in terra nostra et de meridie in terra Petri Pelle,¹ a parte namque occidentis in ipsa Calciata et de circi in ipso alodio.² Et abet predicta terra in longitudine dextros XXV³ et in latitudine dextros XVIII.⁴ Quantum iam dicte afrontationes includunt, sic donamus ad predictam ecclesiam Sancte Marie, totum ab integre, cum suis exitibus et regressibus uniuersis et cum omnibus afrontationibus et pertinentiis cunctis, tali modo ut, si de habitatores clerici predictae ecclesie desierint uiuere sub disciplinam apostolice regule et seculariter uixerint aut si ipse prelatus malum introitum uel malam conuersionem habuerit, reuertatur iam dicta terra successoribus nostris parentibus. Et si quis hanc scripturam ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplum componat predicta omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ Després de *orientis* i després de *meridie*, la indicació de la terra confrontant va ser incorporada en un segon moment, després d'haver deixat un espai en blanc en la primera redacció.

² *uestro que dicunt ad uillam Figariis superiorem* cancel·lat i *alodio* afegit damunt la línia en un segon moment.

³ XXV ha estat també afegit en el segon moment de la redacció final, després d'haver deixat un espai en blanc en la primera.

⁴ XVIII ha estat també afegit en el segon moment de la redacció final, després d'haver deixat un espai en blanc en la primera.

Acta autem hec scriptura II nonas nouembris, anno XIII regni Philippi rege.

Sig+num Gauzfredi Segarii, sig+num Arnaldi Segarii, sig+num Rutilendis, femina,
qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmuimus et firmare rogauimus.

Sig+num Geiraldus Isoardi. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*].

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et sub die et anno
subscripsit quo supra.⁵

⁵ Des de *II nonas nouembris* fins al final va ser escrit en el segon moment de la redacció.

1074, gener, 12

Pere Oliba i la seva muller Sicards donen a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Besalú, als termes de la parròquia de Sant Feliu de Lladó i de Cistella, al lloc anomenat els Aiguals. L'alou consisteix en un mas i la quarta part del molí del riu Manol anomenat Rosegafarines.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9031, perg. 53.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 70.

¶In Christi nomine. Ego Petrus Oliua et uxor mea Sicardis, femina, donatores sumus ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi. Manifestum est¹ enim quia placuit animis nostris et placet ut scriptura donationis faciamus Domino Deo et Sancte Virgini Marie Ville Bertrandi alodium nostrum proprium, quod nos habemus in comitatu Bisuldunensis, infra terminos et parrochia Sancti Felicis Ludonis et de Cestella. Quod mihi Petro aduenit per parentorum et per emptiones uel pro qualicumque uoce, et mihi Sicardis per meum decimum uel per emptione uel pro qualicumque uoce. Sunt iam dicta alodia ad ipsos Aquales, mansum unum constructum cum terris et uineis, cultis et heremis, arboribus, fontanis et riuis atque cisternis, pratis et pascuis, et quartam partem molendini de riuo Mannibuli, quod est uocatum Mordifarinas. Et omne alodium, totum ab integre, quod nos habemus infra dictis parrochiis donamus et tradimus in iure et potestate Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi et suorum clericorum ibi Deo seruientium cum illorum affrontationibus et pertinentiis cum eorum exitibus et regressibus uniuersüs. Et si quis aliquid de iam dicta omnia uoluerit irrumpere, prius accipiat maledictionem quam Deus illi dare potest. Et insuper componat iam dicta omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie in quadruplum cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est autem hec II idus ianuarii, anno XIII regni Philippy regis.

Sig+num Petrus Oliba, sig+num Sicardis, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et signare rogauimus.

¹ *est* està escrit sobre la línia.

Sig+num Petrus Guifredi,² sig+num Guillelmus Oliue, sig+num Berengarius Petri, sig+num [*en blanc*], sig+num [*en blanc*], qui supra dicti omnia confirmamus et similiter tradimus in potestate predicte Sancte Marie.

Sig+num Remundus Petri. Sig+num Bernardus Odo. Sig+num Arnallus Ugo (?). Sig+num Raimundus Ademar. Guilielmus, presbiter, SS.*³ Sig+num Gillelmus Gifred. Sig+num Gillelm Enard (?). Sig+num Remum Sesmundi (?).

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

² C *Petrus Gofredi*.

³ C només llegeix fins aquí.

1074, gener, 31

Bernat Duran i la seva muller Nèvia donen a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenen al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, a la Boada.

A: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9899a, perg. 442.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 65.

¶In nomine Domini. Ego Bernardus Durandi et uxor mea Neuia donatores sumus Domino Deo et Sancte Marie Virginis Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis¹ nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, predicte Sancte Marie de alodio nostro proprio, quod nos habemus in comitatu Petralatense, infra terminos et parrochia Sancti Iohannis Ville Timnini (*sic*),² ad ipsa Buada. Et aduenit mihi, predictus Bernardus, per uoces parentorum meorum et per emptiones et per qualescumque uoces. Et habet affrontationes a parte orientis in ipsa strada que ibi est et de meridie³ in terra Stefani Gimarani et suis eredibus, de occiduo in terra de predicto Stefani et suis heredibus et de Guillelmo Guillelmi et de circi in terra Sancti Iohannis et de Bernardo et suis eredibus. Quantum predicte affrontationes includunt, sic donamus, totum ab integre, ad⁴ ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi cum suis afrontationibus et pertinentiis et cum suis exitibus et regressibus uniuersis. Et si quis hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenirit, nil ualeat, sed componat predicta omnia in quadruplum ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura II kalendas februarii, anno XIII regni Philipi regis.

Sig+num Bernardus Durandi, sig+num Neuia, sig+num Bernardus, filius eorum, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus manibus⁵ et firmare rogauimus.

¹ *animis* ve precedit per una *ani* sobrer a causa d'una diplografia.

² La síl·laba *es* està escrita al damunt, entre línies, després d'una correcció.

³ La síl·laba *ri* escrita entre línies.

⁴ La síl·laba *pre* cancel·lada.

⁵ *manibus* afegit sota la línia.

Sig+num Andreas Gilaberti, sig+num Gauzbertus, frater eius, sig+num Gilabertus, frater eorum, sig+num Petrus Adalbertus, sig+num Elliardis, sig+num Martina, sig+num Guillelmus Gillelmi, qui omnes directos nostros et uoces quas habemus uel habere debemus in iam dicto alodio donamus et confirmamus ad predictam ecclesiam Sancte Marie.

Sig+num Ioannes, presbiter. Sig+num Remundus Ademarus. Sig+num Reimundus⁶ Petri. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*].

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

⁶ Davant de la i de *Reimundus* hi ha una ema cancel·lada.

1074, gener, 31

Guillem Guillem i la seva esposa Engilsèn donen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra que tenen al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9899b, perg. 442.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 66.

¶In nomine Domini. Ego Gillelmus Gillelmi et uxor mea Engilsendis, femina, donatores sumus Sancte Marie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, ad ecclesiam predicte Sancte Marie de pecia I de terra quam nos habemus in comitatu Petralatense, infra terminos et parrochia Sancti Iohannis Ville Timnini. Et aduenit mihi, predictus Gillelmus, iam dicta terra per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Et uxori mee iam dicte per suum decimum. Et abet afrontationes iam dicta terra ab oriente in terra Sancte Marie predicte et de meridie in terra Gillelmi, mihi predicto, et de occiduo intus in ipso aquale et de circi in terra Bernardi Bernardi et suis heredibus. Quantum predicte afrontationes includunt, sic donamus iam dicta terra, tota ab integre, cum suis exitibus et regressibus cunctis et cum suis affrontationibus et pertinentiis cunctis. Et si quis hanc scripturam uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia in quadruplum ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura II kalendas februarii, anno XIII regni Philipi regis.

Sig+num Gillelmus Gillelmi, sig+num Engilsendis, femina, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Arnaldus, sacer. Sig+num Iohannes Bonet. Sig+num Oliba Bonet. Sig+num Bernardus Bernard. Sig+num Ioannes, presbiter,* SSS.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et sub die et anno subscripsit quo supra.

1074, febrer, 28

Publicació jurada del testament de Guadall Guillem, que prengué per marmessors el seu gendre Guillem i la seva esposa Arsèn; i, entre altres béns, llegà a Santa Maria de Vilabertran un alou de Serinyà.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9900, perg. 438.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 67.

4In [...] Poncius Guilielmi et Guilielmus [...] filium [...] in honore [...] audiuimus et presentes eramos iam dicto die et [...] egritudine detentus et elegit suos helemosinarios, id sunt, [...] Gilielmu[m], generum suum, et coniugem suam Arsendem. Et precepit de suis, si de ipsa egritudine obisset, sicut et fecit, distribuissent [...] alodium et mobiles que inuenissent scriptum in suo testamento. Primitus concessit Sancto Iohanni [...] et suum corpus et de ipsa trilia que ipse [...] clerici Sancti Iohannis per unumquemque annum et [...] et Sancto Iuliani [...] et Sancte Marie de [...] et ipsum suum¹ alodium de Siriniano concessit Sancte Marie Ville Bertrandi [...] ad pont de Ripol sestarios II inter panem et Durandi presbitero [...] ad pont de Castellfolit sestario I de uino. Et uxori sue Arsendi concessit [...] et suum honorem² ut in diebus suis tenuisset et posesisset cum filiis et filiabus suis et post eius obitum remansisset Gilielmo, filio suo, ipsum mansum de Balbs cum omnibus terminibus et adpendiciis suis, exceptis ipsa closa et ipsam triliam que ipse hedificauit in ipsa condamina, et ipsa terra que nominant Olmeda et ipsa casa iam dicta cum iam dicta trilia et cum ipso clauso qui fuit de Blancusia usque ad terra que tenet Gerbertus Petrus et sui heredes et ipsa terra que nominant Olmeda usque ad Torrent [...] et ad Arnal et ad Guadall, fratrem suum. Et in ipsa deuesa que ibidem est habeant pasturalem, sicut alii fratres sui. Et ipsum mansum quod fuit Guilielmi, patris sui, cum terminibus et apendiciis suis et cum ipsum honorem quem ad ipsum pertinet conquessit Benardo, filio suo. Et ipsum mansum cum omnibus terminibus et apendiciis suis quod habebat in Ridadre concessit Guilielmo, filio suo, ab integre. Et ad filiam suam Maienciam remansisset ipsum mansum quod nominant Planadedo. Et ipsum alodium quod habebat in parro<chia>

¹ *suum* afegit sobre la línia.

² Davant de *honorem* hi ha la paraula *alodium* cancel·lada.

Sancte Marie Liliensi, in locum qui uocant Salz. Et adueniebat ei per parentum remansisset ad filiam suam Engilisiā cum ipsa tina et cum barril et ipsam terciam partem de draps de lits que ad eum pertinebat cum mapas et touallas. Et de suo alodio quod habebat in Francheda remansisset ad Bernard et ad Remun Baste in tali conuentu atque ut, quando uixerit Remundus, teneat et possideat et post eius obitum remansisset ad Bernard, si uiuus fuerit, et, si mortuus fuerit, remansisset ad fratres suos, et remansisset suum alsberg ad Guillem et ad Bernard. Et Bernardo Ihoanni soldi I. Et remansisset uxor sua et filii et filie in fiducia Domini nostri Iesu Christi et Sancti Iohannis Babtiste et domni Udalardi et uxoris sue Ermessens et Andree abbati. Et insuper ad Maienciam iam dictam filiam suam et filiolo suo Petro Gilielmo, filio eius, ipsa Plana de Fonte Freta. Et aliquod quod remansisset requisissent et distribuissent in sacerdotibus et pauperibus et in sanctis Dei ecclesiis. Et ipso testamento firmitatem obtinisset et non facissent disrumpere. Ordinauit namque predictus condam Guadall iam dicta omnia XI kalendas iunii, et sic obiit de hoc seculo in mense setembris, VII idus setembris,³ ut nec aliud testamento nec suam uoluntatem de iam dicta omnia non mutauit nobis scientibus [...] que dicimus uera esse et testificamus per super adnexum iuramentum in Domino.

Late condiciones II kalendas marci, anno XIII regni Philipi regis.

Sig+num Poncii Guilielmi, leuite, sig+num Gilielmus Guadaldi, testes, qui has condiciones fideliter iuramus.

Sig+num Gilielmus, sig+num Arsendis, helemosinarii. Sig+num Petrus Iohannes, clericus.⁴ Sig+num Remun Adalbert. Sig+num [...]. Sig+num Adalbertus Viuas. Sig+num Petrus [...]. Ioannes, presbiter,* subscripsi. + Bernardus, clericus et iudex.*

Petrus, presbiter, qui has condiciones scripsit [...].

³ VII idus setembris escrit sobre la línia.

⁴ clericus afegit sobre la línia.

1074, abril, 4

Bernat Guillem ven a Eriball i la seva muller Ermesèn un alou que té al comtat d'Empordà, a la vila que en diuen Guàrdia, on es troba l'altar de Sant Felin.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 17.

C: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 284v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 68.

4 abril 1073. 2 nonas aprilis, anno 14 regni Philippi regis. Ego Bernardus Guilielmi venditor sum vobis Erimball et uxor tua Ermessendis emptores. Vendo vobis alodem meum proprium, quae ego habeo in comitatu Impuritano, in villa quae vocant Guardia, ubi situm est altare Sancti Felicis. Afrontat de oriente in stagnum que vocant Salatà, de meridie in stagnum que vocant Puloger, de occidente in stagno Columbi, de cirtio in locum que dicunt Majoest.

1074, abril, 24

Adalbert Giscafred dóna a Santa Maria de Vilabertran la meitat d'una feixa situada al comtat de Peralada, al terme de Sant Vicenç de Cabanes, a l'indret anomenat la Llacuna, la qual posseeix, juntament amb un segon Adalbert i Sesmon, per la compra feta a Bernat Vives, prevere de l'església de Santa Maria de Vilabertran.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9754, perg. 439.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v i 54v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 69.

3In Dei nomine. Ego Adalbertus Giscafredi dono propter Deum et remedium anime mee medietate unius fexe de terra, que est in comitatu Petralatensi, infra fines et terminos Sancti Vincenti de Cabannis, scilicet, ad ipsam Lacunam, quam ego et¹ Adalbertus et Sesmundi emimus de Bernardo Viues, presbitero ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi. Affrontat fexa iam dicte terre ab oriente in terra Bernardi et suorum heredum et habet dextros X² et passum I, ab occiduo affrontat similiter in terra iam dictorum heredum et habet dextros similiter X et passum I, a meridie in terra Sancti Petri et habet dextros XXVIII et I passum, a parte uero circii in uia que uadit a Petralata ad Cabannas et habet dextros similiter XXVIII et I passum; et ipsum dextrum habet VII alnas ad uncias maiores et medium pede. Quantum habeo ego iam dictus Adalbertus infra has IIII affrontaciones totum dono prescripte Sancte Marie Ville Bertrandi et clericis ibi degentibus pro remedio anime mee, ita ut tam ego quam quislibet homo uel femina qui contra hanc scripturam donationis uenerim uel uenerat ad irrumpendum, nil mihi uel illi proficiat, sed in duplo omnia componam uel componat cum sua melioratione. Et hec scriptura firma maneat omni tempore.

Acta est autem hec VIII kalendas madii, anno XIII regni Philippi regis.

Sig+num Adalberti Giscafredi, qui hanc scripturam donationis fieri iussi firmaui et firmare rogau.

¹ et escrit sobre la línia. Aquest afegit fa pensar que el nom *Adalbertus* que segeuix correspon a una persona homònima, però distinta de l'autor de l'acció jurídica.

² Sembla que després de la lletra amb valor numeral x hi ha una v esborrada.

Sig+num Petri Machot,³ filii Adalberti. Sig+num Petri Oton. Sig+num Arnalli Seniofredi, sacer. Sig+num Bernardi Enge. Sig+num Remundi Ademar. Sig+num Petri Cremati. Sig+num Remundi Remundi Mironis de Ripa.

Ioannes, qui istam cartam rogatus scripsit sub die et anno quo supra.

³ La hac escrita sobre la línia.

1074, juny, 20

Pere Arnust i la seva muller Ermengards reconeixen haver reclamat injustament i fraudulentament un alou que tingueren amb engany i el defineixen en favor de Santa Maria de Vilabertran. Es tracta d'un mas i d'un colomar que Duran Sal·la havia donat, amb llur consentiment, a aquesta església, situats al comtat de Peralada, al terme de Cabanes, dins aquesta vila.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5493, perg. 49.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 71.

₃Nos uero Petri Arnosti una cum coniux mea Ermengardis scimus namque et recognocimus quia iniuste et fraudelenter petiuimus et per nostra peccunia danda cum dolo tenuimus aliquid ex alodio Sancte Marie Villa Bertrandi. Est namque isto alodio in comitatu Petralatense, infra fines et termines Sancte Vincentii de Kabannes, intus in ipsa villa, id est, manso uno cum ipso columbario qui ibidem est que condam Durand Sanla reliquid et dedit cum nostro consilio ad Sancte Marie iam dicte. Et abet hec manso et columbario affrontaciones tales: ab oriente¹ parte in alodio Petri Odo et suos eres uel de Sancti Petri Rodas, de meridie in alodio Barnardus Sonulli et suos eredes, de hocciduo similiter de istius Barnardi, de circii in alodio Sancti Petri iam dicti. Quantum infra istas affrontaciones includunt cum suos exios et regresios per hanc scripture in Dei nomine garpimus et difinimus et euacuamus et pacificamus ab integre ad Sancte Marie Villa Bertrandi et uniuersis clericis eodem loco seruientes ut umquam nec nos nec parentum nostrorum nichil petamus exinde. Et qui hanc scripture disrumpere uoluerit, componat predicto alodio ad Sancte Marie, sicut scriptum est in Libro iudicum.

Actum est hoc XII kalendas iuli, anno XIII regni Philipi regis.

Sig+num Petri Arnost, sig+num Ermengardis, nos qui ista carta euacuacionem fieri iussimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Arnallus Seniofredi, presbiter. Sig+num Remundus Azemar. Sig+num Gaucbert Guillabert. Sig+num Odegarius, pincerna. Sig+num Guillelmus Lagia.

Ioannes, qui hoc scripsit ad uice Petri notarii, die et anno quo subscripsit supra.

¹ *oriente* amb un traç indicador d'abreviatura sobrer.

1074, setembre, 10

Isarn Sonifred i la seva esposa Guisbona donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou que tenen al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Navata, al lloc anomenat Oliveda. Aquest alou, consistent en tres peces de terra, els pervingué per compra feta a Ígol.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9901, perg. 442.

B: Duplicat. Barcelona, BC, reg. 9902, perg. 442.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39v-40r.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 72.

¶In nomine Domini. Ego Ysarnus Seniofredi et uxor mea Guisbona donatores sumus Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Virginis aput Villam Bertrandi. Donamus eidem ecclesie alodium nostrum quod habemus in comitatu Bisilliniense, in parrochia Sancti Petri Nauate. Aduenit namque nobis predictum alodium per emptiones uel per qualescumque uoces. Et prephatum alodium sunt pecias quator¹ de terra. Est pecia I in qua sunt casas condirectas, et habet affrontationes a parte orientis in terra Bernardi Adalberti et heredibus suis uel in ipso semitario et de meridie in ipsa strada publica et de occiduo in alodio Adalaidis, femina, de Parietibus et de circi in alodio Sancti Petri et Sancte Marie Panicaribus. Et in alio loco, ibidem prope, pecia altera de terra que afrontat de oriente in ipsa strada publica et de meridie in terra Bernardi Adalberti et heredibus suis et de occiduo in ipso semitario et de circi in alodio Bernardi Adalberti et heredibus suis. Et in alio loco altera pecia de terra, et habet affrontationes a parte orientes in alodio condam Gillelmi Segarii et de meridie similiter et de occiduo similiter et de circi in alodio condam Gilaberti. Et predictum alodium quod est in terminium Sancti Petri Nauate et in locum que dicunt Oliuete fuit de quadam muliere nomine Ycol. Prenominatum uero alodium cum predictis suis affrontacionibus tradimus in iure et dominatione predicte ecclesie Sancte Marie et clericorum suorum sine ullo retentu cum omnibus exitibus et regressibus suis. Et si quis hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prephate ecclesie Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura firma maneat omni tempore.

¹ Error per *tres*.

Facta hec scriptura donationis III idus septembris, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Ysarni, sig+num Guisbona, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus, firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Bernardi Adalberti de Nauata. Sig+num Petri Otonis de Pug. Sig+num Adalberti Gillelmi. Sig+num Adalberti Falcusi. Sig+num Petri Adaulfi, subdiachoni. Sig+num Gillelmi Petri. Sig+num Adalberti Petri. Sig+num Iuliani.

Giscafredus, presbiter, qui hanc scripturam donationis rogatus scripsi subscripsi die et anno quo supra.

1074, setembre, 10

Isarn Sonifred i la seva esposa Guisbona donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou que tenen al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Pere de Navata, al lloc anomenat Oliveda. Aquest alou, consistent en tres peces de terra, els pervingué per compra feta a Ígol.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9902, perg. 442.¹

B: Duplicat. Barcelona, BC, reg. 9901, perg. 442.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39v-40r.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 72.

4In nomine Domini. Ego Ysarnus Seniofredi et uxor mea Guisbóna donatores sumus Domino Deo et ecclesiae Sanctae Mariae Virginis apud Villam Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicúti facimus, Domino Deo et predictae ecclesiae Sancte Mariae de alodio nostro proprio quod habemus in comittatu Bisillunensis, in parrochia Sancti Petri Nauate. Aduenit namque nobis predictum alodium per emptiones uel per qualescumque uoces. Et prefatum alodium sunt pecias III² de terra. Est pecia I, in qua sunt casas condirectas, et habet afrontationes a parte orientis in terra Bernardi Adalberti et heredibus suis uel in ipso semitario et de meridie in ipsa strada publica et de occiduo in alodio Adalaidis, femina, de Parietibus et de circi in alodio Sancti Petri et Sancte Mariae Panicaribus. Et in alio loco, ibidem prope, pecia altera de terra, quae affrontat de oriente in ipsa strada publica et de meridie in terra Bernardi Adalberti et heredibus suis et de occiduo in ipso semitario et de circi in alodio Bernardi Adalberti et heredibus suis. Et in alio loco altera pecia de terra, et habet affrontationes a parte orientis in alodio condam Guilielmi Segarii et de meridie similiter et de occiduo similiter et de circi in alodio condam Gilaberti. Et predictum alodium quod est in terminium Sancti Petri Nauate et³ in locum quae dicunt Oliuete fuit de quadam muliere nomine Ycol. Prenominatum uero alodium cum predictis suis affrontationibus et omnibus sibi pertinentibus tradimus in iure et dominatione predictae aecclesie Sancte Mariae et clericorum suorum fideliter in ea Deo seruientium cum omnibus

¹ Aquest document i l'anterior són, ambdós, originals, i duplicat un de l'altre. El contingut és idèntic, però, formalment, presenten alguna petita variant. D'aquí que doni l'edició de tots dos documents, perquè, a més, no es tracta dels típics diplomes partits per ABC.

² Inicialment va escriure IIII, però va esborrar la darrera I.

³ et afegit entre línies.

exitibus et regressibus suis. Et si quis hanc scripturam donationis ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prefate ecclesiae Sancte Mariae cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura firma et stabilis maneat omni tempore.

Facta haec scriptura donationis IIII idus septembris, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Ysarni, Sig+num Guisbona, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Adalberti Gulielmi. Sig+num Adalberti Falcuci. Sig+num Petri Adaulfi, subdiachoni. Sig+num Guilielmi Petri. Sig+num Adalberti Petri. Sig+num Iuliani. Sig+num Bernardi Adalberti de Nauata, qui hoc laudo.

Giscafredus, presbiter, qui hanc scripturam donationis rogatus scripsi subscripsi die et anno quo supra.

[1072-1074], setembre, 15

El bisbe Bernat de Carcassona,¹ abans d'emprendre un viatge a Anglaterra, fa testament, en el qual nomena marmessors el seu germà Guillem, Bernat Sunyer i Guillem Sunyer, i entre d'altres béns, deixa a Santa Maria de Vilabertran l'alou que té al comtat de Besalú.

[A]: Original perdut.

B: Còpia del segle XIII. Girona, ADG, *Cartoral de Carlemany*, p. 291b-292a.

C: Regest: BOTET I SISÓ, Joaquim. *Índex cronològic del Cartoral*, doc. 140.

D: Regest: MARTÍ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona*, doc. 351.

a. MARQUÈS, Josep M. *Cartoral dit de Carlemany*, doc. 141.

In Christi nomine. Ego Bernardus, Carcasensis episcopus, pergo ad Anglaterra, ideo rogo² amicos meos, id est, Guilielmum, fratrem meum, et Bernardum Soniarrii et Guilielmum Soniarrii ut, si mors mihi aduenerit, habeant potestatem distribuere omne auere meum in sanctis Dei ecclesiis, in sacerdotibus et pauperibus, sicut ego hic iniungo. In primis dimitto ad Sanctum Petrum de Cornellan quartera I de terra in optimo loco. Et dimitto canonice Sancte Marie sedis Gerunde ipsas uineas quas tenet Guilielmus Argemiri³ et ipsas terras quas tenet filius Raimundi Peitenat.⁴ Alium mansum alodis qui remanet dimitto Guilielmo, fratri meo, solide et libere, tali tenore ut, si habuerit filium masculum de ipsa uxore quam⁵ nunc habet, aut de alia, remaneat ei; post obitum uero filii eius remaneat fratri meo Petro aut filio eius si habuerit et si reuersus staret in hac terra. Post obitum uero illorum, ipsum meum alode qui est in terminio de Cornellan et in terminio de Surdis et in terminio de Puials, reuertatur solide et libere canonice prenominate sedis Gerunde. Et ipsum meum alode qui est in terminio de Impuritano dimitto Sancto Micaheli de Fluuiano. Et ipsum meum alode quod habeo in comitatu Bisullunensi dimitto Sancte Marie de Villa Bertran. Et de isto alodio supra scripto dimitto sorori mee ipsam uineam⁶ de Garrigolas, et post obitum eius remaneat filie eius Adalet. Dimitto Petro Bernardi de Iudigas ipsum

¹ Es tracta de Bernat de Rocafort, bisbe de Carcassona (1060-1076).

² El manuscrit diu *rogos*.

³ a *Argemeri*.

⁴ a *Petrenat*.

⁵ El manuscrit diu *quem*.

⁶ a *ipsum alodium*.

mansum de⁷ Petro Beconi, ut teneat tantum per ipsum caballum quod ego habeo, donec reddat ei Guilielmus, frater meus, mancosos L. Et dimitto Guilielmo Suniarii, clerico, ipsas meas domos de Gerunda, ut tantum teneat eas donec det ei Guilielmus, frater meus, uncias XVI per ipsam mulam quam⁸ ego habeo. Et alium meum mobile qui remanet, tam in pane quam⁹ in carne quam¹⁰ in uino, dimitto medietatem ad confradiam, et aliam medietatem ad presbiteros per missas.

Actum est hoc XVII kalendas octobris.¹¹

Bernardus, episcopus, qui istud testamentum fieri iussit, firmavit et firmare rogavi<t> SSS.

Adalbertus, leuita, qui istud testamentum scripsit die et anno quo supra.

⁷ La preposició *de* repetida per diplografia.

⁸ El manuscrit diu *quem*.

⁹ El manuscrit diu *quem*.

¹⁰ El manuscrit diu *quem*.

¹¹ a el data de l'any 1074. Curiosament, però, el testament sacramental del bisbe Bernat de Carcassona, jurat el 31 de gener de 1075, és notablement diferent del testament original i com a diferència fonamental per a mi remarco l'absència de la donació de l'alou que tenia al comtat de Besalú que va donar a Santa Maria de Vilabertran. Cal rellegir D.

1074, novembre, 20

Nèvia i el seu espòs Bernat Jofre venen a Bernat, sacerdot, fill de Sonull, un camp d'una sesterada de cabuda, situat a Vilatenim, a l'indret anomenat Bredes, en un camp que havia estat de Quixol, àvia de la venedora, el qual li va pervenir per herència del seu avi Sonull i de la seva mare Bonadona, així com per compensació d'aquesta per una venda que li féu d'un altre alou. Reben per la present transacció tres mancusos òptims de Barcelona.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9724, perg. 430.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 73.

4In nomine Domini. Ego Neuia, femina, et uiro meo nomine Barnardus uinditores sumus tibi Barnardus, sacer, prole Soniullus. Per hanc scripturam uendemus tibi sesterada una de terra de nostro franco alodio, que abemus in Villa Timim, in loco uocitatum ad Bredas, in ipso champo qui fuit de Kixol, femina, nostram auiam. Et isto alodio aduenit mihi Neuia per genitricem meam Bonadonna et ad me Bernard per predicta uxor mea. Et ista prenominata sesterada de predicto kampo alodio uendemus tibi¹ sine tuo enganno per tres mancusos de Barchinonam obtimos. Et isto alodio prenominato aduenit et contíngit ad me per hereditatem de genitrice mea et auium meum Soniullo et per emenda et iachidonem que² mihi fecit Bonadonna genitrice mea predicta per alium meum alodium que mihi uendidit. Et hoc est manifestum. Quem uero predicta sesterada de terra nos uenditores uendemus. Vendemus³ tibi predicto Barnardi ab integre ad proprio tuo alodio. Et si nos uinditores aut sexus feminei qui contra ista carta disrumpere uenerint, in duplo componant predicto alodio. Et inantea ista charta firma permaneat.

Facta ista carta uendicionis XII kalendas decembris, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Neuia, sig+num Barnard, nos qui ista carta fieri iussimus et testes firmare rogauimus et insuper manus nostre firmauimus.

Sig+num Petri Gata. Sig+num Remundus Gata. Sig+num Agalber. Sig+num Petrus Suner. Sig+num Gauzbert Arnallus.

¹ *tibi* escrit després d'una correcció.

² *que* corregit de *qe*.

³ Els dos *uendemus* han estat corregits de *uendimus*.

Ioannes, qui hoc rogatus scripsit cum die et anno subscripsit supra.

1075, març, 14

Ramon Miró i la seva esposa Blidgards donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, als termes de Sant Pere de Figueres.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9061, perg. 197.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9020, perg. 81.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 209.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 75.

¶In nomine Domini. Ego Remundus Miro et uxor mea Blidgardis donatores sumus ecclesiae Sancte Mariae Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis faciamus, sicut et facimus, Domino Deo et Sancte Virgini Marie Ville Bertrandi de alodio nostro proprio, scilicet, de pecia I terre que est in comitatu Petralatensis, infra terminos Sancti Petri de Figariis.¹ Et aduenit mihi predictus Remundus iam dicta omnia per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce, et mihi predictae Blidgardis per meum decimum uel pro qualicumque uoce. Et abet afrontationes predicta terra a parte orientis in prato Bernardi et suis heredibus et de meridie in terra Gauzfredi Segarii et de occiduo in alodio predictae ecclesie Sancte Marie et de circi in ipsa strada. Quantum iste affrontationes includunt, sic donamus de iam dicta omnia ipsam medietatem ab integre sine ulla reseruatione ad predictam ecclesiam Sancte Marie et eiusdem clericis imitatores sancte regule canonice cum exitibus et regressibus suis et cum uniuersis pertinentiis et affrontationibus suis. Et si quis hanc scripturam ad irrumpendum uenerit, primum accipiat maledictionem quam Deus illi dare potest. Et insuper componat predicta omnia cum sua melioratione ad predictam ecclesiam Sancte Marie in quadruplum.² Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est autem hec scriptura II idus marci, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Remundi Mironis, sig+num Blidgardis, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

¹ *Sancti Petri de Figariis* escrit en un segon moment, dins un espai deixat en blanc.

² *in quadruplum* afegit entre línies.

Sig+num Guadaldus. Sig+num Gillelmi Durandi, presbiter. Sig+num Petrus Remundi. Sig+num [*en blanc*]. Sig+num [*en blanc*]. Ioannes, presbiter, SSS.* Bertrandus, sacer, SSS.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1075, abril, 5

Ramon Adalbert i la seva esposa Ermengards donen a Santa Maria de Vilabertran l'església de Sant Pere de l'Oliba amb el cementiri, els seus delmes, primícies, oblacions i alous; també els que aquesta església posseïa a la parròquia de Darnius i de Fontfreda; també li donen tots els alous que tenen a la parròquia de Sant Pere de l'Oliba juntament amb el mas que compraren a Guisall Torrent i el mas del Puig.

En un afegit del 8 de setembre de 1075, la filla Ermengards confirma a Vilabertran la donació dels seus pares i la del mas de Molar, cosa que també fa el seu espòs Berenguer.

[A]: Original perdut.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9853, perg. 449.

C: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9852, perg. 456.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 76.

³Quisquis ad superna obtat ascendere gaudia consequens est ut prius suorum soluat uincula peccaminum. Quapropter ego Remundus Adalberti in Dei nomine et uxor mea Ermengardis, femina, dum in presenti¹ seculo sani et incolomes manemus pro remedio animarum nostrarum parentumque nostrorum donamus ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi quoddam nostrum proprium alodium, scilicet, ecclesiam Sancti Petri Ville Olibani² cum toto cimiterio suo XXX^{ta} passum³ in circuitu et decimis et primiciis et oblationibus et omnibus alodiis suis et uineam ipsius Sancti Petri, que est infra parrochiam Fontis Frigidi et ipsum suum alodium quod habet infra parrochiam Darniciis⁴ et totum aliut⁵ nostrum alodium quod habemus infra parrochiam iam dicti⁶ Sancti Petri, que est in comitatu Bisuldunensi,⁷ cum mansis structis et destructis,⁸ terris et uineis, cultis et heremis, pratis et pascuis, siluis et boscis, fontibus et riuis, montanis et planis, arboribus fructiferis et infructiferis⁹ simul cum ipso manso et alodio quod emimus de Guisaldo de Torrente¹⁰ et

¹ C omet *presenti*.

² C afegeix *cum tota sua parrochia et*.

³ C escriu *passus*.

⁴ C escriu *Darniciis*.

⁵ C escriu *aliim*.

⁶ C escriu *iamdicta*.

⁷ C escriu *Bisuldunensis*.

⁸ C afegeix *cum hominibus et femines*.

⁹ C afegeix *et cum omnibus dominiis et iuribus atque iustis uel iniustis*.

cum ipso manso de Podio. Hec iam dicta alodia adueniunt mihi iam dicto Remundo¹¹ de meis parentibus et¹² per emptiones et¹³ per qualescumque uoces, et mihi iam dicte Ermengardi¹⁴ per meum decimum uel per qualemcumque¹⁵ uocem. Habent namque¹⁶ affrontationes iam dicta alodia a parte orientis in parrochia Sancti Andree de Oliueda¹⁷ et fit¹⁸ inde discursus usque in parrochiam Sancti Mikaelis de Fonte Frigido¹⁹, que est a parte meridiei et peruenit usque in parrochiam Sancti Christofori de Ortis, que est a parte occidentis et fit²⁰ inde discursus usque in parrochiam Sancti Martini de Macianeto²¹ siue in riuum Arnarie. Quicquid iste affrontationes includunt, donamus predicte ecclesie Sancte Marie, scilicet, ecclesiam iam dictam Sancti Petri cum omnibus supra dictis sibi²² pertinentibus²³ et omnia alia alodia iam supra dicta ab integro²⁴ cum suis affrontationibus et pertinentiis uniuersis et cum omnibus exitibus et regressibus cunctis sine ullo retentu.²⁵ Si quis autem contra²⁶ hanc scripturam donationis uenerit ad irrumpendum, nil ualeat uendicare, sed²⁷ primum accipiat maledictionem et iram quam Deus illi dare potest et sit ab eius regno extraneus in eternum,²⁸ et insuper componat iam dicta omnia in quadruplum ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis²⁹ nonas aprilis³⁰, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Remundi Adalberti, sig+num Ermengardis, femine, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus,³¹ firmauimus firmarique³² rogauimus.

¹⁰ C escriu *Torrenti et alterum de Podio*.

¹¹ C escriu *iam dictus Remundus*.

¹² C escriu *uel*.

¹³ C escriu *uel*.

¹⁴ C escriu *iam dicta Ermengardius*.

¹⁵ C escriu *qualicumque*.

¹⁶ Manca la ratlla d'abreviatura per a la nasal. C escriu *namque*.

¹⁷ C escriu *Oliuete*.

¹⁸ C escriu *fid*.

¹⁹ C escriu *Fontis Frigidi*.

²⁰ C escriu *fid*.

²¹ C escriu *Macianeto*.

²² C escriu *sibi*.

²³ C escriu *pertinentiis*.

²⁴ C escriu *integre*.

²⁵ C, en canvi, omet *sine ullo recentu* i escriu: *et cum omnibus iusticiis et iuribus ad dominum uel ad dominos pertinentibus ad habendum et possidendum de prolibero alodio omni tempore*.

²⁶ C omet *contra*.

²⁷ C escriu *uindicare, set*.

²⁸ C omet *sit ab eius regno extraneus in eternum* i escriu: *et cum iuda proditore dampnatus in infernus submigatus*.

²⁹ C omet *donationis*.

³⁰ C escriu *apreli*.

Sig+num Bernardi Oddonis.³³ Sig+num Arnaldi Adalberti.³⁴ Sig+num Petri Rodbaldi.³⁵ Sig+num Gauceberti Ademari.³⁶ Sig+num Berengarii Remundi.³⁷ Sig+num Gustrimiri.³⁸ Sig+num Mironis Aratoris.³⁹

Sig+num Ermengardis, filie⁴⁰ iam dicti Remundi, que confirmo atque delibero uel auctorizo iam dictam donationem patris mei ad ecclesiam Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi sine ulla reseruatione, et mansum nominatum de Molar⁴¹ cum sua mansiata. Sig+num Berengari Remundi⁴², qui similiter collaudo et confirmo iam dictam donationem.

Actum est hoc VI idus septembris, anno XVII regni Philipi regis.

Remundus, leuita. Guifredus, leuita. Geiraldus, leuita. Gaucebertus, subdiaconus. Petrus Lobeti, subdiaconus. Miro, presbiter.⁴³

+ Bernardus, comes de Besolduno. + Bernardus, gratia Dei Gerundensis episcopus.⁴⁴

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsi et subscripsit die et anno quo supra.

³¹ C afegeix *et*.

³² C escriu *et firmare*.

³³ C escriu *Bernardus Odo*.

³⁴ C escriu *Arnaldus Adalbertus*.

³⁵ C escriu *Petrus Rodbaldus*.

³⁶ C escriu *Gauzbertus Ademarus*.

³⁷ C escriu *Berengarius Remundi*.

³⁸ C escriu *Gostremir*.

³⁹ C escriu *Miro Arator*.

⁴⁰ C escriu *filia*.

⁴¹ C escriu *Molare*.

⁴² C omet *Raimundi*.

⁴³ Fragment afegit amb posterioritat.

⁴⁴ Les signatures del comte Bernat de Besalú i del bisbe Bernat de Girona només les presenta C. Són autògrafes i afegides en un segon moment.

1075, abril, 6

Bernat Adalbert dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenia al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Coloma de Cabanelles i de Sant Feliu de Lladó, consistent en un mas de Caselles, un mas de Riba i un altre petit mas de Meià amb l'hort.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 39.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Bernardum Adalberti dicte ecclesie de alodio quod habebat in comitatu Bisuldunensi, infra parrochiam Sancte Columbe de Cabanellis et Sancti Felicis Ladonensis, videlicet, de manso de Casellis, de manso de Riba et de mansiculo cum horto de Mediano.

8 idus aprilis, anno 15 Philippi regis.

n. 34

1075, abril, 13

Ramon Adalbert fa testament, en el qual nomenà marmessors Ramon Sunyer, Pere Seguer, la seva esposa Ermengards i Ermengol Seguer, disposa d'ésser sebollit al cementiri de l'església de Santa Maria de Vilabertran, a la qual llega l'església de Sant Pere de la vila de l'Oliba amb els seus delmes, primícies i alous; també els que aquesta església posseïa a la parròquia de Darnius i de Fontfreda, el mas on vivia Sigbert i el que habitava Guillem Arnall; també li dona tots els alous que tenia a la parròquia de Sant Pere de l'Oliba juntament amb el mas que comprà a Guisall Torrent i el mas de Puig; també li dona el mas destruït dit Molar després de la mort de la seva esposa, i tots els altres alous que deixava, primer a la seva esposa, i després a llur filla, anomenada igualment Ermengards, si aquesta moria sense descendència legítima, així com l'alou de Tàpies que deixa a la seva filla si es complien aquestes condicions. Una cinquena part dels béns heretats dels seus avis i pares, els llega així mateix per a les necessitats de Santa Maria de Vilabertran.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9855, perg. 449.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9854, perg. 449.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 17.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 77.

₃In nomine Dei summi. Ego Remundus Adalbertus, dum in presenti uita sanus et incolomis maneo, ne mors repentina me precedat, oportet cogitare de Dei misericordia. Quapropter uolo ordinare omnes facultates rerum mearum, mobilium et immobilium,¹ istis meis helemosinariis aduocatis Remundus Soniarii et Petrus Segarius² et uxor mea Ermengardis et Ermengaudus Segario. In primis concedo post obitum meum ecclesie Sancti Petri Ville Olibane omnes decimas et primicias parrochie sue et cimiterium XXX^{ta} passuum quod est in circuitu predictae ecclesiae, et alodium suum quod habet adquisitum infra iam dictam parrochiam et parrochiam Darniciis et Fontis Frigidi, et duos mansos, unum, ubi habitat Sigbertus et, alium, ubi habitat Gillelmus Arnaldus, cum eorum territoriis et adiacentiis et affrontationibus cunctis. Istam ecclesiam supra dictam et omnia sibi pertinentia concedo ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi in perpetuum habere. Et prelator³ eiusdem Sancte Marie una cum sua fideli congregatione de predictis donis faciat decantare

¹ L'escrivà es va oblidar de marcar l'abreviatura per a *im-*.

² Des de *Remundus* fins a *Segarius* s'ha escrit després d'una correcció per rasura.

³ *prelator* comença amb una pe abreujada també per a *per*, sense que s'hagi esmenat aquest error.

et illuminare iam dictam ecclesiam Sancti Petri. Et insuper dono ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie omne alium meum alodium quod habeo infra iam dicta parrochia Sancti Petri, totum ab integre, cum omnibus sibi pertinentiis simul cum ipso⁴ manso quod emi de Guisaldo Torrenti cum suis pertinentiis, sicut resonat in ipsam scripturam donationis quam habet predicta ecclesia Sancte Marie. Et ad cenobium Sancte Marie Riuipollensis concedo ipsam meam uineam de Petroso, quam Tedricus plantauit. Et ipsum meum alodium proprium, quod ego habeo in Villa Fedantis et suis terminibus, remaneat medietatem ad monasterium Sancti Petri Rodis. Et ipso meo manso destructo de Cherige cum ipso clauso et oliuaria remaneat Sancto Mikaele Fluuiani simul cum ipsa baiolia de ipso manso de Chérige, ubi Odo habitat.⁵ Et ad uxorem meam Ermengardis remaneant alios⁶ meos alodios quos ego habeo in parrochia Sancti Stephani Manibulo et Ville Habundantis et Ville Fedantis uel Lercio⁷ omnibus diebus uite sue. Post obitum uero suum remaneat ipsum meum mansum destructum nominatum Molare ad predictam ecclesiam Sancte Marie Villa Bertrandi cum terris et uineis et omnibus sibi pertinentiis. Alios uero cunctos alodios, post obitum iam dicte uxori mee, remaneant ad filiam meam Ermengardis, si uiua fuerit, et, si mortua fuerit et habuerit infantes de legitimo coniugio, remaneant eis et, si defuerint ei infantes legitimi coniugii, remaneat iam dicta alodia ab integre ad predictam ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi. Et ipsum meum⁸ alodium de Tapiés, quod mihi aduenit per emptiones, quod remanet filie mee iam dicte Ermengardis. Post obitum suum, si non abuerit infantes legitimi coniugii, remaneat ad predictam ecclesiam Sancte Marie. Et si predicta filia mea Ermengardis aliquid temptauerit⁹ infringere uel disrumpere de iam dictam testationem uel donationem predictae Sancte Marie Ville Bertrandi, statim deueniant omnes meos alodios quos ego habeo per emptiones infra comitatu Bisuldunensis in iure et dominationem predictae Sancte Marie Ville Bertrandi simul cum ipsa iam dicta ecclesia Sancti Petri cum omnibus donationibus supra dictis quos concedo ad ipsam predictam ecclesiam Sancti Petri. Et insuper de ipsos alios¹⁰ alodios quos fuerunt auii uel auie mee uel genitorum meorum¹¹ quinta pars abeat ad opus predictae Sancte Marie. Et ipsos alodios de sanctis quos ego teneo per ipsos sanctos uel per illorum abbates sine aliis senioribus

⁴ Després de *ipso* hi ha una q expuntuada.

⁵ La hac de habitat està afegida sobre la línia.

⁶ La i afegida sobre la línia.

⁷ Damunt *Lercio* hi ha una paraula afegida, però esborrada a continuació.

⁸ *meum* afegit entre línies.

⁹ L'escrivà ha oblidat de posar la ratlla d'abreviatura per a la ema.

¹⁰ *alios* escrit sobre la línia.

¹¹ *rema* expuntuat.

remaneant ipsis sanctis quibus sunt sine ulla reservatione.¹² Et ipso manso de Cherige quod superius scriptum est¹³ et alodium Ville Fedantis, exceptus hoc quod mater mea concessit Sancto Petri Rodis,¹⁴ teneat in uita sua uxor mea. Et post suum obitum remaneant, sicut supra scriptum est.¹⁵ Et omnia mea mobilia in tribus partibus diuidantur: una pars sit uxori mee predicte, alia pars filie mee iam dicte, tertia ad opus meum et ipsa sit Sancto Stephano Manibulo et suis clericis¹⁶ et iubeo corpus meum reponi in cimiterio predicte ecclesie Sancte Marie. Et hoc testamentum firmitatem obtineat.

Facto hoc testamento idus aprilis, anno XV¹⁷ regni Philipi regis.

Sig+num Remundus Adalbertus, qui hoc testamentum fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

Sig+num Remundus Ademari. Sig+num Remundus Gillelmi. Sig+num Petrus Remundi, pistor. Sig+num Petrus Miro. Sig+num Remundus Poncii. Sig+num Poncius Seniofredus. Sig+num Gustremir.¹⁸ Sig+num Ermengaris, filia iam dicto Remundi. Sig+num Berengarius, uiri sui. Guifredus, leuita.* Geraldus, leuita.* Remundus, leuita, SSS.*

Petrus, presbiter, qui hoc testamentum scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

¹² A continuació hi ha una mica més de quatre línies de text que han estat cancel·lades: *et ipsos alodios de sanctis quos teneo per alios seniores, si ipsi seniores mei noluerint, remaneant ipsis sanctis quibus sunt. Et hec iam dicta omnia, sicut superius scriptum est, ita remaneat ordinata et [...]*.

¹³ A continuació hi ha tres paraules completament guixades i nomes es pot llegir la primera: *et*.

¹⁴ Des de *exceptus* fins a *Rodis* escrit entre línies.

¹⁵ A continuació hi ha tres línies més de text cancel·lades i esborrades.

¹⁶ *et suis clericis* afegit entre línies.

¹⁷ La V de XV està escrita damunt dues II.

¹⁸ Aquestes signatures, des de *Petrus Miro* fins a *Gustremir*, estan incorporades 4 i 3 línies més amunt respectivament.

1075, maig, 26

Publicació jurada del testament de Ramon Adalbert, en el qual nomenà marmessors Arnall Pere, Guillem Odó, la seva esposa Ermengards i Ermengol Seguer, disposà d'ésser sebollit al cementiri de l'església de Santa Maria de Vilabertran, a la qual llega l'església de Sant Pere de la vila de l'Oliba amb els seus delmes, primícies i alous; també els que aquesta església posseïa a la parròquia de Darnius i de Fontfreda, el mas on vivia Sigbert i el que habitava Guillem Arnall; també li dóna tots els alous que tenia a la parròquia de Sant Pere de l'Oliba juntament amb el mas que comprà a Guisall Torrent i el del Puig; també li donava el mas destruït dit Molar després de la mort de la seva esposa, i tots els altres alous que deixava, primer a la seva esposa, i després a llur filla, anomenada igualment Ermengards, si aquesta moria sense descendència legítima, així com l'alou de Tàpies que deixava a la seva filla si es complien aquestes condicions. Una cinquena part dels béns heretats dels seus avis i pares, els llegava així mateix per a l'obra de Santa Maria de Vilabertran.

Els testimonis declaren que aquesta darrera voluntat sols canvià en dues qüestions que s'especifiquen, una d'elles fou la de nomenar marmessors Ramon Sunyer i Pere Seguer.

Per la seva banda, la vídua Ermengards dóna a Vilabertran el mas de Molar, per bé que se'n reserva la tinença de son vivent, a canvi del cens anual d'una quartera de blat i d'una aimina de vi.

[A]: Original perdut.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9704, perg. 448.

C: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 17v.

D: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 231-231v.

E: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 78.

4Hee sunt conditiones sacramentorum facte ordinante Bernardo Gifredi iudice coram sacerdotibus Petrus Rigualdi et Remundus Giscafredi, in presentia Bernardi Otoni et Remundi Sesmundi, Arnaldi Mironis et Gillelmi Bernardi, Gillelmi Gifredi et Arnaldi Reimundi et Berengarii, clerici, et aliorum bonorum hominum qui ibidem aderant. Testificati sunt testes his nominibus, hii sunt, Petrus Reimundi et Gillelmus Bernardi. Nos prelibati testes unum dantes testimonium iuramus in Deum et super altare Sancti Iohannis

quod situm est apud Villam Timimo quia nos uidimus et audiuius et presentes ibi eramus ad eandem horam quando condam Reimundi Adalberti erat in Villa Bertrandi, in capitulo Sancte Marie. Dum adhuc esset in sua plena memoria et loquela ordinauit suam extremam uoluntatem et ordinationem suarum rerum per suum firmum testamentum, per quod constituit ut essent sui helemosinarii uel manumissores, hi sunt, Arnaldus Petri et Gillelmus Otoni et uxor sua Ermengardis et Ermengaudus Segarii, quibus iniuncit distribuere omnia quae habebat per ordinationem prefati testamenti, sicut hic scriptum est. Primum concessit post obitum suum ecclesie Sancti Petri Ville Olibani omnes decimas et primicias parrochiae suae et cimiterium XXX^{ta} passuum in circuitu predictae ecclesiae et alodium suum quod iam dicta ecclesia habebat infra suam parrochiam et parrochiam Darniciis et Fontis Frigidi et duos mansos, unum ubi habitabat Sigbertus et alium ubi habitabat Gillelmus Arnaldi, cum eorum territoriis et adiacentiis et affrontationibus cunctis. Iam dictam ecclesiam et omnia sibi pertinentia concessit ecclesiae Sancte Marie Ville Bertrandi in perpetuum habere. Et prelator eiusdem Sancte Marie de predictis donis fecisset decantare et illuminare iam dictam ecclesiam Sancti Petri. Et insuper donauit ad iam dictam ecclesiam Sanctae Marie omne alodium suum quod habebat infra iam dictam parrochia Sancti Petri, totum ab integre, cum omnibus sibi pertinentis simul cum ipso manso quod emit de Guisaldo Torrenti et de Podio¹ cum suis pertinentiis, sicut resonabat in ipsam scripturam donationis suae, quam habebat predicta ecclesia Sancte Marie. Et ad cenobium Sancte Marie Riupollensis concessit ipsam suam uineam de Petroso, quam Tedricus plantauit, et ipsum suum alodium quod ille habebat in Villa Fedantis et suis terminibus remansisset medietatem ad monasterium Sancti Petri Rodis. Et ipso suo manso destructo de Cherige cum ipso clauso et oliuaria remansisset Sancto Mikaele Fluuiiani simul cum ipsa baiolia de ipso manso de Cherige, ubi Odo habitat. Et ad uxorem suam Ermengardis remansissent alios suos alodios, quos ille habebat in parrochia Sancto Stephani Manibulo et Ville Habundantis et Ville Fedantis uel Lercio omnibus diebus uite suae. Post obitum uero suum remansisset ipsum suum mansum destructum nominatum Molare ad predictam ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi cum terris et uineis et omnibus sibi pertinentiis. Alii uero cuncti alodii post obitum iam dicte uxori suae remansissent filiae suae Ermegardis, si uiua fuerit, et, si mortua fuerit et habuerit² infantes de legitimo coniugio, remansissent eis et, si defuerent ei infantes legitimi coniugii, remaneant iam dicta alodia ab integre ad predictam ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi. Et ipsum suum alodium de Tapies quod illi adueniebat per

¹ *et de podio* afegit entre línies.

² L'escrivà primer va escriure *habuerint*, però després va expuntuar la lletra ena.

emptions quod remansit filie sue Ermengardis, post eius obitum, si non habuerit infantes legitimi coniugii, remansisset ad predictam ecclesiam Sancte Marie sine ulla reseruatione. Et si predicta filia sua Ermengardis aliquid temptauerit infringere uel disrumpere de iam dicta testatione uel donatione predictae Sancte Marie Ville Bertrandi, statim deueniant omnes suos alodios quos ille habebat per emptions infra comitatum Bisuldunensis in iure et dominatione predictae Sancte Marie Ville Bertrandi simul cum ipsa iam dicta ecclesia Sancti Petri cum omnibus donationibus suis supradictis quos concessit³ predictae ecclesie Sancti Petri. Et insuper de ipsis aliis alodiis qui fuerunt auii uel auie sue uel genitorum suorum, quinta pars aberetur⁴ ad opus predictae Sancte Marie et ipsos alodios de sanctis quos ille tenebat per ipsos sanctos uel per illorum abbates sine aliis senioribus remansissent ipsis sanctis quibus sunt sine ulla reseruatione. Et omnia sua mobilia in tribus partibus diuiderentur: una⁵ pars esset uxori sue predictae, alia pars filie sue iam dicte, tertia ad opus suum et ipsa esset Sancto Stephani Manibulo et suis clericis. Et iussit corpus suum reponi in cimiterio predictae ecclesie Sancte Marie.

Factum fuit prefatum testamentum idus aprilis, anno XV⁶ regni Philipi regis. Firmatum fuit predictum testamentum a supra dicto conditore Remundo signo puncti et a reliquis firmatoribus, scilicet, Raimundo Ademari et Remundo Gillelmi et Petro Remundi pistore et ab aliis. Scriptor, Petrus Rigualdi.

Nos prefati testes iuramus et testificamur in Deum et in supra dictum⁷ iuramentum quia, sicut superius scriptum est, ita a supradicto conditore ordinatum est et firmatum nobis uidentibus et audientibus per extremam uoluntatem suarum rerum. Et de supra dictis rebus aliud non mutauit nisi duos manumissores, hii sunt, Remundus Soniarii et Petrus Segarii et iterum mutauit ut ipsum mansum de Cherige quem solide et libere dimiserat Sancto Mikaeli de Fluuiano teneret sua mulier in uita sua et alodium Ville Fedantis, excepto hoc quod mater sua concessit Sancto Petro Rodis, et post suum obitum remansissent illis quibus superius concessum est.

Late conditiones XIII kalendas aprilis, anno XV regni Philipi regis, infra primos sex menses post obitum predicti conditoris Remundi Adalberti, qui fuit grauer⁸ uulneratus,

³ *concessit* corregit sobre *concedo*.

⁴ La hac està escrita al damunt i la a està corregida per transformació d'una e i una i escrites prèviament.

⁵ La u està escrita sobre una i anterior.

⁶ La lletra numeral v està escrita després d'una correcció per rasura..

⁷ L'escriuà va escriure primer *supradicto*.

⁸ La primera erra escrita després d'una correcció.

unde obiit et ad suam extremam uoluntatem laudauit et firmauit predicta omnia, sicut superius scripta sunt in sua plena memoria.

Sig+num Petri Remundi, pistor, sig+num Guillelmi Bernardi, qui supra dictum testimonium dedimus et iurando firmauimus.

Sig+num Bernardi Otonis. Sig+num Remundi Sesmundi. Sig+num Arnaldi Mironis. Sig+num Gillelmi Bernardi. Sig+num Gillelmi Gifredi. Sig+num Arnaldi Remundi. Sig+num Berengarii, clerici. Sig+num Gillelmi Gillelmi. Sig+num Berengarii Remundi. Sig+num Petri Remundi. Sig+num Remundi Gifredi. Sig+num Gillelmi Durandi, presbiteri. Sig+num Stephani Arnaldi. Sig+num Remundi Poncii. Sig+num Gauzbertus Gilaberti. Sig+num Bernardi Oliue. Sig+num Remundi Remundi. Sig+num Gillelmus Odo. Sig+num Gauzfredus Bernardi. Sig+num Udalgarius Lobaton. Sig+num Remundus Lobaton.

Sig+num Ermengardis, femina, que omnes donationes et directos quos michi dedit de ipso manso Molnare supra dicto cum ipsis terris et uineis⁹ uir meus Remundus delibero et trado in iure et dominatione Sancte Virginis Marie ecclesie Dei Ville Bertrandi ita ut habeam illud in diebus uite mee¹⁰ per manum clericorum suorum. Et post obitum meum fiat sicut predictus uir meus concessit¹¹ ad obitum suum. Et habeant predicti clerici in uita mea¹² recognitionem de ipsis expletis quartera I de blad et eminam unam uini. Post obitum meum sit sicut superius scriptum est.

Sig+num Berengarius Remun. Sig+num Berengarius Remun, clericus. Sig+num Gauberti Bernardus.

Actum est hoc VII kalendas iuni, anno XV regni Philipi regis.

Sig+num Remun Ademarus. Sig+num Ermengardis, filia iam dicti Remundi. Sig+num Berengarius Remundi, uiri suis. Ioannes, presbiter, SSS¹³. Bernardus, clericus et iudex. Petrus Lobonis. Raymundus, clericus +. Geraldus, leuita, SS. Remundus, sacer, SSS. Remundus, leuita, SS. Gifredus, leuita.

⁹ Des de *ipso manso* fins a *uineis* escrit entre línies.

¹⁰ A continuació, s'hi llegeix *habeam illud* expuntuat.

¹¹ Corregit de *discessit*.

¹² Tot seguit *habeant* cancel·lat.

¹³ Naturalment, totes les signatures amb indicació de *subripsit* són imitatives, no autògrafes.

Petrus, presbiter, qui has conditiones scripsit cum litteris supra positis et rasis et subscripsit die et anno quo supra.

1075, setembre, 8

Ermengards, filla de Ramon Adalbert i d'Ermengards, confirma a l'església de Santa Maria de Vilabertran la donació dels seus pares i la del mas de Molar, cosa que també fa el seu marit Berenguer.¹

[A]: Original perdut.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9853, perg. 449.

C: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9852, perg. 456.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 76.

Sig+num Ermengardis, filie² iam dicti Remundi, que confirmo atque delibero uel auctorizo iam dictam donationem patris mei ad ecclesiam Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi sine ulla reseruatione, et mansum nominatum de Molar³ cum sua mansiata. Sig+num Berengari Remundi⁴, qui similiter collaudo et confirmo iam dictam donationem.

Actum est hoc VI idus septembris, anno XVII regni Philipi regis.

¹ Vegeu el doc. 91 d'aquest diplomatarí.

² C escriu *filia*.

³ C escriu *Molare*.

⁴ C omet *Raimundi*.

1075, setembre, 21

Adalgards dóna a Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Sant Pere de Puig, a l'indret anomenat Solamal, i un molí del terme de la parròquia de Santa Margarida [de Bianya], amb rec i resclosa, i unes terres que havia permutat amb Bernat Adalbert.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5540, perg. 48.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 79.

5In nomine Domini. Ego Adalgardis, femina, donatrix sum Domino Deo et Sancte Marie Virginis Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scriptura donationis faciam Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi de uno manso quod ego habeo infra parrochia Sancti Petri de Puio, in locum uocitatum Solano Malo, cum ipsa trilia et cum ipsa mansiata de terris; et infra parrochiam Sancte Margarite Virginis molendinum unum cum ipso molinare et rego et resclosa et cum ipsas ilas qui sunt supter molendini et cum ipsis terris que fuerunt de escamiera de Bernardo Adalberti et fuerunt excamiate per terras que fuerunt de iam dicto manso. Aduenit mihi Adalgardis iam dicte predicta omnia per parentorum uel per excamiatione et per comparationem uel pro qualicumque uoce. Hec iam dicta omnia dono ad ecclesiam Sancte Marie Ville Bertrandi, scilicet, iam dictum mansum cum iam dicta omnia sibi pertinentia et iam dictum molendinum cum suo cacauo et glebario et cum suis pertinentiis uniuersis et cum totum unde moleri possit et cum omnibus exitibus et regressibus earum uniuersis et cum omnibus earum afrontationibus et pertinentiis et cum iam dictas ilas. Et afrontant ipsas ilas de parte orientis in terra Sancti Petri et de meridie surgit in ipsa costa uel in ipso Limine Grosso, de occiduo in iam dicto molendino, de parte uero circi in ipso flumen qui discurit inde. Et si quis hanc scripturam uenerit ad irrumpendum, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia in quadruplum ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie cum omni sua¹ melioratione. Et inantea² hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura XI kalendas octobris, anno XVI regni Philippi regis.

¹ *sua* té al damunt una ratlla d'abreuiatura sobrerera.

² *in* està repetit per diplografia.

Sig+num Adalgardis, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firm<a>ui et firmare rogavi.

Sig+num Remundus Adalberti. Sig+num Romanus. Sig+num Remundus Petri. Helias, abba +*. Ioannes, presbiter*.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et sub die et subscripsit anno quo supra.

1076, agost, 2

Arnall Arnall i la seva esposa donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas situat a la parròquia de Santa Cecília [de Terrades], al lloc anomenat la Pedrosa.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Arnaldum Arnaldi et uxorem suam dicte ecclesie de manso sito in parochia Sancte Cecilie, ad ipsa Petrosa.

4 nonas augusti, anno 17 Philippi regis.

n. 37

1076, setembre, 8

Ermengards i el seu espòs Berenguer defineixen i confirmen a l'església de Santa Maria del Prat de Vilabertran la donació de l'església de Sant Pere de l'Oliba i tot el que el seu pare li havia donat.

[A]: Original perdut.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 221.

C: Regest més breu: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 293v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 81.¹

A 6 idus setembris, anno XVII regnante Philipo rege. Ermengardis femina una cum viro meo Berengario donamus, confirmamus atque definimus ecclesia Sancti Petri de Vilari Olivani cum suis pertinentiis, et cum omnia alodia ab integre, *etc.*, quod condam Raymundus Adalverti (*era su padre*) donavit et dimisit ad ecclesiam Sanctae Mariae Virginis Pratensis Villa Bertrandi, *a la dicha iglesia de Vilabertran* et clericis eiusdem.

¹ D dóna la data de l'any 1077.

1076, agost, 29

Adaladis dóna a Santa Maria de Vilabertran el mas on habita Seguer Giscafred, situat al comtat de Besalú, al termes de la parròquia de Sant Pere de Navata, a l'indret anomenat Oliveda.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9028, perg. 51.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 80.

₃In Christi nomine. Ego Adaladis, femina, donatrix sum Domino Deo et Sancte Marie Villae Bertrandi alodium meum proprium, id est, manssum unum, ubi Segarius Giscafredi abitat, cum sua masada. Et est in comitatu Bisullunensi, infra terminos et parroechia Sancti Petri Nauate, in locum quem uocant ad ipsam Oliuetam. Aduenit autem mihi Adaladis iam dicte prefatum alodium pro ienitoribus meis uel per qualescumque uoces. Iam dictum uero manssum, sicut superius resonat, dono et concedo iam dicta Adaladis ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi cum terris et uineis, cultis et eremis, et cum omnibus arboribus, fructiferis et infructiferis, et exitibus et regressibus uniuersis siue cum ipsis oliuariis et affrontationibus cunctis. Si quis autem contra hanc scripturam uenditionis uenerit uel <uenerint> ad irrumpendum, nil ualeant uendicare quod requirunt, sed componat. [...] predictum alodium cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firmam.

Hacta autem hec scriptura III° kalendas septembris, anno XVII regni Philipi regis.

Sig+num Adaladis, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

Sig+num Ricardi. Sig+num Ermesent. Sig+num Ermengardis. Guielmus, presbiter.* Remundus, sacer, SSS.*

Guilielmus, leuita, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

1076, desembre, 30

Arnall Joan, la seva muller Ermesèn i el seu germà Berenguer donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Besahú, a la parròquia de Santa Maria d'Argelaguer, a l'indret anomenat Gallinac, consistent en un mas amb clos i oliveres.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 8965, perg. 53.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 229v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 82.

⁴In nomine Domini. Ego Arnaldus Iohannis et Berengarius, fratres, et uxor iam dicti Arnaldi, Ermessindis, donatores sumus ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi [...] alodium nostrum proprium, quod nobis aduenit per uoces parentorum nostrorum uel pro qualicumque uoce. Et est iam dictum alodium in comitatu Bisuldunensis, infra terminos et parrochiam Sancte Marie Agelagarii, in locum uocitatum Gallinaco,¹ in eodem loco mansum cum clauso et oliuarias et arbores et [...] mansum [...]. Hec omnia donamus ad iam dictam ecclesiam sine ulla reseruatione cum eorum afrontationibus et pertinentiis et cum eorum exitibus et regressibus uniuersis. Et si quis hanc scripturam ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia in duplo ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura III kalendas ianuari, anno XVII regni Philippi regis.

Sig+num Arnaldus, sig+num Berengarius, sig+num Ermessindis, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmare rogauimus.

Sig+num Bernardus Gillelmi. Sig+num Berengarius Arnalli. Sig+num Petrus Senifredi. Sig+num Arnaldus Gillem.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

¹ B transcriu *Gallinaso*.

1077, març, 2

Pere Odó i els seus germans, Ramon i Bernat, donen a Santa Maria de Vilabertran l'alou que tenen al comtat de Peralada, als termes de la parròquia de Sant Joan Sescloses, de Vilañit o Montmajor, Estanyol i Vilanova, i al lloc anomenat Boïga, amb terres i salines, i una casa prop de l'esmentada església de Sant Joan.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9856, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 83.

¶In nomine Domini. Ego Petrus Odonis et fratres mei, Reimundus et Bernardus, donatores sumus ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, Domino Deo et Sancte genitricis eius de alodio nostro quod nos abemus uel abere debemus infra comitatum Petralatensis, infra fines et terminos parrochie Sancti Iohannis Crosensis et Ville Acuti siue Montis Magoris et Stagneolo et Ville Noue, et in alio lo<c>¹ in Buzica, quantum ibi abemus uel abere debemus. Hec iam dicta alodia, que sunt terras et uineas, cultas uel² ermas, et salinas, donamus et tradimus in iure et potestate predi<c>te Sancte Marie et suorum clericorum ibi³ fideliter seruientium simul cum ipsa⁴ tenuitione de domibus que debemus abere iusta ecclesia predicti Sancti Iohannis pro remedio animarum nostrarum⁵ uel parentorum nostrorum cum illorum exitibus et regressibus uniuersis et cum illorum afrontationibus et pertinentiis cun<c>tis. Et si quis clericorum uel laicorum de iam dicta donatione aliquid tulerit uel dederit aut inignorauerit, in primis abeat maledi<c>tionem et iram quam Deus ille dare potest, et insuper⁶ recuperassent posterii nostri supra dicta omnia ab integre. Si quis autem qui contra ista scriptura donationis uenerit uel u[...]⁷ uenerimus,⁷ non hoc ualeat⁸ uel ualeant⁹ aut ualemus uendicare quod

¹ C interpreta *Aliol*.

² uel afegit entre línies.

³ El manuscrit, amb evident error, diu *sibi*.

⁴ La essa de *ipsa* està escrita després d'una correcció.

⁵ La primera erra escrita després d'una correcció.

⁶ *in* afegit sobre la línia i inicialment l'escrivà va escriure *supra*.

⁷ L'escrivà va escriure *uenenerimus* per diplografia.

⁸ L'escrivà va escriure *ualele*.

⁹ L'escrivà va escriure la segona a damunt una ela prèvia.

requisierint, sed componat uel componant aut componamus prefata omnia in quadruplum cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura donationis firma permaneat omnique tempore.

Acta est autem hec scriptura donationis VI nonas marci, anno XVII regnante Philippi regis.

Sig+num Petrus, sig+num Reimundus, sig+num Bernardus, qui ista scriptura donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Arnal Seger. Sig+num Gilielm Gifret. Sig+num Gilielmus Ugoni. Sig+num [*en blanc*].

Ioannes, presbiter, qui ista scriptura donationis rogatus scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

1077, març, 19

Artall Artall fa testament, nomena marmessors la seva mare Amaltruds, els seus germans, Pere, bisbe,¹ i Berenguer, Bernat Isoard i els germans d'aquest, Ramon i Gerall; disposa d'ésser sebolit a Santa Maria de Vilabertran i, entre d'altres béns, deixa a aquesta canònica dos masos situats dins la parròquia de Santa Àgata de Campmany; un d'aquest masos era habitat per Duran d'Alzina i l'altre per Ponç Sesmon. Llega també dos sarrains per a les obres de l'església, i tres almucelles, una conca i una canadella per al servei del seu altar.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9714, perg. 448.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 84.

5In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Artallus Artalli uulneratus, unde timeo mori et aduoco meos elemosinarios, id est, genitricem meam² Amaltrud³ et fratrem meum Petrum episcopum et alium fratrem meum Berengarium et Bernardum Ysonardi (*sic*) et fratres suos, Raimundum et Geirallum, ut ipsi post obitum meum abeant potestatem distribuendi omne meum auere mobile et immobile, sicut hic inuenerint scriptum. In primis concedo corpus meum ad seppeliendum⁴ Sancte Marie Ville Bertrandi. Et dono ad aecclesiam predictae Sancte Marie mansos duos cum terris et uineis et pertinenciis eorum. Et ipsi mansi sunt infra parrochiam Sancte Agathae Virginis Campi Magni. Et in uno de istis mansis habitat Durandus de Elzina et in altero Poncius Sesmundi. Hos predictos mansos simul cum ipsas mansiatas et cum illorum affrontaciones remaneant ei⁵ sine ulla reseruacione. Et si genitrix mea predicta aut aliquis ex fratribus meis de iam dictis mansis aliquid tulerit aut minuauerint predictae Sancte Mariae, post obitum meum statim remaneat ad iam dictam ecclesiam Sancte Mariae omnis meas ereditas de iam dictis mansis. Et post obitum predictae matris meae habeat⁶ omnem meam hereditatem⁷ in omnibus locis iam dicta ecclesia Sancte Marie pariter cum fratribus meis. Et insuper remaneant ei duo mei sarraceni ad opera eius et tres almucellias et concam meam et urceum ad seruiciu[m] altaris

¹ Es tracta de Pere Artall, bisbe de Carcassona (1077-1083). Vegeu també els doc. 102 i 154.

² C interpreta els mots *genitricem meam* com un nom propi d'una suposada marmessora anomenada *Venitricènia*.

³ Hi ha uns quatre noms cancel·lats.

⁴ La síl·laba *pe* afegida entre línies.

⁵ *cum illorum affrontaciones remaneant ei* afegit entre línies.

⁶ El manuscrit diu *habetat*.

⁷ La síl·laba *re* afegida entre línies.

eius. Et ad Sanctum Michelem Fluuiani⁸ remaneant alii mei duo sarraceni et tapetum meum. Et Sancte Mariae sedi Gerunde uncias tres de ipso⁹ auro quod mihi debent ipsi comites¹⁰ Barchinonensis. Et alias tres uncias Sancto Petro Rodensis. Quod remanserit de predicto auro quod mihi debent predicti comites, remaneat totum per debitos meos cum ipsa mea parte de blado et uino. Et si superfuerit post solutos debitos meos, predicti mei elemosinarij preuideant ut melius possint qualiter proficere magis possit anime meae, et de iam dictis omnibus supra dictis quae ad ipsos debitos dimitto: prius detur Sancte Columbae Virginis uncia una aut unciata. Et aliud meum cunctum alozium remaneat predictae genitricis meae Amaltrudis ita ut habeat¹¹ et teneat illud et exfructuet omnibus diebus uitae sue absque ulla diminucionae. Post obitum uero suum remaneat iam dictis fratribus meis ab integrae. Et si fratres mei predicti in diebus uitae matris meae aliquid tulerint ei aut minuauerint de iam dicto alozio, habeat predicta genitrix mea potestatem plenissimam dare et uendere¹² cui uoluerit¹³ si predicta habuerit integros predictos mansos; sin autem, fiat sicut superius scriptum est.¹⁴ Et alium meum cunctum honorem, exceptus hoc quod sanctis relinquo, remaneat predictis fratribus meis Petro et Berengario. Et remaneant predicti fratres mei et mater mea in baiulia et in defensione Domino Deo et sanctis eius et Dalmacii Bernardii et hominibus¹⁵ meis ut sint adiutores eorum ipsi. Et hoc testamentum firmitatem obtineat.

Facto hoc testamento XIII kalendas aprilii, anno XVII regnante Philipo rege.

Si+gnum Artallus Artalli, qui hoc testamentum fieri iussi et firmaui et firmare rogauit.

Si+gnum Amaltrudis. Si+gnum Petrus. Si+gnum Berengarius Artalli. Si+gnum Bernardus Ysouardi. Si+gnum Reimundus Ysouardi. Si+gnum Geirallus Ysouardi. Si+gnum Berardus. Si+gnum Arnallus Oliue. Si+gnum Poncius Duran. Si+gnum Senfret Stephano. Si+gnum Bernardus Oto.

⁸ La primera i escrita damunt una a.

⁹ La o de *ipso* escrita entre línies.

¹⁰ La síl·laba *co* afegida entre línies.

¹¹ La hac ha estat afegida sobre la línia.

¹² A continuació, *quid uo* ha estat cancel·lat.

¹³ *Et ego predictus Artallus* cancel·lat.

¹⁴ Des de *integros*, text afegit en un segon moment i per una altra mà.

¹⁵ La hac afegida entre línies.

Petrus, leuita, qui istum testamentum rogatus scripsi cum litteras fusas et super
positas subscripsi die et anno¹⁶ quo supra.

¹⁶ *et anno* afegit sobre la línia.

1077, març, 20

Artall Artall dona a Santa Maria de Vilabertran dos masos situats al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Àgata de Campmany, amb reserva que, si la seva mare Amaltruds o els seus germans s'oposessin a la dita donació, s'observi el que ha disposat en el seu testament.

En un afegitó posterior, Berenguer Artall dona la seva conformitat a la donació a Vilabertran del mas de Campmany, del lloc anomenat l'Alzina, on habitava Gondeball.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9634, perg. 80.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 85.

5In nomine Domini. Ego Artallus donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie alodium meum proprium, quod est in comitatu Petralatensis, infra terminos et parrochiam Sancte Agathae Virginis de uilla Campo Magni. Et aduenit mihi, scilicet, duos mansos et illorum mansiatis de terris et uineis et adiacentiis cunctis; et aduenit mihi predicta omnia per parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Et si genitrix mea, Amaltrudis, aut fratres mei noluerint, fiat sicut scriptum est in meo testamento. Hec iam dicta omnia trado in potestate Sancte Marie Ville Bertrandi et suorum clericorum fideliter ibi Domino seruientium cum illorum affrontationibus et decimis¹ et pertinentiis cunctis cum illorum exitibus et regressibus uniuersis. Si quis uero hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nil ei proficiat, sed componat iam dicta omnia in quadruplum ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis XIII kalendas apreli, anno XVII regni Philippi regis.

Sig+num Artallus Artalli, qui hanc scripturam fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

Sig+num Berengarius Artalli. Sig+num Petrus Guillelmi. Sig+num Remundus Petri.
Sig+num Arnallus Oliua.

¹ *decimis* afegit entre línies.

Sig+num iterum Berengarii Artalli, qui delibero et trado simul definio et confirmo ipsum mansum ubi stetit Gandeballus in Campo Magni, ad ipsam Olzinam, cum sua mansiata, in potestatem Sancte Marie Ville Bertrandi et clericorum suorum, quem genitrix mea dimisit ad suum obitum predicte Sancte Marie et cum suo cellario².

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

Sig+num Arnaldi Segarii. Sig+num Arnaldi Mironis. Sig+num Bernardi Petri. Sig+num Berengarii Seniofredi. Sig+num Petri Remundi. Sig+num Bernardi Vitalis. Sig+num Remundi Odonis.³

² Aquesta confirmació ha estat afegida amb posterioritat; després de la mort d'Amaltruds, tal com diu l'escrit.

³ Aquest grup de signants fan de testimonis de la confirmació de Berenguer Artall.

1077, agost, 30

Publicació jurada, adwerada per Berard, Arnall Oliba i Sonifred Esteve, testimonis, damunt l'altar de Sant Miquel de l'església de Santa Coloma de Siurana, del testament d'Artall, pel qual nomenà marmessors la seva mare Amaltruds, el bisbe Pere,¹ el seu germà Berenguer, Bernat Isoard, Ramon i Gerall; disposà d'ésser sebollit a Santa Maria de Vilabertran i, entre d'altres béns, deixà a aquesta canònica dos masos situats dins la parròquia de Santa Àgata de Campmany; un d'aquest masos era habitat per Duran d'Alzina i l'altre per Ponç Sesmon. Destinà també dos sarrains per a les obres de l'església, i tres almucelles, una conca i una canadella per al servei del seu altar

A: Barcelona, BC, reg. 9703, perg. 448.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 86.

²Conditiones sacramentorum ultime uoluntatis cuiusdam hominis nomine Artalli, unde constituit distributores atque tutores rerum suarum fuisset Amaltrudis et Petrus episcopus et Berengarius, frater eius, et Bernardus Isoardi et Remundus et Geiraldus ut, si mori contigisset de ipso uulnere quod habebat, sicut et fecit, plenam potestatem habuissent sui prelibati elemosinarii omnem facultatem rerum suarum, mobilium et immobilium, ita facere et distribuere, sicut ille eis precepit per suum testamentum. In primis dimisit corpus suum ad sepeliendum Sancte Marie Ville Bertrandi, et donauit ad ecclesia Sancte Marie predicte Ville Bertrandi mansos duos cum terris et uineis et cum omnibus eorum pertinentiis. Et ipsi mansi sunt infra parrochiam Sancte Agathes Virginis Campi Magni. Et in uno de iam dictis mansis habitat Durandus de Elzina et in altero Poncius Sesmundi. Hos predictos mansos simul cum ipsas mansiatas et cum illorum tenuicionibus remanent ei sine ulla reseruacione. Et si predicta genitrix eius aut aliquis ex fratribus suis aliquid tollerent aut minuarent predicte ecclesie Sancte Marie post obitum eius, statim remansisset ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie omnis eius hereditas de iam dictis mansis. Et post obitum predicte genitricis eius haberet omnem hereditatem suam in omnibus locis iam dicta ecclesia Sancte Marie pariter cum fratribus suis. Et insuper iussit ut remansissent ei duo sarraceni eius ad opera predicte ecclesie et remansissent ei almucelias III et concam et urceum ad seruicium altaris eius. Et Sancto Mikaele Fluuiiani remansissent alii duo sarraceni

¹ Es tracta de Pere Artall, bisbe de Carcassona (1077-1083).

et tapetum I. Et Sancte Marie sedis Gerunde remansissent uncias III de ipso auro, quod illi debebant ipsi comites Barchinone et alias III uncias Sancto Petro Rodis. Et aliud quod remansisset de predicto auro quod illi debebant predicti comites, remansisset totum per debitos suos cum omni parte sua de blado et uino. Et si superfuisset aliquid post solutos debitos suos, predicti sui elemosinarii preuiderent, ut melius possent, qualiter proficere posset magis anime sue. Et de supra dictis omnibus que ad ipsos debitos dimisit [prius] donaretur Sancte Columbe Virginis uncia una aut unciata. Et aliud suum cunctum alodium remansisset predictae genitricis sue Amaltrudis ut haberet et teneret illud et exfructuaret omnibus diebus uite sue absque ulla diminutione. Post obitum uero suum remansisset iam dictis fratribus suis ab integre. Et si predicti fratres sui in diebus uite matris sui aliquid ei tollerent aut minuarent de iam dicto alodio, haberet predicta genitrix eius potestatem plenissimam dare aut uendere cui uoluisset, si predicta ecclesia Sancte Marie habuerit integros iam dictos suos mansos; sin autem, fieret sicut super scriptum est. Et alium suum cunctum honorem, exceptus illud quod sanctis reliquid, remansisset predictis fratribus suis Petro atque Berengario. Et remansissent predicti fratres sui et mater eius in baiulia et in defensione Dei et sanctis eius et Dalmathii Bernardi et hominibus suis, ut fierent adiutores eorum ipsi. Nos testes Berardus et Arnallus Oliue et Seniofredus Stephani iurando per Deum trinum in personis et unum in deitate et super altare consecratum in honore Sancti Mikaelis, cuius altare situm est in ecclesia Sancte Columbe Virginis de Siuuerana, supra cuius sacrosancto altario has condiciones manus nostras tenemus et iurando contangimus quia nos oculis nostris uidimus et auribus audiuimus et presentes ibi eramus eadem die et hora quando predictus Artallus condam iacebat uulneratus, unde obiit, et sic nobis uidentibus et audientibus comendauit suis predictis elemosinariis suam ultimam uoluntatem, sicut in suo testamento resonabat, quod superius prelibatum est. Et nos predicti testes ea quae dicimus uera esse testificamur per superadnexum iuramentum in Domino. Postquam prenomina omnia ordinauit predictus Artallus nobis scientibus numquam aliud ordinauit et sic [exiit] de hoc seculo in mense marcio.

Late condiciones III kalendas septembris, anno XVII regni Philippi regis.

Sig+num Berardus, sig+num Arnallus Oliue, sig+num Seniofredus Stephani, nos testes, qui has condiciones² fideliter iuramus et auctorizamus, sicut superius insertum est.

² *condiciones* escrit sobre correcció.

Sig+num Petrus Gillelmi. Sig+num Poncius Adalberti. Sig+num Gillelmus Gillelmi. Sig+num Sesmundus Remundi. Sig+num Poncius Senfredi. Sig+num Matheus. Sig+num Stephanus Oliuae, presbiter. Sig+num Gauzbertus Gondemari. Sig+num Petrus Iohannis. Remundus, Guilelmus prolis, iudex.* Remundus, sacer, SSS.*

Petrus, presbiter, qui has conditiones scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1077, setembre, 1

Guillem Pere dona a Santa Maria de Vilabertran l'alou que té per herència paterna, situat al comtat de Besalú, al terme de les parròquies de Sant Martí de Maçanet, de Tàpies i de Sant Pere de l'Oliba, constituït per un mas del lloc anomenat Miralloses i un altre de Serramitjana.

[A]: Original perdut.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 9858, perg. 449.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.¹

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 87.

²Notum sit omnibus hominibus presentibus atque futuris quoniam Ego Guillelmus Petri remissionem meorum peccatorum impetrare desiderans facio hanc cartam donacionis Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi de alodio quod aduenit mihi per uocem parentum meorum in comitatu Bisillunensi, infra terminos parrochie² Sancti Martini de Macianeto et de Tapiés et Sancti Petri Ville Olibani. Est namque prefatum alodium unus mansus cum omnibus sibi pertinentibus in loco uocitato Miraliosas, et alius mansus in Serra Mediana. Hos ergo duos mansos cum omnibus sibi pertinentibus, alodiis et apendiciis seu adiacenciis, terris et boscis, cultis et heremis,³ cum uniuersis exitibus et regressibus⁴ trado a meo iure in potestatem iam dictae Sancte Marie et suorum clericorum ad proprium alodium, ita ut, si quis hanc cartam mee donationis uoluerit irrumpere, nullo modo ualeat facere et pro sola presumptione partem in inferno cum Dathan et Abiron accipiat⁵ et excomunicacioni subiaceat, donec ad ut sacrilegus omnia componat. Et hec carta donationis firma omni tempore permaneat.

Acta est autem hec kalendas septembris, anno XVIII regni Philippi regis.

Sig+num Guilelmi Petri, qui hanc cartam donationis fieri iussi, firmaui et firmare rogauit.

¹ Aquí C el data: *Chalendas decembris, anno 19 Philippi regis.*

² La primera erra afegida sobre la línia.

³ La hac ha estat afegida en un segon moment sobre la línia.

⁴ La tercera erra ha estat afegida sobre la línia.

⁵ *donec* cancel·lat.

Sig+num Branduini, presbiteri. Iohanes Miro, presbiter. + Raimundus, sacer.
Sig+num Raimundi Petri. Sig+num Petri Raimundi. Sig+num Bernardus Stephani.

Remundus, subdiachonus, qui hanc cartam donationis scripsi, subscripsi die et anno
quo supra.

1077, novembre, 2

Bernat Pere defineix a Santa Maria de Vilabertran l'alou que el seu germà Guillem tenia al comtat de Besalú, al terme de les parròquies de Sant Martí de Maçanet, de Tàpies i de Sant Pere de l'Oliba, constituït per un mas del lloc anomenat Miralloses i un altre de Serramiñana; aquell condret, i aquest, enrunat.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9857, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 89.

5In nomine Domini. Ego Bernardus Petri euacu[atuo]r] et definator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie alodium illud quod Gillelm, frater meus, habebat in parrochiam Sancti Martini de Macianeto et de Tapias seu Ville Oliba[nis], scilicet, duos mansos quos predictus Gillelmus hab<itat> [cum] predictis terminibus, in locum uocitatum Miraliosas unum et in Serra Mediana alterum. Et est unum condirectum et alterum distructum. Hoc predictum alodium, uidelicet, iam dictos duos mansos, unum de Miraliosas et alterum de prescripta Serra Mediana, quod uocant Gotafredo,¹ quod est destructum, sic euacuo et definio atque pacifico in potestate Dei et Sancte Genitricis eius ecclesie Ville Bertrandi cum omnibus alodiis et apendiciis seu adiacentibus, terminibus, boscis et omnibus sibi pertinentibus et cum omnibus eorum exitibus et regressibus uniuersis. Et si quis hanc scripturam ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed in quadruplu componat iam dicta omni ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura IIII nonas nouembris, anno XVIII regni Philippi regis.

Sig+num Bernardus Petri, qui hanc scripturam euacuacionis et definicionis fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

Sig+num Bernardus Sesmundi. Sig+num Gillelmus Remundi. Sig+num Oliba Suniarii. Sig+num Bernardus Adalberti.

¹ *Gotafredo* corregit de *Gatafredo*, però sense indicar l'esmena.

Petrus, presbiter, qui hanc scriptura euacuacionis, definitionis, pacificationis atque deliberationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1077, novembre, 21

Arsèn dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Santa Cecília [de Terrades], anomenat mas d'Alzina.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Arsendim, feminam, dicte ecclesie de manso sito in parochia Sancte Cecilie, uocato mansus de Elzina.

11 chalendas decembris, anno 18 regis Philippi.

n. 44

ca. 1077

Pere, prelat de Santa Maria de Vilabertran, i els clergues que hi viuen assenteixen a la possessió de Bernat Arnall, a violari, del mas de Miraloles i l'alou que el seu oncle patern, Bernat Pere, havia llegat en testament a Santa Maria, amb retenció per al monestir d'una quart del petit mas de Font Reial i una quart de les olives de la Riera.

A: Original. Carta partida per ABC, amb les lletres encara ben visibles. Barcelona, BC, reg. 9723, perg. 433.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 95.

Ego Petrus, prelatu[s] Sancte Ma[rie] Ville Bertrandi, cum clericis ibi mane[n]tibus [a]ssentimus tibi Bernardo Arnalli ipsum mansum de Miraloliis ut t[ene]as eum per manus nostras uiuolarium omnibus diebus uitae tuae. Et similiter ipsum alodium quod Bernardus Petri, patruus tuus, iam dicte Sancte Marie per suum testamentum dimisit in diuersis locis, sub tali ordine ut nichil de iam dictis alodiis nec in uita tua nec post mortem tuam occupes neque alienes. Et¹ retinemus quartam partem mansioli Fontis Regii tenuitionem de iam dictis omnibus alodiis et quartam partem oliuarum ipsius Rierae. In presentia fuit hoc factum illorum hominum qui scripti reperiuntur in ea carta per quam definiuit predictus Bernardus Arnalli prenominata alodia Bernardi Petri,² mansos Gillelmi Petri, Sancte Marie prefate.

¹ Al davant hi ha una hac esborrada.

² *prenominata alodia Bernardi Petri* escrit sobre la línia.

1078, març, 31

Pere Dalmau de Montdó defineix el delme que té a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires en feu per Santa Maria de Vilabertran i per Pere Rigall, ministre de la mateixa església, però se'n reserva la tinença de per vida.

[A]: Original perdut.

B: Còpia simple. Barcelona, BC, reg. 5484, perg. 47.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40.

D: Regest: *Memorial ajustado del pleyto que el cabildo*, núm. 114.

E: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 88.

4In nomine Domini. Ego Petrus Dalmacii de Montdon dono et guarpisco et diffinio ipsum decimum qui est in parrochia Sancti Mathei de Villa Damires, quem teneo ad feuum per Sanctam Mariam Ville Bertrandi et per Petrum Rigualli, ministrum ipsius ecclesie, ita ut habeam eum in uita mea et post mortem mea reuertatur ipsum decimum solide et libere et sine ullo retentu et sine blandimento de feuatariis et filiis et filiabus meis, ut nullus homo uel femina post mortem meam neque requirere neque demandare neque retinere possit per meam uocem siue per meam successionem, sed solide sit dominium Sancte Marie iam dicte. Et si quis extiterit contrarius predictae Sancte Marie et clericis eiusdem, memoria Dei deleatur nomen eius.

Facta est hec donatio seu diffinitio II kalendas aprelis, anno XVIII regnante rege Philippo.

Sig+num Petrus Dalmacii, qui hanc cartam donationis seu diffinitionis fieri iussi, firmaui firmarique rogauí.

Sig+num Berengarii Gillelmi de Villa Tennim. Sig+num Petri Raimundi, eiusdem uille. Sig+num Gillelmi Segarii, presbiteri et capellani Sancti Laurentii. Sig+num Petri Pella.

Petrus, presbiter, qui hoc scripsit subscripsit di<e> et anno quo supra.

1078, maig, 19

Ponç I, comte d'Empúries, fa testament, en el qual, entre d'altres béns, llega a Santa Maria de Vilabertran dos-cents auris per misses, dos sarraïns i dos ases.

A: Original. Toledo, ADM, Ampurias, F288, F088.

a. NEGRE PASTELL, P. «Dos importantes documentos», p. 29-33.

₃In Sancte Trinitatis nomine. Ego Poncius comes timeo repentina morte atra¹. Ideo uolo et mando ut sint tutores uel elemosinarii mei Elenensis episcopus, frater meus,² uxor mea, Umbertus Gauzberti,³ Raimundus uicecomes de Virgines, Raimundus Berengerii de Canned, Dalmatius Bernardi, Raimundus Gauzberti,⁴ et diuidant omnes res meas mobiles et immobiles, sicut ego in hoc testamento mando. In primis Sancto Stephano de Balneolis duos mansos, unum in Fontanillas, alium in Castellone. Sancto Petro Rodis unum mansum in Villa Damat et decimum de stagnis Bidigne et Castellone, et ad presens recognitionem decimum de piscibus ex hominibus de Villo Acuto, et eidem Sancto Petro dimitto condaminam quam tenebam in Tadzo⁵ et de alaude⁶ de Alamans ipsam medietatem et ex ecclesia eodem modo cum decimis et primiciis, et alia medietas, si obierit Garsindis filia mea sine infante legitimo aut si infantem legitimum habuerit et infans obierit sine legitimo infante, simili modo remaneat Sancto Petro, et abbas Sancti Petri redimat medietatem prefatam de Petro Pelie. Dimitto eidem Sancto Petro mansum de Ripa et terciam partem ecclesie de Polestres et omnem alaudem de Mata, omnia et in omnibus. Ipsum alaudem quem in Villa Noua habeo uel habere debeo remaneat filio meo Ermengaudu in uita sua et post eius obitum sit Sancti Petri prelibati, et Ermengaudus non possit aliquid uendere aut impignorare aut aliquo modo alineare. Sancte Marie Rodis dimitto uinearium meum quod habeo in Brugario et mansum ubi stat Bernardus Senioldi, sicut iam dedi ei in cartam, et duos mansos quos mater mea emit in Sancto Pedro Piscatorio et mihi⁷ dimisit. Sancto

¹ El manuscrit diu *atrai* per diplografia motivada per la i de *ideo*.

² Es tracta de Ramon d'Empúries, bisbe d'Elna (1064-1087), germà de Ponç I d'Empúries.

³ a *Gauheberti*.

⁴ a *Gauheberti*.

⁵ a *Tadzo*.

⁶ a *alauo*.

⁷ a *michi*.

Quirico concedo omnes operas que mihi⁸ exeunt de meis franchilibus ex eius parrochia, quandiu sit ecclesia facta et omnem botaticum et albergas quas accipiebam in eius dominicaturis et quicquid ex suis distraxi aut alienavi similiter dimitto et filiis meis mando ut, si quis uolenter tollere uoluerit, sint adiutores et defensores ut mercedem habeant⁹ a Deo et mei ut habeant gratiam et benedictionem. Omnem honorem meum et comptuium:¹⁰ medietatem Rossilionensis, Petralatensis, Impuritanensis, dominicaturam de Uliastred, et de Recosen, et de Castello, et de Rodes, medietatem ciuitatis Impuritanensis, medietatem abbacie Sancti Petri, abbatiam Sancte Marie, et Sancti Quirici, castellum de Salsa, et castellum de Voltrera, castellum Sancti Christofori, castellum de Rochaberti, castellum de Chermanco, castellum de Fonolieres, castellum de Rocha Maura, castellum de Cannia, cum omnibus suis pertinentiis dimitto filiis meis Ugoni et Berengerio, eo modo ut nullus eorum uendat alicui uicinorum suorum uendere presumat uocem hereditatis sue. Quod si quisquam eorum agere temptauerit, alter eum per suos bonos homines amoneat¹¹ et reuocet. Quod si se non correxerit, exeredo eum ab omnibus bonis meis et ab honore, et sit illius qui sibi retinere uoluerit. Si quis ex eis obierit, superstes habeat. Si ambo obierint, remaneat Ermengaudus, filio meo. Si etiam —quod absit—ià ille obierit, remaneat nepoti meo Guiliberto. Honorem quem Guilibertus et pater suus tenent per me dimitto Ugoni soli, ut Guilibertus aut qui comes Rossilionensis fuerit teneant per eum et sint sui homines, quod si noluerint sui homines fieri, recuperet Ugo et retineat sibi. Si uero Ugo obierit, remaneat Berengerio, per hanc eandem moderationem, aut per unumquemlibet ex filiis eorum.

Duabus filiis meis, Ermessindi et Guilie, remaneat¹² alaudis meus de Libiano, per medietatem ut inde accipiant maritos. Quod si quisquam illarum obierit sine infante legitimo, pars mortue absque liberis remaneat Ermengaudus filio meo. Sancte Marie et Sancto Poncio dimitto ornatum framee mee, ut inde abbas faciat calicem ad sacrificium offerendum. Si autem Ugo filius meus uoluerit redimere, det abbati Frotardo quantitatem¹³ tanti ponderis ex auro optimo et sic habeat eum. Similiter mando et uolo ut in iam dicto sit ministerio. Sancto Petro Rodis C aureos propter missas, Sancte Mariae Ville Bertrannis¹⁴

⁸ a *michi*

⁹ a *habeam*.

¹⁰ a *comptinum*, però el text diu *comptuium*. Aquest terme sembla fer referència al conjunt de comtats que estaven sota el domini del comte Ponç.

¹¹ a *amoneat*.

¹² a *remittitur*.

¹³ a *quantitatem*.

¹⁴ a *Sancte Marie Villa Bertannis*.

dimitto CC aureos ob missas et duos sarracenos et duos asinos. Sancto Quirico duos sarracenos et duos asinos. Sancte Marie Rodis L aureos et unum sarracenum. Sancto Michaeli de Fluvia L aureos. Gerundensi episcopo C aureos. Uxori mee quingentos aureos et duos sciphos argenteos et ambas mulas meas et de meis equabus et suis et uaccis medietas remaneat illi et ex medietate alia donent manumissores Sancto Martino de Armentera L aureos pro [...]liuariis. Et Raimundo Gauzberti¹⁵ X untiatas¹⁶ ad suum c[omplemen]tum¹⁷ et laude manumissorum. Poncio Bernardi pullum quam dedi ei. Gauzelmo¹⁸ Bernardi loriam quam habebat meam. Quod residuum fuerit ex equis et uaccis, sit nepotum mearum in potestate Elenensis episcopi et in m[...] ut maritet¹⁹ eas. Ex annona mea et uineo²⁰ retineo medietatem ad meam partem et alia medietas sit filiorum meorum. Et pro debito quam debeo Sancto Martino de Impurias dent manumissores unde crux sit quo operent. Et²¹ Raimundo Guilielmi de Virgines remaneat sarracenum quod habebat in pignore. Mando Amato Atoni²² ut reddat spatam Guiliberto nepoti meo. Mando et rogo Ugoni filio meo ut Umberto Gauzberti,²³ cui feci grande malum, ut reddat ei suum auere quod ego tuli ei in insecutione et fatiat²⁴ eum paccatum et det ei unam caualleriam, quam ego ei conueneram. Et loricas, quas habet, unam, Poncius Ademari pro quinque untiatas²⁵ et, aliam, quam habet Guilielmus Otonis²⁶ propter X uncias,²⁷ mando et rogo ut reddat Umberto.

Facto testamento XIII kalendas iunii, anno XVIII regni regis Philippi.

Iam dictum namque alaudem de Mata ad proprium et dominicum ad presens dimitto Sancto Petro. Terminos de alaude Sancti Thome de Monte, sicut sonant in carta quam ego firmaui, sic laudo, et eidem Sancto Thome derelinquo et ut nullus subripere presumat ueto et interdico.

¹⁵ a *Gaubeberti*.

¹⁶ a *unciatas*.

¹⁷ a *[pl]acitum*.

¹⁸ a *Gaucehelmo*.

¹⁹ a *mariet*.

²⁰ a *uineo*.

²¹ a *omet Et*.

²² a *Ugoni*.

²³ a *Gaubeberti*.

²⁴ a *faciat*.

²⁵ a *uncias*.

²⁶ a *Otoni*.

²⁷ a *untias*.

Sig+num Poncii comitis, qui hoc testamentum fieri iussi, firmaui et testes firmare rogavi.

Sig+num Raimundi Elenensis, episcopi. Sig+num Adalaizis,²⁸ comitisse. Sig+num Umberti Gazberti.²⁹ Sig+num Raimundi Guilielmi. Sig+num Dalmazii³⁰ Bernardi. Sig+num [...] Guiliberti. Sig+num Ugoni, comitis.³¹ Sig+num Raimundi Berengerii. Sig+num [...]. Sig+num Raimundi Elisiaris. Sig+num Raimundi quem uocant Siluan. Sig+num Adalberti.

R[aimundus],³² [...] testamentum scripsi die et anno quo supra subscripsi.

²⁸ a *Adalaihis*.

²⁹ a *Gaubeberti*.

³⁰ a *Dalmazii*.

³¹ Es tracta d'Hug II d'Empúries.

³² a omet el nom de l'escrivà.

1078, setembre, 15

El còbiscol Joan, trobant-se greument malalt al claustre de Sant Martí Sacosta, fa testament i, entre altre béns, deixa a Santa Maria de Vilabertran una unça de les que li deu Dalman.

[A]: Original perdut.

B: Còpia del segle XVIII. Madrid, RAH, Biblioteca, ms. II-6-183, p. 27-30.

C: Regest: MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona, 817-1100*, doc. 362.

D: Regest: MALLORQUÍ GARCIA, Elvis. *El monestir de Sant Miquel de Cruïlles*, doc. 13.

a. RIUS, Josep. «Cartes antigues de Sant Martí Sacosta», ap. 15, p. 368-371.

Hoc est exemplum bene et fideliter Gerundae sumptum a quodam publico et authentico testamenti, cuiusdam instrumento inferius inserto et in pergameni antiquissimo exarato tenoris sequentis:

Quia nullus in carne positus mortem evadere potest, ideoque ego Johannes, Sanctae Mariae sedis Gerundae caput scholarum, iaceo in magna aegritudine in claustro Sancti Martini et precor amicos meos, scilicet, Raimundum Berengarii, comitem, et Gaucefredum, abbatem Sancti Petri Gallicantus, et Bernardum Baronis, clericum, atque Gualterium et Berengarium Amati ut, si mors mihi aduenerit in hac aegritudine, licentiam habeant omnes res meas ubicumque inuenire potuerint in sanctis Dei ecclesiis, in sacerdotibus et clericis et pauperibus distribuere. Primum ad chanonicam Sanctae Mariae sedis iam dictae quartas III de frumenti nuvell ad meam mensuram et quatuor cifos argenteos et chocleas decem optimas, quos et quas Gualterius habet, et baschal paliostininum. Hoc totum dimitto ad canonicam Sancte Mariae predictae. Et ad iam dictam Sanctam Mariam dimitto turibulum argenteum et calicem optimum et chapam paliostinum optimam et bibliothecam I et charulos III et passionarios II et librum expositionis Apocalipsin. Ad cooperiendum clocarium novum dimitto navicularias II optimas et cesten I et uncias X auri quas¹ debet mihi Dalmacius Raimundi. Ad canonicam Sancti Felicis ante portam Gerundae mancosos VII. Ad canonicos eiusdem loci mancosos VII. Ad Sanctum Petrum Gallicantus uncias tres auri, quas debet mihi iam dictus abbas. Ad canonicam Sanctae Crucis et Sanctae Eulaliae

¹ a quo.

sedis Barchinonae dimitto uncias v adnumeratae monetae Barcinonae. Ad Sanctum Cucufatem Vallensis similiter uncias v. Ad Sanctum Petrum de ipsas Abbatissas uncias V adnumeratae taliter ut ipsam vineam quam tenet propter me abbatissam ante Barchinonem ciuitatem in ipso piano cum quatuor expletis et mancosos² IIII quos mihi debet et mazca I ferrea et perpall et escuta reddat Berengario Amati domino iam dicto. Ad Sanctum Daniele caenobium uncia I. Ad Sanctum Michaellem de Crudilias mancosos³ VII et istas XVII uncias praedictas debet mihi Andreas, abbas Sancti Cucufatis, unde habeo pignus. Item dimitto Berengario Amati clerico et eleemosinario meo omne alodium meum quod emi de Umberto archidiacono, quod est ad ipsum Pug, cum omnibus in se habentibus et terminis ac pertinentiis, et ipsas terras quas emi de Ermenissende, quae sunt iuxta Onnar, et ipsas terras quas emi in Plano ante Ierunda de Guillermo Oliba et de Petro baptizati et ipsam condaminam de Valle Frigida et omnes alodios meos quos habeo in parrochia Sancti Iuliani de Vuilpilag cum eorum terminis et pertinentiis et cum ipsis sacrariis quae sunt iuxta ecclesiam Sancti Iuliani praedicti, et omnes terras et uineas quae fuerunt Petri Gauzberti et Bernardi Olibae, et omne alodium francum quod habeo in parrochia Sanctae Mariae Episcopalis, et omnes alodios terras ac vineas quae habeo in parrochia Sancti Genesii de Chaiauels, et omne alodium quod habeo in Monte Fonoiaro, et omne alodium quod habeo in parrochia Sancti Andreae de Pedriniano et in parrochia Sancti Stephani de Matremagna et de Miars terras et vineas cultas et heremas, et ipsum mansum cum horto quod est ante Ierundam, et omnes terras et vineas quas habeo et habere debeo in ipso Plano ante Gerundam ciuitatem et in circuitu eius. Item dimitto Berengario iam dicto ipsas meas mansiones cum earum pertinentis quas habeo infra muros Barchinonae ciuitatis cum omne alodium quod emi iuxta ciuitatem Barcinonae, in loco qui dicitur Bannols, et ipsam vineam quam emi de Bonifilio Petri, uncias VIII et ipso manso cum orto quod est ad ipsum Merchadal, ante Gerundam. Hos prefatos omnes alodios dimitto Berengario iam dicto ut, dum vivat, teneat et possideat sine blandimento ullius hominis uel faemine in seruitio Dei et Sancti Martini de ipsa Costa, videlicet, ipsam ecclesiam quae est super flumen Onnar quam Poncius caput scholae aedificauit. Iterum dimitto iam dicto Berengario Amati omnes alodios et laxationes quos mihi dimisit Poncius in suo testamento et sicut in suo iudicio roboratum est, sic eligo eum tali modo ut teneat eos omnibus diebus vitae sue in seruitio Dei et praedicti Sancti Martini. Et illi omnes alodios quos mihi dimisit Poncius caput scholae sunt in parrochia Sancti Stephani de Riodeluto, et sunt XV mansos cum omnibus

² a *uncias*.

³ a *uncias*.

illorum pertinentiis, videlicet, terris, vineis, cultum et heremum, cum pratis, pascuis, silvis, arborum diversis generibus, omnia et in omnibus quantum dici et nominari potest et cum ipsis brugariis et ipsas III condaminas in singulis locis et alia condamina quae est infra parrochia Sancti Stephani de Villalbino ad ipso Ug et cum ipsis mansionibus et sacraria cum earum omnibus aedificiis quae sunt iuxta et in circuitu ecclesiam Sancti Stephani praedicti de Rivodeluto. Item dimitto ipsos duos mansos quos habeo in parrochia Sancti Stephani de Rioluto Berengario iam dicto cum terris et vineis et heremis et cum omnibus in se habentibus ac pertinentibus cum omnibus aliis alodiis et vineis quos habeo in hac praedicta parrochia. Et ipsos mansos quos Poncius iam dictus habebat in parrochia Sanctae Eulaliae de Crudilas quos Guillelmus Unela tenet, et aliae terrae et vineae quae sunt intra iam dictam parrochiam et ipsos mansos quos habebat in parrochia Sancti Cipriani de Aleos in loco quem dicunt Aspiran et Tresculs et Altiag cum omnibus eorum pertinentiis, et in parrochia Sanctae Pelagiae ipsos mansos quatuor quos ibi habebat, in loco quem dicunt ad ipsam Chabrugem, cum eorum pertinentiis et confrontationibus et aliis alodiis terris, vineis, cultum et heremum, et cum ipso munar quod est in iam dicta parrochia Sanctae Pelagiae et in eius terminis, quantum ibi habebat et habere debebat: in parrochia Sancti Andreae de Pidrijanno mansos duos cum terris et vineis et aliis alodiis, cultum et heremum, quos intra iam dicta parrochia infra eius terminos habere debebat, et ipsam condaminam de Madrenis et aliam condaminam quae est ad ipsam Lavadoram et aliam condaminam in Valle Lubaria et cum aliis terris quae inventa fuerunt in iam dicto Plano ante ciuitatem Gerundae et in ipso mulino quod est ante portam ciuitatis, quem uocant Onnar, cum omnibus suis pertinentiis et ipso manso de Vilarubea, ubi Arnallus Mironis habitat, cum omnibus suis pertinentiis, et ipsas vineas quae sunt in Collo Vallis Profundae, et ipsas uineas quas Gaucefredus Seler tenet, et ipsas quas solebat tenere Guadallus presbyter, et terras et vineas et manso quae fuerunt Gaucefredi Fredarii in Monte Agilar, et ipsum alodium quod emi in Rased de Guillelmo Senuilli, et ipsum meum alodium quod habeo in parrochia Sancti Isidori de ipsa Pera cum terris et vineis, cultis et heremis, et ipsum mansum cum omnibus suis pertinentiis, quod est in Sancta Agatha, ubi Martinus habitat. Item Berengario Amati praedicto dimitto illum alodium quod emi de Berengario Maszot et de Muraton Bellespet, quod est in villa Muled; omnes alodios supra scriptos et alios qui inventi fuerint dimitto Berengario Amati praedicto in seruitio Sancti Martini praedicti, tali modo ut teneat et possideat omnibus diebus uitae suae et, si non commoverint eum episcopus aut clerici et tenerint eum ad honorem, habeat hoc totum in seruitio Dei et Sancti Martini, et faciat stationes Sanctae Mariae sedis. Et dimitto Berengario Bruncardi, clerico, ipsum alodium ac

mansum quod fuit de Guillermo Blancarii cum omnibus terminis ac pertinentiis, quod est in parrochia Sanctae Eulaliae de ipsa Costa ut, dum vivit, teneat in servitio Sanctae Mariae praedictae et ad obitum suum fiat de canonica Sanctae Mariae sedis iam dictae. Et ipsum alodium de Celrano cum ipso manso quod est in Aspiran, terras et vineas, cultas et heremas, dimitto Berengario Amati, sicut superius est scriptum. Et ipsum alodium de Adaroca, post obitum Poncii Raimundi, dimitto Sancti Martini iam dicto. Et dimitto Berengario praedicto ipsum meum alodium fiscale quod habeo in parrochia Sanctae Mariae Episcopalis et ad obitum suum eligat unum clericum qui habeat eum in servitio Sanctae Mariae Episcopalis, et sic faciat unus in alio usque in finem. Et ipsum meum mansum, ubi Guillelmus Boeti habitat, cum terris et hortis et cum eremis, quantum habeo in parrochia Sancti Cucufatis de Salt, dimitto Berengario praedicto in servitio Sanctae Mariae sedis. Et ipsam meam domum, ubi Pontius Stephani habitat, dimitto Berengario praefato et ipsum alodium de Riunlas, quod fuit Gaucefredi⁴ Fredarii, dimitto Berengario iam dicto; et ad Reamballum, meum scriptorem, uncia I. Ad senioremeum, dominum Raimundum comitem, dimitto modios II ordeii et centum mancos, quos mihi debet. Et ad presbyteros Sanctae Mariae sedis praedictae, qui ibidem ebdomadas tenent, ad unicuique III mancos. Ad dominos, quod ibidem ebdomadas tenent, unicuique II mancos. Ad Guillelmum archidiaconum mancos III. Ad Berengarium Gaucefredi mancos III et non requirent ex aliis, et isti sunt de illis quos Gualterius habebat. Ad cooperiendum Sancti Martini praedicti mancos XL, de ipsis quos Gualterius habebat. Ad dominum pontificem, senioremeum, mancos centum de ipsis quos Gualterius habebat. Ad presbyteros propter missas ducentos mancos ex illis quos Gualterius habebat et sex uncias, quas mihi debet Dalmacius Gauzberti de Camiis. Dimitto III [uncias] Sancto Petro de Rodas. Ad Sanctum Michaellem de Cuxan uncias II et ad Sanctam Mariam de Vilabertran uncia I de ipsis quas debet mihi praedictus Dalmacius. Alia mea omnia ubicumque inuenire potuerint, tam mobile quam immobile, dimitto Sancto Martino et Berengario Amati praedicto simul cum ea vexella quod habeo in Monte Nigro, et in Rivoluto et in cunctis aliis locis. Et omnia mea bascula, tam maiore quam minore, ubicumque invenire potuerint, et bestias dimitto Sancto Martino iam dicto et Berengario Amati.

Actum est hoc II nonis octobris, anno XVIII regni Philippi regis.

+ Iohannes, levita, et caput scholae Sanctae Mariae sedis, qui hoc testamentum fieri iussi et manu propria firmavi et firmari rogavi.

⁴ El manuscrit diu *Gaucefredari* per influència del *Fredarii* que segueix.

+ Seniofredus, sacerdos. + Bernardus, levita. + Berengarius, presbiter. +
Remundus Arnalli, levita. + Gaucefredus, levita. Gaucefredus, levita +.

+ Reamballus, levita, qui hoc rogatus scripsit.

1079, juliol, 29

Elliards fa testament, en el qual nomena marmessors Duran Morató, Mir Oliba i la seva esposa, Adaleds; disposa d'ésser sebollit a Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llega una feixa situada prop del mas de Santa Maria de Vilabertran on habita Pere Tresmon, vuit mancosos d'or nou i tres sesters d'ordi; també els delmes i les primícies de Magrigul fins que el seu fill envii clergues a Sant Esteve per servir l'església i, finalment, llega als clergues de Vilabertran una faneca de farina de forment, dues fanèques de vi, un porc, una oca i un parell de capons per al convit.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 37.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 97.

4In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Eliards egritudine detentus aduoco elemosinarios, scilicet, Duran Morato et Mir Oliba et uxor mea Adalet, qui post obitum meum habeant potestatem distribuendi omnium mobilium et immobilium meorum, sicut hic inuenerint scriptum. In primis concedo corpus meum ad sepeliendum Sancte Marie Ville Bertrandi et dimitto cum fexa una de terra qui est iuxta mansum de predictae Sancte Marie Ville Bertrandi, ubi habitat Pere Tresmun, et mancosos VIII auri noui et sestarios III de ordeo. Et ad Sancto Martino de Petralada dimitto mancosos II; ad Martin, presbiter, dimitto mancoso I, Iouan, presbiter, similiter. Et ad uxor mea Adaled dimitto olodem (*sic*) meum cum feuos uel baiulias quem ego abeo in cuntisque locis. Et concedo donationem Sancte Marie ut, dum uiuat sine maritum, teneat et possideat. Et post obitum suum remaneat ad meos infantes, qui de me et illa sunt procreati. Et dimitto eam ipsum mansum ubi ego abito cum ipso campo de Tabega et cum ipsa terra de Soleuig[er], et dimitto de meo olodio que abeo in Magrigol ipsam medietatem sine u<i>nculo de nullo omine. Et ad filium meum, Eliards, dimitto predictum mansum cum predicto alodio de Magrigol post mortem matris sue. Et ad filias meas Garsen et Schiueta dimitto predicta terra de Fabega¹ cum ipsa terra de Molauiger² et cum ipsa fexa que habeo³ in Olíues post mortem matrem uestram. Et, si unam obierit sine infantum (*sic*), remaneant ad aliam. Et si ambas obierint sine infantos, remaneat ad Eliards, frater eius. Et ad predictam Sanctae Mariae Ville

¹ Abans l'escrivà ha escrit *Tabega*.

² Abans l'escrivà ha escrit *Soleuiger*. És evident que, jove encara i poc expert, no acabava d'entendre el text de la minuta escrita possiblement per una altra persona.

³ La hac afegida sobre la línia.

Bertrandi dimitto de predictum olodium de Magrigol ipsum decimum uel primicias de omnibus rebus usque dictum filium meum mitat clericos in ecclesiam Sancti Stephani ad cantandum ecclesie. Et ad clericis de predictae Sancte Marie dimitto faneca I de farine de frumento et fanecas II de uino et porco uno et ohca I et parilio de capos ad conuiuium. Et ad predicta mulier mea uel meos infantes remaneat meum mobilem. Et ohc testamentum firmitatem obtineat.

Facto autem hoc toestamento (*sic*) IIII kalendas augusti, anno XX regni Philippi.

Sig+num Eliars, qui hoc testamentum fieri iussi et firmaui et firmare⁴ rogauit.

Sig+num Pere Adrouer. Sig+num Adam. Sig+num Arnad Andreu. Sig+num Adaled. Sig+num Duran Moraton. Sig+num Mir Oliba. Sig+num Bernard Arius. Sig+num Gocbert Reinard.

Berengarius, subdiaconus, qui ohc testamentum scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

⁴ La primera erra escrita sobre la línea.

1079, novembre, 8

Galceran que fa el seu testament, en el qual nomena marmessors Guillem Guifrè, Dalmau Seguí i Guifrè Seguí; disposa d'ésser sebollit a Santa Maria de Vilabertran, i, entre d'altres béns, llega a aquesta església tot l'alou que té a les parròquies de Sant Pere de l'Oliba, Sant Martí de Maçanet, Sant Cristòfol dels Horts, Sant Feliu de Carbonils i Sant Llorenç de la Muga; li deixa també tot el que té a la parròquia de Darnius, dins el comtat de Besalú, i els sagraments que es troben prop de l'esmentada església de Sant Pere de l'Oliba. Per últim, li fa donació de dues sitges plenes de blat, una de forment i l'altra d'ordi, i un veixell de vi que té a Romegueres, una sitja de civada i una vaca que té a Darnius i la meitat d'una vedella que comparteix amb Joan Adalbert, i una altra que té a vila d'Oliba.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9859, perg. 456.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 225.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 91.

5In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Gaucerandus egritudine fessus cogito de misericordia Dei et de eterna retributione, et precor ut sint aduocati helemosinarii mei, scilicet, Gillelmus Guifret et Dalmathius Seguini et Guifredus Seguini. Ipsi namque habeant potestatem post obitum meum ad distribuenda omnia immobilia et mobilia mea, sicut in hoc testamento inuenerint scriptum. In primis dimitto corpus meum ad sepeliendum Sancte Marie Ville Bertrandi, et dimitto predicte Sancte Marie omne meum alodium quod ego habeo infra parrochiam Sancti Petri Ville Olibani, totum ab integre, sine ulla reseruatione et infra parrochiam Sancti Christophori de Ortis et Sancti Martini de Macianeto et Sancti Felicis de Carbonilibus siue Sancti Laurentii Sambule. Quantum infra predictos terminos abeo uel habere debeo pro qualicumque uoce, totum remaneat predicte Sancte Marie, totum ab integre, sine ulla retinentia. Et fratri meo Bernardo et Ardman dimitto ipsum meum campum de Rumegariis, et ipsam donationem quam fecit michi Olibanus Gotafredi. Alium uero cunctum alodium quod habeo in parrochia Darnicii uel in comitatu Bisuldunensis remaneat Sancte Marie predicte et remaneant predicte Sancte Marie sacrarii mei qui sunt prope ecclesiam Sancti Petri iam dicti cum omnibus rebus que in eis sunt, exceptis comendationibus, sine reseruatione. Hec sint ad opus ecclesie Sancte Marie et separatim clericis predicte ecclesie Sancte Marie in comune remaneat illud quod in

ecclesia predicti Sancti Petri est. Et duas cigias in Rumigarias plaenas de blad, una frumenti, altera orde, et unam uexellum¹ cum uino, que sunt in iam dictis Rumigariis. Et cigia I de auena² et uacam I quam habeo in Darnicibus et mediam uitulam cum Iohanne Adalbert. Et altera in uillare Olibanis. Et omnibus fratribus meis remaneat illud alodium quod habeo infra terminos de Lampadiis ab integre et de Villa Adurus. Et fratri meo Gausfredus remaneat omnia armatura mea ab integre et seniori meo Bernardo remaneat caballum meum cum feuo quod de ipso teneo, et medio modio de blad. Et Sancto Petro remaneant mancusi XV, quos mihi debet Sperandeo Fontis Frigidi. Et duos, quos mihi debet Gillelmus Falcusii, ad signum. Et suo presbitero sestarios III de blad et VI de uino, et bestias III. Et Sancte Marie Darnicibus sestarios III de blad, et habet illud Miro Gimarani. Et Sancte Marie Podio mancusos XII, qui sunt de ipsa uacca cum uitula quas habet Petrus Gauceberti. Et ad Ardman ipsos boues quos habeo cum Petro Durandi et bestias VIII et sestarios III de ordeo. Et sorori mee Bonadonna sestarios III de blad, et habet illud Miro Mironis. Et Guifredo Segaurii dimitto mancusos III, quos mihi debent Alexander et Rodball. Et fratri meo Bernardo sestarios III de blad. Et Sancte Marie [...]. Et ad filiolum meum, filium Mironis, remaneat bouem meum quem habet Seniofredus Dodad. Et redimat suam partem. Et filio Mironi Gimara remaneat uitulum I, quem habeo in domo Richillis de Erola et filie eius mediam [...].³ Et ad filium de Gerberga et ad filium Durandi Trasoarii remaneant bestie mee quas habet Petrus Maczot. Et bestias quas habeo in Erolas et⁴ quas habet Trasgancia remaneant ad uxoris Bernardi. Et ad Surdam sestarios de blad II et bestias II. Et ad Pastoressa sestarios I de blad et bestias II. Et ad Radenell truja I pigra. Et bestias que remanent et medio modio de blad in Rumigarias et omnia usauilia et pella que habeo in Solaria remaneant ad Ardman et mediam truiam quam habeo cum Sesmundo Rotballo et Sancte Marie porcos III et porcos [...] truia I et que remanserit propter remedium anime mee.

Facto hoc testamento VI idus nouembris, anno XX regni Philippi regis.

Sig+num Gaucerandus, qui hoc testamentum fieri iussit et firmavit et firmare rogauit.

Sig+num Branuini, presbiteri. Sig+num Seriberti, presbiteri. Sig+num Petri Remundi. Sig+num Petrus Mironis. Sig+num Ecfredi.

¹ L'escrivà va escriure primer una *o* per comptes d'una *u*.

² et *cigia I de auena* afegit entre línies.

³ et *filie eius mediam* [...] escrit entre línies.

⁴ et escrit sobre la línia.

Petrus, presbiter, qui hoc testamentum scripsit cum litteris fuis et supra positis et subscripsit die et anno quo supra.⁵

⁵ A continuació hi ha unes proves d'escriptures inacabades on es llegeix: *In nomine Domini. Ego Gaucerandus donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie totum meum alodium ... Bisuldunensis.* I a continuació torna a escriure: *In nomine Domini. Ego Gaucerandus Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi omne meu alodium.*

1080, gener, 28

Elliards fa testament i deixa a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas anomenat de Guillem i el mas de Bedoç, situats al terme de Sant Martí de Serra i l'alou que té a Vilacolum.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Testamentum Eliardis, femine, quo legat dicte ecclesie mansum vocatum Guilelmi et mansum de Bedoch, sitos infra terminos Sancti Martini de Serra, et alodium de Vilacolum.

4 idus februarii, anno 20 Philippi regis.

n. 46

1080, febrer, 24

Eriball i la seva muller Ermesèn donen a Santa Maria de Vilabertran tot l'alou que han comprat a Bernat Guillem de Sarama, situat al comtat d'Empordà, a la parròquia de Sant Feliu de Guàrdia.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9725, perg. 433.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 92.

In nomine Domini. Ego [Eri]ballus et uxor mea Ermessendis donamus Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi alodium nostrum quod emimus de Bernardo Guielmi de Sarama, in comitatu Impuritanensi, in parrochia Sancti Felicis de Guardia. Taliter namque donamus predictum alodium prefate Sancte Marie ut in uita nostra teneamus et possideamus. Et post obitum nostrum deueniat in eius potestatem et proprietatem cum omnibus affrontationibus et exitibus et regressibus et pertinentiis uniuersis sine ulla diminutione pro remedio animarum nostrarum. Si quis autem hanc scripturam donationis uoluerit irrumpere, nullo modo possit hoc facere, sed excommunicationi et ire omnipotentis Dei subiaceat donec omnia in duplo iam dicte Sancte Marie et suis clericis componat. Et hec donatio firma in perpetuum consistat.

Facta est autem hec VI kalendas marcii, anno XX regnante Filipo rege.

Sig+num Eriballi, sig+num Ermissindis, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus, firmauimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Vitalis. Sig+num Sesmundi Vitalis. Sig+num Guielmi Sesmundi.

Guilmus, subdiachonus, qui hanc scripturam donationis rogatus scripsi sub die et anno (*senyal*) quo supra.

1080, abril, 9

Ramon Arnust i d'altres donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Sant Sadurní d'Arenys.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Raymundum Arnusti et alios dicte ecclesie de manso uno sito in parochia Sancti Saturnini de Arenys.

5 idus aprilis, anno 20 Philippi regis.

n. 231

1080, abril, 26

Pere Adalbert dóna a Santa Maria de Vilabertran la seva meitat d'un alou que posseeix amb el seu germà Ponç i que té Oliba Ponç, el qual està situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, més enllà del riu la Muga, i comprèn des del camí que va de Figueres a Peralada fins al molí de Ramon Arquimball.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9018, perg. 134.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 93.

4In Christi nomine. Ego Petrus [Adalberti] donator sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi alodium meum quod habeo in comitatu Petralatensis, infra fines et terminos parroecie Sancti Martini Petralate. Est prenominatum alodium¹ ultra flumen Sambuce, de uia que uenit de Figariis ad Petralatam, usque ad molendinum Remundi Arcimballi et de suis eredibus. Quod alodium habeo cum fratre meo Poncio et tenet eum Oliba Poncii. Habet namque afrontationes a parte orientis de strata que uenit de Figarias usque ad Quadum Veterem, de meridie de Coma Sancti Petri usque ad iam dictam stratam, de occiduo de reg qui discurit per molendinum Guilielmi Argemir et Remundi Arciballi usque² ad suprascriptum quadum, a parte circi in predicti reg. Quantum includitur his quatuor afrontationibus,³ sic dono et trado ipsam medietatem in potestatem Sancte Marie iam dicte ad proprium alodium. Si quis autem hanc scripturam ad dirumpendum uenerit, nil ualeat uendicare quod recuisierit, sed in triplo componat iam dicta omnia.

Actum est hoc VI kalendes madii, ano XX regnante Fillipo rege.

Sig+num Petrus Adalberti, qui hanc scripturam fieri iussi, firmaui, firmarique rogauí.

Sig+num Guilielmi Basseoda. Sig+num Adalberti Petro. Sig+num Martinus, sacer,
SSS.* Sig+num Bonadonna.

¹ La i està escrita sobre la línia.

² La essa afegida sobre la línia.

³ La síl·laba *on* afegida sobre línies després d'haver esborrat una a.

Guilielmus, leuita, qui hanc scripturam rogatus scripsi sub die et anno quo subscripsi supra.

1080, abril, 28

Eriball i la seva esposa Ermesèn, el seu germà Ademar, Ecard i la seva muller Ava, i Bernat Ramon donen a Santa Maria de Vilabertran l'església de Sant Feliu, situada al comtat d'Empordà, en el lloc dit Guàrdia, amb les oblacions, les dècimes i les primícies; i els seixanta passos eclesiàstics. Eriball, però, només li'n dóna trenta i, en compensació dels altres trenta, li lliura un camp de la coromina que està a tocar del camí que porta a Vilamacolum.

[A]: Original perdut.

B: Trasllat de Baluze del s. XVII. París, BnF, département des Manuscrits, Baluze, vol. 234, fol. 20.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 16v-17r.

D: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 284v.

E: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 94.

Quia terminus huius uite quotidie appropinquat, oportet ut oculum mentis ad diem nostri exitus tendamus et peccata quae committimus helemosinis redimamus, quia, ut Dominus ait: "Sicut aqua extinguit ignem, ita et elemosina debet peccatum, et datte helemosinam et ecce omnia munda sunt uobis". Quapropter nos Eriballus et uxor mea Ermisiendis et Ademar, frater meus, et Ecardus et uxor mea Aua et Bernardus Raymundi, Dei misericordiam consequi sperantes, damus Deo et sui genitrici Sancte Mariae Villae Bertrandi per hanc scripturam donationis ecclesiam quandam nostri alodii in honore Sancti Phelicis constructam, quod aduenit nobis per uocem parentum nostrorum. Est autem prenominate ecclesia in committatu Inpuritanensi, in loco dicto Guardia, cuius parrochia terminatur a parte orientis in¹ Salatano, a meridie in ualle Colubrarria, excepta una terra Sanctae Mariae Villae Mucronis, de occiduo in stagno Columbo, parte circi in gurgitte qui exit a piscariis prefati stagni Columbi. Predicta uero ecclesia Sancti Phelicis cum oblationibus et alodiis que ubique habet simul cum decimis atque primitiis suae parrochiae, sicut a memoratis quatuor affrontationibus concluditur et terminatur, tradimus pariter et deliberamus et a nostro iure transferimus in ius et potestatem predicti loci Sancte Mariae Vila Bertrandi et clericorum ibi degentium cum sexaginta pacibus (*sic*) ecclesiasticis in circuitu eiusdem ecclesiae Sancti Phelicis pro simiterio. Ego uero prelibatus Eriualus concedo ex parte mea triginta passus ecclesiasticos prenominate ecclesiae Sancti Phelicis in

¹ Al davant hi ha un *inter* sobrer, potser per un intent d'escriure *in termino*, que no ha estat cancel·lat.

circuitu, et, pro aliis triginta, alodium quod infra terminos prefate parrochiaie habeo, id est, campum ipsius condamine, que est iuncta uiam que ducit ad Villam Mucronis cum omnibus affrontatibus (*sic*). Si quis autem ausu temerario quicquam de his que superius scripta sunt uoluerit euertere et hanc cartam donationis irrumpere et contra nostram uoluntatem facere, cuiuscumque sit potestatis aut ordinis, <in iram> Dei et suae genitricis incurrat et anathematis uinculo subiaceat tam ipse quam sibi consentientes uel suffragantes donec suam malitiam coherceat et ut sacrilegus predictae Sancte Mariae et suis clericis satisfaciat.

Acta est autem hec scriptura donationis quarto calendas madii, anno uicesimo regni Philippi regis.

Sig+num Eriballi, sig+num Ermisendis, sig+num Eademarii, sig+num Bernardi Raymundi, sig+num Ecardii, sig+num Aue, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus, firmamus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Guiellmi Moratoni. Sig+num Petri Ecardi. Sig+num Sesmundi Vitallis. Sig+num Vitallis Adahulphi. Sig+num Pontii Archimballi. Sig+num Ioannis Guiffredii. Miro, sacer, SSS.

Petrus, presbiter,² qui hanc scripturam donationis scripsit et sub die subscripsit et anno quo supra.

² Es tracta del nostre Pere Rigall.

1080, maig, 15

Rotlens dóna a Santa Maria de Vilabertran un camp amb sagrer, situats al comtat de Peralada, al costat de l'església de Sant Joan de Vilatenim, prop d'aquesta església.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10029, perg. 159.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 95.

⁊In Christi nomine. Ego Rudlendis donatorix sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi alodium meum quod habeo in comitatu Petralatensis, infra fines et terminos parroecie Sancti Ioannis de Villa Temim. Aduenit atque mihi (*sic*) per uoces parentorum meorum siue per donationes uel per qualescumque uoces. Habet afrontationes a parte orientis in terra de fratribus meis, de meridie in terra de Iterio et Bernardo Montis Rubei, a parte occidui de Stefano Gimera et suis heredibus, de parte circii in terra de meis heredibus et fratribus. Quantum includitur his afrontationibus, sic dono et trado in potestatem Sancte Marie iam dicte et suorum clericorum ad proprium alodium. Si quis autem hanc scripturam ad disrumpendum uenerit, nil ualeat uendicare quod requisierit, sed in triplo componat iam dicta omnia.

Acta est autem hec scriptura pridie idus madii, anno XX regnante Filipo rege.

Sig+num Rudlendis, que hoc alodium supra scripte Sancte Marie dimito, scilicet, campum unum cum sacrario quod est iuxta¹ aeclesiam Sancti Ioannis de Villa Temim et que hanc cartam fieri iussi, firmaui firmarique rogau.

Sig+num Giscafredi Sardine. Sig+num Arnalli Bernardi. Sig+num Oliue. Remundus, sacer, SSS.* Petrus, sacer.* Petrus, presbiter, SSS.* Petrus, presbiter.*² Sig+num Engilsendis.

Guilielmus, leuita, qui hanc scripturam rogatus scripsi sub die et anno quo subscripsi supra.

¹ La i està escrita sobre la línia.

² Es tracta de Pere Rígal.

1080, juny, 2

Bernat Bernat i el seu fill, Bernat Tomapallers, dona a l'església de Santa Maria que es construeix en el lloc dit el Prat de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, prop de la dita església.

A: Original. Girona, ADG, Fons de Santa Maria de Vilabertran, perg. 24.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 40v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 96.

₃In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Nos pariter Bernardus Bernardi et Bernardus Tomapalleariis, filius iam dicti Bernardi, donatores sumus Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Virginis, que construitur in Pratensi loco, qui uocatur Villa Bertrandi. Manifestum esse uolumus omnibus hominibus scire uolentibus qualiter nos predicti donatores, Bernardus atque Bernardus, libenti animo et spontanea uoluntate donamus iam dicte ecclesie Sancte Marie alodium quod nos habemus infra comitatum Petralatensi, in locis uicinis predictae ecclesie. Continentur namque infra iam dictum alodium prata et paludes, garrice et bosci, pasqua et cirpi, aque et fontes, campi culti et heremi, que omnia adueniunt nobis de parentibus nostris uel pro qualicumque uoce. Terminantur autem iam dicta omnia a parte orientis in ipso Volone, qui est non longe a flumine Sambuce et fit inde discursus usque in alueum Manibuli, qui est a meridiana parte et peruenit usque in stratam que nominatur Calciata, que est a latere occidentali et peruenit usque in alodium Sancte Eulalie, qui est a parte circi et terminantur ibi non longe ad ipsa Mata, que uulgo uocatur Peditaria. Quantum infra iam dictas affrontationes habemus qualicumque modo, tradimus atque donamus predictae ecclesie Sancte Marie cum omnibus decimiis et primiciis quos habemus in predicto alodio et cum omnibus que pertinent ad usum et seruitium hominum et uniuersis exitibus et regressibus eorum sine ullo retentu, ita ut ab odierno die et deinceps secure et quiete habeat et possideat predicta ecclesia et clericis eiudem in seruitium Domini et sancte genitricis eius iam dicta omnia sine ulla comotione. Si quis autem hanc scripturam donationis nostre irrumpere temptauerit, deleat eum Deus de libro uite et, usque ad satisfactionem ueniat, excommunicationi subiaceat, et insuper componat uel ut sacrilegus predicta omnia ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura maneat firma omni tempore.

Acta est autem hec scriptura donationis IIII nonas iunii, anno XX regni Philippi regis.

Sig+num Bernardi Bernardi, sig+num Bernardi Tomapalearis, qui hanc scripturam fieri iussimus et firmauimus et testes firmare rogauimus.

Sig+num Gaucerandi Segarii. Sig+num Remundi Archimballi. Sig+num Ramundi Mironis. Sig+num Rodbaldi. Sig+num Gilielmi Bernardi. Sig+num Arnalli Ramundi. Sig+num Ademari.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

ca. 1080

Guadall i la seva esposa Rotlens, en lliurar el seu fill Pere com a canonge de Santa Maria de Vilabertran, donen a aquesta canònica un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, i també una casa amb terrat i cortell, i una feixa de terra del Pla, situades al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5565, perg. 50.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 258.

¶ In Dei nomine. Ego Guad<a>ldus cum uxore mea Rutlens donatores sumus Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi olodium (*sic*) [nostrum], quod habemus in comitatu Bisuldinensis, cum filio nostro, in parrocia Sancti Matei Ville Damiris, id est, mansum unum cum omnibus suis pertinentiis, casas, casales, curtis, curtales, trillas et omnia ad se pertinentia que ibidem sunt, sic donamus et tradimus in potestatem Domini Dei et Sancte Marie iam dicte cum supra¹ scripto filio nostro. Et² in comitatu Petralatensis, in parrocia Sancti Ioannis Ville Timim damus ei casam nostram terradam cum suo curtilio et feixam longam de Plano. Et adueniunt nobis hec omnia per uoces parentorum nostrorum uel comparacionem uel per qualescumque³ uoces. Que omnia damus et tradimus in potestatem Sancte Marie ad proprium olodium cum filio nostro Petro cum omnibus suis pertinentiis et exitibus cunctis. Si quis autem hanc scripturam uenerit ad irrupendum, nil ualeat, set in triplo componat iam <dicta> omnia Sancte Marie prelibate.⁴

Sig+num Guadaldus atque Rudlens, qui hanc scripturam fieri iussimus et firmauimus firmarique rogauimus.

Sig+num Petri Remundi. Sig+num Gaucberti Guilaberti. Sig+num Petri Adalberti.
Petrus, sacer.*

¹ La u escrita sobre la línia.

² A continuació, *Villa Timim* cancel·lat.

³ La ce escrita sobre una qu prèvia.

⁴ Des de *Si quis* fins a *prelibate* afegit en un segon moment.

Guilelmus, leuita, qui hanc scripturam donationis rogatus scripsi, subscripsi die et anno quo supra.

1081, juliol, 23

Guilabert [Ramon] fa testament, en el qual nomena marmessors Guillem Guillem i Guillem Miró; disposa d'ésser sebollit a Santa Maria de Vilabertran, i, entre altres béns, deixa a aquesta església el molí dit Bera i un terç dels seus béns mobles.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9054, perg. 197.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 102.

₃In nomine Domini. Ego Gilabertus timeo ne mihi ueniat mors subitanea et aduoco mihi helemosinarios, scilicet, Guilielmum Guilielmi¹ et Guilielmum Mironis, quibus dono potestatem post obitum meum ut distribuunt omne meum auere, mobile et immobile,² sicut in hoc testamento inuenerint scriptum. In primis, si in his partibus obiero, dimitto corpus meum Sancte Marie Villa Bertrandi, et ipsum meum molendinum quod dicitur Berano³ cum omnibus sibi pertinentibus et cum omnibus utensilibus (*sic*) cunctis et cum omnibus exitibus et regressibus uniuersis remaneat ab integre predicte Sancte Marie et cum tertia parte de meo mobile, et duas partes qui remanserint sit una pars Sancti Petri Rodensis et tertia Sancto Iuliano Lercii cum suis clericis et ipsas meas oliuarias de Monte Marini remaneant Sancte Marie Panicars. Et aliud alodio de Monte Marini remaneat Bernardo Raimundi, fratri meo, et Bernardus Raimundi redimat ipso camp de Mirone, qui est in Figarias. Et reddat ad sororem meam Deridegara. Et si non fecit, teneat predicta soror mea ipsum meum alodium de Monte Marini in pignora. Et ad sorerem meam Magentiam remaneant clausos quos habeo in Villa Molendinis cum ipsis oliuariis cum ipsa mea hereditatem quam habeo in Petralata. Et sorori mee Stephania cum uiro suo Guilielmi remaneant ipsas uineas quas Bernardus Chigoni mihi dimisit. Et istum testamentum firmitatem obtineat usque dum alium faciam.

Facto isto testamento X^o kalendas augusti, anno XXII regni Philipi regis.

Sig+num Guilabertus, qui istum testamentum fieri iussi et firmaui et firmare rogau.

¹ C interpreta *Guillem Gilabert*.

² La i porta al damunt un signe d'abreviatura sobrer.

³ B anomena el molí *Borans*.

Sig+num Gaucfredus, leuita. Sig+num Raimundus Petri.

Ioannes⁴, sacer, qui istum testamentum rogatus scripsit et subscripsit die et anno quo supra.⁵

⁴ Vegeu la firma com a testimoni d'aquest escrivà al doc. 141, del 30 d'abril de 1083.

⁵ En el marge inferior dret, escrit verticalment, s'hi pot llegir: *audiuit*. Al dors hi ha diverses *probationes penae* amb el nom de *Guilbertus*.

1081, juliol, 30

Sonifred Miró dona a Santa Maria de Vilabertran un alou, consistent en una casa amb casals i cortal, i una feixa de terra, tot situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a la vila de Masarac.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5515, perg. 46.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 103.

4In nomine Domini. Ego Senfredus Mironi donator sum Domino Deo et Sancte Marie Villa Bertrandi alodem meum proprium, qui mihi aduenit per genitrice mea uel per parentorum meorum uel per comparatione siue per ullaque uoces. Et est ipso alodio casa I cum casalibus et superpositis et cum curtilio et cum fexa I de terra qui est ad ipsa Oliua. Et sunt predicti alodes prescripti in comitatu Petralatense, infra parroechia Sancti Martini de Petralata uel infra eius terminos, in uilla nominata Moramcach. Et affrontat predicta casa a parte orientis in ipsa kasa de Ademar Eldrich, de meridie simul et de occiduo in ipsa charrera qui pergit in totis partibus, a parte uero circi in terra de Sancti Quirici. Et ipsa fexa iam dicta affrontat de parte orrientis in terra de Bernard uel de suos hereses et de meridie in terra Elliards et de suo herede et de occiduo in ipsa strada et de circi in terra Sancti Quirici. Quantum infra istas predictas¹ affrontationes includunt, sic dono² Deo et Sancte Marie ipsa casa et ipsa fexa superius scripta, totum ab integre, cum exiis et regressiis earum. Et sic trado de meo iuro in dominio et potestate Sancte Marie. Quod si ego donator³ aut ullus homo aut femina surrexerit contra ista karta donationis <uel> uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat uindicare quod requirit, sed componat in duplo cum sua inmelioratione. Et ista karta donationis inantea firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta ista karta donationis III° kalendas augusti, anno XX° II° regnante Philipo rege.

¹ *predictas* escrit després d'una correcció per rasura.

² La o escrita damunt correcció.

³ La primera o escrita damunt correcció.

Sig+num⁴ Senfredus Mironi, qui ista karta donationis fieri iussit, manu propria firmavit firmarique rogavit.

Sig+num Martinus, sacer. Sig+num Guiliemus Argemi. Sig+num Petrus Ullufredi.

Ioannes, sacer, qui ista karta donationis rogatus scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

⁴ Aquest escrivà fa els *signa* així: *sig+nm*.

1081, setembre, 13

Jofre Seguer dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran uns alous situats a la parròquia de Sant Pere de l'Oliba, al lloc anomenat Calm; els alous de Rabaça, les terres de Roca Grallera, a Vilarig; una vinya dels Vinyals; la meitat de dos masos del vilar Estacaelgall; la meitat del mas de la Font d'Ermenall; la meitat del mas de Falgueres; la meitat d'un petit mas de la parròquia de Sant Feliu de Carbonills, i la meitat del mas dit Riera, situat a la parròquia de Santa Maria de Darnius, a Montroig.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Gaucefredum Segarii dicte ecclesie de alodiis sitis in parochia Sancti Petri Olibani, in loco vocato ad Calm; et vocitantur ipsa alodia Robacia, et de terris in loco vocato Rocha Graiera, in Valle Abriga, et de vinea sita in loco vocato Vineals, et de medietate duorum mansorum in loco vocato Villare Stachalgal, et de medietate mansi in loco vocato ad Fontem Ermenalli et de altera medietate mansi in loco nominato Falgarias et de medietate unius mansiculi in parochia Sancti Felicis de Carbonils, et de medietate mansi vocati Riera, siti in parochia Sancte Marie de Darnicibus, in Monte Rubeo.

Idus septembris, anno 22 Philippi regis.

n. 57.

1081, setembre, 17

El sagristà Bernat Guillem fa el seu testament, en el qual nomena marmessors Ramon Miró, el prevere Bernat i Gualter, i, entre altres béns, deixa a Santa Maria de Vilabertran deu unces d'or nou per l'ànima de Bonuç i dels seus pares.

[A]: Original perdut.

B: Còpia del segle XIV. Girona, ACG, Llibre gran de la Sagristia Major, fol. 67-68.

a: MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona, 817-1100*, doc. 377.

<Q>uia nullus in carne positus mortem euadere potest, idcirco ego Bernardus Guilelmi sacrista timeo ut non superueniat mihi repentina mors. Propterea rogo amicis meis, id sunt, Raimundus Mironis et Bernardus presbiter et Galterius, ut, si mors mihi aduenerit, ipsi distribuant omne meum auere in sanctis Dei ecclesiis, in sacerdotibus et pauperibus. In primis ad opera Sancte Marie, ad clocarium cooperire solidos C denariorum monete noue et mancosos C auro optimo et solidos XXX denariorum optimos infra Bisillunensi monete et nostre. Ad portas cooperiendas uncias auri V infra Yspaniensem aurum et nostrum optimum. Et quatuor corios ad cooperiendum capud Sancte Marie et copam meam quam Berengarius Amati habet in pignus propter funes et L solidos de denariis monete noue. Ad canonicam Sancte Marie ipsum expletum totum de ortos et de carn que ibi est per censum et ego habeo per canonica iam dicta. Ad illuminandam ecclesiam ipsum expletum de molins <de Pedret>, quod ego habeo per canonicam et ipsum expletum quod exierit de ecclesia usque ad kalendas maii, mihi uel senioremeum, Bernardum Iohannem, uel de ipsa terra que ego habeo propter sacristiam totum expletum quod ibi est uel exire debet usque ad kalendas iunii. Ad presbiteros Sancte Marie singulas uncias de isto auro. Ad rellas Sancti Felicis uncias X auri noui qui modo currit. Ad cenobium Sancti Petri Gallicantu uncias III. Ad Sancti Martini I. Ad Sanctam Susannam I. Ad Sanctum Micahalem, propter amorem Dei et remedium anime Garsendis et Franc et Girberga, uncias V per missas. Ad Sanctam Mariam Ville Bertrandi, propter animam Bonucii et patrem et matrem meam, uncias X auri noui.¹ Ad Sanctum Petrum de Rodas, propter remedium anime mee, uncias X per missas auri noui. Ad Bernardum Iohanem,

¹ El manuscrit diu *huius*, però cal interpretar *noui*.

seniorem meum, uncias X auri et sexters VIII infra ordeum ciuadal et ciuada et eminam quam ei debeo. Ad Raimundum Mirorem dimitto ipsam domum quam mihi dimisit Bonuc, que est iusta scalam Sancte Marie, cum ipsa mea uexella tota qui ibi est, et ipsam domum que est in pugo super canonicam, tali modo dimitto sibi ut stet ibi Raimundus Guifre omnibus diebus uite sue. Et ipsum mansum dimitto ei quem teneo in presa de Ramundus Iohani, cum ipso sacrario, et omnia tota que habeo in Ausona, in cunctisque locis et ipsum molendinum quem hedificauit in Garga. Ad Sanctum Stephanum de Taberna unciam I propter remedium patris et matris mee. Ad Onofre presbiter mancosos III. Ad opera Sancti Bartholomei de Guarga porcum I, quem habeo in Casas. Ad Galtarium, meum manumissorem, capam meam meliorem. Ad Dagubertus presbiter pelles meas meliores. Ad Bernardum priorem porcum meum maiorem. Ad Franc, nepotem meum, mansionis patris sui et ipsum molendinum de Pedred et alia omnia que ei dimisit. Ad Ricel, uxor Sanle, pulina I ex equis meis de uno anno. Ad Girbert uexel meu nou, qui est in domo Franci et unciam I auri noui. Ad Guilelmi Dalmad uncias II, ad Guifred II. Ad mulier Sanla et ad Adals et Arsen, tia mea, ipsam lanam et linum et hoc totum quod est in arca Sancti Sepulcri. Et archam solidam ad Richel. Ad Mir Arluinum conaminam I in Estanol de alodio et ipsum meum directum quod habeo in ipso mallol, iusta puiio qui super Sancti Daniel est. Ad Bernad Arnal et ad mulier sua ipsum alodium quod cum eis habeo in Villa Rubea. Ad prouendaria mea ipsum molendinum quod emi de Gaufreth Bonesime, tali modo ut Adals et mulier sua propter molendinum donent ei uictum et uestimentum et ad obitum illorum remaneat ad filium Sanle. Et ipsum molendinum quod super habeo super Sanctum Martinum a Bernard Sanla et ipsum molendinum quod super habebat cum Sanla suum directum et francum. Ad Ermesen, filia Rollan, ipsa nosca quam redemi de matre sua et ad eam et ad fratrem eius uinea illam quam habeo per alodium in Villa Rubea, et mitto eas in baiulia Domini et de bonos homines huius ciuitatis cum octo uncias optimi auri, quod eis debet Arnallus Guilelmi. A Ponz, preuener meu, sexters II de blad. A Guifre Benuedent sexters II. Adalber Pere alodium ipsum de Paladol, in tali modo ut teneant eum omnibus diebus uite sue et post obitum eius fiat de canonica. Ad Ramun Mir directum meum ex alodio Bascona. Ad Arsen, nepti mee, libram I de plata quam mihi debet maritus suus. Ad mulier Adals uedela I de II ans. Et ipsam casam nouam quam habeo iuxta scalam Sancte Marie, ubi Rodbal habet parilium I de capons, fiat uendita et precium quod apprehenderint de ea propter animam meam et per missas. Ad Guilelm Arnal unciam I. A Poncius scriptor mancosos III. A Iulian uncia I et supergonel meu. A Guilelm Suner uncias II auri uetuli, quas mihi debet. Et totum istum auere supra scriptum exeat de meo blad et de

meo uino et de meas eguas et oues et boues et uaccas, exeat ex hoc et de mea laboration<e> et de meos directos, ubicumque inuenire potuerint per manumissores mei, et de porcis et XXIII mancus<os>, quos mihi debet Guilelm Suner de Bergunan, et XXIII mancus<os> de Berenguer Borrel et suo fratre.

Actum est hoc testamento XV kalendas octobris, anno XXII regni Philippi regis.

Sig+num Bernardus Guiliemi, qui hoc testamentum fieri iussi, firmaui et testes firmare rogau.

Sig+num Girbert. Sig+num Guifred.

Poncius, clericus, qui hoc rogatus scripsi die et anno quo + supra.

1081, octubre, 2

Testament sacramental del sagristà Bernat Guillem on es confirmen les deixes donades a Santa Maria de Vilabertran.

[A]: Original perdut.

B: Còpia del segle XIV. Girona, ACG, Llibre gran de la Sagristia Major, fol. 65v-67r.

a: MARTÍ CASTELLÓ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona, 817-1100*, doc. 379.

<H>ee sunt conditiones sacramentorum facte ordinante a Bernardo Guifredi, iudice, coram sacerdotibus Adalbertus Petri et Iulianus, in presentia Guilelmi Arnusti et Guilielmi Amelii et Mironis Arluini et Arluini Guilelmi et aliorum hominum. Testificati sunt testes hiis nominibus Guibertus et Guifredus. Nos prelibati testes, unum dantes testimonium, iuramus in Deum et super altare Sancte Anastasie, quod situm est in Gerunda ciuitate, quia nos uidimus et audiuius et presentes ibi eramus quando quidam Bernardus Guilielmi sacrista, iacens apud domum suam, detentus ab egritudine, qua obiit, dum adhuc erat in sua plena memoria ac loquela ordinauit suam extremam uoluntatem et ordinationem suarum rerum per suum firmum testamentum, per quod constituit ut essent sui helemosinarii uel manumissores Bernardus prior et Galterus et Raimundus Mironis, quibus iniunxit distribuere omnia que habebat per ordinationem prefati testamentu, sicut hic scriptum est. Primum dimisit ad opera Sancte Marie, ad clocarium cooperire, solidos C denariorum monete noue ad canonicam Sancte Marie et mancosos auri optimi C et III corios. Ad cooperiendum capud Sancte Marie copam suam, quam Berengarius Amati habebat in pignore, et solidos XXX infra Bisillunensi monete et nostre optimos. Ad portas cooperiendas uncias V auri infra Ispaniensem aurum et nostrum optimum. Ad canonicam Sancte Marie ipsum expletum totum de ortis et carne que ibi erant per censum et ille habebat per canonica iam dicta. Ad illuminandam ecclesiam ipsum expletum de molendinis de Pedret quod ipse habebat per canonicam et ipsum expletum quod exierit de ecclesia usque ad kalendas iunii et ipsa cera que erat in ecclesia Sancti Iohannis, totum dimisit ad seruitium Sancte Marie usque in kalendas iunii. Ad presbiteros Sancte Marie singulas uncias de ipso auro. Ad relas Sancti Felicis uncias auri noui X qui currebat. Ad cenobium Sancti Petri Gallicanti uncias III, ad Sanctum Martinum I, ad Sanctam Susannam I. Ad Sanctum

Micahalem de Fluiuiano, propter amorem Dei et remedium anime Garsendis et Francus et Girberga, uncias v per missas. Ad Sanctam Mariam de Villa Bertrandi, propter animam Bonutii et patrem et matrem suam, uncias x auri noui. Ad Sanctum Petrum de Rodis, propter remedium anime sue, uncias x per missas auri noui. Ad Bernardum Iohanem, seniore suum, uncias x auri noui et sexters VIII infra ordeum ciuadal et ciuada et eminam, quam ei debebat. Ad Raimundum Mirorem dimisit ipsam domum, quam ei dimisit Bonucius, que est iuxta scalam Sancte Marie, cum ipsa sua uexella tota qui ibi erat et ipsam domum que est in puio super canonicam, tali modo dimisit ei ut stetisset ibi Raimundus Guifredi omnibus diebus uite sue. Et ipsum mansum dimisit ei quod tenebat in pressa qui fuit Raimundi Iohannis, cum ipso sacrario, et omnia tota que habebat in Ausona, in cunctisque locis, et ipsum molendinum quod hedificauit in Garga. Ad Sanctum Stephanum de Tabernula unciam I propter remedium patris et matris sue. Ad Onofred presbiter mancosos IIII. Ad opera Sancti Bartholomei de Guarga porcum I, quem habebat in Casas. Ad Galtarium, suum manumissorem, capam suam meliorem. Ad Dogobertum presbiter pelles suas meliores. Ad Bernardum priorem porcum suum maiorem. Ad Francum, nepotem suum, mansiones patris sui et ipsum molendinum de Pedred et alia omnia que ei dimisit. Ad Richellem, uxorem Sanle, pulina I ex equis suis de uno anno. Ad Girbertum uexellum suum nouum qui erat in domo Franci et unciam I auri noui. Ad Guilelmum Dalmad uncias II, ad Guifredum II. Ad mulier Sanla et ad mulier Adalis et ad Arsens, tiam suam, ipsam lanam et linum, et hoc totum quod erat in arca Sancti Sepulcri. Et archam solidam ad Richeldem. Ad Mironem Arluinum conaminam I in Estagnol de alodio et ipsum suum directum quod habebat in ipso mallol, iuxta puio qui super Sancti Danielis est. Ad Bernadum Arnallum et ad mulier suam ipsum alodium quod cum eis habebat in Villa Rubea. Ad prouendaria sua ipsum molendinum, quod emit de Gaucefredo Bonesime, tali modo ut Adalis et mulier sua propter molendinum dedissent eis uictum et uestimentum et ad obitum illorum remaneat ad filium Sanle. Et ipsum molendinum quod super habebat super Sanctum Martinum a Bernard Sanla et ipsum molendinum quod super habebat cum Sanla suum directum et francum. Ad Ermesen, filia Rollan, ipsa nosca quam redemit de matre sua et ad eam et ad fratrem eius uinea illam quam habebat per alodium in Villa Rubea, et misit eos in baiulia Domini et de bonos homines huius ciuitatis cum octo uncias optimi auri, quas ei debebat Arnallus Guilelmi. Ad Poncium, suum prouendarium, sexters II de blad. Ad Guifredum Benuidentem sexters II. Ad Adalbertum Petri ipsum alodium de Paladol, in tali modo ut teneret eum omnibus diebus uite sue et post obitum eius fuisse de canonica. Ad Raimundum Mironem directum suum ex alodio Baschona. Ad Arsen, nepota

sua, libram I de plata, quam ei debebat maritus suus. Ad mulier Adals <uedela I de II ans. Et ipsam casam nouam, quam habeo iuxta scalam Sancte Marie, ubi Rodbal habet parilium I de capons, fiat> ue<ndi>ta et precium quem adprehendissent de ea propter animam suam et per missas. Ad Guilelm Arnal unciam I. A Poncius, scriptor meum, mancosos III. Ad Iulianum uncia I et supergonellum suum. Ad Guilelmum Suniarii uncias II auri, quas ei debebat. Et totum istud auere supra scriptum exisset de suo blad et de suo uino et de suis equis et bubus et uacas, exisset hoc et de sua laboratione et de suos directos, ubicumque inuenire potuissent per manumissores sui, et de porcis et XXIII mancosos, quos ei debebat Guilelmus Suniarii de Berguniano, et XXIII de Berenguario Borrelli et suo fratre.

Fui factum iam dictum testamentum XV kalendas octobris, anno XXII regni Philippi regis.

Firmitatum fuit iam dictum testamentum a supra dicto conditore signo puncti et a reliquis firmatoribus, scilicet, Gaubertus, Guifredus, scriptor Pontius. Nos supra dicti testes testificamur et iuramus in Deum et in supradicto iuramento quia, sicut superius scriptum est et firmatum, nobis uidentibus et audientibus per extremam uoluntatem suarum rerum.

Late conditiones VI nonas octobris, anno <X>XII regni Philippi regis.

Sig+num Girberti, sig+num Guifredi, qui supradictum testimonium dedimus et iurando firmauimus. + Guilelmus Amelii et presbiteri.* Guilelmus, sacer.* Sig+num Mironis Arluini. Sig+num Arluini Guitardi. + Berengarius, capud scole et iudex +.*¹ Bernardus, presbiter et elemosinarius.*

SSS. Adalbertus, presbiter, qui has conditiones scripsi die et anno quo supra.

¹ Fa de mal dir si no es tracta d'un error d'interpretació per part de qui va fer la còpia d'aquest document perdut, atès que en la mateixa època està testimoniat Bernat, cabiscol i jutge.

1081, novembre, 26

En el testament sacramental d'Adaleds, muller de Pere Girbert, consta que deixà a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas que tenia a Fornells.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Testamentum sacramentale Adalidis, uxoris Petri Girberti, quo legavit dicte ecclesie mansum quem habebat in Fornellis.

6 chalendas decembris, anno 22 Philippi regis.

n. 52.

1081, desembre, 5

Esteve Guimerà, la seva muller Constança i llur fill Esteve, Esteve Girbert i els seus germans Ramon i Bernat donen a Santa Maria de Vilabertran un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, a l'indret anomenat el Pont.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9538, perg. 196.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 98.

[In nomine Domini]. Ego Stephanus Guimarani et uxor mea Constantia et filius meus Stephanus, et ego Stephanus Gerberit et fratris mei Remundus et [Ber]nardus, nos pariter donatores sumus Domino Deo et Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet [...] scripturam donationis fecissemus Domino et Sancte Genitrici eius de alodio nostro proprio, id est, pecia I de terra quam habemus in comitatu Petralatensis, infra [...] parrochiam Sancti Iohannis Ville Timim, ad ipsum Pontem, que nobis aduenit de parentibus nostris uel pro qualicumque uoce. Et habet affrontationes a parte ori[entis] [...] in uia que ducit de Villa Timim ad Petralatum et in terra cuiusdam hominis Gilelmi Vitalis et de meridie in ipso ponte et in alodio Petri Remundi et [suis heredibus] et ab occidente in¹ ipso Vallo Vetere, quod est infra Pratum, et a parte circi in terra predictae Sancte Marie Ville Bertrandi [...]. Quantum predictae affrontationes includunt, sic donamus Domino Deo et² predictae Sancte Dei Genitrici Marie ab integre sine ulla reseruatione cum [suis affron]tationibus cunctis et uniuersis exitibus [uel re]gressibus sibi pertinentibus. Que uero predicta omnia de nostro iure tradimus in potestate et dominatione Sancte Marie et clericorum suorum ibi Deo seruientium. Et si quis hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed iram Dei omnipotentis habeat et ut sacrilegus componat predictum alodium Sancte Marie. Et insuper hec scriptura firma permaneat omni tempore.

Facta autem hec scriptura donationis nonas decembris, anno XXII regni Philippy regis.

¹ *in* repetit per diplografia.

² *et* escrit damunt una p.

Sig+num Stephani Guimarani, sig+num Constantie, qui³ donamus iam dictam terram predicte Sancte Marie pro filio nostro iam dicto Stephano. Sig+num Stephani Stephani et qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmari rogauimus.

Sig+num Gaubertus Remum. Sig+num Constancia. Sig+num Iohannes, subdiachonus. Sig+num Stephani Gerberti, qui dono iam dictam terram Sancte Marie predicte et hanc scripturam fieri iussi et firmaui et firmari rogauui. Sig+num Remundi Gerberti. Sig+num Bernardi, qui confirmamus iam dictam terram Sancte Marie predicte et tradimus in suo iure. Sig+num Petri [...]gardi. Sig+num Arnalli Engeliiani. Sig+num Petrus Sicardi. Sig+num Arberti Ardman. Sig+num Poncius, sacer.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

³ Hi ha un *sig* escrit per error davant de *qui*.

1081, desembre, 28

Pere Gerall dóna a Santa Maria de Vilabertran el mas que té al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a la vila de Masarac.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9860, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 99.

4In nomine Domine. Ego Petrus Geralli donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi ipsum meum mansum mei alodii, quam (*sic*) habeo in comitatu Petrelatensi, in parrochia Sancti Martini de Petralata, intus in ipsa uilla de Moracag. Sicuti habetur et continetur iam dictum mansum cum omni sua mansiata et cum hominibus qui in eo habitant, sic de meo iure et potestate quicquid ibi habeo uel habere debeo, dono atque trado in potestate predictae Sancte Marie et clericis eius pro remedium anime mee sine ullo retentu. Et affrontat iam dictum alodium de parte orientis in uia que pergit de Moled ad Pratum qui dicitur Corbaria et de meridie affrontat in ipsa uia que uadit de Dalfiano ad Kabannes et de occiduo in alia estrada qui pergit de uilla de Oliues ad Meserag et de circi in terminio de iam dicto Meserag uel de uilla de Moled. Quantum infra iam dictas quatuor affrontationes includitur, sic dono Domino Deo et supra dicte Sancte Marie supra dictum alodium cum laborationibus et ermis cultis et incultis, garricis atque boscis, ueductibus et reductibus, aquis, aqualibus, omnia et in omnibus, quantum ibi habeo uel habere debeo, totum et integrum, sine ullo retentu. Quod si homo uel femina contra istam cartam donationis ad irrumpendum aduenerit ego uobis eam legaliter guiriscam et tenere et possidere faciam.¹ Et sic istam cartam donationis firmitatem obtineat omni tempore.

Acta est autem hec scriptura donationis v kalendas ianuari, anno XXII regni Phillipi regis.

Sig+num Petri, qui hanc scripturam donationis fieri iussi firmaui firmarique rogau.

Sig+num Iohannis, pistoris. Sig+num Petri Engilberti. Sig+num Poncii Guillelmi.

¹ L'escrivà primer va escriure *faciamus* i després va esborrar l'*us* final.

Guilielmus, leuita, qui hanc cartam donationis scripsit subscripsit die et anno quo supra.

ca. 1081¹

Esteve Guimerà i la seva muller Constança mostren la intenció de donar a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra i una altra de vinya, situades al comtat de Peralada, dins els termes de la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, als indrets anomenats la Mata i la Torta. Però el document, mancat d'escatocol, no té validesa jurídica; sí, però, històrica.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9903, perg. 442.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 261.

5In nomine Domini. Ego Stephanus Gimera et uxor mea Constantia donatores sumus Domino et Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, predicte [Sancte M]arie de pecia I terre et aliam uinee, quas habemus in comitatu P[et]ralatense, in parrochia Sancti Iohannis Ville Temim, in loco qui nominatur de la Mata predicta terra, et in loco qui nominatur ipsa Torta predicta uinea. Que mihi predicto Stephano adueniunt de meis parentibus et mihi predicta Constantia per meum decimum uel pro qualicumque uoce. Habet namque affrontaciones predicta terra de la Mata de parte orientis in terra que fuit [Sen]iofredi Pagani et Guifredi et Sancti Iohannis, et habet dextros XII^{cim} et cubitum, et de meridie in terra de condam Bernardo et de Sancto Cirico, et habet dextros XLI,² et de occiduo in terra Thedmundi, presbiteri, condam, [et ha]bet dextros XI, de parte uero circi in terra predicti condam Seniofredi Pagani, et habet dextros XLI, a dextro habente alnas VI cum unciis maioribus et medio pede. Et predicta uinea de ipsa Torta habet affrontaciones a parte orientis in uinea,³ et [hab]et dextros XXX octo, et de meridie in riuo Manibuli, et habet dextros V et passum I, et de occiduo in terra condam Enegonis Agoardi, et habet dextros XXXVII, et de circi in ipsa uia et in alodio Sancti P[etri] [...], et habet dextros,⁴ a dextro habente alnas VII cum unciis legitimis et medio pede. Quantum infra predictas affrontaciones habemus, concedimus atque donamus et tradimus in dominium [...] [pre]dicte Sancte Marie et clericorum eiusdem ecclesie cum omnibus pertinentibus. Si quis autem hanc scripturam donationis nostre uenerit ad irrupendum, nichil ei proficiat, sed

¹ Document sense data, ni firmes, ni clausura. Els donants semblen coincidir amb els que van fer la donació del doc. 126, del 5 de desembre de 1081.

² XLI està escrit sobre la línia. En la línia hi ha XXXX expuntuat.

³ A continuació hi ha un espai en blanc corresponent a unes vint-i-nou lletres.

⁴ A continuació hi ha un espai en blanc corresponent a unes sis lletres.

componat prenominat[a] [...] sacrilegus ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie cum sua
m[eliora]tione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta [autem est] hec scriptura donationis.

1082, març, 7

Ponç Oliba i el seu germà Guillem donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al lloc anomenat Vilarnou.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Pontium Olive et Guilielmum, fratres, dicte ecclesie de petia terre sita in parochia Sancti Stephani de Petreto, loco Villare Novo.

Nonas martii, anno 22 Philippi regis.

n. 59

1082, març, 7

Guillem Ponç i el seu germà Bernat donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un camp situat en els termes de Santa Eulàlia de Noves i Sant Esteve de Pedret, a prop del Vilarnou.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Guilelmum Pontii et Bernardum, fratres, dicte ecclesie de campo sito infra terminos Sancte Eulalie ville Nove et Sancti Stephani Petreti, prope Villare Novum.

Dicte die, nonas martii, anno 22 Philippi regis.

n. 60

1082, març, 30

Guillem Jobert, altrament dit Estamball, i el seu germà Bernat donen a Santa Maria de Vilabertran un mas que poseeixen al comtat de Besalú, al terme de Maçanet, a l'indret anomenat Vilardell, i que té per ells Engilbert, prevere. Tot el que obtinguin d'aquest mas ho destinen per a l'obra de Santa Maria fins al seu acabament, però, acabada l'església, el deixen a lliure disposició en propietat de la canònica.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9690, perg. 159.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 100.

¶In nomine Domini. Ego Gilielmus Guaceberti et fratri meo Bernardi donatores sumus Domino Deo et Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi alodem nostrum proprium, qui nobis aduenit per parentorum aut pro qualicumque uoce. Et est in comitatu Bissuldunense, infra termines de Macaneto, in locum que dicunt Vilardellum, mansum unum, quem tenet Engilbertus, presbiter, cum superposito et solio et terris et uineis et arboribus, fructuosis uel infructuosis, omnia in omnibus quicquid dici uel nominarii potest homo. Et cuncta omnia qui ad ipso manso pertinet et cum omnia in se abencia siue cum exiis et regresiis earum et affrontationis cunctis [...] uncias auri singulas quem debemus ad opera Sancte Marie predictae usque ad consumacionem ecclesie sue. Et post consumacionem ecclesie [...] abeant canonici propter Deum et remedium¹ nostre anime, itaque quod, si nos donator aut ullus homo uel femina, qui contra ista scriptura donacione uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat uendicare quod requisieret, sed componat aut componant uel componam in quadruplum predictae ecclesie Sancte Marie. Et inantea ista scriptura donacione firma permaneat omni tempore.

Facta ista scriptura donacione III kalendas apreli, anno XXII regni Philiphi regis.

Sig+num Gilielm Stanballi, sig+num Bernard, qui ista scriptura donacioniis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Petrus Pella. Sig+num Geral Suniarrii. Sig+num Ponç Bernardet.

¹ El final *dium* està escrit sobre la línia.

Ioannes, presbiter, qui ista scriptura donacionis scripsit et subscripsit die et anno
quo supra.

1082, maig, 8

Isarn i la seva esposa donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran dos masos i terres situats a la parròquia de Sant Miquel, a la vila de Garrigàs.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Isarnum et uxorem suam dicte ecclesie de duobus mansis et terris sitis in parrochia Sancti Michaelis, ville Garriganis.

8 idus maii, anno 22 Philippi regis.

n. 229

1082, agost, 23

Els almoïners d'Adaleds donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Sant Cristòfol de Beget, al lloc anomenat Fornells.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per elemosinarios Adalaidis femine dicte ecclesie de manso sito in parrochia Sancti Christofori de Baget, in loco vocato Fornells.

10 chalendas septembris, anno 23 Philippi regis.

m. 63

[1082, agost]

*Testament d'Arnall Guillem.*¹

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9537, perg. 181.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 104.

[...] testamenti quod facio ego Arn[al] [...] helemosinariū mei [...] Petri [...] isti me [...] Sancte Marie Ville Bertrandi [...] de Gallinariis et cum e[...]te mar[...], si mortuus fuero sine infante, [...] et, si habuero infantes, remaneant pre[...] [...] Marie [...] sit [...] medietatem [...] infantes [...] infantem [...] meo [...].

[...] regni fili.²

[...] Gilielmi, qui [...] testamento.

Sig+num [...]. [...] Remun [...]

[...] scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

¹ Vegeu el seu testament sacramental al doc. 136.

² D'acord amb la publicació del testament sacramental, aquest testament degué dictar-se cap al mes d'agost de l'any 1082.

1082, novembre, 23

Els almoïners de Berenguer Ramon donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, al lloc anomenat Vilarnou.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per elemosinarios Berengarii Raimundi dicte ecclesie de manso in parochia Sancti Stephani de Padret, in loco vocato Vilar Novo.

9 chalendas decembris, anno 23 Philippi regis.

n. 64

1083, gener, 28

Publicació jurada damunt l'altar de Sant Joan de l'església de Sant Martí de les Escanles per Bernat Pere, Jobert Pere, Guilla i Ermengol Pere, els quals declaren que Arnall Guillem prengué com a marmessors el seu germà Ramon, Bernat Pere, Jobert Pere i un altre Bernat Pere; disposà el seu enterrament a Santa Maria de Vilabertran, església a la qual llegà, en cas de morir sense fills ni filles, el seu alou de Galliners i mig mas de Sagaró; i, si tenia descendència, només deixava a la predita església la meitat del dit mas.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9691, perg. 140.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 105.

Nos testes qui et helemosinarii Arnaldi condam Gilelmi, scilicet, Bernadus Petri et Gaucebertus Petri et Guilla et Ermengaudus Petri, iuramus per Deum patrem omnipotentem et per Iesum Christum, filium eius, et Spiritum Sanctum super altare consecratum in honore Sancti Iohannis, quod est situm in Villa Calidis, quia uidimus et audiuius quando predictus Arnaldus sanus et incolomes fecit suum testamentum sua manu firmatum et collaudatum coram multis et ordinavit omnia immobilia et mobilia sua, que precepit distribuere helemosinariis suis, uidelicet, Remundo, fratri suo, et Bernardo Petri et Gauceberto Petri et alteri Bernardo Petri post obitum suum, sicut in eodem testamento inuenirent ordinatum. In primis mandavit corpus suum sepelire in cimiterio Sancte Marie Ville Bertrandi. Et si moreretur sine filiis aut filiabus legitimis,¹ remansisset predicte Sancte Marie alodium suum quod habebat in Gallinaris et medietas mansi quem habebat in parrochia Sagaronis. Si autem haberet filios aut filias, remansisset post eius obitum predicte Sancte Marie iam dicta medietas predicti mansi in Sagarone prephato. Et corpus eius sepeliretur in predicto cimiterio Sancte Marie. Et remaneret² ei medietas mobilium que sibi contingeret et altera medietas remansisset Sancte Cecilie³ et clericis suis et remedio anime sue. Et feui sui remaneret infantibus suis, si haberet, et, si non haberet, remaneret fratri suo Remundo. Et predictum testamentum firmitatem obtineat. Postquam ordinavit iam dictus Arnaldus predicta omnia, nil aliud de iam dictis omnibus, nobis

¹ *legitimis* està afegit sobre la línia.

² La síl·laba *ne* afegid sobre la línia.

³ La segona ce corregida damunt una ela.

scientibus, mutauit neque ordinauit. Et sic obiit ab hoc seculo infra hos transactos sex menses. Et nos testes ea que dicimus uera esse testificamus per supranexum iuramentum in Domino.

Late condiciones v kalendas februarii, anno XXIII regni Philipi regis.

Sig+num Bernardi Petri, sig+num Gauceberty Petri, qui hoc fideliter iurauimus.

Petrus, presbiter, SSS.*⁴ Adalbertus, presbiter*. Petrus Bernardi*. Sig+num Poncii Arberty. Sig+num Remundi Bonifilii. Sig+num Bernardi Bonifilii. Sig+num Gontraudus.⁵ + Bernardus, capud scole et iudex.*

Petrus, presbiter, qui has condicionis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

⁴ Es tracta de la signatura de Pere Rigall.

⁵ La síl·laba *dus* està escrita dues línies més amunt en un espai en blanc.

1083, març, 18

Humbert i la seva muller Oda donen a Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, a l'indret anomenat Vilarnou.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9554, perg. 181.¹

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 106.

5In nomine Domini. Ego Umbertus et uxor mea [Oda] donatores sumus Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi. Certum et manifestum est quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donacionis fecissemus, sicuti et facimus, Domino Deo et Sancte Genitrici eius de duabus peciis terre, quod habemus in comitatu Petralatensis, infra parrochiam Sancti Stephani de Petreto, in locis nominatim Villare Nouo. Aduenit mihi Umbertus de parentibus meis uel pro qualicumque uoce et mihi Oda² per meum decimum uel pro qualicumque uoce. Habet affrontationes pecia I de terra ab oriente in terra Primi et Sancti Petri et de meridie [...] Dalmatii et ab occidente in terra iam dicte Sancte Marie et in ipso torrente [...] nostra Sancti Petri. Et altera pecia terre affrontat de oriente in terra Poncii Oliue et fratris sui et meridie [...]ario et de circi in terra Primi et in torrente et de meridie in terra predicte Sancte Marie et [...] et de occiduo in terra cuiusdam hominis Arnaldi. Quantum predicte affrontationes includunt, sic donamus [Domino Deo et Sancte] Genitrici eius ab integre sine ulla reseruatione cum omnibus exitibus et regressibus [uniuersis] et cunctis sibi pertinentibus et cum omnibus decimis que in predictis terris exierint, exceptam terram [...] Stephani, eo tenore ut nullus [...] exigat, sed in defensione Dei et predicti Umberti sint sine aliqua se[...].³ Que uero predicta [...] in potestate Sancte Marie iure perpetuo habendi. Et si quis hanc scripturam nostre [donacionis] ad inrumpendum uenerit, nil ualeat, sed [incurrat in ira et maledictione] Dei. Et insuper componat iam dicta omnia prelibate [Sancte Genetrici] Dei. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

¹ Els pergamins de la BC, reg. 9541 i 9554 eren dos fragments d'un mateix document, esquinçat per la meitat. Una vegada la BC ha ajuntat totes dues parts, el pergami ha quedat descrit sota una única signatura: BC, reg. 9554, perg. 181.

² Oda afegit sobre la línia.

³ Aquest paràgraf des de *exceptam terram* fins a *aliqua se* és un afegit incorporat després de les signatures dels testimonis.

Facta est [hac scripturam] donationis [XV kalendas] apreli, anno XXIII regni Philippy regis.⁴

Sig+num Umbertus, sig+num [Oda], qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Remundi Isarni. Sig+num Felicis, presbiteri. Sig+num [...].i. Sig+num Petri Arberti. Sig+num [...].

Petrus, presbiter, [qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra].

Et pro [remedio] anime patris et matris me[orum] [...].

⁴ Adopto la data transcrita per B.

1083, abril, 11

Dalman Bonfill ven a l'abat i als clergues de l'església de Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades a la parròquia de Vilademires, un al lloc anomenat Olmell i l'altre a Montfred.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 124.

“Vilademires, caxas Sagaro y Maya”

Venditio facta per Dalmatium Bonifili abbati et clericis Villebertrandi de duabus petiis terrae in parrochia de Vilademires sitis, una in loco vocato Ulmel et altera in Montefrigido.

3 idus aprilis, anni 23 regnante Philippo rege.

n. 5

1083, abril, 25

Bernat Arnall dóna a Santa Maria de Vilabertran, a Pere Rigall i als altres clergues que hi serveixen, un mas situat al comtat de Peralada, dins la parròquia de Sant Vicenç de Cabanes, pel qual es compromet a pagar, ell i els seus successors, el cens anual d'un capó i una aimina d'ordi a Santa Maria. Signà la seva conformitat la mare de Bernat dita Adaleds.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9046, perg. 182.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41v-42r.

C: Regest parcial: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 206v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 101.

5In nomine Domini. Ego Bernardus Arnalli donator sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi et clericis ibi Deo seruiantibus alodem meum proprium, qui mihi aduenit per genitricem meam aut per parentorum meorum uel per ullasque uoces. Et est predicto alodio in comitatu Petralatensi, intus in parrochia uel in uilla Sancti Vincenti de Kabannes: manso I, ubi ego predictus Bernardus abito, et [...] manso predicto, totum ab integre, cum superposito qui in supra scripto manso est. Et cum [...] abentia et cum exiis et regressiis suis et cum omnibus sibi pertinentibus. Et affrontat omnibus [...] qui ad predictum mansum pertinent, sic trado ego uocitatum Bernardi de meo iuro in potestate et dominio prephate Sancte Marie et Petro Rigualli et sociis suis ad proprium alodium. Et per unumquemque annum donem ego suprascriptum Bernardum donatore et posteritas mea per censum ad prelibate Sancte Marie caponem I¹ et emina I de ordii. Quod si ego predicto Bernardi aut ullus homo uel femina uenerit contra ista scriptura donationis ad inrumpendum, nihil ualeat uindicare quod requirit, sed componat in duplo predicto alodio. Et inantea hec scriptura donationis [maneat] firma.

Facta hec scriptura donationis VII kalendas mai, anno XX III regni Philipi regis.²

Sig+num Bernardus Arnalli, qui hanc scripturam firmari iussit, firmavit firmarique rogauit.

¹ et fogaca I cancel·lat.

² C i D fan aquest document de l'any 1082.

Sig+num Arnallus Gondemari. Sig+num Raimundus Mirone. Sig+num Olibane.
Sig+num Guilielmus Arnalli. Sig+num Adaleds, qui sum matrix Bernardi [...].

Iohannes, presbiter, qui hanc scripturam rogatus scripsit et subscripsit die et anno
quo supra.

1083, abril, 30

Ramon Elperic, levita, dóna a Santa Maria de Vilabertran, un mas amb clos, oliveres i figueres, que té al comtat de Peralada, a la vila de Rabós, i una terra situada a la parròquia de Sant Julià de Rabós, a l'indret anomenat Cils, per la seva ànima i per la d'Ermesèn, de la qual havia rebut en testament els esmentats béns

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9861, perg. 80.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 107.

₂Scripturarum series declaratur quicumque uult eternis euadere supliciis de rebus istis transitoriis debet sibi preparare uiam salutis ut ueniam accipere merear de peccatis suis. Idcirco ego, in Dei nomine, Remundus Elperici, leuita, donator sum ad domum Sancte Marie de Villa Bertrandi. Per hanc scripturam donationis mee dono ad iam dictum domum Sancte Marie alodem meum proprium, id est, mansum I cum ipso clauso et cum ipsas oliuas et ficulneas et cum omnibus pertinentiis de iam dicto manso, quod ego habeo per donatione in comitatu Petralatensis, in uilla Rabidoso. Qui affrontat predicta omnia a parte orientis in ipsos molendinos que uocant de ipsa Costa, de meridie in ipsa condamina de Remundus Ademari et fratres suos et de occiduo in ipso manso de Sancti Cyrici siue in ipsa uia, de circi in ipsa uia qua itur ad iam dictos molendinos uel ubique. Insuper autem dono ad iam dictum domum Sanctae Mariae in alio loco, infra iam dicta parrochia Sancti Iuliani de Rabidoso, in locum uocitatum Cils, peciam I terrae, qui affrontat a parte orientis in terra de Sancti Cyrici, de meridie in terra de Remundo Gauzberti et de occiduo in terra de Sonifredus Inguilberti et de Bernardus Auílier, de circi in terra de Sanctae Mariae de Arles. Quantum infra iam dictas totas affrontationes includunt, sic dono iam dictum alodium, sicut superius scriptum est, ab integrum cum uniuersa in se habente omnia ad predictum domum Sanctae Marie de Villa Bertrandi propter Deum et remedium anime me¹ <et> Ermessendis femina, qui mihi dimisit iam dictum mansum per suum testamentum firmum. Et de meo iure predicta omnia in potestate domum predicte Sancte Marie trado ut clericis uel omnibus ibi Deo seruientibus teneant et exfructificent iam dictum alodium sicut aliis

¹ *me* afegit entre línies.

alodiis uel munificenciis² predicte Sancte Marie libera in Dei nomine habeam potestatem. Sane si quis autem homo utriusque sexus hanc scripturam, mercedem largicionis uel donacionis, inrumpere temptauerit uel temptauerint aut a predicto domo Sancte Marie de hoc alodio abstruere uoluerit uel uoluerint partem aut totum, nil proficiat aut proficiant, sed in quadruplum iam dictum alodium predicto domum³ Sancte Marie componant uel componat, sicut patres sancxerum, et ira Dei super eum uel super eos descendat. Et insuper excommunicatus et anatematizatus permaneant de Trinum et Unum et Verum Deum et Sancte Marie et omnibus sanctis. Et insuper hec scripturam, mercedem⁴ largicionis uel donacionis, firma et stabilis omnique tempore permaneat.

Hacta est autem scripturam, mercedem largicionis uel donacionis, II kalendas madi, anno XXIII Philipi regis regni.

Remundus, leuita, ss.*,⁵ qui hanc scripturam, mercedem largicionis uel donacionis, fieri iussi et firmaui et hos testes firmare rogauit.

Sig+num Petrus Gillelmi. Sig+num Remundus Petri.⁶ Sig+num Gauzfredus Segarii. Sig+num Petrus Soniarrii. Iohannes + presbiter*.⁷ Remundus, sacer, SSS*.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam, mercedem largicionis uel donacionis, scripsi subscripsi die et anno quod supra.

² La segona i està escrita damunt una e.

³ L'escrivà ha comès una diplografia i ha escrit *domumum*.

⁴ La segona e escrita damunt una correcció.

⁵ Després del nom propi *Remundus* hi ha una *ela* seguida de nou xeix i una a. A continuació la paraula *leuita*. Sembla que es tracta d'un artifici gràfic per personalitzar la seva signatura autògrafa.

⁶ El *signum* no presenta els puntets.

⁷ C transcriu *Petrus*.

1083, juny, 29

Ramon Jobert i la seva esposa Sança donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un alou situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 41.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Raymundum Guberti et uxorem suam, Sanciam, dicte ecclesie de alodio eo<rum>, sito in parrochia Sancti Joannis de Vilatenim.

3 chalendas julii, anno 23 Philippi regis.

n. 62

1083, setembre, 29

Guilabert [Ramon] dóna a Santa Maria de Vilabertran un molí que té al riu Muga, dit Bera, que ha hereditat dels seus pares.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9862, perg. 459.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 209v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 108.

₃In Christi Domini. Ego Guilabertus donator sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi ipsum meum molinum quod ego habeo in flumine Sambuce dictus Bera. Aduenit mihi iam dicto Gilaberto prescripto molino per uocem parentorum meorum et per aliis quibusque modis. Terminatur autem prelibato¹ molino a parte orientis in molino Petro Adroarii, que dicunt de ipsa Curte, et de meridie in ipso Castelar et de occiduo in molino Sancti Iuliani, de parte uero circi in terra iam dicto Petro. Predictum uero molinum, sicut in predictis affrontacionibus est conclusum uel terminatum cum omnibus suis pertinentiis, dono atque trado in iure et dominatione predicta Sancte Marie et chanonicis ibi Deo seruientibus, tam presentibus quam futuris, ad proprium faciendi quecumque uoluerint. Si quis hoc uoluerit irrumpere, nil proficiat, sed predicto molino Domino Deo et predicta Sancte Marie in duplo componat et inantea ut sacriligus [...].

[Acta est] autem hec III° kalendas octobris, anno XX° IIII° regni Philippi regis.

Sig+num Guilabertus, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et testes firmare rogauit.

Sig+num Guilielmus Guifredi. Sig+num Petrus Guilielmus. Sig+num Miro. Sig+num Raimundus Mironi. Sig+num Bernardus Seniofredi. Sig+num Petri Seniofredi.²

Guilielmus, clericus, qui hanc scripturam donationis rogatus scripsit et subscripsit die et anno quo supra.³

¹ La pe està abreujada amb el valor tradicional de *per-*.

² Hi ha dues signatures més, però esborrades.

³ A continuació hi ha dues línies d'un text esborrat.

1083, octubre, 15

Les germanes Eg i Maria donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'heretat que tenen al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Eulàlia de Noves, a la vila Palol, consistent en un mas i tres oliveres.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5534, perg. 48.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 111.

¶In nomine Domini. Ego Aio et Maria nos simul ambas sorores donatores sumus Domino Deo et Sancte Marie Villa Bertrandi alodem nostrum proprium, qui nobis aduenit [per parentorum nostrorum uel per] comparatione siue per ullasque uoces. Et est prephato alodio in comitatu Petralatensi, infra parrochia Sancte Eulalie de Noues, intus in uilla Palazol, nostra hereditatem de ipso manso [...] Maria donatrice prescripta habeo cum casas uel kasalis et cum curtilio et cum exiis et regressiis suis et cum tres oliuarias, nostra hereditatem, qui ibidem sunt et cum terra ubi resident. Et affrontat predicto alode a parte orientis in terram Sancti Petri Rodas, de meridie in hereditate de fratribus nostris, de occiduo similiter, a parte uero circi in terra de Petro Gauberti. Quantum infra istas III° affrontaciones includunt, sic tradimus de nostro iuro in potestate et dominio Sancte Marie prephate et clericis ibi Deo seruentibus, totum ab integre, liberum et firmum. Sane quod si nos donatrices aut ullus homo uel utriusque sexus feminarum surrexerit contra ista karta donationis ad irrumpendum, nil proficiamus aut proficiat aut proficiant, sed ira omnipotentis Dei incurrant, et excommunicati permaneant et in duplo prescriptum alodium componant. Et inantea ista karta donationis firma et stabilis permaneant omnique tempore.

Facta ista karta donationis idus octobris,¹ anno XX° III° regnante Philipo rege in Francia.

Sig+num Aio, sig+num Maria, nos prescriptas sorores, qui ista carta donationis fieri iussimus, manus nostras firmauimus firmarique rogamus.

¹ C llegeix III idus aprilis.

Sig+num Raimun Tetger. Sig+num Oliba Ponc. Sig+num Guilielmus Lobatu.
Sig+num Iohan Domenech.

Iohannes, presbiter, qui ista karta donationis rogatus scripsit et subcripsit die et
anno quo supra.

1083, desembre, 30

Bernat Bernat dóna a Santa Maria de Vilabertran la seva tercera part de la coromima de Sal·la, situada al terme de la parròquia de Sant Genís d'Orriols, amb promesa de garantir-ne la possessió contra el seu germà, Ramon Bernat, o qualsevol altre germà.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10031, perg. 137.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 227.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 109.

¶In nomine Domini. Ego Bernardus Bernardi donator sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi alodium meum proprium, id est, tercia parte de ipsa connamina de Sala, qui mihi aduenit per genitori meo aut pro qualicumque uoce. Et est infra terminos parrochia Sancti Genesii de Urriols. Habet namque predicta terra affrontaciones a parte orientis in terra Sancti Felicis Gerunda, de meridie in terra Gillelmus Otoni et Petrus Rechosendi¹ qui est condam, de occiduo et circii in terra de Choceran. Quantum inter istas III^{or} affrontaciones includunt, sic dono predicta tercia parte de ipsa connamina ad predicta ecclesia Sancte Marie cum exiis et regressiis earum propter Deum et remedium anime mee, ut, si frater meus Raimundus Bernardi aut unus de aliis fratribus uoluerint contencionem mittere, nil ualeant, sed, si uoluerint facere, in istum et in cunctis aliis habeat predicta ecclesia Sancte Marie partem meam de ipsos alodios quas adueniunt mihi per genitori meo aut per genitrice mea. Et, si ego donator aut ullus homo uel femina contra ista scriptura donationis uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, sed componat in quadruplum ad predicta ecclesia Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea ista scriptura donationis firma permaneat omnique tempore.

Acta est autem hec III° kalendas ianuari, anno XXIII regnante Philiphí regis.

Sig+num Bernardus, qui hec scriptura donationis feci et firmaui et firmare rogauí.

Sig+num Petrus Gillelmi. Sig+num Petrus Gaudalli, subdiachonus. Iohannes, presbiter, SS.*

¹ La hac ha estat afegida sobre la línia.

Guilielmus, subdiachonus, qui hanc scripturam donacionis rogatus scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1084, gener, 13

Pere Ramon i les seves germanes Garsèn, Riquell, Maria i Ambròsia donen a Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al comtat de Peralada, al terme de Sant Joan de Vilatenim, a l'indret anomenat Coromines.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9672, perg. 159.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 110.

5In nomine Domini. Ego Petrus Raimundi et sorores meas Garsendis et Richellis atque Marie et Embredie, nos simul in unum, donamus Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi alodium nostrum proprium, qui nobis aduenit per genitori nostro aut per qualicumque uoce, id est, pecia I de terra in comitatu Petralatense, infra terminos Sancti Iohanniis Ville Tinnim, in loco quem dicunt Connamines. Et habet affrontaciones predicta terra a parte orientis in terra Sancti Petri Bisulduno, de meridie in terra Sancti Quirici,¹ de occiduo in terra Sancte Marie prelibata, de parte uero circi in terra Sancte Marie predictae siue Bernardus de Monte Rubii et suos heres. Quantum inter istas III^{or} affrontaciones includunt, sic donamus predictae ecclesie Sancte Marie ipsa nostra medietate cum exiis et regressiis earum propter Deum et remedium anime nostre.² Quod si ego donator aut nos donatrices aut ullus homo uel femina contra ista scriptura donacionis ad inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uendicare quod requisierit, sed componat aut componant aut componamus in quadruplum predicta terra ad prelibata ecclesia cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura donacionis firma permaneat omnique tempore.

Facta ista scriptura idus ianuari, anno XXIII° regni Philiphi regis.

Sig+num Petrus, sig+num Garsendis, sig+num Richellis, sig+num Marie, sig+num Embredie, qui ista scriptura donacionis fecimus, firmauimus et firmare rogauimus.

Sig+num Arnallus Iohanni. Sig+num Bernardus Sancii. Sig+num Iulianus. Sig+num Raimundus Treball.

¹ A continuació un espai en blanc.

² *Quem uero hec omnia* cancel·lat per mitjà d'una ratlla a sota.

Guilielmus, subdiachonus, qui hanc scripturam donacionis rogatus scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1084, agost, 23

Ermengards dóna al seu fill Rotger Bernat, clergue, un alou situat al comtat de Girona, a l'indret anomenat Vila Estraball o Riusec, a la parròquia de Sant Sadurní [de l'Heura], en concepte de millora i de la terça de tots els seus béns, de forma que no l'hi puguin prendre els altres fills seus, llevat que li donin la terça i àdbuc la quinta i després la legítima en aquest alou i en tots els altres, això és, els d'Anyaned, Queixàs i Bas.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9676, perg. 159.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 113.

4In Dei aeterni nomine. Ego Ermengardis donatrix sum tibi Rodegario Bernardi, filio meo, clerico. Per hanc scripturam donationis mee concedo tibi solide et libere ad tuum proprium alodium omne ipsum alodium quod habeo in comitatu Gerundensi, in loco qui dicitur Villa Straballi siue in Riuo¹ Sicco, in parroechia Sancti Saturnini. Quod alodium superius scriptum cum omnibus terminis suis et affrontationibus et cum omnibus egressibus hac regressibus suis et cum omnibus ad iam dictum alodium pertinentibus, sicut ego iam dicta donatrix possideo illud et habeo et habere debeo et homines per me, dono atque trado tibi per tuam hereditatem quam debes habere et in hoc alodio et in omnibus aliis meis alodiis; atque concedo illud tibi per meliorationem quam tibi facere possum, secundum legem, de tercia parte omnium meorum alodiorum. Nec alicui filiorum meorum aut filiarum aut aliorum propinquorum meorum sit licitum habere aut requirere partem in hoc prefato alodio nisi prius dederint tibi sine omni tuo enganno terciam partem et iterum quintam et postmodum tuam legitimam hereditatem et in hoc iam dicto alodio et in omnibus aliis meis alodiis, scilicet, in ipso de Anianed et d<e> Chexans siue de Basso. Et est manifestum. Que omnia superius scripta de meo iure in tuum trado dominium et potestatem ad faciendum omne tuum uelle. Quod si ego donatrix aut alius utriusque sexus uiuens uenero uel uenerit contra hanc scripturam donationis ad inrumpendum, non hoc ualeam uel ualeat agere (*sic*) quod requisiero aut requisierit, sed componam aut componat tibi prefata omnia in duplo cum omni sua melioratione. Et inantea hec scriptura donationis firma et stabilis permaneat omni tempore.

¹ La u afegida sobre la línia.

Acta scriptura donationis X kalendas septembris, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Ermengardis, que huius donationis scripturam fieri iussi, firmaui et firmari² rogavi.

Sig+num Ermengaudi. Sig+num Wilielmi Bellucci.

Giscafredus, presbiter, qui hoc rogatus scripsi, subscripsi die annoque prefixo.³

² La última i escrita sobre una e anterior.

³ La signatura de l'escrivà és al dors del pergami, però molt esbaïda; amb tot, sembla atribuïble al prevere Giscafred.

1084, setembre, 11

Guillem Adalbert, prevere, després d'haver-se sentit enganyat pels monjos de Sant Llorenç [de Sous], als quals havia donat un mas, però li'n prengueren un altre, dona a Santa Maria de Vilabertran el mas on habita Rigall, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires; també li fa donació de la resta d'alous que té al termes de la predita parròquia, consistents en altres masos, terres, vinyes i una oliveda, i s'ofereix ell mateix a la canònica de Vilabertran per viure-hi clericalment i ésser-hi sebollit en el moment de la seva mort.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5532, perg. 48.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 113.

4In nomine Domini. Ego Gillelmus Adalberti, presbiter, donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie ecclesie Ville Bertrandi. Manifestum esse uolo [omnibus hominibus] scire uolentibus qualiter monachi Sancti Laurentii fecerunt mihi tortitudinem et abstulerunt mihi mansum unum quem tenebam pro alio manso quem [dimittebam Sancto] Laurentio post obitum meum et multociens feci querimoniam et nichil iusticie potui reperire quia, quamquam per ingenium mihi illum redderent, statim suplantando tulerunt et proiecerunt me ab omni beneficio suo. Hiccirco proicio et extraneos eos facio a beneficio meo futuro quia ipsi malignanter fregerunt mihi ipsam conuenientiam que scripta est inter me et illos. Hac de causa ego predictus Gillelmus dono ipsum meum mansum, scilicet, illum quem tenet quidam homo Rigualdus per me, predicte Sancte Virgini Marie cum tenuicionibus suis et omnibus sibi apendentibus, qui est in comitatu Bisuldunensi, in parrochia Sancti Mathei Ville Damiris. Insuper cetera alodia que ego habeo in iam dicta parrochia dono predicte Sancte Marie, quem mihi adueniunt de parentibus meis et de emptionibus et pro qualicumque uoce. Hec iam dicta alodia, scilicet, mansos, terras, uineas, oliueta et arbores simul cum supra dicto manso quem tenet iam dictus Rigualdus per me cum omnibus sibi pertinentibus dono, trado, delibero, transmitto, confirmo in iure et potestate Sancte Virgini Marie et clericorum eiusdem ecclesie. Insuper et me ipsum dono et trado cum omnibus que habeo in potestatem Sancte Virgini Marie seruiturum iugiter in eadem ecclesia uiuendo clericaliter secundum posse meum et nosse omnibus diebus uite mee et ibi pausare post obitum meum in pace. Si quis uero hanc scripturam donationis mee ad inrumpendum

uenerit, nil ei proficiat, sed primitus maledicetur et excommunicetur a Domino inreuocabiliter. Et insuper componant iam dicta omnia ad clericos iam dicte ecclesie ut sacrilegus cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis III idus septembris, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Gillelmi, presbiteri, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmari rogauit.

Sig+num Laurentis, subdiachoni. Sig+num Remundi Mironis. Sig+num Gillelmi Gauceberti. Sig+num Mironi Sperandei. Sig+num Berengarii Petri Lagia.¹

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsi et subscripsit die et anno quo supra.

¹ *Lagia* afegit sobre la línia.

1084, setembre, 20

Jofre Seguer, prevere, fa testament i deixa a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a Darnius, al lloc anomenat el Prat, i l'alou que té de Torrent de Roca Mollera fins a Llinater.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Testamentum Gaufridi Segarii, presbiteri, quo legat dicte ecclesie mansum situm in Darnicibus, in ipso Prato, et alodium quod habet a Torrente de Roca Molera usque ad Linater.

12 chalendas octobris, anno 25 Philippi regis.

n. 85

1084, setembre, 20

Bernat Bernat, anomenat Tomapallers, fa testament, en el qual nomena entre els seus marmessors Pere Rigall, i ofereix el seu fill perquè esdevingui canonge de Santa Maria de Vilabertran i hi segueixi la regla de sant Agustí.

[A]: Original perdut.

B: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 213v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 115.

12 kalendas octobris, anno 25 regni Philipi regis. *Testament de Bernat Bernat, anomenat Thoma¹ Paleariis, ab que elegeix manumissors Petrum Rigualdum, presbiterum, etc. Dimitto filium meum ad clericum fatiendum praedictae Sanctae Mariae (de Vilabertran) ut in eadem ecclesia Deo serviat omnibus diebus vitae suae sub jugo disciplinae Christi secundum modum et regulam canonicae vitae beati Augustini, sine proprietate istius seculi.*

Firma el P. Rigau en esta forma: Petrus, presbiter, qui hoc testamentum scripsit et sub die et anno quo supra.

¹ C *Toma*.

1084, setembre, 30

Bernat, prevere, dona a l'església de Santa Maria de Vilabertran l'alou situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim, i una peça de terra sobre aquesta vila i el camp anomenat Bredes, i l'altre camp anomenat Closos d'Oreç, i a la parròquia de Santa Maria d'Ermedàs dues peces de terra a Correrà i una altra anomenada Teuter.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Bernardum, presbiterum, dicte ecclesie de alodio in parochia Sancti Joannis de Vilatenim, videlicet, de pecia terre supra ipsam villam et de campo vocato de Bredas, et de alio campo vocato Clausos de Auricio, et in parochia Sancte Marie de Armenrodas de duabus peciis terre ad Correram, et de terra que vocatur Teuter.

2 chalendas octobris, anno 25 Philippi regis.

n. 86, est duplicata.

1084, octubre, 21

Pere Bernat fa testament, en el qual nomena marmessor a Pere Rigall, prelat de Santa Maria de Vilabertran, a la qual canònica llega la meitat de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, la casa on habita, una sagrera, mitja vinya que té sobre la Roca, una coromina que té al mateix lloc i sobre la Resclosa, així com tot l'alou que té a la parròquia de Sant Andreu de Borrassà, la batllia de la qual deixa a Bernat, però amb la condició que sigui fidel a Santa Maria de Vilabertran i home del susdit prelat.

[A]: Original perdut.¹

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 18v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 216.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 116.

B

Ecclesia S. Eulalie de Borraciano

Testamentum Petri Bernardi, quo legat dicti ecclesie Ville Bertrandi medietatem ecclesie Sancte Eulalie et domos in quibus habitat et aliqua sacraria ibi designata et medietate vinea quam habet supra Rocham et condaminam quam habet supra Rocham et super Resclausam necnon cunctum alodium quod habebat in parochia S. Andree.

12 chalendas novembris, anno 25 Philippi regis.

m. 66

C

12 kalendas novembris, anno 25 regni Philipi regis. Petrus Bernardi *fa testament, y entre altres manumissors es uno Petrus, presbiter Sanctae Mariae, a qui y a la sua iglesia dexa moltras cosas y despues sobre la batllia que dexa en la parroquia de Sant Andreu a Bernat, li diu que sit fidelis Sancte Marie et sit homo prelato Petro eiusdem ecclesie.*

¹ El testament sacramental s'ha conservat en la versió original i correspon al doc. 165 d'aquest diplomatari. Dóna la data de 20 d'octubre.

1084, novembre, 2

Gerall Miró s'ofereix ell mateix a Santa Maria de Vilabertran, a la qual canònica dota amb l'alou que té al comtat de Peralada, a la parròquia de Santa Àgata de Campmany, consistent en masos, terres i cellers i amb els seus delmes; també li dóna la meitat de la coromina que té amb el seu germà a la parròquia de Sant Pere de Figueres, i la seva meitat del camp de Pedra Blanca, situat a la parròquia de Sant Joan de Vilatenim.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9009, perg. 64.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v-43.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 117.

ꝰIn nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. Ego Geiraldus Mironis donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie ecclesie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia trado me ipsum in potestate Dei et Sancte Virgini Marie cum ipso meo alodio, quod ego habeo in comitatu Petralatensis, infra parroechiam Sancte Agathes Campi Magni, scilicet, mansos, terras cultas et eremas, et cellarios, et omnia alodia que ego habeo infra iam dictam parrochiam ab integre et simul cum ipsis decimis. Et infra parrochiam Figariorum medietatem meam de ipsa condamina, que habeo cum fratre meo, et in parrochia de Vila Temim medietatem meam de ipso campo de Petra Alba. Hec iam dicta alodia cum omnibus exitibus et regressibus cunctis et cum uniuersis afrontationibus et omnibus sibi pertinentibus dono et trado in potestate Sanctae Marie ecclesie Ville Bertrandi ab integre et clericorum suorum. Si quis autem hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prenominata alodia ad predictam ecclesiam Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis IIII nonas nouembris, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Geiraldi Mironis, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmavit et firmari rogauit.

Sig+num Petri Remundi. Sig+num Iohannis Russel. Sig+num Poncii Bernardi. Sig+num Remundi Mironis. Petrus, presbiter, SS.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1084, novembre, 7

Adalbert Jobert, la seva esposa Alamburgs i llurs fills Jobert, Guillem i Pere defineixen a Santa Maria de Vilabertran i al seu prelat Pere Rigall l'alou llegat a la mateixa església per Pere Bernat, consistent en la meitat de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, amb la seva sagrera, terres i vinyes, situada al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Andreu de Borrassà, i que l'atorgant reivindicava a causa d'una donació feta pel comte Guillem Bernat al seu pare, Jobert Sonifred, qui, al seu torn, la cedí a violari a Bernat Sonull, pare de l'esmentat Pere Bernat, per dues vides; rep per la definició una mula valorada en 100 sous, de moneda de Besalú, preu establert per mediació del jutge Ramon i altres.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9863, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 18v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 232v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 118.

4In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Adalbertus Gauceberti et uxor mea Alamburgis et filii nostri Gaucebertus et Guilielmus et Petrus definitores et euacuatores Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi et tibi Petro, prelato eiusdem ecclesie, et clericis sub tua proteccione ibi Deo famulantibus. Certum quidem et manifestum est quia petiuimus uobis ipsum alodium quod uobis condam Petrus Bernardi dimisit in suo testamento ad suam ultimam uoluntatem eo quod ego iam dictus Adalbertus dicebam predictum alodium iuris mei esse debere per scripturam donationis quam condam Guillelmus Bernardi comes fecerat patri meo condam Gauceberto Seniofredi et quod idem pater meus faceret scripturam donationis uiolarii condam Bernardo Seniuldi patri iam dicti Petri Bernardi, tali modo quod teneret predictus Bernardus iam dictum alodium in diebus suis et filius eius predictus. Et post obitum eorum reuertetur iam dictum alodium Gauceberto patri meo aut posteritati eius. Et hoc non potuimus reperire ullo modo¹ uerum esse. Hec namque ratio audita a Remundo iudice et a multis aliis, dederunt consilium michi predicto Adalberto et predicto Petro prelato et clericis predictae ecclesie ut acciperem² ab illis mulam unam ualentem centum solidos monete Bisulduni et difiniremus illis predictum alodium, sicuti et facimus. Predictum alodium est in comitatu Bisuldunensis, intra

¹ *ullo modo* escrit sobre la línia.

² La i està escrita damunt una e anterior.

parrochiam Sancti Andree Borratiani et in suis terminis, scilicet, medietatem ecclesie Sancte Eulalie et sacraria et terras et uineas et heremos et cunctis alodiis³ que dimisit predictus condam Petrus predicte Sancte Marie et clericorum suorum pro qualicumque modo siue Bernardo Petri in suo testamento. Propterea ego predictus Adalbertus et prephata uxor mea et prenominati filii nostri adqueuimus iam dictum consilium et accepimus a predicto prelato Petro et clericis predicte ecclesie iam dictam mulam. Et ideo definimus et euacuamus atque pacificamus seu deliberamus predicta alodia cum uniuersis omnibus in se habentibus et⁴ cum omnibus, exitibus et regressibus suis uobis predictis clericis et ecclesie predicte Sancte Marie et successoribus uestris perpetim fruitura sine ulla reseruatione. Si quis autem hanc scripturam definitionis et deliberationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prenominata omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie et clericis eiusdem qui modo uel futuri ibi erunt.

Acta hec scriptura deliberationis VII idus nouembris, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Adalberti Gauceberty, sig+num Alamburgis, sig+num Gauceberty Adalberti, sig+num Guilielmi, sig+num Petri, qui hanc scripturam pacificationis, deliberationis seu definitionis atque euacuationis fieri iussimus et firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Guilielmus Remundi. Sig+num Petrus Ermengaudi. Sig+num Petrus Gauceberty. Sig+num Remundi Gerberti. Sig+num Remundi Arnaldi. Sig+num Petri Remundi. Sig+num Remundi Petri. Arnallus Adalberti.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam definitionis seu euacuationis atque deliberationis et pacificationis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

³ La síl·laba *lo* afegida entre línies.

⁴ L'enllaç *et* escrit després d'una *te* inicial.

1084, desembre, 8

Pere Artall, bisbe,¹ dóna a Santa Maria de Vilabertran l'alou que va heredar dels seus pares al terme de Santa Àgata de Campmany, consistent en diversos masos i terres.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 291.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 119.

VI idus decembris, anno 25 regni Philippi regis. Ego Petrus Artalli, episcopus, donator sum Domino Deo et Sanctae Virgini² Mariae ecclesiae Villebertrandi, de ipso alodio quod mihi contigit de parentibus meis. *Son diferents masos y terras en Capmany.*³

Firman: Petrus, episcopus +. Raymundus, archilevita +. Petrus, presbiter atque minister praedictae ecclesiae Sanctae Marie. *Este es el beat Rigau.*

¹ Es tracta de Pere Artall, bisbe de Carcassona (1077-1083).

² D omet *Virgini*.

³ B ho transcriu d'aquesta altra manera: *Donatio facta per Petrum Artalli, episcopum, dicte ecclesie de alodio sibi contingenti ex hereditate parentum suos in parochia Sancte Agathe de Capite Magno.*

1084, desembre, 17

Joan Esteve dona a Santa Maria de Vilabertran una feixa de terra situada al comtat de Peralada, al terme de Figueres, sota la Calçada.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5509, perg. 48.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 120.

In nomine Domini. Ego Ihoan Esteue donator sum Domino Deo et Sancte Virginis Marie Ville Bertrandi alodem meum proprium, id est, fexa una de terra cum ipsa clauē. Et est in comitatu Petralataense, suptus ipsa Calciata, infra terminos de Figarias. Et aduenit mihi¹ per comparacione aut pro qualicumque uoce. Et habet affrontaciones de parte orientis in terra uel uinea de Remundus Oliba, de meridie in terra de Remun Suger, de occiduo in ipsa Calciata, de circi in terra de Dalmad Suger; et peruadit ipsa clauē ad ipsa terra uel uinea de Pere Ponc uel suos heres. Quantum infra istas IIII^{or} affrontaciones includunt, sic dono predicte Sancte Marie cum exiis et regressiis earum. Quod si ego donator aut ullus homo² uel femina qui contra ista escriptura uenerit ad inrumpendum, nil ualeat, set componat in quadruplum cum sua melioracione predicte Sancte Marie. Et inantea maneat firma.

Acta est autem hec XVI kalendas ianuari, anno XX° V^o regni Filipi regis.

Sig+num Ihoan,³ qui ista scriptura donacionis feci, firmaui et firmare rogauī.

Sig+num Suniari Ponc. Sig+num Pere Suniari. Sig+num Reimundo Iohan.

Petrus,⁴ subdiachonus, qui ista scriptura donacionis scripsi et subscripsit die et anno quo supra.

¹ *mibi* escrit entre línies.

² La hac de *homo* afegida entre línies.

³ La hac afegida també entre línies.

⁴ L'escrivà inicialment va escriure el seu propi nom amb un punt i coma per al final *-us*, però tot seguit va escriure al damunt una u i sobreposada a aquesta una essa per a *Petrus*.

[1084-1085]

Guifrè, prevere, fa testament i deixa a Santa Maria de Vilabertran uns béns indeterminats.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 8943, perg. 57.

B: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 121.

¶In nomine Sancte et [...] Gilielmus Segarii [...] Segarii [...] et Gilielmus Sesenandi [...] et uxor sua et Gaucerando (?) frater eius et Poncii [...] hoc testamento [...] Gaucerando fratri meo remaneat [...] Remundo Bernardi, nepoti meo, remaneat ipsum meum mansum [...] de Torrente et de [...] solidos VIII et predicte Sancte Marie [...] alium omne meum alodium [...] quod predicti helemosinarii [...] clericis Sancti Vincentii [...]

Acto hoc testamento [..., anno] XX° V° regnate [Philippi].

Sig+num Guifredi, presbiteri, qui hoc testamentum fieri iussi, firmaui et firmari rogavi.

Sig+num Laurentii, clerici. Sig+num Berengarii [...].

Petrus, presbiter, qui hoc testamentum scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

1085, gener, 16

Guillem Adalbert, prevere, dóna a l'església de Santa Maria que s'està construint a Vilabertran, l'alou que té al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, i s'ofereix ell mateix, junt amb tots els seus béns mobles, per posar-se al servei de la mateixa església sense propietat.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9864, perg. 456.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Memorial ajustado del pleyto que el cabildo*, núm. 107.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 122.

4In nomine Domini. Ego Guilielmus Adalberti, presbiter, donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie et eiusdem ecclesie que construitur apud Villam Bertrandi et clericis in ea Deo seruientibus. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scripturam donationis fecissem, sicuti et fatio, Domino et Sancte genitrici eius de omni meo alodio quod habeo in comitatu Bisuldunensis, in parrochia Sancti Mathei Ville Damiris, scilicet, mansis constructis, terris et uineis, oliuariis et cunctis arboribus, aquis et pascuis et omnibus que pertinent ad usum et seruitium ad habitantes homines iam dictis mansis. Et adueniunt mihi predicta omnia de parentibus meis et per emptiones uel pro qualicumque uoce. Insuper trado atque dono me ipsum Domino Deo et Sancte Virgini Mariae ut apud iam dictam ecclesiam seruiam eis sine proprietate omnibus diebus uite mee et dono iam dicte ecclesie et clericis eiusdem omnia mobilia mea que ego habeo uel possidere debeo pro remissione peccatorum meorum. Hec uero iam dicta alodia trado in potestatem Dei et Sancte genitricis eius et ut hodierno die et deinceps secure et quiete possideant ea clerici iam dicte ecclesie ab integre sine ulla comotione cum omnibus exitibus et regressibus et uniuersis sibi pertinentibus. Et si quis hanc scripturam donationis irrumpere temptauerit, quamquam sit diuina ultione dignus, tamen componat uelut sacrilegus. Et insuper hec donatio firma et stabilis permaneat perpetuali iure.

Acta est hec scriptura donationis XVII kalendas febroarii, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Guilielmi Adalberti, presbiteri, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmaui et firmari rogauit.

Sig+num Bernardi Sancii. Sig+num Laurentii, subdiaconi. Sig+num Petri Oliue,
subdiachoni. Branuinus, presbiter.* Remundus, sacer, SSS.* Ioannes, presbiter, SS.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno
quo supra.

1085 gener 22

Bernat Pere i la seva esposa Adaleds donen a Santa Maria [de Vilabertran] una peça de vinya situada al comtat de Peralada, al terme de Figueres, sota la Calçada.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 5512, perg. 46.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 123.

ꝛIn nomine Domini. Ego Bernardus Petri et uxor mea Adalaidis donatores sumus Domino Deo et Sancte Virginis Marie alodem nostrum proprium, id est, pecia una de uinea cum terra ubi residet. Et aduenit nobis, ad me Bernardus Petri, per genitori meo aut per comparacione uel per qualicumque uoce; et, ad me A<da>laidis,¹ per meum decimum aut per qualicumque uoce. Et est in comitatu Petralatense, infra termines de Figarias, suptus ipsa Calciata. Et affrontad de orient in ipsa uia qui itur de predicta Sancta Maria a Lercio uel in ipsas uineas de prephata Sancta Maria, de meridie in terra uel uinea de Sancti Petri Rodensis uel de Suniarius Amati² et suos heres, de occiduo in terra uel uinea de Iohannis Stephano qui est condam et de circi in terra uel uinea de Ém uel suos filios. Quantum infra istas IIII^{or} affrontaciones includunt, sic donamus ad predicta Sancta Maria, ad suum proprium alodium, cum exiis et regressiis earum propter Deum et remedium anime nostre. Quod si nos donatores aut ullus homo uel femina, qui contra ista scriptura donacionis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, set componat in quadruplum predicta uinea cum terra ad predicta Sancta Maria uel suos clericos. Et inantea maneat firma.

Acta est autem hec XI kalendas februari, anno XX° V^o regni Filipi regis.

Sig+num Bernardus, sig+num Adalaidis, qui ista scriptura donacionis fecimus, firmuimus et firmare rogauimus.

¹ L'escrivà primer va escriure *Aca* i després va posar una ela damunt la ce i per haplografia es va oblidar d'escriure la síl·laba *da*.

² La te escrita damunt correcció d'una de inicial.

Sig+num Bernardus Sancius. Sig+num Poncius.³ Sig+num⁴. Sig+num Petrus,
presbiter, SSS.*

Petrus, subdiachonus, qui ista scriptura donacionis scripsi, subscripsi die et anno
quo supra.

³ *Bernardus Sancius* i *Poncius* són signatures heterògrafes, però han estat escrites per una mà distinta a la de la mà de l'escrivà del document.

⁴ Després queda un espai en blanc.

1085, gener, 28

Em dona a l'església de Santa Maria de Vilabertran una peça de terra situada al terme de Figueres, sobre Perafita, al lloc dit de Duran.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Em, feminam, dicte ecclesie de petia terre sita infra terminos de Figuerias, super Petrafita, loco vocato de Duran.

5 chalendas februarii, anno 25 Phillipi regis

n. 76

1085, març, 5

Pere Ermengol dóna i ven a Santa Maria de Vilabertran la seva part d'una rovira, situada al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Martí de Maçanet, a l'indret anomenat Borderans, pel preu de 30 sous.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9531, perg. 181.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 105.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 136.¹

⁵In Christi nomine. Ego Petrus Ermengaudi donator et uenditor sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie [...] et clericis eiusdem. Manifestum est enim quia liuenti animo dono atque uendo alodium meum [...] ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie, scilicet, partem meam de ipsa ruuira, quam habeo in iam dicta [...]. Est dicta ruuira in comitatu Bisuldunensi, in parrochia Sancti Martini de Macaneto, in loco qui uocant Borderonis. Et aduenit mihi per uoces parentorum meorum uel pro qualicumque uoce. Abet affrontationes predicta ruuira a parte orientis in ipso feuuo quod tenet Ademar Franconis² et de meridie in alodio Sancte Marie de Rosis³ et in ipsa uia que ducit per domum Viuani ad Montem domni [...] Petra Ficta, in ipsa Serra, de parte circi in predicta serra. Quantum infra predictas afrontaciones [...], sic dono atque delibero omnia eidem predictae Sancte Marie et clericorum eiusdem predictam ruuiram, scilicet, per [...] quam ego habeo et habere debeo cum omnibus exitibus et regressibus et cum omnibus sibi pertinentibus [...] habebimus. Et accipio de predictis clericis solidos XXX. Predicta uero omnia de meo iure trado in potestatem predictae Sancte Marie et clericorum eiusdem sine ullo retentu. Si quis autem hanc scripturam donationis siue et alienationis atque uendicionis ad inrumpendum uenerit, nichil ei proficiat, sed ut sacrilegus componat predicta omnia ad prelibatam ecclesiam et ad eiusdem clericos. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Actum autem hec scriptura uendicionis III nonas marci, anno XXV regni Philippi regis.

¹ C data el document el 7 de març de 1086, per considerar-lo del *II nonas marci anno XXVI regni Philippi regis*.

² A continuació hi ha una espai d'unes quinze lletres esborrat i deixat en blanc.

³ La o és una transformació d'una u anterior. La primera essa és escrita sobre correcció.

Sig+num Petri Ermengaudi, qui hanc scripturam fieri iussi et firmaui et firmari rogauit.

Sig+num Isarni Remundi. Sig+num Gilielmi Est[...]. Sig+num Arnalli Enegonis. Sig+num Berengarii Petri.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam [...] scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

1085, març, 5

Elliards i el seu marit Isarn donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran tres masos situats al comtat de Besalú; un, que havia habitat Guifrè Cantell i, després, Guillem Coriu, de Sant Feliu de Lladó; un altre, habitat abans per Guillem, ferrer, i ara per Pere Tedmon, a la parròquia de Santa Maria de l'Estela, i un tercer, a Sant Martí Sesserres, a l'indret anomenat Bedoç, on habita Sonifred Adalbert.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9726, perg. 430.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 124.

5In nomine Domini. Ego Elliardis, femina, et uir meus Isarnus donatores sumus Domino Deo et Sancte Virgini Marie ecclesie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, Domino Deo et predictae ecclesie Sancte Marie de alodio nostro quod nos habemus in comitatu Bisuldunensi, in parrochia Sancti Felicis Lodonis, scilicet, ipsum mansum ubi stetit Guifredus Cantelli et nunc habitat in eo Gilelmus Coriu, et alium mansum qui est in parrochia Sancte Marie Stelle, ubi stetit Gilelmus Faber et modo habitat in eo Petrus Tedmundi, et alium mansum in parrochia Sancti Martini de Serra, in locum qui dicitur Bedocio, ubi stat Seniofredus Adalberti. Adueniunt mihi iam dicta Elliardis de parentibus meis et michi Isarno per auctoritatem predictae Elliardis uxori mee. Hos predictos mansos et alodia que habemus in iam dictis parrochiis, scilicet, terras laboratas et eremas, uineas et oliuarias et ruiras et boscos et arbores et fontes et riuos cum omnibus que pertinent ad usum et seruitium iam dictorum mansorum donamus et tradimus in potestatem predictae ecclesie Sancte Marie et clericorum eiusdem cum uniuersis exitibus et regressibus suis et omnibus sibi adiacentibus. Si quis autem hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nichil ei proficiat, sed ut sacrilegus componat prenominata omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donacionis III nonas marci, anno XXV regni Philipphi regis.

Sig+num Elliardis, sig+num Isarni, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmuimus et firmari rogauimus.

Sig+num Guilelmi Strabaldi, sig+num Bernardi Gauceberty, qui omnes auctoritates et uoces et directos quas modo habemus uel inantea habere debemus in iam dictis mansis et in predicta alodia firmamus, tradimus, deliberamus seu definimus in potestate et dominatione et iure predicte ecclesie Sancte Marie et clericorum suorum.

Sig+num Raimundi Adalberti. Sig+num Remundi Tassio, presbiter.¹ Sig+num Raimun Mir. Sig+num Adalbertus, leuita.* Sig+num Raimun Arnall. Sig+num Pontius Guilielmi.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quo suppra.

¹ *presbiter*, escrit entre línies.

1085, abril, 1

Ramon Guillem, vescomte, dóna a l'església de Santa Maria, que s'està construint a Vilabertran l'alou situat al comtat de Peralada, davant la porta de l'església i afrontant amb altres alous de Santa Maria de Vilabertran. Dóna aquest alou per la definició que Bernat Joan i Berenguer Guillem li han fet a causa de la mort d'Arnall Guillem, i en sufragi de l'ànima d'aquest darrer.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 34.

[C]: Còpia del s. XVIII extraviada: *Notas per la justificació del decimar de Vilabertran*, p. 17-18.

D: Transcripció de l'escatocol: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 125, ex C.

B

In sacco inscripto "Donations, 2"

Vicecomitum

Donatio facta per Raimundi Guilelmi vicecomitem Domino et Sancte Marie, cuius ecclesie construitur in loco qui nominatur Villabertrandi, de alodio quod habebat in comitatu Petralatensi, quod terminatur et concluditur a parte orientis in itinere seu strada publica que ducit ad Vilatenim per ostium predictae ecclesie et iungitur cum altera uia que ducit de Cabanis ad Ficulneas et de occidente in alodio Sancte Marie et fit inde diuersus usque ad paludem que est a parte meridiei et concludit per ipsum Stagnolum usque ad dictam viam que ducit Vilatenim ad prefatam ecclesiam. Quam donationem fecit ex causa diffinitionis sibi facte per Bernardum Joannis et Berengarium Guilelmi de morte Arnaldi Guilelmi et pro remedio anime predictae Guilelmi.

Acta chalendas aprilis, anno 25 regni Philippi regis.

n. 1, est duplicata.

D

Acta est hec scriptura donationis kalendis aprilis anno vigesimo quinto regni Philippi regis.

S. Ramundi Guilielmi vicecomitis, qui hanc scripturam donatione fieri iussi et firmavi et firmari rogavi.

S. Gaucefredi Segarii. S. Arnalli Segarii. S. Berengarii Seniofredi. S. Bernardi Petri. S. Guilielmi Ramundi de Espasen. S. Raimundi Oliva. S. Guillelmi Guillelmi. S. Raimundi Mironis. S. Gaucefredi Bernardi. S. Petri Raimundi. S. Bernard Odo.

Petrus presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsi et sub (*s. man.*) die et anno quo supra.

1085, abril, 7

Guillem Ermenisclé, la seva esposa Blancuça i el levita Guillem venen a Santa Maria de Vilabertran una terra que tenen al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Mateu de Vilademires, al costat del mas dit Ginestà, pel preu de cinc sestars d'ordi i un de vi.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9865, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 124.

C: Transcripció parcial. *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, f. 299.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 126.

¶ In nomine Domini. Ego Guilielmus Erminisclé et uxor mea Blancucia et Guilielm leuita¹, nos simul in unum, uinditores sumus Domino Deo et Sanctae Mariae Ville Bertrandi et clericis suis, emptores. Per hanc scripturam uindicionis nostre uindimus uobis pecia I de terra per m[...], quod nos habemus in comittatu Bisildunense, infra terminos de et parroechia Sancti Mathei Villa Damiras. Et aduenit nobis predicta terra per parentorum nostrorum aut per qualicumque uoces. Et predicta terra est iuxta uocitatum mansum Ginesta. Et habet affrontationes iam dicta terra a parte orientis in ipso torrente qui discurrit per tempus pluuiarum et de meridie in terra predictae Sanctae Mariae et de occiduo similiter, a parte uero circi in terra Sancti Iohannis Riuipollenti uel in terra de Pere Lobaton. Quantum infra hee affrontationes includunt, sic uindimus nos² prenominati iam dicte Sanctae Mariae et suis clericis totum ab integre cum exiis et regressiis earum sine ulla occasione uel reseruatione et sine engán propter precium sestarios V de ordii et I de uino. Et de ipso precio aput uos emptores nos non remansit. Et est manifestum. Quem uero haec omnia superius scripta de nostro iure in uestra tradimus dominio et potestate ad faciendum quodcumque uoueritis. Quod si nos uinditores aut ullus uiuens homo uel femina, qui contra hanc scriptura uindicionis uenerit ad irrupendum, non hoc ualead uendicare quod requirit, sed componat aut componam aut componamus in duplo cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omnique tempore maneat firma.

¹ D interpreta *Loueti*.

² La essa escrita sobre la línia.

Acta autem hanc scriptura uindicionis VII³ idus aprelii, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Guilielm Ermeniscle, sig+num Blancucia, sig+num Guilielm leuita, nos simul in unum, qui ista scriptura uindicionis fieri iussimus, firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Ioannes Ysarn, sacer. Sig+num Gaucfredus, clericus. Sig+num Ademar Ysarn. Sig+num Gaucebert Angerig⁴. Sig+num Arnall Seniofred. Sig+num Guilielm Adalbert. Remundus, prepositus, SSS.* Berengarius, subdiachonus, SSS.*

Giscafredus, presbiter, qui hanc scriptura uenditionis rogatus scripsi, subscripsi die et anno quo supra.

³ D llegeix una I de més que jo interpreto com un punt per emmarcar la xifra.

⁴ D interpreta *Erig*.

1085, abril, 25

*Guillem Seguer dona a Santa Maria de Vilabertran un mas situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Martí de Sales de Llierca, a l'indret anomenat Vilars, que té per herència del seu oncle, Jobert Berart.*¹

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 50v.

[C]: Còpia autèntica de 1625 extraviada: *Donacions*, fol. 56.

D: Transcripció de l'escatocol: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 128.

B

Donatio facta per Guilelmum Segarii dicte ecclesie de manso sito in comitatu Bisulduni, in parochia Sancti Martini Capitionis, in loco vocato Villars.

Anno 25 Philippi regis, 7 chalendas maii.

D

Acta hec scriptura donationis anno XXV regni Philippi regis, VII kalendas mai.

S. Guilielmi Segarii, qui hanc scripturam donationis fieri iussi et firmari rogavi.

S. Reymundi. S. Arnalli Adalberti. S. Reymundi Seniofredi. S. Guillermi, fratris eius.
S. Petri Seniofredi. S. Reymundi Mironis.

Petrus presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsi et sub (*s. man.*) die et anno quo supra.

¹ Detall afegit per D.

1085, abril, 28

El jutge Ramon ordena la publicació jurada del testament de Pere Bernat, dictat a casa seva, prop de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, en el qual nomenà marmessors Ramon Gerall, Bernat Pere i Pere Rigall, prevere i prelat de Santa Maria de Vilabertran, i el prevere Tomàs; disposà d'ésser sebollit al cementiri de Santa Maria de Vilabertran, a la qual llegà la meitat de l'església de Santa Eulàlia de Borrassà, la casa on habitava, els sagraments de Julià, de Jobert Esclua, de Bernat Vivà i d'Elliards, aquest amb el mas on habitava, també mitja vinya que tenia sobre la Roca, i una coromina senyorial que tenia al mateix lloc i sobre la Resclosa, amb reserva de violari per a Bernat Pere, a canvi de tributar anualment el quart de la vinya i la tasca dels explets de la coromina; també una terra situada a la Carrera, la coromina que tenia per ell Giscafred Arnall a l'Ametlla i els vinyals que tenien Guillem Rotger i Giscafred Arnall, el camp de Cucurella i un altre camp situat a les Mumires que tenia Guillem Rotger, i la seva meitat de la Riera i del molí. Per a les obres de l'església de Santa Maria li dona un mul que tenia en penyora de Guillem Ramon per un deute de 90 sous, i també li assigna dos sesters de forment, un veixell gran i un muig de vi, així com tot el seu alou a la parròquia de Sant Andreu de Borrassà, la batllia de la qual deixà a Bernat, però amb la condició que fos fidel a Santa Maria de Vilabertran i home del susdit prelat, amb dret de viure a la casa que li havien assignat els clergues de Santa Martia de Vilabertran. Al susdit Bernat, li deixà també, de son vivent, la vinya que ell havia plantat al Pla, però, després de la seva mort, havia de quedar per a Santa Maria de Vilabertran.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9713, perg. 448.¹

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 18v.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 216v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 129.

3Hee sunt conditiones sacramentorum facte ordinante Raimundo iudice coram sacerdotibus et laicis supterius scriptis, in quorum uidelicet presentia testificati sunt testes his nominibus Arnaldus Viuani et Geraldus Bonifilii et Andreas. Nos prelibati testes, unum dantes testimonium, iuramus in Deum et super altare consecratum Sancti Michaelis quod situm est in ecclesia Sancte Eulalie, cuius basilica sita est infra parroechiam Sancti Andree de Villa Borratiano quia nos uidimus et audiuimus et presentes ibi eramus quando condam Petrus Bernardi iacens apud domum suam, que erat infra iam dictam parroechiam, iuxta

¹ Del testament original només se n'han conservat dos regests. Vegeu el doc. 151 d'aquest diplomatari.

prescriptam basilicam, in qua ipse habitabat, detentus egritudine, qua obiit, dum esset in sua plena memoria hac loquela ordinauit suam extremam uoluntatem per suum testamentum manu sua firmum et a nobis predictis testibus et ab aliis roboratum. Per quod constituit ut, post obitum suum, sui essent helemosinarij et distributores rerum suarum, scilicet, Raimundus Geraldus et Bernardus Petri et Petrus, presbiter atque prelati Sancte Marie, et Thomas, presbiter, sicut in ipso testamento inuenerint scriptum, quod est in hac paginola fideliter translatum quod distribuendo sic incipit: In primis iussit sepeliri corpus suum in cimiterio predictae Sancte Marie Ville Bertrandi et remansisset predictae Sancte Marie medietas sua predictae ecclesie Sancte Eulalie et domos suas, in quibus ipse habitabat, iuxta predictam ecclesiam, in quibus ipse obiit, ab integre et sacrarium Iuliani et sacrarium Gauceberti² Exclue et sacrarium Bernardi Viuani cum suo curtilio et sacrarium Elliardis cum ipso manso ubi habitat, et medietatem ipse uinee quam habebat super Rocham et ipsam condaminam quam ipse laborabat in suo dominico super ipsam Rocham et super ipsam Resclosam. Et tenuisset predictam uineam et iam dictam condaminam Bernardus Petri et dedisset de ipsa uinea quartum et de predicta condamina ipsam tascam de expletis qui inde exierint fideliter predictae Sancte Marie in diebus predicti Bernardi Petri. Et post eius obitum solide et libere remansisset ab integre Sancte Marie predictae. Et ipsam terram que est ad ipsam Carreram dimisit predictae Sancte Marie. Et ipsam suam condaminam quam tenet Vischafredus Arnalli in Amennula et ipsos uineals quos tenent Gilielmus Rodgarius et Giscafredus Arnalli et campum de Cocorella et alium campum ad ipsas Mumiras, quos tenet Gilielmus Rodgarius, et sua medietatem de ipsa Riera cum medietate sua de ipso molendino. Predicta alodia cum omnibus sibi pertinentibus et cum uniuersis exitibus et regressibus dimisit predictae Sancte Marie et ad opera predictae Sancte Marie ipsum mulum quem ille habebat in pignora de Gilielmo Raimundi per nonaginta solidos et ipse donet eos et recuperet ipsum mulum, et sestarios II frumenti et uexillum maiorem et modium unum uini predictae Sancte Marie. Et Sancto Andree asinum suum ad sua opera. Et capellano eiusdem ecclesie et Thome presbitero sestarios II frumenti. Et Stephano presbitero eminam unam frumenti³ et aliam ordei.⁴ Et Stephano Arnalli solidos II et sestarios sex uini inter omnes clericos. Et Sancto Michaheli Flu<u>iani ipsas suas terras de Furno, exceptas ipsas terras quas tenet Andreas. Et Sancte Marie Ludonis ipsum suum campum nominatum Adroer, quem tenet Gilielmus Rodger. Et Remundo Geralli ipsum

² La u afegida sobre la línia.

³ Corregit de *frumento*.

⁴ Corregit de *ordeo*.

suum mansum ubi habitat Gilielmus Rodger cum ipsa condamina et cum ipso ferragenal qui cum manso se tenet. Et ipsam suam porcionem de ipso manso quem tenet Seniofredus Gifredi et ipsam uineam quam plantauit Bernardus Isarni et Arnaldus Viuas suptus ipsam Rocham ad Corbatera et cellarium quod tenet Andreas et omnes feuos suos quos tenebat⁵ per seniores suos et ipsam comparationem quam ille fecit de Transgoncia Raimundo Geralli nepoti suo. Et Bernardo Petri remansisset⁶ fexam unam super ipsam Figariam partem suam. Et ipsam quam tenet Berengarius et ipsam casam paleaciam et fexas quas tenet Andreas ad Furnum et ad Puium Rotundum ipsum suum alodium. Hoc totum remansisset ei per alodium. Et peciam unam de terra in qua ipse Bernardus plantat uineam ad ipsum Planum, ipsam uineam et terram teneat eam in diebus suis. Et post obitum suum fuisset predicte Sancte Marie. Et predicto Bernardi remansisset bouem suum. Et alium cunctum suum alodium quod ille habebat infra parroechiam predicti Sancti Andree, scilicet, terras, uineas laboratas et heremas, et arbores et aquas et paschua et omnia que ad usum hominis pertinent dimisit predicte Sancte Marie ab integre. Et Bernardus Petri fuisset baiulus predicte Sancte Marie fidelis et fuisset homo de Petro, predicto prelato eiusdem ecclesie. Et ipse Bernardus mansisset in ipsas casas quas ille dimisit predicte Sancte Marie per manus Sancte Marie et clericorum suorum. Et dilexisset eos sicut seniores suos et amasset illos, si clerici Sancte Marie uoluerint. Et hoc in arbitrio et uoluntate fuisset predictorum clericorum. Et ipsum testamentum iussit ut firmitatem obtinuisset.

Fuit factum iam dictum testamentum in hac paginola transcriptum XII kalendas nouembris, anno XXV Philippo rege regnante.

Firmatum fuit iam dictum testamentum a supra dicto conditore signo puncti et a reliquis firmatoribus, scilicet, illo iubente ad nos predictos testes. Scriptor namque predicti testamenti⁷ fuit predictus Petrus, prelatus predicte ecclesie Sancte Marie. Nos supra dicti testes testificamur⁸ et iuramus in Deum et in supra dicto iuramento quia, sicut superius scriptum est, ita a supra nominato conditore atque testatore ordinatum est et firmatum nobis uidentibus et audientibus per extremam uoluntatem suarum rerum. Et postea uoluntatem suam non mutauit de supra dictis rebus et sic ab hac luce discessit.

⁵ L'escrivà inicialment va escriure *tenet* i després sense corregir l'enllaç final *et* va escriure una e al damunt de la línia i va afegir la síl·laba *bat*.

⁶ La e inicial està corregida a partir d'una a prèvia.

⁷ Corregit de *predicto testamento*.

⁸ Primer va escriure *testificamur* i una mà posterior ho va esmenar indegudament en *testificamus*.

Late conditiones IIII kalendas madii in iam dicto anno, infra primos VI menses post obitum predicti testatoris.

Sig+num Arnaldi Viuani, sig+num Geiraldi Bonifilii, sig+num Andree, qui supra dictum testimonium fideliter dedimus et iurando uere esse firmauimus.

Sig+num Petri Guisaldi. Sig+num Bernardi Petri, helemosinarius. Sig+num Remundi, iudicis, Bonifilii prolis, qui has conditionis confirmo SS.* Sig+num Petrus, presbiter, indignus minister atque prelatus predicte ecclesie Sancte Marie, qui et elemosinarius.* Remundus Geiraldi, uisor et helemosinarius. Elliardis, uidens.

Guilielmus, clericus, qui has conditiones scripsit et [sub]scripsit die et anno quo supra.

1085, abril, 29

Nèvia i el seu fill Jofre venen a Santa Maria de Vilabertran el violari de l'alou que havien rebut de Bernat Jofre, marit i pare respectivament, situat al comtat de Peralada, als termes de les parròquies de Sant Vicenç de Cabanes i de Sant Joan de Vilatenim; reben per aquesta renúncia dues bones mules.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9728, perg. 430.

B: Còpia simple feta per l'escrivà Joan. Barcelona, BC, reg. 9727, perg. 430.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 142.

D: Regest ex B, que ell considera original: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 130.

⁴In Christi nomine. Ego Neuia, femina, et filius meus Gaucefredus uenditores atque donatores sumus Domino Deo et ecclesie Sancte Marie Ville Bertrandi et clericis eiusdem ecclesie. Per hanc scripturam donationis nostre atque uenditionis nostre¹ uendimus atque donamus prephate ecclesie et iam dictis clericis ipsum nostrum uiuolarium de ipso alodio quod condam fuit² Bernardi Gaucefredi, mariti mei et patris iam dicti Gaucefredi, filii mei, quod ille nobis concessit uiuolario iure³ ut haberemus et teneremus prephatum alodium omnibus diebus uite nostre et post obitum nostrum relinqueremus illud possidendum Domino Deo et predictae ecclesie Sancte Marie. Est namque⁴ prephatum alodium in comitatu Petralatensi, infra parrochiam Sancti Vincentii de Cabannes et Sancti Iohannis Ville Timim et in terminio predictae ecclesie.⁵ Terminatur autem prephatum alodium his quatuor affrontationibus a parte orientis in ipso Volone, qui est prope Samuga,⁶ de meridie in riuo Manibuli et in terminis uille Palatioli et de occiduo in uia Calciata, qua itur infra comitatum Petralatensem et Bisuldunensem, a parte uero circi in Mata Peditaria et in flumine Sambuee⁷ et in iam dicta Calciata. Predictum uero alodium cum uniuersis in se habentibus, sicut consistit et terminatur infra iam dictas quatuor affrontaciones, sicut condam Bernardus habuit qualicumque modo, sic uendimus atque donamus Domino Deo

¹ B omet *nostrae*.

² B escriu *fuit condam*.

³ B transcriu *in uiuolarii iure*.

⁴ B escriu *autem* en comptes de *namque*.

⁵ B escriu *in locis eiusdem ecclesie uicinis* en comptes de *infra parrochiam Sancti Vincentii de Cabannes et Sancti Iohannis Villa Timim et in terminio predictae ecclesie*.

⁶ Des de *ipso* fins a *Samuga* escrit després d'una correcció per rasura que arriba a la meita de la línia següent, però sense que se li hagi afegit al damunt més text.

⁷ B transcriu *Sambuue*, que és la forma correcta.

et Sancte Marie et predictis clericis suis simul cum eorum decimis et primitiis,⁸ unde nos accepimus de iam dictis clericis mulas II bonas. Si quis autem hanc scripturam uendicionis atque donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat prenominata⁹ omnia ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie.¹⁰ Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.¹¹

Acta est autem hec scriptura uendicionis et¹² donationis III kalendas mai, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Neuia, sig+num Gaucefredus¹³ Bernardi, qui hanc scripturam uendiciones et donationes atque deliberacionis fieri iussimus et firmauimus et firmari rogauimus.

Sig+num Guilielmi Gauceberti. Sig+num Iuliani Andree. Sig+num Arnalli Bernardi. Sig+num Olibani Mironis. Sig+num Augeri, clerici. Sig+num Remundi Petri, clerici. Laurencius, subdiaconus.

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam uendicionis et deliberacionis scripsit et subscripsit die et anno quo supra.

⁸ Des de *simul* fins a *primitiis* afegit sobre la línia.

⁹ B escriu *predicta*.

¹⁰ B afegex *et clericos illius*.

¹¹ B escriu *maneat omni tempore firma*.

¹² B escriu *uel*.

¹³ B escriu *Gaucefredi*.

1085, abril, 29

Guifrè Miró i els seus fillls, Ramon Guifrè i Guillem Guifrè, venen a l'església de Santa Maria de Vilabertran dues peces de terra situades al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a l'indret anomenat l'Estany, pel preu de l'equivalent a sis sous.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9729, perg. 430.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 83.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 131.

₃In nomine Domini. Ego Guifredo Mironi et Raimundi Guifredi et Guillelmi Guifredi, proles mei, uenditores sumus Deo et Sancte Marie Villa Bertrandi pecias II¹ de terra. Et sunt ipsas pecias iam dictas in comitatu Bisillunense uel in parrochia Sancte Marie Villa Abundanci, in locum que uocant Estan. Et adueniunt nobis ipsas pecias iam dictas per comparacione² aut per qualesque uoces. Per hanc scriptura uindicionis sic uindimus nos uobis ipsas iam dictas pecias.³ Et affrontant ipsas prescriptas pecias a parte orientis in ipso Aqual et de meridie in terra de Sancti Petri Bisilluno et de occiduo affrontant in terra de Bernard Duran et de suos heredes et de parte circi in terra de Guillem Sesmon et de suos heredes. Quantum infra istas⁴ totas affrontaciones includunt uel resonant, sic uindimus prescriptas pecias Deo et Sancte Marie propter precium solidos VI in rem ualentem. Et est manifestum. Quem uero hec omnia superius scripta de nostro iuramus (*sic*) in uestra tradimus dominio potestatem ad faciendum quod uolueri[tis]. Quod si nos uenditores aut ullus homo uel femina, qui contra ista karta uindicione uenerit ad inrumpendum, non hoc ualeat [uindicare quod requirit], sed componat aut componant aut componamus in duplo. Et inantea ista karta uindicione firma maneat [omni] tempore.

Facta ista karta uindicione III kalendas madi, anno XXV regni Philipi regis.

Si+gnum Guifredo Mironi, si+gnum Raimundi Guifredi, si+gnum Guillelm Guifredi, nos qui ista karta uindicione fieri iussimus et firmauimus,⁵ firmare rogauimus.

¹ *uinee* esborrat.

² *per comparacione* escrit al damunt d'una esmena per rasura.

³ *pecias* escrit sobre la línia.

⁴ La darrera essa de *istas* escrita sobre la línia.

⁵ *firmauimus* escrit sobre la línia.

Si+gnum Ramundus Guifredi. Si+gnum Petrus Antoni. Si+gnum Bernardus Petri.
Si+gnum Guillelm Guisafred, qui ista karta uindicione laudo et firmo.

Petrus, presbiter, qui ista karta uindicione scripsi cum litteras rasas et super positas
subscripsit die et anno quo supra.

1085, abril, 30

Adalbert Guillem dóna a Santa Maria de Vilabertran i als seus canonges l'alou que té al comtat de Besalú, al terme de Figueres. Però Adalbert Guillem demana a Pere Rigall i als seus clergues que tot l'alou que dóna, excepte una peça del Camp de Mir i una altra de Vall-llobera i tot el que té a Garriga Plana i un mallol que dóna al prevere Guillem Adalbert, ho tinguin de llur vivent les seves filles Constança i Bonadona a canvi del tribut anual anual d'un sester entre pa i vi.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9866, perg. 449.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 209.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 132.

5In Christi nomine. Ego Adalbertus Gilielmi donator sum Domino Deo et Sancte Marie Ville Bertrandi et suis kannonicis omnem alodem¹ meum proprium, id est, terras cultas et ermas, et uineas cum uinealis, ortis, ortalis, uiettibus et rettibus, omnia et in omnibus, quicquid dici uel nominari potest, qui ad ipso alodio pertinent. Et aduenit mihi predicta omnia per parentorum aud per comparacione siue per donacione uel per qualicumque uoce. Est namque prefato alodio in comitatu Bissildunensi, infra terminos de Figarias, in cunctis locis. Abet namque afrontaciones prefati alodii a parte orientis in termines parrochie Sancti Iohannis Ville Tinnim siue Petrafita, de meridie in prato Sancti Pauli Ligeri siue de Comma Anolela, de occiduo in Monte Petroso, de circi in Petrafitella² uel in uia qui itur de Lercio ad predicta Sancta Maria. Quantum infra predictae hec afrontaciones abeo et teneo, sic dono predictae Sancte Marie et suis cannonicis ibi famulantibus propter Deum et remedium anime mee cum exiis et regresi<is> earum ad suum proprium alodium.³ Itaque quod si ego donator aut ullus omo uel femina, qui contra ista scriptura donacionis pro inrumpendum uenerit, non hoc ualeat uel ualeant aut ualeam uendicare quod requisierit, sed componat uel componant aut componam in quadruplum cum sua melioracione prefati alodii ad predictae Sancte Marie et suis cannonicis. Et ina<n>tea hec scriptura maneat inconuulsa.

¹ Després de la o hi ha una u esborrada.

² D llegeix *Petra Sitella*.

³ Des de *cum exiis* fins a *alodium* està escrit dues línies més avall, però aquest afegit està advertit per un senyal en forma de creu.

Facta hec scriptura donacionis II kalendas mai, anno XXV regnante Philippi regis.⁴

Sig+num Adalberti, qui ista scriptura donacionis feci, firmaui et firmare rogau.

Sig+num Reimondus Gilaberti. Sig+num Gaucebertus Sonifret. Sig+num Suniarii
Amalrig.

Ioannes, presbiter, qui ista scriptura donacionis scripsi et subscripsi die et anno quo
supra.

Et ego predictus donator Adalbertus rogo et supplico uel preco⁵ Petrum Rigualli⁶ et
suis clericis ut predictum alodium, exceptus una pecia ad campo de Mironi et alia a Valle
Lobaria et hoc totum de Garriga Plana⁷ et peciola I de maliolo, quod dimitto a Gilielmus
Adalberti, presbiteri, in uita sua cuntu alium⁸ alodium prescriptum teneant et possideant
due filie mee Costancia et Bonadonna, dum uiuunt, et donent recognicionem sester I inter
pane et uino. Et post obitum illorum liberum remaneat predicta Sancta Maria.⁹

⁴ C el data de l'any 1084.

⁵ *ut pres* cancel·lat.

⁶ Inicialment, l'escrivà va escriure *Petrum Riguallum*, però ho va corregir en *Rigualli*.

⁷ *cunct* cancel·lat.

⁸ *alium* afegit sobre la línia.

⁹ Des de *et ego predictus donator* fins a *predicta Sancta Maria* és un afegit incorporat per un oblit al peu del document.

1085, maig, 3

Martí, sacerdot, dona a Santa Maria de Vilabertran, en poder de Pere Rigall, un alou situat al comtat de Peralada, a la parròquia de Sant Martí de Peralada, a tocar de la vila de Garriga, el qual consisteix en la sisena part del mas on habita Isarn, amb la seva era, clos, hort, oliveres i celler; en mig camp que té amb l'esmentat Isarn a l'indret anomenat la Serra, d'unes quatre quarterades d'extensió, i la seva quarta part d'una petita peça de terra situada al lloc dit Argila, al costat de la Carrera Vaqueril, sota el forn d'Oliba Guitard, que l'atorgant i el prevere Adalbert tenen per la compra feta a Oliba Salomó.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9681, perg. 159.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42.

C: Regest: *Sacrae antiquitatis Cataloniae Monumenta*, vol. 3, fol. 211.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 133.

5In Christi nomine. Ego Martinus, sacer, donator sum ad domum Sancte Marie Villa Bertran. Per hanc scripturam donacionis dono ad predicto domum ipsum meum¹ alodem, que mihi aduenit per parentorum meorum uel per empciones aut pro qualicumque modo. Est namque predicto alode in comitatu Petralatense, infra parrochie de Sancti Martini de Petralata, in aiacencia de uilla uocitata Garriga, in locum uocitatum in predicta uilla, sexta parte de ipsum mansum, ubi Isarnus abitat, cum ipsa eira uel cum ipso clauso siue cum ipso orto ab ipsas oliuarias qui ibi sunt uel cum ipso cellarario qui intus est. Et in alio loco, ad ipsa Serra, ipsam medietatem de ipsum kampus que abeo cum predicto Isarno; et est ipsa medietate, plus minus, quarterades IIII de terra a dextro legitimo. Et in alio loco que uocant Argila, iusta ipsa Karrera Vacheril, subtus ipso furno de Oliua Guitard, in pecia I de terra, ipsa mea quarta parte quod ego cum Adalbert, presbiter, comparauimus de Oliua Salomon, quod ego abeo uel teneo. Et cum de superius scriptum est et cum in alias meas scripturas resonant, sic ego predicto Martino dono ad predicto domo Sancte Marie, totum ab integre, cum exios uel regresios earum uel cum illorum affrontaciones propter Deum et remedium anime mee et de Adalberti, sacer. Quem uero predicta hec omnia, sicut superius resonat, de post mortem² meam in potestate et dominio remaneat de Sancte Marie et de Petri Riguall. Si quis autem hanc scripturam donacionis ad irrumpendum uenerit uel

¹ *meum* està escrit sobre la línia.

² *mortem* repetit per diplografia.

uenerint aut uenerim, non hoc ualeat uel ualeant aut ualeam uindicare quod requirit, sed componat uel componam aut componant prenomina omnia in dupplo ad domum Sancte Marie. Et insuper autem ira Dei descendat super eos et a liminibus Sancte Dei Aecclesie extraneatus fiat³ et cum Iuda traditore participacionem abeat. Et inantea hec scriptura donacione firma permaneat omnique tempore.

Hacta est autem hec V nonas mai, annos XXV regni Philipii regis.⁴

Sig+num Martinus, qui hanc scripturam donacionis fieri iussi et firmaui et hos testes⁵ firmare rogauit.

Sig+num Raimun Gauzberti. Sig+num Guitard, sacer. Sig+num Gauzbert Duran. Sig+num Duran Stefani.

Martinus, presbiter, qui hanc scriptura donacionis scripsit cum ipsas literas super positas in uersiculo primo uel XII° subscripsit die et anno quo supra.

³ *fiat* afegit sobre la línia.

⁴ C el data de l'any 1084.

⁵ La síl·laba *tes* repetida per diplografia.

1085, maig, 14

Bernat Guillem, d'acord amb els marmessors del seu pare, Guillem Odó, lliuren a Santa Maria de Vilabertran un mas llegat per aquest en bé de la seva ànima, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria de Vilanant, a la Riera, on habita Mir Bernat, amb closes i oliveres; també uns altres masos llegats a la mateixa església en concepte d'herència dels seus fills Guillem i Pere, situats a l'esmentada parròquia, un a l'indret de la Riera, on habita Ramon Miró, i l'altre a la Serra, on habita Bernat Adalbert; encara el casal de Cogolles, un mas erm, situat a la parròquia de Cistella, amb una vinya que havia plantat Guillem Duran, i un altre mas situat al comtat de Girona, a la vila de Sords, on habita Bernat Guillem, i un altre mas de la parròquia de la Cistella, on habita Ermengol Miró, i així mateix l'església de Sant Vicenç amb el cementiri i la sagrera, amb reserva per al mateix Bernat Guillem de l'esmentat mas a violari i de la tinença del mateix mas per l'església de Sant Vicenç, que l'haurà de tenir pels clergues de Santa Maria fins a la mort del mateix atorgant.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 10032, perg. 171.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Esriptures*, doc. 135.

5In nomine Sancte et indiuidue Trinitatis. Ego Bernardus Gilielmi simul cum helemosinariis patris mei donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie ipsum alodium quod pater meos condam Gilielmus Odonis dimisit predicte Sancte Marie Ville Bertrandi pro remedio anime sue et pro hereditate¹ filiorum suorum, scilicet, pro anima sua ipsum mansum, ubi habitauit Miro Bernardus,² cum ipsis clausis et oliuariis et arboribus et pro hereditate Gilielmi dimisit predicte Sancte Marie ipsum mansum, ubi abitat Remundus Mironis, cum omnibus terris et uineis et arboribus et ortis et omnibus ad seruitium iam dicti mansi pertinentibus. Predicti mansi sunt in comitatu Bisuldunensi, in parrochia Sancte Marie Ville Habundantis, in ipsa Riera et in alio loco³ mansum I heremum cum ipsis oliuariis, ad ipsam Serram, ubi habitauit Bernardus Adalberti, cum omnibus terris sibi adiacentibus et ipso casal de Cogolels cum clausello et oliuariis et peciolam I terre et ipsam uineam, quam plantauit Petrus Durandi, cum ipsa terra que prope uinea est, et illud mansum heremum est in parrochia de Cistella. Et in comitatu Gerundensi, mansum I in

¹ A continuació l'escrivà va escriure *fiuorum* i va cancel·lar la efa i la i, però no la resta de la paraula.

² *et per bec* cancel·lat.

³ *in terra iam dictam parrochiam* expuntuat.

Villa Surdis, ubi habitat Bernadus Gilielmi, cum clausis et uineis que tenet quod dimisit predicte Sancte Marie Ville Bertrandi pro hereditate filii sui Petri. Hec iam dicta omnia, sicut superius scripta sunt, trado, delibero, confirmo in potestate predicte Sancte Marie Ville Bertrandi sine ulla reseruatione cum omnibus eorum exitibus et regressibus et uniuersis sibi pertinentibus. Iterum dono alium mansum in parrochia de Cistella predicte Sancte Marie Ville Bertrandi, scilicet, illud ubi habitat Ermengadus Mironis, cum omnibus oliuariis et arboribus et terris et uineis et omnibus ad iam dictum mansum pertinentibus et cum ecclesia Sancti Vincentii et suo cimiterio et cellaria in circuitu predicte ecclesie et cum uniuersis sibi pertinentibus sub tali tenore ut ego iam dictus Bernardus teneam per manus clericorum suorum⁴ iam dictum mansum Ermengaudi et abeant tenuicionem predicti clerici Sancte Marie pro iam dicto manso de ipsam ecclesiam⁵ Sancti Vincentii cum suo cimiterio et uniuersis sibe pertinentibus. Et post obitum meum remaneat in iure et potestate predicte Sancte Marie et clericorum suorum iam dictum mansum⁶ sine ulla reseruatione. Si quis autem hanc scripturam deliberacionis et donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed componat iam dicta omnia uelut sacrilegus ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta est hec scriptura donationis et deliberacionis II idus mai, anno XXV regni Philippi regis.

Sig+num Bernardi Gilielmi, qui hanc scripturam donationis fieri iussit et firmauit et firmari rogauit.

Sig+num Bernardi Sesmundi. Sig+num Petri Remundi.⁷ Sig+num Remun Sesmun. Sig+num Petri Segarii. Sig+num Gauceberty Adalberti. Si+gnum Petrus, presbiter.*⁸ Sig+num Raimundus, presbiter.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit cum litteris fuis uel supra positis et subscripsit die et anno quo supra.

⁴ *suorum* afegit sobre la línia.

⁵ *Sancte Marie* cancel·lat.

⁶ *iam dictum mansum* afegit sobre la línia.

⁷ El *signum* està mancat dels quatre puntets.

⁸ A continuació, un *signum* esborrat.

1085, juny, 6

Ramon Onofre i la seva esposa Ermengards donen a l'església de Santa Maria de Vilabertran un mas situat a la parròquia de Cistella, al lloc dit Mariall.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Remundum Onofredi et uxorem suam Ermergardim dicte ecclesie de manso sito in dicta parochia de Cistella, loco vocato Mariall.

8 idus junii, anno 25 dicti regis Philippi.

n. 82

1085, juny, 6

Pere Onofre, la seva esposa Maria i llur fill Bernat Pere, clergue, donen a Santa Maria de Vilabertran un mas que tenen al comtat de Besalú, a la parròquia de Santa Maria i Sant Sadurní de Cistella, a l'indret anomenat Perella. Els atorgants es reserven la tinença de per vida en canvi del cens anual de mitja medallada d'oli, un sester i una mitgera d'ordi, i per a després de llur mort cedeixen la tinença als seus familiars successors a canvi de les òblies pel mas, una quarta part del vi i de l'oli, i la tasca del blat.

A: Original. Carta partida per ABC, amb les lletres visibles. Barcelona, BC, reg. 9730, perg. 433.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v i 121v.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 134.

4In Christi nomine. Ego Petrus Onofredi et uxor mea Maria et Bernardus Petri, filius noster, clericus, donatores sumus Domino Iesu Christo et Sancte Virgini Marie genitrici eius apud ecclesiam Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis nostris et placet ut scripturam donationis fecissemus, sicuti et facimus, Domino Deo et predicte ecclesie Sancte Marie de ipso alodio, scilicet, manso I, quod nos habemus in comitatu Bisuldunensis, intra parrochiam Sancte Marie et Sancti Saturnini de Cistella, in locum uocitatum Perella. In predicto loco donamus predictum mansum iam dicte ecclesie Sancte Marie cum omnibus terris et uineis et arboribus, uidelicet, oliuarias et ficulneas et nogarios, et cum omnibus que ad usum et seruitium iam dicti mansi pertinent. Adueniunt nobis iam dicta omnia mihi, iam dicta Maria, mihi, per uoces parentorum meorum uel per comparisonem uel pro qualicumque uoce; et mihi, iam dictus Petrus, per comparisonem uel pro qualicumque uoce. Habet autem afrontationes predictum alodium a parte orientis ad ipsum Portel uel in riuo de Cestella, de meridie in ipso riuo Manibule, de occiduo ad ipsum Collem de Mora, de circi in ipso Puio Penestre. Quantum predicte afrontationes includunt, sic donamus, totum ab integre, predicte ecclesie Sancte Marie et clericis eiusdem religiose in ea Domino seruientibus cum omnibus exitibus [...] et regressibus eorum propter remedium animarum nostrarum et parentum nostrorum. Et si quis hanc scripturam donationis ad irrumpendum uenerit, nil ualeat, sed ut sacrilegus componat iam dicta omnia ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta autem hec scriptura donationis VIII idus iuni, anno XXV regni Philippi regis.¹

Sig+num Petrus Onofredi, sig+num Maria, qui hanc scripturam donationis fieri iussimus et firmavimus et firmari rogavimus.

Sig+num Remundi Onofredi. Sig+num Bernardi Remundi. Sig+num Bernardi, leuita. Poncius, sacer.*

Petrus, presbiter, qui hanc scripturam donationis scripsit et subscripsit die et anno quod supra.

Et in diebus vite nostre donemus recognitionem ad iam dictam ecclesiam Sancte Marie per tenuitionem mediam medaliatam olei et sextarium unum et migeram ordei unam.² Et, post obitum omnium nostrorum, successores parentes nostri teneant predicta omnia per manus clericorum Sancte Marie predicte et donent de predicto manso ipsas oblias et de uineis quartam partem uini et de oleis similiter et de terris de ipso blad ipsam tascam.

¹ B el fa del mes de juliol.

² *unam* està escrit sobre la línia com a explicació d'una lletra numeral i que esta en la línia corrent.

1085, juny, 14

Berenguer Guillem permuta amb les esglésies Santa Maria de Panissars i Santa Maria de Vilabertran un alou de Calmella, situat al comtat de Vallespir, a la parròquia de Sant Feliu de Calmella, per un altre situat a la parròquia de Sant Llorenç de la Muga, al lloc anomenat Posada, que comprenia el castell i que havia estat d'Arnall Guillem, germà de l'atorgant.

[A]: Original perdut.

B: Trasllet: Barcelona, BC, reg. 9687, perg. 159.

C: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 107v.

D: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 112.¹

[In nomine Domini. Ego Berengarius] Guillelmi donator sum Domino Deo et ecclesiis, scilicet, Sancte Marie Paniceris et Sancte Marie uille Bertrandi. Manifestum esse [...] trado et delibero predicte Sancte Marie ipsum alodium, quod ego habeo uel habere debeo in comitatu uallis Arperiensis, in parrochia Sancti Felicis [...] et medietate uel pro qualicumque uoce. Hoc iam dictum alodium dono atque delibero in ius et potestate predicte Sancte Marie, taliter ut inter duas predictas ecclesias [...] de predictis ecclesiis habeat medietatem predicti alodii. Et, sicut superius scriptum est, ego iam dictus Berengarius de meo iure transmuto in donatum predicta [Sancte Marie] [...] cum omnibus exitibus et regressibus sibi pertinentibus et uniuersis sibe adiacentibus, pro altero alodio quod fuit condam Arnalli Guillelmi, fratris mei, [...] dimitto [...] in parrochia Sancti Laurenti Sambuce, in locum nominatum Pausada, scilicet, ipsum castrum de Pausada et omne alodium quod predictus frater meus Arnaldus habebat uel habere debebat in iam dicta Pausada ad diem obitus sui, quod ego predictus Berengarius recipio post supra nominato alodio de Calmedela. Et predictum alodium de Pausada maneat secure et quiete in mea potestate et dominatione. Et si quis hanc scripturam uenerit ad irrumpendum, nichil ei proficiat, sed ut sacrilegus componat iam dictum alodium ad predictas ecclesias Sancte Marie cum sua melioratione. Et inantea hec scriptura omni tempore maneat firma.

Acta sunt hec XVIII kalendas iulii, anno XX° V° regni Philippi regis.

¹ D el data de l'any 1084.

Sig+num Berengarii Gillelmi, qui hanc scripturam donationis seu commutationis fieri iussi et firmaui et firmari rogavi.

Sig+num Berengarii Oliue. Sig+num Berengarii Guillelmi. Sig+num Guillelmi Pontii. Sig+num Bernardi Ricardi. Sig+num Guillelmi Oliue. Sig+num Geiraldi Oliue, sacerdotis. Sig+num Guillelmi Iohannis. Sig+num Abulini. Sig+num Bernardi Guillelmi, cannonici Sancti Rufi.

Bernardus, leuita, qui hoc translatum scripsi et subscripsit die et anno supra.

1085, juliol, 25

Guillem Dalmau dóna a Santa Maria de Vilabertran una terra situada a la parròquia de Sant Esteve de Pedret, als termes de Vilarnou.

A: Original. Barcelona, BC, reg. 9547, perg. 181.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 43.

C: Regest: MARQUÈS, Josep M. *Escriptures*, doc. 139.

¶In nomine Domini. Ego Gilielmus Dalmathii donator sum Domino Deo et Sancte Virgini Marie Ville Bertrandi. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet ut scripturam donationis faciam Domino Deo et Sancte Virgini Marie de petia una terre, que mihi aduenit de parentibus meis uel pro qualicumque uoce. Que est in parrochia¹ Sancti Stephani de Petreto et in comitatu Petralatensi et in terminis Villaris² Noue. Que abet afrontationes a parte orientis in terra Sancti Petri et de meridie in ipsa uia que ducit de Vilanova ad Petretum, de occiduo in ipso aquale et in terra predicte Sancte Marie, a parte circii similiter in alodio Sancte Marie et in alodio quod fuit de Umberto (?) Gaucebert. Quantum predicte afrontationes includunt trado et dono in potestatem predicte Sancte Marie et clericorum eiusdem ecclesie sine ullo retentu cum exitibus et regressibus et omnibus sibi pertinentibus pro remissione peccatorum meorum. Et si quis hanc scripturam donationis uenerit ad inrupendum, nichil ei proficiat, sed ut sacrilegus componat iam dictam terram ad prelibatam ecclesiam Sancte Marie et [...] omni tempore maneat firma.

Acta hec scriptura donationis VIII kalendas augusti, anno XXVI regni Philippi regis.

Sig+num Gilielmus Dalmathii, sig+num [espai en blanc], sig+num [espai en blanc], qui hanc [scripturam donationis fieri iussimus et firmuimus et firmare rogauimus].

Sig+num [espai en blanc]. Sig+num [espai en blanc].

¹ La hac afegida sobre la línia.

² *Villaris* corregit de *Villares*.

Petrus, presbiter, qui hanc donationem scripsit et subscripsit [...].

1086, febrer, 4

Berenguer Oliba dóna a l'església de Santa Maria de Vilabertran el mas anomenat Llacuna amb les terres i les vinyes, una peça de terra situada davant la porta de l'església de Cistella i l'alou del lloc anomenat Pinyol; totes aquestes propietats són a la parròquia de Sant Sadurní de Cistella.

[A]: Original perdut.

B: Regest: Barcelona, ACA, Diversos, 10, vol. 2, *Llibre de la visita de Agullana*, fol. 42v.

In sacco inscripto "Donations"

Primer

Donatio facta per Berengarium Olive dicte ecclesie de manso vocato de Lacuna cum terris et vineis, et de pecia terre sita ante hostium ecclesie de Cistella, et de alodio in loco vocato Pinolo. Que omnia sita sunt infra parochiam Sancti Saturnini de Cistella.

Pridie nonas februarii, anno 26 Philippi regis.

n. 88

